

במאיר המשפּט זולק א'

	הלכות דיינים	
2	מנוי השופטים בארץ ובחוצה לארץ	א
6	בית דין מכין ועונשין לצורך שעה	ב
9	בכמה דיינים דנין	ג
13	כיצד אדם עושה דין לעצמו	ד
17	באיזה יום דנין ובאיזה זמן ביום	ה
20	על כמה דנין	ו
20	מי ראוי לדון, והפסולים מחמת שנאה וקורבה	ז
28	שלא למנות דין שאינו הגון, וגדל שכר הדיין ועונשו	ח
31	שלא ליקח שוחד, והתרת שכר בטלה	ט
35	להיות מתן בדין ושימלך בגדול ממנו	י
36	כיצד מזמינים לדין ועל פי מי	יא
39	דיין שבאו לפניו רך וקשה, וכל דיני פשרה	יב
49	כיצד בוררים הדיינים כשאין בעלי דינים מסכימין יחד	יג
52	אם אחד מבעלי דינים אומר: נלך לבית דין הגדול, ודין האומר: מאיזה טעם דנתוני	יד
60	איזה דין דנין תחלה ודין דין מרומה	טו
64	כמה זמן נותנין להביא ראיה, ודין המלת חרם	טז
66	להשוות הבעלי דינים בכל דבר	יז
73	כיצד נושאים ונותנים בדבר, ושהולכים אחר הרוב	יח
75	כיצד נותנין הפסק, וסדר כתיבתו	יט
78	עד מתי יכול להביא ראיה לסתור הדין	כ
80	מי שקבל עליו להשלים הדין ליום ידוע, ונאנס	כא
82	מי שקבל עליו קרוב ופסול, ודין שבועה והפוכה	כב
87	עד מתי נאמן הדיין לומר לזה זכיתי	כג
89	שנוקקין לתובע תחלה	כד
92	דיין שטעה, מתי חוזר ומתי משלם	כה
105	כלל העולה של הש"ך	
	קיצור כללי דיני תפיסה בנתה"מ	
107	שלא לדון בדיני עובד כוכבים	כו
110	שלא לקלל דין ולא שום א' מישראל	כז
	כלל ספיקא דדינא דסמ"ע	

באיר המשפט זולק א

הלכות דיינים

סימן א – מניו השופטים בארץ ובחוצה לארץ, ובו ו' סעיפים.

(א) ¹ בזמן הזה, דנים הדיינים (א) דיני הודאות והלוואות (ב) ² וכתובות אשה וירושות ומתנות ומזיק ממון חבירו, שהם הדברים המצויים תמיד ויש בהם חסרון כיס (ג), ³ אבל דברים שאינם מצויים, אף על פי שיש בהם חסרון כיס, כגון בהמה שחבלה בחברתה (ד), או דברים שאין בהם חסרון כיס אף על פי שהם מצויים, כגון תשלומי כפל, ⁴ וכן כל הקנסות שקנסו חכמים, כתוקע לחבירו (ה) (פי שתוקע בקול באזנו ומבעיתו), וכסופר את חבירו (פי מכה בידו על הלחי), ⁵ וכן כל המשלם יותר ממה שהזיק (ו), או ⁶ שמשלם חצי נזק, אין דנין אותו אלא מומחים (ז) הסמוכים (ח) בארץ ישראל, חוץ מחצי נזק צרורות מפני שהוא ממון ואינו קנס.

(א) בזמן הזה דנים הדיינים - והיום אין סמיכה, כל הדיינים בטלים מן התורה, הילכך אין דנין מן התורה, אלא שאנחנו עושים שליחות של הדיינים הסמוכים בדורות הראשונים, ואין אנו עושים שליחותם אלא דבר שכיח שיש בו חסרון כסף. ו"א שב"ד צריך שיהא לו מזומן במושב ב"ד מקל לרדות בו ורצועה להלקות בה ושופר לנדות בו כו'. ומהתימה על המחבר ועל הרמ"א שהשמיטו זה, וגם לא ראיתי רבנים נזהרין בזה (סמ"ע), ו"א דמי שרוצה לנהוג כן שיהיה לו במקום ב"ד אלו הכלים רשאי ולא מיחזי כיוהרא, וי"א דאם אין העם סרבנים אסור לעשות כן (פ"ת), כל אלו [הכלים] אינם מעכבין ואף לכתחילה אינם אלא רשות (פ"ת * פ"ח).

(ב) דיני הודאות והלוואות - פירוש שתובע אותו בעדי הודאה שהורה לו בפניהן או שהלוה אותו בפניהן, וה"ה אם תבעו בהלוואה בלא עדים ולענין שבועת היסט (סמ"ע), כיון דקי"ל (בסימן פ"ז סעיף ט') גבי שבועת היסט אין יורדין לנכסיו אם אינו רוצה לישבע אלא מנדין אותו עד שישבע, וא"כ ליכא נפקותא לענין שבועת היסט דהא גם במידי דאין דנין אותו מנדין (קצה"ח).

(ג) ויש בהם חסרון כיס - גם בירושות ומתנות לפי דברי התובע יש בהן חסרון כיס, והטעם בכולן כדי שלא יונעל דלת בפני הלווין, וכדי שיונעל דלת בפני עושי עולה אמרו רבנן למיעבד שליחותיהו דקמאי. ונ"ל דהוא הדין לשאר ענינים גדולים, שהרי מצינו שאמרו לקבל גרים בזמן הזה אף על גב דלא שכיח, וכן גיטין (סמ"ע).

(ד) כגון בהמה שחבלה כו' - לאו דוקא שחבלה בחברתה, אלא ה"ה כל מה שהזיקה במידי דלאו אורחא, אבל מה שהוא אורחא או דרך הנאתה, לא מיקרי חבלה אלא הזיק, וז"ש בסמוך בסעיף ג' וכן בהמה שהזיקה בשן ורגל כו', עד ומגבין אותן דייני חו"ל, ומיירי אפילו בחבלה בחברתה (סמ"ע). וה"ה נזיקין דאש ובור לא דנים, ויש חולקים (ש"ך), והעיקר שדנים אש ובור אפילו ללא מומחים (קצה"ח). אבל השורף השטר בידים הוי מזיק בידים ופשיטא דדנין בזה"ז, ואינו קשור לאש (רע"א).

(ה) כתוקע לחבירו - כל שאינו שכיח ולית ביה חסרון כיס אין גובין בזמנינו, וקראוהו בלשונם קנס על שם שנתנו לו חז"ל דין קנס לענין זה שאין גובין אותו בזמנינו (סמ"ע).

(ו) יותר ממה שהזיק - כגון גנב דמשלם כפל, טבח ומכר ד' וה', ואם גזל ונשבע משלם קרן וחומש. שור תם חצי נזק. ומ"ש חוץ מחצי נזק צרורות, פירוש, בהמה שהלכה בר"ה והתיזה ברגליה ושברה עי"ז כלים, דהיינו נזק הבא ע"י צרורות, ואורחא הוא והוא תולדה דרגל, ומן הדין היה להם לבעלים לשלם נזק שלם, אלא שהלכה למשה מסיני שאינה משלמת אלא ח"נ, וכמ"ש לקמן בסימן ש"צ סעיף ג' (סמ"ע).

(ז) מומחים - פירוש, איש מנוסה ובקי בדינים, וכמו שכתבתי לקמן (סי' ג ס"ב ?) (סמ"ע).

(ח) סמוכים - לשון סמיכה נתפשט מ"ש בתורה במשה עם יהושע (במדבר כז כג) ויסמוך את ידיו עליו ויצוהו, וכן עשה לזקנים, ועי"ז שרתה שכינה עליהן. והסמיכה לדורות לא היתה על ידי סמיכת יד, אלא שקורין לו רבי ואומרים לו הרי את סמוך ויש לך רשות לדון אפילו דיני קנסות, ומפני שכל הנסמכין היו צריכין להיות סמוכין דוקא מאחד הנסמכים איש מפי איש עד יהושע שנסמך ביד, ועי' רמ"א (יו"ד סי' רמב ס"ד) [כל חכם שהגיע להוראה ואינו מורה, הרי זה מונע תורה ונותן מכשולות לפני רבים, ועליו נאמר: ועצומים כל הרוגיה. הגה: ענין הסמיכות שנהגו בזמן הזה, כדי שידעו כל העם שהגיע להוראה ומה שמורה הוא ברשות רבו הסומכו, ולכן אם כבר מת רבו א"צ לסמיכות. וכן בתלמיד חבר, כדרך שנתבאר לעיל, במקום שא"צ רשות א"צ סמיכות. וי"א דמי שאינו מוסמך למורינו ונותן גיטין וחליצות, אין במעשיו כלום, ויש לחוש לגיטין וחליצות שנתן, אם לא שידוע לכל שמומחה לרבים הוא רק שמצד ענוה ושפלות אינו מבקש

ע' הערות עם [YL1]
נתה"מ שמשמע
שהש"ס שהשליחות
שאנו עושים היא
מדבר, והוא טוען
שה מן התורה, ואם
יש נ"מ?

מדוי הערות עם [j12]
ק?

במאיר המשפּט זולקא

גדולות. ויש חולקים ומקילין ובמקום עגון יש להקל אם כבר נתן גיטין וחליצות, אבל לא בדרך אחר, כי מנהגן של ישראל תורה, כן נ"ל. ועוד נ"ל שמותר לתת מורינו לאחד שיסדר גיטין, ואף על פי שמדין הסמיכה שבימים הראשונים לא הוי דינא הכי, מ"מ עכשיו אינו אלא נטילת רשות בעלמא ושרי. [סמ"ע], פשיטא דאין סמיכה זו [שברמ"א] מהני בזמן הזה לענין דיני קנסות, רק לענין חליצה וגיטין, דאין סמיכה לענין דיני קנסות (ש"ך). יש להסתפק אם קיבלו עליהם דינים לדון להם דינים אלו שאין דנין בזה"ז, אי מהני הקבלה כמו דמהני בדינין שדנין בזה"ז אם קיבלו עליהם קרוב או פסול כדלקמן (סימן כב ס"ו?) (פ"ת). אם בדיני קנסות חייב, אז המזיק חייב לשלם לצאת ידי שמים (פ"ת ❖ שעה"מ), ועי' קצוה"ח סק"כ (כז) (פ"ת).

(ב) אדם שחבל בחבירו, אין מגבים דיינים שאינם סמוכים בארץ ישראל, נזק צער ופגם (ט) ובושת וכופר, אבל שבת וריפוי מגבים (י). הגה: וי"א שאף יפוי וצנת אין לנין, ויולא ראייתי נוהגין ללקק בזה"ל, רק טופין החובל לפי הנחל ולקנסו כפי הנראה להם, וכמו שיתבאר בסמוך סעיף ה'.

(ט) נזק צער ופגם כו' - מה שכתב "פגם" דקאי אאונס ומפתה, והוא במקום נזק שלה (סמ"ע), אין להאמין לנחבל בשבועה כשראו שנכנס שלם תחת ידו ויצא חבול, אלא רק בעדים, וכל ה' דברים הם ממוז, וכן אונס ומפתה (ש"ך ❖ תרומת הדשן)¹, עי' אה"ע (סי' קעז) [ז"ל: ס"א: המפתה בתולת ישראל, משלם בושת ופגם וקנס. ואם אנסה, משלם עוד צער. ס"ב: אונס ומפתה, דנין אותה בשלשה דיינים, ובלבד שיהיו סמוכים, בא"י. והאידינא שאין סמוכים, מנדין אותו עד שפייס את חבירו, וכדי יהיב ליה שיעור מאי דחזי למיהב, שריגין ליה]. (ש"ך).

(י) אבל שבת וריפוי מגבין - פירוש, מכל חבלה מגבין אותן, אפילו מקטיעת ידו דאינו שכיח, מ"מ כיון דשבת וריפוי הן שייכים ג"כ בשאר מכות ופצעים השכיחים (סמ"ע וש"ך), ויש חולקים (סמ"ע), אבל זה לא מעיקר הדין אלא כתקנה למגדר מילתא (ש"ך ❖ יש"ש).
(טז) ולא ראייתי נוהגין כו' - מ"ש ולא ראייתי נוהגין כן, נראה דקאי אמ"ש המחבר לגבות שבת וריפוי, על זה כתב די"א כו', ושגם הוא לא ראה לדקדק לכופו לשלם שבת וריפוי על פי השומא רק לכופו לפייסו (סמ"ע).

(ג) בהמה שהזיקה את האדם (יב), אין גובין נזקו דיינים שאינם סמוכים בא"י, מפני שהוא דבר שאינו מצוי, אבל אדם שהזיק בהמת חבירו, משלם נזק שלם בכל מקום. וכן בהמה שהזיקה בשן ורגל, הואיל והיא מועדת (להן) מתחלתה הרי זה דבר מצוי ומגבין אותו דיינים שאינם סמוכים בארץ ישראל, וכן מי¹² שגנב או גזל, מגבין ממנו הקרן בלבד (יג). הגה: ויש אומרים דוקא גזילת דשכיחוידי, כגון כפר צפקדון וכדומה, אבל גזילה ממש לא שכיחא, ואין לנין, אלא"כ הגזילה קיימת, מחייבין להחזירה.

(טז) בהמה שהזיקה את האדם כו' - הטעם משום דאדם יש לו מזל, פירש: שהוא בר שכל משמר נפשו (סמ"ע).

(טז) מגבין ממנו הקרן בלבד - אבל לא מה שהוא יותר על הקרן כגון השבח דלפני יאוש שגובין מן הגזלן אין מגבין בבבל, וי"א דגם השבח מגבין, ולא אתי אלא למעוטי קנס דגזלן (ש"ך).

(טז) וי"א דוקא גזילות כו' - וי"א דוקא גזילות הבאות על ידי חבלות הוא דלא דנין, וזהו דעת המחבר שכתב סתם דנין גזילה (סמ"ע), וי"א דכל גזילות דנין, והא דאמרינן דגזילות וחבלות אין דנין דלא שכיח, היינו הקנס מגזילות, כגון תשלומי כפל וד' וה' וכה"ג דה"ל לא שכיח (ש"ך וקצה"ח), והפקיעו דין מומחין מכל מילי דשכיחי ואית ביה חסרון כיס כדי שיונעל דלת בפני עושי עולה (קצה"ח). וי"א דבגזילות בעינן מומחין, היינו במקום מומחין, אבל שלא במקום מומחין, ומכל שכן בזמן הזה דליכא מומחין, אף הדיוטות דנין, והטעם לזה נראה, הטעם הא דבעינן בגזילות מומחין ולא חששו לטעם שתונעל דלת בפני עושי עולה, כי אפילו אי בעינן מומחין ג"כ לא יגזול, כי הגזלן יחשוב שהנגזל יבקש מומחין, וטעם זה לא שייך כי אם במקום מומחין, משא"כ בהודאות דהטעם הוא כדי שלא תונעל דלת בפני לוי, דנין הדיוטות אפילו במקום מומחין, דאם לא ידונו המלוה לא ירצה להלות על סמך שיבקש מומחין (נתה"מ).

(ד) דיני דגרמי (טו) (טז), וכן דין המוסר לאנסיין, דנין אותו דיינים שאינם סמוכים בא"י. הגה: ¹⁶עדים שהעידו עדות שקר (יז) והזמנו, והולילו ממנו על פיהם (יח) (יט) ואי אפשר למיהדר, לנין אותם ומחייבין אותם לשלם (כ). ועיין לקמן סימן כ"ט סעיף ב'.

הע: הערות עם [YL3] רה

האם: הערות עם [j4] הנתה"מ מדויק

¹ עי' יש"ש (ב"ק פ"ח סי' ד) שזה לא דעת יחיד, ולכן יש קים לי.

במאיר המשפּט זולק א'

(ט) דיני דגרמי כו' - עיין לקמן (סי' סו סל"ב, וסי' שפ), שהארכתי אי דיני דגרמי חייב משום דינא או קנסא (ש"ך)

(טז) שם - יכולין עכשיו לכוף על מזונות בניו ובנותיו הקטנים משום מצוה ולא הוי כדיני קנסות (קצה"ח).

(טז) עדים שהעידו עדות שקר - עדות שקר איננו פירושו על מהו דינא דגרמי, אלא הוה דין בפני עצמו כתבו (סמ"ע), עי' רמ"א לקמן (סי' כח ס"ג) (ש"ך). אע"ג דבני מלקות ניהו, ומלקות פוטר מתשלומין, כיון דליכא מלקות כלל, הרשות בדינו ג"כ לדון ממון אחר (וכן איתא בקצה"ח סימן ל"ח [סק"א]), אמנם במקום דלא שייך התשלומין דכאשר זמם, כאשר יתבאר להלן בהלכות עדות [סימן ל"ח], אף ממון דדיני דגרמי פטורין משום המלקות (נתה"מ).

(טז) והוזמו והוציאו כו' - דוקא כשהוציאו על ידן הוא דנתחייבו, ולא מכאשר זמם כשעדיין לא הוציאו, דתשלומין על "כאשר זמם" קנס הוא. ודווקא הוזמו ולא הוכחשו, משום דבהכחשה דשנים אמרו ליה והוציאו ממון על פיהם, ולאחר זמן באו שנים ואמרו לא ליה, בכה"ג אם הוציאו ממון על פיהם אין מחייבין אותן, דמה ראית להאמין לאחרונים יותר מלהראשונים, משא"כ אם הוזמו, וכמ"ש לקמן בריש סימן ל"א וסימן ל"ח וסימן מ"ו סעיף ל"ז (סמ"ע).

(טז) והוציאו ממון כו' - אם לא הוציאו ממון על פיהם רק שפטרו מהשבועה לא מחייבין לשלם, ולא אמרינן דמיד שפטרו הוי כהוציאו ממון וליחייב מדינא דגרמי, דזה אינו גרמי רק גרמא ופטור, ועיין מ"ש לקמן (סי' כח ס"ג סקי"א?) (פ"ת).

(טז) ומחייבין אותן לשלם כו' - עמ"ש לקמן ס"ס ל"ח [סק"ב?] מזה (ש"ך).

(ה) 17 אעפ"י שדיינים שאינם סמוכים בא"י אינן מגבין קנסות, מנדין אותן (כא)(כב) עד שיפייס לבעל דינו, וכיון שיתן לו שיעור הראוי לו, מתירין לו (כג) (בין נתפייס בעל דינו בין לא נתפייס).¹⁸ וכן אם תפס הניזק¹⁹ שיעור מה שראוי לו לימול, אין מוציאין מידו (כד)(כה)(כו). הגה: 20 ואם יאמר הניזק(כו): שומו לי נזקי, שאלע עד כמה אתפוס, אין שומעין לו, אלא אם כזכר תפס שמיין לו ואומרים לו: כך וכך תחזיק וכך וכך תחזיר(כח). וכל זה דוקא בקנסות הכוזבים(כט), אבל קנסות שבאים חכמים לקנוס מעלמן על תקנתן(ל), גוזין בכל מקום, וכמו שיתבאר בסיומן ב'.

(כז) מנדין אותו - משום שלא יהא חוטא נשכר. ושלא יהו פרוצים בישראל בניזקיין, ואין הבית דין מדקדק לומר כן קצבנו, לתת כך וכך, אלא משערים בלבם שיעור קרוב, ואין מגלין אותו, ומנדין החובל, עד שיפייס הנחבל. ורואין כמה מגיע לתת לו, אם קרוב לאשר יש בלבם. והנחבל אינו רוצה לקבל, יאמרו אין בנו כח לנדותו יותר מכאן, ומתירין לו. ואם רחוק ממה שבלבם. אין מתירין לו, עד שיקרב לאותו שיעור. וזה לא בכל קנסות. אלא בעניין חבלה ומריבה. כמו באונס ומפתה, כדי שלא יהא חוטא נשכר. אבל שאר מילי, לא מיבעי בקנס דכפל ודו"ה וכו' לא תקנו חכמים זה, דמזה לא יבא הפסד ותקלה. אלא אפילו שאר מילי, כגון אש ובור. ככולהו נראה דלא תיקן לנדותו עד דמפייס לבעל דינו. אלא כל שהוא מריבה שבין אדם לחבירו, כמו בושת בלא נזק. ק"ו בושת דברים, מנדין עד דמפייס לבעל דינו. ולא דוקא שמנדין אותו מיד. אלא גוזרין עליו בנידוי, כדי לפייסו במשך זמן, לפי ראות עיני הדיין, ואם יעבור הזמן ולא יפייסנו חל עליו הנידוי (ש"ך) ❖ יש"ש).

(כז) שם - והיינו דוקא גבי חובל וכיוצא בו מנדין שאין בו חיוב יותר ממה שהזיק, משום דאל"כ כל אחד יחבול ויזיק לחבירו, אבל לא משום כפל ד' וה', וכן פסק הסמ"ע ס"ק (כה) (ש"ך).²

(כז) וכיון שיתן לו שיעור הראוי לו מתירין לו - במקורם של דברים איתא: מתירין לו בין נתפייס בעל דינו בין לא נתפייס. ונראה דכן צריכין להגיה כאן בדברי המחבר. ומ"ש "וכיון שיתן שיעור הראוי לו", נראה דאינו ר"ל כל דמי נזקו דוקא, אלא קרוב לאותו שיעור, והשתא א"ש שהוצרך לכתוב דמתירין לו אפילו לא נתפייס בעל דינו, פירושו, אף שרוצה שיתן לו כל דמי נזקו. וא"ש נמי שסיים וכתב ז"ל, וכן אם תפס הניזק כו' אין מוציאין מידו כו', פי' אפילו אם תפס דמי כל נזקו אין מוציאין מידו, גם י"ל דבכלל מה שראוי ליטול דקאמר, הוא ג"כ כפל וד' וה' דג"כ אין מוציאין מידו וכמו שכתבתי בס"ק(כה). ולשון וכן, ה"פ, אף על פי שדיינים כו' אינן מגבין קנסות, מ"מ יש תיקון לניזק כמה שמנדין המזיק וכו', וכן יש תיקון עוד באם תפס (סמ"ע).

(כז) וכן אם תפס הניזק - אסור לתפוס בדיני גוים (ש"ך), במקור דברי הש"ך איתא דהרשות ביד הניזק לכתחילה לתפוס בכח מן המזיק, ומ"מ אסור לתפוס ממנו שום דבר בדיני גוים, אבל דיעבד

[YLS] עם הערות: לשו
| הרי"ף שנתן, אמנם
צ"ע שלשון הרמב"ם
עד שיפייס לבעל דינו
או יעלה עמו לדין
לארץ ישראל, ונראה
שזה כולל אם הלך
לדין, והבית דין פסק
כמה שיתן, שמתירים
הנידוי וצ"ע

² וכן לענין קרן לא מנדין עי' ש"ך רמז בס"ק יג (בית שלמה קכא).

במאיר המשפּט זולק א'

מהני ודומה למש"כ הרמ"א לקמן (סי' ד) (רע"א), פירוש, אפילו אם תפס בעדים, שאין טעם התפיסה כאן שיהיה לו נאמנות, אלא הטעם שאין לזה הניזק דיינים בחו"ל, וכל שתפס אין צריך דיינים (עי' לקמן סי' שמט ס"ד) דעביד אינש דינא לנפשיה (ט"ז), היינו דווקא לכתחילה אבל בדיעבד אם תפס לא מפקינן, אם ניזק בקרן (דווקא תם - שמשתלם מגופא), אז רק אפשר לתפוס את השור המזיק, אבל בכל נזק אחר, מותר לתפוס כל דבר, אבל ובשאר קנסות היינו בהמה שחבלה באדם ואפילו בשן ורגל לא שכיחי כמבואר בסעיף ג' (קצה"ח). עיין ש"ך ס"ק (כה) דבטוען טענת גנב וכו' ואנן לאו בי"ד [מומחין] אנן, אין חייב כפל. לכאורה תמוה, דא"כ עדים זוממין לא יתחייבו מלקות ולא בכאשר זמם כשיעמדו בית דין מומחין, דהא לא העידו בפני בית דין מומחין, וגם לא יפסלו בהזמה רק מדרבנן וליבעי הכרזה, אלא ודאי בדבריהם דעבדינן שליחותיהו, הוי כאילו נעשה בבית דין מומחין. לכן נראה דעיקר הטעם בטוען טענת גנב, כיון דבעינן דוקא שהשבועה תהיה בפני בית דין, וא"כ נהי דבשעת דין חשובין אנהנו כבית דין מומחין, מ"מ בשעה שנשבע שוב לאו בית דין אנן כיון דהשבועה אינה אלא לצורך כפל שאין דנין אותו, לא עשו אותנו שלוחין כלל בזה, ומשור"ה לא נתחייב כפל (נתה"מ), ונעשה ממונו ממש ואפי' חזר המזיק ותפס לא מהני (רע"א).

(כב) אין מוציאין מידו - פירוש, ואפילו תפס יותר מכדי היזק, אם נתחייב לו כ"כ אם היו דנין אותו, כגון כפל ד' וה', תפיסתו תפיסה. וכן מוכח ברמ"א סימן שמ"ח סעיף ד' (סמ"ע). ולא כתב דאם הורה בקנס דלא מהני ליה התפיסה, משום דקיי"ל דבזמן הזה לא מיפטר בהודאתו ואפילו לא באו עדים (סמ"ע וש"ך), ובשומר שטוען טענת גנב והוא עצמו גנב, כיון דלא משלם כפל אלא בנשבע לפני ב"ד, ואנן לית לן ב"ד מומחה, אם כן לא נתחייב בכפל ואפילו תפס מפקינן מיניה (ש"ך), וי"א דבלא עדים זה רק "אפשר" לגבות ולא ודאי כמ"ש בסמ"ע וש"ך, ועיקר הוא דפיו אינו מחייב קנס כלל אפילו במקום דלא מיפטר משום מודה בקנס³ (קצה"ח), ואם תפס הניזק, וחזר המזיק ותפס מהניזק מה שתפס ממנו אסור, דמאחר שבא ליד הניזק כבר, א"כ זכה בו בדין, משא"כ בשאר תפיסה דספיקא דדינא (נתה"מ ורע"א⁴). ויש אומרים שדברי הש"ך הם שאפילו לא הביא העדים לפני ב"ד, כיון שהוא בעצמו יודע מהעדות מהני, אבל כי ליכא עדים כלל ודאי לא מהני תפיסה⁵ (נתה"מ).

(כג) מידו - פי' דברי הסמ"ע היינו כיון די שפך כמאן הלכתא ממילא כיון דתפס יכול לומר קים לי כצד שאפשר לתפוס כל דבר ולא דווקא המזיק, ונ"מ באם תפס דבר אחר וקידש בו אשה לא הוי אלא קדושי ספק. חבורה מוזגי י"ש שנשבעו בפה מלא שכל אחד מחויב להודיע להנאמן קודם שיוליד התבואה לטחון כמה יטחן, ובאם יעלים מחויב ליתן עשרים אדומים קנס, והנאמן היה מחברה הנ"ל, ואחד מהם העלים ולא הגיד להנאמן רק חצי הערך ממה שהיה טוחן, ובאו בני החברה לב"ד ושלחו אחריו והודה על ההעלמה רק שהתנצל את עצמו, ונתחייב מתוך טענותיו, מחויב לשלם קנס הנ"ל אע"פ שהודה מפי עצמו, דהא דקיי"ל מודה בקנס פטור היינו דוקא בקנס שחייב מצד הדין, דלא חל עליו החיוב אלא בשעת העמדה בדין, וירשיעון אלהים, ולכן אם הוא מודה מהני הודאתו דלא יבוא כלל לידי חיוב, משא"כ בנ"ד שהוא התחייב את עצמו באם שיעבור על שבועתו, מחויב ליתן קנס הנ"ל, וא"כ תיכף כשעבר על שבועתו אף קודם העמדה בדין כבר נתחייב ודאי, ולא מהני הודאתו לפוטרו ממה שנתחייב כבר כו', ועי' מש"כ לקמן (סי' שפח ס"ח) [שאם יש תקנה של קהילה ומותנה שם קנס, אז יש מח' אם הודאת עצמו מחייב, כל זמן שלא כתוב בתקנה בפירוש לחייב על פי עצמו] (פ"ת).

(כד) ואם יאמר הניזק וכו' - בכל דבר שהוא ממון ואינו קנס אלא דלא שכיח שומעים לו, דתפיסה הוא דבר קל (ש"ך), השור"ע כאן אינו מחלק בין דיני קנסות ממש ושאר גזילות וחבלות וכל מילי דלא שכיח ולית ביה חסרון כיס, אבל ההבדל מבואר דממון ממש אף על גב דלא דיינינן ליה בזמן הזה כיון דלא שכיח ולית ביה חסרון כיס מ"מ לצאת ידי שמים הוא בעצמו צריך לשלם וגולץ הוא אם אינו משלם, אבל קנס ממש לא שייך בהו דינא דשמים משום דכל דיני קנסות אין הדבר תלוי רק אשר ירשיעון אלהים, ואם אין הב"ד דנין אותו לא שייך בהו דינא דשמים (קצה"ח)⁶.

הא הערות עם [YL6] ם זה חולק על המחבר?

³ עי' לקמן קצה"ח סי' שפ"ח ס"ח שמודה בקנס דרבנן פטור, וש"ך חולק.

⁴ לבדוק אם זה סק

⁵ עי' פ"ת סק"ז שזה דווקא עדים כשרים שלא נוגעים בדבר.

⁶ עי' שעה"מ לעיל סק"ח.

במאיר המשפּט זולקא א'

(כח) וכך וכך תחזיר - וי"א דאם לא הביא התופס עדים שראוי לזכות בהן אומרים לו להחזיר מה שתפס, והיינו דוקא אם תפס בעדים, אבל אי תפס בלא עדים נאמן במיגו דלא תפסתי (עי' רמ"א סי' שצ"ט ס"ג) (סמ"ע), ועיין מ"ש לקמן (סי' שצט ס"ג) [דווקא כשיש לו עדים על הנזק דלא היה פטור משום מודה בקנס ולשיטת השו"ע היכא דאית ליה מגו נאמן בכל דוכתי אלמא דתפיסתו בלא עדים חשיב ליה כאלו הביא עדים שכדבריו, ובזמן הזה דליכא מומחין ולא חשובה הודאה מהני כשתפס ויש לו מגו] (ש"ך), אפילו לדעת אלה דמהני מגו בקנס היינו דוקא בפני ב"ד מומחין, אבל בזמן הזה דליכא מומחין הרי הוא כאלו בא במשכון לפני עדים ואומר לפנייהם שחייב לו קנס דלא הוי מגו אפילו בממון, וא"כ כשבא עם החפץ לפני ב"ד בזמן הזה א"כ הם משוי ליה "ראה" כיון דעכשיו ליכא ב"ד וליכא עלן רק תורת עדים, א"כ כיון דבטל המגו ומשוי ליה ראה הרי הוא צריך להחזירו⁷ (קצה"ח). וי"ח על הקצה"ח דהא כיון שתפס הרשות בידינו לדון, דהא על כרחך לא מהני תפיסתו עד שדנין אם הוא חייב הקנס ופוסקין לו השבועה, ולכן כשתפס ודאי מהני, ולא דמי לראה בעדים, דהעיקר תלוי בשבועה שפוסקין לו הבית דין, משא"כ כאן שאנן פוסקין לו השבועה, הוי כשאר משכון שמהני הראהו בבית דין (נתה"מ).

(כט) בקנסות הכתובים - אף דאין גובין בזמן הזה קנסות, מ"מ יש לדונם ע"פ ז' טובי העיר, ועיין בסומן ב' (סמ"ע).

(ל) אבל קנסות כו' - יכול לקנוס למי שאינו רוצה להיות ציית דין שיתן קנס למלך, ועיין לקמן סימן שפ"ח סעיף ה' בסמ"ע [אחד שביזה החכם ועמד החכם ונתן העונש שלו לשר העיר, הוי קרוב למסירה] (סמ"ע). יכולים החכמים לקנוס על תקנתם בזמן הזה, ומכין ועונשין שלא מן הדין (נתה"מ).

(ו) ²¹המבייש בדברים (לא), מגדין אותו עד שיפייסנו בראוי, לפי כבודו (לב). הגה: ועיין לקמן סימן ת"כ סעיף ל"ח (לג). ועיין לקמן סימן ז' אס נתחייב לו מלקות, אס יכול לפדות עכמו צממון.

(לז) המבייש בדברים - הוא מתקנת הגאונים, אבל מדינא פטור בבושת דברים, ואפילו בדיינים סמוכים אין גובין ממנו בושת מן הדין (סמ"ע).

(לח) לפי כבודו - המבייש את הזקן נתן לו ליטרא דדהבא, והוא משקל ל"ה דינרי זהב, וי"מ שהוא ל"ו זהובים, (סמ"ע), עי' רמ"א (ביר"ד סי' רמג ס"ג) שאין לת"ח בזמן הזה דין ת"ח לענין ליטרא דדהבא, ויש חולקים (ש"ך).

(לח) וע"ל סי' ת"ך וכו' - ועי' עוד לקמן (סי' כז ס"ב) (ש"ך).

סימן ב - בית דין מכין ועונשין לצורך שעה, ובו סעיף אחד.

(א) ²²כל בית דין (א), ²³אפילו אינם סמוכים בא"י (ב), אם רואים שהעם פרוצים בעבירות (ג) (ושהוא אורך שעה), היו דנין בין ²⁴מיתה בין ממון (ד), בין כל דיני עונש (ה), ואפילו אין בדבר עדות גמורה (ו). ²⁵ואם הוא אלם, חובטים אותו על ידי עובדי בוכבים (ז). ²⁶ויש להס כח להפקי ממונו (ח) ולאכזו כפי מה שקואים לגזור פלגת הדור. ²⁷ובל מעשיהם יהיו לשם שמים, ודוקא גדול הדור (ט), או טובי העיר שהמחום ב"ד עליהם (י). הגה: ²⁸וכן נוהגין בכל מקום (יא) שטובי העיר צעקו כז"ד הגדול, מכין ועונשין, והפקרן הפקר כפי המנהג, אעפ"י שיש חולקין ²⁹וס"ל דאין כח ביד טובי העיר צאלהוי, רק להכריח הכבוד צמה שהיה מנהג מקדם או שקצלו עליהם מדעת כולסניג, אבל אין קואים לשנות דבר צמידי דאיכא רוחא להאי ופסידא להאי (יוד) (טו) (טז), ³⁰או להפקיע ממון שלא מדעת כולס, מכל מקום הולכין אחר מנהג העיר (יז), וכל שכן אם קצלו עליהם לכל דבר (יח), כן נ"ל (ועיין ביר"ד סימן רכ"ח דיני תקנות וחכמי צבור). ³¹כתבו האחרונים צתצותיהם למי שנתחייב מלקות, יתן ארבעים זהובים צמקום מלקות (יט), ולאו דינא קאמר, אלא שהם פסקו כן לפי שעה, אבל ביד הב"ד להלקות (כ) או ליטול ממון כפי ראות עיניהם, לפי הענין, למגדר מלתא (וע"ל ריש סימן תכ"ה צה"ה).

(כ) כל ב"ד - אפילו ב"ד של חו"ל (סמ"ע), כשהיחיד רגיל בדבר עבירה או שעשה עבירה בפרסום במידי דשכיח, ג"כ מיקרי מיגדר מילתא ורשות לב"ד לקנסו (ש"ך ❖ מהר"ם).

(צ) אפילו אינם סמוכים בא"י - עיין מש"כ לעיל (סי' א סק"ז) (פירושו (סמ"ע)).

(ד) שהעם פרוצים בעבירות כו' - אף דאין כל העם פרוצים אלא יחיד מהם, יכולים לענוש אותו היחיד ולקנוסו שלא מן הדין כפי ראות עיניהם, אלא כשהעם פרוצים יכולים לתקן ולגדור כלל העם ולענוש את כל אחד שיעבור על תקנתם, אף שלא ראו אותו האיש שהיה פרוץ במעשיו, אלא

⁷ עי' לקמן סי' קלג ס"ג אותו המח' קצה"ח והש"ך.

במאיר המשפּט זולק א'

כדי לגדור העם (סמ"ע וש"ך), וי"א דאם יחיד פרוץ אין צורך שעה אלא רואין אם יניחו להעובר ללמדו ממנו קלי הדעת ויבואו להתפרץ, וי"א דלא שייך מיגדר מילתא אלא היכא דיש לחוש לקלקול רבים שהדור פרוץ. וי"א העיקר אף כשהיחיד רגיל בדבר עבירה או שעשה עבירה בפרסום במידי דשכיח, ג"כ מיקרי מיגדר מילתא ורשות לב"ד לקנסו. ועיין מה שכתבתי לקמן סימן ל"ב סק" (פ"ת).

(7) דנין בין מיתה כו' - פירוש, ואפילו אינו חייב מיתה (סמ"ע).

(8) בין כל דיני עונש - כל שהיה מזיד אף על פי שלא נגמר דינו בב"ד להריגה רשות ביד גואל הדם להורגו וכל שהיה קרוב לפשיעה אפילו אין בו מיתת ב"ד רשות ביד גואל הדם, אלא דבזמן הזה יש להסתפק אי שייך דינא דגואל הדם כיון דעכ"פ בעינן קבלת עדים להודיע אמיתת הדבר שהרגו הרוצח ואנן הדיוטות אנן ואין אנו רשאים לקבל עדות נפשות (קצה"ח).

(9) ואפילו אין בדבר עדות גמורה - גם אפילו בלא התראה, שא"צ עדים והתראה אלא לדון בדין תורה, אבל למי שעובר על תיקוני המדינה יכולים לעשות כפי צורך שעה, ולדיני נפשות צריך שיהיו מוזהרין לעשות בהסכמת זקני העיר כדי שיעשו אחר צורך גדול ובמתון (סמ"ע וש"ך).

(10) חובטין אותו על ידי גוים - מדלא סיים לכתוב ואומרים לו עשה מה שישראל אומרים לך כמ"ש הטור, משמע דס"ל דאפילו גמר דין יוכלו לעשות ע"י גוים, כיון שהוא אלם, ובפרט כשבאים לקנסו דלאו דין הוא (סמ"ע).

(11) ויש להם כח להפקיר כו' - ולקנסו אלם ולנדותו ולהחרימו ולקללו ולהכותו ולתלוש שערו ולאסרו בבית האסורים ולהשביעו בשם על כרחו שלא עשה ושלא יעשה הדברים, ובכל יהיה דעתו של דיין לשם שמים, ואל יהיה כבוד הבריות קל בעיניו, וכן מלקין ומבזין למי ששמועתו רעה כו'. וה"מ באינש דעלמא אבל ת"ח שסרח אין מנדין אותו בפרהסיא (סמ"ע) 8, אין לב"ד כח אלא לאפקועי ממונא אבל לא לזכות לאחר כל שלא בא לידו. ועיקר דיש להם כח להפקיע מזה ולזכותו לזה קודם שבא לידו (פ"ת).

(12) ודוקא גדול הדור - בעינן דוקא דומיא דרב נחמן דהוה גדול הדור וממונה על הציבור ואז אפילו הוא יחיד. אי נמי אפילו אין שם גדול הדור כי אם שבעה טובי העיר שהמחוס רבים עליהם אבל דיני דעלמא שלא המחוס רבים עליהם לא. ומשמע דאף אם הוא גדול הדור אם לא המחוחו רבים עליהם אין בידו לקנס לצורך שעה, ועיקר דגדול הדור אפילו אינו ממונה (ש"ך * ב"ח), אפילו יחיד בדורו, רק יכול לגזור אם רבים המחוס עליהם, ואם לא מרוצה לעם, לא, אבל אפילו ממונה ע"פ טובי העיר. אם לא שמומחה וגדול בהוראה, לאו כל כמיניה למקנסיה בדין יחידי. אם לא בהסכמת טובי העיר, שיושבים עמו בדין. ודעתם למיקנס ולמיגור, הרשות בידם. אבל ביד הדיין ליכא רשות למיקנס, אלא מומחה וגדול בהוראה (ש"ך * יש"ש).

(13) שהמחוס בית דין עליהם - ר"ל שהמחוס הציבור לב"ד עליהם (סמ"ע).

(14) וכן נוהגים בכל מקום וכו' - כל מי שנתמנה על הציבור הוא כאביר האבירים ויפתח בדורו כשמואל בדורו, וכל מה שעשה עשוי. כל ציבור במקומו כגאונים לכל ישראל שתיקנו כמה תקנות לכל ישראל (סמ"ע).

(15) אף על פי שיש חולקים וס"ל כו' - אפילו למ"ד טובי העיר יכולים לתקן מה שירצו, היינו דוקא מה שהוא צרכי הקהל, אבל להפקיע ממון מאחד לחבירו שאינו צורך הקהל, לא. ולא אמרינן הפקר ב"ד הפקר אלא בגדול שאין בדור כמוהו (סמ"ע), נהגו שלא להושיב דיינים קבועים רק דנים ע"פ זה בורר לו א' וזה בורר לו א' והאב"ד הוא השליש, ועלה על דעת איזה טובי העיר להושיב ב"ד קבוע עם הרב, אי אפשר לשנות כלל כיון שנהגו כן מעולם והוא מנהג ותיקין ע"פ הש"ס, ומנהג שנהגו לגדר וסייג וכ"ש מה שהוא מדינא דש"ס, אפילו התרה לא מהני, ובפרטות בזמנים אלו שע"פ הרוב מנהיגי העיר ממנים דיינים לקרוביהם אף על פי שאינם הגונים, משא"כ בזה בורר לו א', אף אם יהיה אחד מהן אינו הגון שיהפך בזכות בעל דינו אף מה שהוא שלא ע"פ הדין, מ"מ כיון שהשני בורר ג"כ למי שירצה, הוי כקיבלו עליהו. ומה"ט ראיתי בהרבה קהילות אף שיש להם דיינים קבועין, מ"מ בדבר גדול מתפשרים ע"פ הרוב לדון בזה בורר כדי שיצא הדין לאמיתו (פ"ת).

(16) או שקבלו עליהם כו' - פירוש, דאז בדיבור בעלמא נתקיים אף בדבר שלא היה מנהג מקדם (סמ"ע).

8 עי' לקמן סי' קעה ס"נ ששמע מהסמ"ע שיש דין ת"ח בזה"ז והט"ז חולק ועי' ש"ך סי' א ס"ו שיש בזה מח'.

לא הערות עם [YL8]
נ"ל להביאו

במאיר המשפט זולקא

(77) במידי דאיכא רווחא להאי כו' - ש"ס נדפס שיש מח' עליו, ויש פסוק שצריך לגנוז, ויש שהקשו איך יוכלו לגזור אמילתא דאיכא רווחא להאי דהיינו להאחים דאמסטרדם, ופסידא להאי דהיינו לבני מדינתנו ושאר מדינות שכבר קנו מן הש"ס, וכי עדיפי מז' טובי העיר ב"ד בעירם שהם כגאונים לכל ישראל שאינם יכולים לגזור אמדי דאית ביה רווחא להאי ופסידא להאי, ואפילו למ"ש הרמ"א כאן שהמנהג שאפילו בכה"ג יכולין לגזור, היינו דוקא ז' טובי העיר בעירם דהוי כגאונים לכל ישראל ודוקא מצד המנהג, מה דלא שייך בנ"ד דאין שייך מנהג במילתא דלא שכיח כמו בנידון דידן, כדאיתא בחו"מ סימן של"א סעיף א' בהגה [ואינו קרוי מנהג אלא דבר השכיח ונעשה הרבה פעמים, אבל דבר שאינו נעשה רק פעם אחת או שני פעמים אינו קרוי מנהג]. ואף אם נודה שיש להם כח לגזור כה"ג על כל ישראל, מ"מ כיון שלא נתפשטה תקנתן וגזירתן במדינתנו רק עכשיו שכבר נקנו מהם בעד הון עצום ונתפשטו בקרב כל ישראל, הוי גזירה שאין רוב הציבור יכולין לעמוד בה, ואין ספק אצלי דהנך רבנים וגאונים לא גזרו גניזה רק על הש"ס שעדיין ביד המדפיס והמחזיקים בידו ולא על הנמכרים (פ"ת).

(78) שם - אע"פ שהעולם אומרים לגזור בחרם על המדפיסים שלא יעשו במתכונתו אין לגזור על זאת מכמה טעמים א' מאחר שכעת הזכות ואחריות הדפוס הוא מחקי המלך וזכותיו בכמה דברים וא"כ מי יגזור לעכב על זכות המלך וחקו ב' לא מצינו כיוצא בזה שזכה הראשון בדין לעכב על אחר הבא אחריו ובפרט כי לא חדש הוא ואין זה חלקו רק עמלו שמטריח מעט ונוטל שכרו מאת מכרו ובמה שאינו מן הדין אין לשום רב ומורה לגזור במדינתו מה שנוגע למדינה אחרת, ג' מאחר דהאידידא ישנם גם גוים מדפיסים שא"צ לשמוע לגזירותינו וא"כ זה חסר וזה לא נהנה אנו מפסידן למדפיסי ישראל במקום שאין הראשון מרוויח כלום [ע"כ מהגרמ"ב, והחת"ס הוסיף: אע"פ שהמלך אוסר להטיל חרם, עכ"ז יש איסור של משיג גבול רעהו לכן נהגו קדמונינו להטיל גבול בכל הדפסה והדפסה שכן ראו קדמונינו בכל תפוצת ישראל מיום החל הדפוס לגזור בגזירת עירין על כל המשיג גבול למען לא יהי' שלוחי מצוה ניזוקים שכן א"א להדפיס בלי שיוציא הוצאות הרבה ויבוא מי שיבוא אחריו ויפסדנו קרנו ועמלו ומטעם זה אסר רמ"א ספרי רמב"ם של המדפיס השני כמ"ש בתשובתו (חת"ס חו"מ סי' מא), במדפיסי ספרים אפי' יהי' מדפיס מן העמים שאינו צריך לשמוע לחכמי ישראל ועוד אפילו גזר המלכות שלא להבי' ספרים מחוץ למדינה לתוך מדינתו וא"א להבי' ספרי' ההם למדינה ועוד אפי' ניתן רשות להמדפיס הזה מהמדפיס הראשון להדפיס ספריו לא הותר כלו שיש אומדן דעת דלא הותר אלא לזה במדינתו כי סמך שהישראל' חוץ למדינתו לאו רשיעא נינהי לעבור על או קנה מיד עמיתך, ופשיטא שאין רשות לשום מדפיס ישראל לקבוע בדפוס במשך זמן החרם הראשון, א"כ בשארי מדפיסי כ"ש במי שהוציא דבר חדש ובתנאי שלא יהי' חידושי תורה ופסקי הלכות שאסור ליטול שכר וליהנות ממנו בעה"ז, אבל מגיהי ספרים ופוסקי טעמים, דמותר ליטול עליהם שכר וכגון פלוני וכו' והוא טרח וקיבץ כמה ספרי' למאות הנצרכי' לזה העסק והוציא ממון רב וגאונים רבותינו קבעו שכרו למינקט ל' שוקא על כ"ה שנין שלא ישיג אחר גבולו אלא שלא היה ביכולתו להדפיס בפעם אחת מה שיספיק לכל ישראל על כ"ה שנין ע"כ מדפיס וחוזר ומדפיס והכל הוא ליטול שכרו ככל כמגיהי ספרים וכת"ח שמלמדים הלכות שחיטה וקמיצה שיטלו שכרם מתרומת הלשכה ושאר המדפיסים ידפיסו מחזוריים אחרים או ספרים אחר' ולמה יהנו במה שהמציא הוא (חת"ס סי' עט) ואפשר להטיל חרם ושמטא על הקונים והלומדים מתוך הספרים שנדפסו בתוך הזמן (חתם סופר ח"ו נ"ז). ועי' מש"כ (יו"ד סי' רלו סק"א) [י"א דהסכמות שנותנים רבנים על הדפסת ספרים שלא ידפיס עוד אחר ספר זה אינו חל דשבועה בכתב לא מהני וי"א דגזירה בכתב שגוזרים גדולים ודאי חל אלא שאם כבר מכר המדפיס הראשון ספריו אין בידו לעכב אחרים להדפיס ולמנוע מלאכת שמים אף שהוא תוך זמן שגבלו הרבנים בחרמותיהם כיון דלית ליה פסידא, וי"א דאף אחרי נמכר עדיין יש לו כל הזכות עד תום הזמן. וי"א בשבועה שלוחו של אדם כמותו מדיכול לישבע על תנאי, ויש חולקים דשבועה ע"י שליח לא מהני] (פ"ת).

(79) ופסידא להאי כו' - וכ"ז דזה לאו למיגדר מילתא הוא אין שומעין להן. ומשמע מזה דלמיגדר מילתא כו"ע מודים דיש כח לטובי העיר, ולפ"ז צ"ל דהרמ"א לא כתב דיש חולקין אלא אמ"ש שכן נוהגין, ור"ל דנוהגין כן אפילו בלי צורך שעה דמיגדר מילתא, וא"כ קיצר במקום שהיה לו להאריך ולפרש. וכל כה"ג דאינו בכלל היתר מיגדר מילתא, אין שומעים להן, ואפשר שהוא כוונת הרמ"א, וצ"ע (סמ"ע).

במאיר המשפּט זולק א'

(77) מכל מקום הולכין אחר מנהג כו' - עי' רמ"א לקמן (סי' שלא ס"א) [אם] לא היה מנהג בעיר, אבל רוב אנשי העיר באו ממקום שיש שם מנהג, אזלינן בתר מנהג העיר שבאו משם. הלך ממקום שנהגו להשכים ולהעריב למקום שנהגו שלא להשכים ולהעריב או איפכא, אזלינן בתר המקום ששכר שם הפועלים. ואינו קרוי מנהג אלא דבר השכיח ונעשה הרבה פעמים, אבל דבר שאינו נעשה רק פעם אחת או שני פעמים אינו קרוי מנהג] (ש"ך), י"א [והוא שיטת החולקים] דאין כח לרוב הקהל להכריח למיעוט לשנות דבר במידי דאיכא רווחא להאי ופסידא להאי או להפקיע ממון שלא מדעת כולם אלא אם כן להכריח הציבור במה שהיה מנהג מקדם או למיגדר מילתא במילי דשמיא דאז יש כח לרוב הקהל או טובי עיר שהמחוס עליהם מדעת כולן לכל דבר וי"א [והוא הראבי"ה והוא שיטת ה"וכן נוהגין] דאם קבלו עליהם ראשים לכל דבר כנהוג מה שעשו עשוי בתקנת הקהל דוקא ואף על פי שלא היה כן מנהג מקדם וגם אינו מיגדר מילתא, ואפילו יחיד שביירו מה שעשה עשוי בתקנת הקהל ויפתח בדורו וכו' ואפילו מיחו עליו הרוב אינו כלום, ואפילו טובי העיר שלא המחוס עליהם אם עשו דבר במעמד אנשי העיר בפרהסיא ואין מוחה בידם מה שעשו עשוי ואם רוצים לעשות דבר והרוב מיחו אין הגזרה חלה עליהם מאחר שלא המחוס רבים עליהם אבל אם הרוב הסכימו והמיעוט מיחו חלה הגזרה עליהם בעל כרחם (ש"ך ❖ ב"ח), על טובי העיר להביא ראיה שזה מנהג קבוע בעירם להיות ידם על העליונה במה דאיכא פסידא להאי ורווחא להאי, ואפילו אם יבררו שהמנהג כן, מ"מ בדבר שהם עצמם נוגעים בדבר כמו בעסקי המסים שכולם נוגעים בדבר, לא מיחשב טובי העיר והרי הם רק כשאר יחידים, ועי' לקמן סימן קס"ג סעיף א' ס"ק? [שכל המיסים צריכים לעשות בפני כל הבעלי בתים המשלמים, ולא רק רובם] (פ"ת).

(78) וכ"ש אם קבלום עליהם לכל דבר כו' - אין רשאי בני העיר לקיים שום דבר היכא שיש דין מומחה או אדם חשוב בעיר, ועי' לקמן סימן רל"א סכ"ח [ז"ל: רשאים בעלי אומנות לעשות תקנות בענין מלאכתם כגון: לפסוק ביניהם שלא יעשה א' ביום שיעשה חבירו וכיוצא בזה וכל מי שיעבור על התנאי יענישו אותו כך וכך הגה: והא דבני אומנות יכולים לתקן ביניהם תקנות היינו כולם ביחד אבל שנים וג' מהם לא מהני במה דברים אמורים במדינה שאין בה חכם חשוב ממונה על הציבור אבל אם ישנו אין התנאי שלהם או של כל בני העי מועיל כלום ואין יכולים לענוש ולהפסיד למי שלא קיים התנאי אלא אם כן עשו מדעת החכם הגה: מיהו אם ליכא הפסד לאחרני יכולין לתקן ביניהם מה שירצו], וי"א דוקא בדבר שהוא קנס (סמ"ע).

(79) יתן ארבעים זהובים - מאן דאתקנס מנה בדינא סופג ארבעים, במאתים, שמונים, על כל מנה ארבעים ועי' לקמן סי' תכ סמ"א [הפורע ראש האשה משלם ק' סלעים כו'. המלעיג על דברי חכמים לוקה, והקורא לאשת חבירו זונה או פרוצה לוקה ד' מלקיות] (סמ"ע).

(80) אבל ביד הב"ד להלקותו כו' - מעשה באחד שישב לארץ להלקותו ולא בא הממונה להלקותו, ופטרור הרב כיון שלא הורגלו בכפיתה (סמ"ע).

סימן ג - בכמה דינינים דנין, ובו ד' סעיפים.

(א) אין בית דין פחות משלשה(א). וכל שלשה נקראים בית דין, אפילו הדיוטות, (33)לאי אפסך לית זהו חד יודע סכנות זדוניס(ב), אצל אי לית זהו חד לידע, פסילי לדונ(ג). (34)ומכל מקום יכולין לקבל הטענות ולסלחם לפני מורה, (35)והם דנים את האדם בעל כרחו(ד), אם הנתבע מסרב(ה) לירד לדין או שאינו

⁹ עי' לקמן סי' כו סק"ט(ז).

ב"ד שהזמינו אדם לדין, והוא מסרב, חייב נידוי אפילו אם רק דיין א' חתם על ההזמנה, ועוד קביעות זמן במקום הזמנה היא בו ביום שקבעו לו אין צריך להזמינו אלא שאפי' לא בא מאליו חייב נדוי, ואם שלחו שליח ושלחו לא מצאו, לא חייב נידוי על זה, ואם הנתבע אמר דבר ידוע, שהתובע תובע אותו כמורשה של קבוצה, והוא לא המורשה, ואומר אני אבא על תביעה פרטי כלפי, ולא כמורשה של הקבוצה, גם כן אינו בגדר מסרב, ואפילו אם ספק או הוא חייב גם כן לא חשיב סירוב, ואם הוא מורשה של קבוצה, ומסרב, גם כן לא חייב נידוי, שעצם הסירוב היא כביטול למורשה שלו (אלשיך קכה).

נתבע המסרב לבא לבית דין בטענה שאם יזכו אותו, הוא לא יכול לגבות בעל כרחו של התובע, ולכן רוצה ללכת לבית דין שיחייבו על פי חוקי המדינה, לא חשיב כמסרב, ואם יש חשש שהבעל לא יקיים חיובי כתובה למגורשת, יש בדין הבית לעכב נתינת הגט, וגם לא לתת התיר מאה רבנים (אג"מ ח"מ ח"ב סי' ט).

נכון: הערות עם [YL9]
שכן הבאתי שזה
המרדכי ולא הראבי"ה

במאיר המשפּט זולקא

רוצה לדון עם התובע בעירו(1), אבל אם רוצה לדון עמו בעירו, אלא שאינו חפץ בשלשה שבירו התובע, אז זה בורר לו אחד וזה בורר לו אחד. הגה: כלקמן סימן י"ג. ונ"ל דווקא דיינים שאינם קבועים, אבל אם דיינים קבועים צעיר(2), לא יוכל לומר: לא חזון לפניכם חלא בזה צורכ, וכן נהגין צעירנו, וע"ל סימן כ"ב סעיף א'.

(8) אין ב"ד פחות משלשה - היינו מדברי סופרים, אבל מדין תורה בדיני ממונות בחד סגי (סמ"ע), וי"א דמדאורייתא בעינן ג' מומחים, אלא שחז"ל תיקנו דסגי בג' הדיוטות משום שלא תנעול דלת בפני לווין (ש"ך), אפילו נימא דמן התורה בחד סגי לדון אבל עכ"פ בדיני כפיה ודאי צריך מומחין, למ"ד שעבודא לאו דאורייתא וא"כ אין בו אלא משום פריעת בע"ח מצוה, כיון דאינו אלא מתורת כפיה דהא הנכסים אינם משועבדים וא"כ מוכח דשליחותיהו דקמאי קא עבדינן (קצה"ח), ויש חולקים דדמי לעשה סוכה ואינו עושה דכופין אותו לקיים המצוה, כל אדם מצווה להפריש חבירו מאיסור אפילו מי שאינו בכלל בית דין, ולמעשה מומחה לרבים הרי זה מותר לדון יחידי אבל אינו חשוב בית דין, וממילא אין ההודאה בפניו חשובה הודאה בבית דין, בדברים דבעינן דוקא בית דין, כגון לענין טוען טענת גנב דכתיב שם בקרא, דבעינן דוקא נשבע בבית דין, ולענין הודאה במקצת, ובפחות יכול לחזור מהודאתו, [ובדין בעלמא שאין צריך בית דין דסגי בחד, כמו הוראת איסור והיתר], ונהי דהקילו חז"ל בשלשה הדיוטות, מ"מ בשני הדיוטות אפילו בדיעבד פסול (נתה"מ).

(2) דא"א דלית בהו חד דיודע סברות כו' - מש"כ "דיודע סברות" פי' ששמע או שקרא בספרים ויודע סברות בדינים, ואין זה גמיר וסביר הנזכר בגמרא ופוסקים, שהוא מומחה מיקרי ויכול לדון יחידי (סמ"ע), וי"א דגמיר מיהא בעינן, ולא מספיק מי דגמיר קצת ומתוך כך יודע סברות קצת בדינין. י"א דיכול המוחזק לומר קים לי כהרמ"ה דבעינן שלשתם גמירי. ואין נ"ל אלא עיקר כשו"ע (ש"ך).

(3) אבל אי לית בהו כו' - מיהו אם המחוסם¹⁰ רבים עליהם, אפילו ג' יושבי קרנות כשרים, כדלקמן (סי' ח ס"א, סי' כב ס"א) (ש"ך). אם כל הג' לא תלמידי חכמים כלל הם פסולים לדון כמו שפסק ברמ"א (סי' ג ס"א), ואסור להו למידן א"כ שקיבלו עליהו, והיינו שצריך שיקבלו עליהם בפירוש כדין קרוב או פסול כמבואר בסימן כ"ב. אבל לא סגי בבאו לפניו לדון לבד, שזה קאי דוקא איחיד מומחה דמותר לדון ביחידי אלא שמצות חכמים שיושיב עמו אחרים, מ"מ כל שבאו לפניו מיקרי קבלה, משא"כ בשנים או אחד שאינם מומחים או תלתא דלא גמירי כלל דפסילי לדון מדינא, צריך קבלה בפירוש כמו בקיבל עליו קרוב או פסול, ועי' לקמן (סי' ה ס"ב סק"ו?) (פ"ת).

(7) והם דנים את האדם בע"כ - מחלוקת שנפלה בין תובע לנתבע, שאחד מהם אומר שרוצה להתדיין בדין תורה, והאחד אומר שאין לו להתדיין רק בדיני סוחרים שכך הוא המנהג במקום שנעשה העסק. הדין עם השני, כיון דבמקום שעשה העסק יש מנהג להתדיין כפי דרך הסוחרים ולא כפי דין תורה, מנהג מבטל הלכה כו' (רע"א).

(7) אם הנתבע מסרב - אם יצא זכאי מב"ד. ושוב חזר בע"ד ותבעו בפני ב"ד אחר אינו זקוק לירד עמו וגם אין ב"ד רשאי לשמוע דבריו כלל. ואפילו אם אין עדים בדבר נאמן לומר שכבר דן עמו על אותו תביעה שבע"פ ויצא זכאי ואפי' שבועה אינו חייב דכיון שאם יודה אינו חייב ממון כ"א לדין עמו אמנם אפשר שמחרימי' אותו שלא יטעון שקר ויודה אם לא דן עמו על תביעה זו עי' סמ"ע לקמן (סי' יט סק"ב?) (רע"א)¹¹.

(1) שאינו רוצה לדון עם התובע - עי' לקמן סי' י"ד (סמ"ע סק"א?) דדוקא הנתבע אינו יכול לדחותו מלדון עמו בעירו, אבל התובע יכול לכופו לילך עמו לבית הועד. ולב"ד הגדול גם הנתבע יכול לדחותו (סמ"ע), עי' שם ש"ך סק"ג? (ש"ך).

המסרב לבא לבית דין מפני שרוצה לדון בבית אחר בעיר, אינו מסרב, אבל בטענה שרוצה לדון בבית דין בעיר אחר, הוי מסרב (דברי גאונים כלל כג סי' יט).אי אפשר לסרב מלבוא לדין מחמת שטוען שבעל דינו הלך לערכאות לקבל עיקול למנוע הצד שכנגדו מלגבות ממונו, דאין להחשיב זה כהליכה לערכאות, וגם אפילו אם הלך ותבעו לערכאות, עכ"ז אם הלך לבית דין ותבעו, חייב הנתבע ללכת (אג"מ חו"מ ח"ב סי' יא).

בעל דין שרוצה לעמוד על דין תורה ולא על שטר בוררים, יש לו דין מסרב (דברי גאונים כלל נב ס"ח).

¹⁰ ?

¹¹ אולי זה לקמן סק(כא)

במאיר המשפּט זולק א'

(1) אבל אם דיינים קבועים כו' - עי' לקמן סי' י"ג ס"ב ברמ"א דכל מקום שאינו יכול לחזור לא יוכל ג"כ לומר שיוסיפו הדיינים, א"כ ה"ה הכא בדיינים קבועים אף קודם שטענו דפסק הרמ"א כאן דאינו יכול לומר לא אדון לפנייהם רק בזה בורר, ג"כ אינו יכול לומר להוסיף דיינים. וי"א דהא דמשוה הרמ"א הוספה לחזרה היינו בנתבע ולא בתובע, דהתובע יכול לטעון להוסיף דיינים אף בדיינים קבועים ואף אחר שהתחילו לטעון, והגאון המחבר חולק עליו בזה ודעתו דאין חילוק. וי"א דאפילו אם ב"ד קבוע בעיר דלא מצי לטעון לא אדון לפנייהם, מ"מ אם טוען שרוצה להוסיף דיינים שומעין לו (פ"ת).

ל: הערות עם [YL10]
א מספיק

(ב) פחות משלשה, אין דיניהם דין(ח), אפילו לא טעו, ³⁷אלא א"כ קבלום בעלי דינים או שהוא ³⁸מומחה לרבים(ט). (צ) וצומן הזה אין לנו דין מומחה לרבים שידון ביחודי בעל כרחו של אלסו). ⁴⁰כל שאינם שלשה (ולא קבלום עליהם ואינם מומחים לרבים(י)), אפילו הם סמוכים בא"י, הודאה שמודים בפניהם כמי שמודה חוץ לבית דין(יב), ויכולים להחליף מענותיהם שטענו בפניהם, והכופר בפניהם ואחר כך באו עדים, לא הוחזק כפרן(יג). אבל השלשה, אעפ"י שאינם סמוכים, ההודאה בפניהם כהודאה בב"ד, וכן בכופר ואחר כך באו עדים, הוחזק כפרן ואינו יכול לחזור ולטעון.

(11) פחות משלשה אין כו' - אי נקט רשות מריש גלותא או מנשיא שבא"י מותר לדון יחידי אפילו אי גמיר ולא סביר. אלא משום דאין לנו עתה לא נשיא ולא ריש גלותא ליטול רשות מהם, לכן לא רצה המחבר להאריך בפרטי דין זה, וסמך אמ"ש בסוף סימן זה דמי שאינו מומחה כו' אף על פי שנטל כו', דנלמד מיניה הא למומחה מהני נטילת רשות (סמ"ע), ואפילו לענין קדושין אין להחמיר דיניהם דין (ש"ך).

[YL11] עם הערות: ל
א הבאתי את דברי
הנתה"מ

(12) או שהוא מומחה לרבים - כל שהוא חשוב כרב נחמן בדורו ופקיע במשנה ותלמוד ופקיע נמי בשיקול הדעת ומעייין בדיני כמה שני ומנסין ליה זימנין סגי אין ולא חזו ביה טעותא, כגון האי הוה מומחה לרבים, ופירוש מומחה הוא מנוסה (סמ"ע) עיין לקמן (סי' יג ס"א) (ש"ך), יחיד מומחה היינו דחשיב כו"נ בדורו ופקיע במשנה ובתלמוד ופקיע נמי בשיקול הדעת ומעייין בדינין כמה שני ומנסין ליה זימנין סגי אין ולא הוה ביה טעות (ש"ך * טור).

ה: הערות עם [YL12]
ה ש"ך צ"ל לב"י ולא
הבנתי מה שהוא רצה

(13) ובזמן הזה אין דנין וכו' - וכן הוא ביר"ד (סי' רכח ס"א) לענין היתר נדרים ביחיד מומחה (סמ"ע), כ"ז לענין לכתחילה, אבל לענין פטור מתשלומין אם טעה או אם דן בדיעבד יש מומחה, וכמ"ש לקמן (סי' כה סק"ג? אות ד?) (ש"ך).

(14) ואינם מומחים לרבים - משמע הא אם הם מומחים אפילו אם הם פחות מג', הודאה שהיתה לפנייהם הוה הודאה, ויש חולקים דלא הוה הודאתו הודאה אפילו הם מומחים וסמוכין אם לא שהם ג', ואז אפילו בהדיטות סגי. ומהתימה על רמ"א שעירב שתי הדעות יחד ולא כתבן בלשון פלוגתא. ויש לישב בדוחק דמ"ש רמ"א מומחה לרבים, ר"ל שהמחוס רבים עליהם דכה"ג מהני (סמ"ע), ויש חולקין, דמה בכך שהמחוס רבים עליהם מ"מ לא ה"ל ב"ד, אלא כונת הרב כפשוטו, והא דלא כתבן בלשון פלוגתא, משום דכיון דבלשון המחבר עצמו אין הכרח כל כך, די"ל סמוכים שאינם מומחים. ולענין דינא, עיקר כהמחבר (ש"ך), מאחר וההודאה לפנינו לא הוה הודאה ויכול להחליף הטענות, א"כ מכ"ש שאין יכולין לקבל עדות דהא אין להם דין בית דין, ולקבלת עדות בעי בית דין, וכ"כ הש"ך בהדיא לקמן (סי' מו סק"ע?), אלא צ"ל דכל מקום שמותר לו לדון יכול לקבל עדות והטענות, וא"י לחזור בהם לא העדים ולא הבע"ד, ושלא כדברי הש"ך, ומקיימין השטר עפ"י עדות שיעידו לפניו, דנגד דין זה שהן יכולין לדון עושין כל מה שבי"ד עושין, ומומחה יכול לדון עכ"פ כששומע משני עדים, רק על פי ראיתו א"י לדון, וזהו דלא כהש"ך. אבל יחיד מומחה לרבים אף על פי שדן דיני ממונות יחידי אין ההודאה בפניו חשובה הודאה בבי"ד, לענין שיהיה לו דין שטר, וגם לענין אם בא והודה מעצמו לא מהני ההודאה, כיון דאפילו בשלשה בעינן קבעו ושלחו, לקמן סימן ל"ט סעיף ט'. וגם אין בית דין אחר יכול לדון מתוך אותו כתב שכתב היחיד מומחה או השנים, שהודה או שהעדים הגידו לפנייהם, כיון שאין עלייהו דין בית דין הוה מפייהם ולא מפי כתבם, כיון שנכתב שלא בציווי המתחייב, ודין עדים עלייהו, רק שדינן דין. וכן אין יכולין לקבל עדות או טענות ולשלוח לבית דין אחר בכתב או להגיד בפה, דהוה עדים מפי עדים. אכן, הן בעצמן יכולין לדון במקום שדינו דין, כגון במומחה, או שנים אליבא דשמואל, ויכולין לכוף על קיום פס"ד של אלו כשמגידין בפה שכך נגמר הדין מפייהם, ואין מוקדקים אחריהם, אבל מתוך כתבם אין דנין, שדין עדים עלייהו, רק שדינן דין. אמנם מש"כ הרמ"א דאין מומחין לרבים, דבמומחה לרבים ודאי דא"י להחליף בטענותיהם (נתה"מ), וי"א דמש"כ אפילו הם סמוכים ומומחים אין הודאתו הודאה כו'. היינו דוקא לענין הודאה, אבל לענין כפירה העיקר

ה: הערות עם [YL13]
שורה אחרונה חלש

במאיר המשפּט זולק א'

כהפוסקים דהוה ככופר בב"ד, דכיון שדנו לפניו ודינו דין א"כ ודאי מגלה טענתו והוחזק כפרן כו' (פ"ת).

(21) ההודאה שמודה לפנייהם - נסתפקתי יחיד מומחה שדן ובעל דין הודה לפניו במקצת אם ראוי לחייב שבועה דמודה במקצת, כיון דהודאה שהודה לפניו לאו הודאה א"כ לא הוי מודה במקצת, או נימא כל זמן דלא חזר מהודאתו הוי הודאתו הודאה וחייב שבועת התורה בהודאות דהיינו מודה במקצת וכן לענין שיהיה הוחזק כפרן ודאי בעינן ב"ד של תורה והוא שלשה ומומחין, והא דדיינינן בהודאות הוא משום שליחות דארץ ישראל, אלא דלא מהני מדרבנן אלא בשלשה הדיוטות אבל יחיד מומחה אפילו מדרבנן אינו מועיל. אמנם גוף הדין בהודאות והלוואות סגי ביחיד הדיוט וכמו באיסור והיתר (קצה"ח), ויש חולקים דאם יודה בהודאה גמורה או באתם עדי באופן שלא יהיה יכול לחזור מהודאתו, ודאי דיכול לחייבו שבועה, דלא גרע ממחויב בתוך טענותיו (נתה"מ סק"א).

(22) לא הוחזק כפרן - והיינו כל זמן שלא אמר לפנייהם אתם עדי, דזה מהני לכו"ע בכל עדים, כמו"ש לקמן סימן סעיף ו' לענין הודאה, ובסימן ע"ט סעיף ט' לענין הוחזק כפרן (סמ"ע), וי"א אף על פי שאמר לפנייהם אתם עדי, אלא דקמ"ל דאין להם דין ב"ד רק דין עדים, לענין דלא הוחזק כפרן להבא לומר אח"כ פרעתיך, כדלקמן סימן ע"ט סעיף ט' (ש"ך).

(ג) אעפ"י שיחיד מומחה לרבים מותר לו לדון יחידי(ד), מצות חכמים שיושיב עמו(טו).

(23) אף על פי שיחיד מומחה לרבים מותר כו' - י"א כן אמי שנטל רשות (סמ"ע).

(24) שיושיב אחרים עמו - י"א שמשפיק שיושיב עוד א' עמו (סמ"ע), י"א דאפילו בקיבלוהו והוא מומחה אסור לו לדון יחידי וי"ח. ולכתחילה צריכים הדיינים להתרחק בכל היכולת שלא יקבלו עליהם לדון דין תורה, אבל ודאי דגם האידנא יודעים לדון דין תורה בכמה דינים המפורשים בש"ס ופוסקים, א"כ ודאי כשבאים מתחילה לדון לפניו וקיבלוהו, מסתמא קיבלוהו אדעתא דלידון דין תורה, ועל כן יש ליזהר שלא לדון ביחידי אף שקיבלוהו, אם לא שמפרש בהדיא איני יודע לדון אתכם דין תורה, או שהוא דין פשוט ומומחה ורגיל הוא בכך, דבכה"ג איכא מומחה אף האידנא (ש"ך). עיין ש"ך, שהעלה דביחיד מומחה מהני קבלה אפילו לכתחילה, ואפילו לא קבלוהו בפירוש אלא שבאו מעצמם בלי כפיה הוי קבלה, והאידנא דליכא מומחה לאו שפיר עבדי אותן שנהגו לדון לכתחילה אם לא שמפרש להדיא איני יודע לדון אתכם דין תורה או שהוא דין פשוט ומורגל בכך דכה"ג גם האידנא איכא מומחה, ולי נראה שלא להקל בזה כלל, ובעל נפש ירחיק מזה וכמו שאמרו חז"ל (אבות פ"ד מ"ח) אל תהי דין יחידי (קצה"ח).

(ד) אף על פי שבית דין של שלשה בית דין שלם הוא, 43 כל זמן שהם רבים הרי זה משובח, ומוטב שיחתוך הדין בי"א מבעשרה(טז). 44 וצריך שיהיו כל היושבים בבית דין ת"ח וראויים(יז), ואסור 45 לאדם חכם שישב בדין עד שידע עם מי יושב(יח), שמא ישב עם אנשים שאינם הגונים, ונמצא בכלל קשר בוגדים, לא בכלל ב"ד. 46 מי שאינו מומחה(יט), ולא קבלוהו עליו בעלי דינים, אף על פי שנטל רשות מראש הגולה אין דינו דין(כ), אפילו לא טעה, וכל אחד מבעלי דינים(כא) אם רצה חוזר ודן בפני בית דין. הגה: 47 רשות שנתן המלך עכו"ם זמן הזה, אינו כלום ומיאו אס קבלוהו הקהל על פי כתב המלך(כב), יכול לדון(כג). 48 וי"א לאס גמיר(כד) וסניר מהני ליה רשות המלך או הגר הממונה בעירו(כה), דזהו בכלל דינא למלכותא 49 להוסיב דיינים ושופטים מי שירכס(כו), ומכל מקום 50 מי שנושא זה כלל רשות הקהל, מלער הכבוד ועתיד ליתן את הדין(כז).

(25) ומוטב שיחתך הדין בי"א וכו' - דכשהן מרובים מדקדיקין כולן ויצא הדין לאמיתו יותר. ומ"ש בעשרה לאו דוקא, דהוא ב"ד שקול (סמ"ע).

(26) וצריך שיהיו כל היושבים בב"ד ת"ח וראויים - ר"ל כל העשרה הנ"ל שיושבים בב"ד, אבל לא קאי אתלמיד היושב לפני רבו, דשם אין צריך שיהא ת"ח אלא שלא יהא בור"2 (סמ"ע).

(27) עד שידע עם מי יושב - ראשון א' כתב לתלמידו לא תשב אצל הקהל בשום דין, דידעת שפסקי הבעלי בתים ופסקי הלומדים הם שני הפכים (סמ"ע), עי' לקמן (סי' ז ס"י) ומה שכתבתי שם (פ"ת).

(28) מי שאינו מומחה כו' - פירוש שאינו לא גמיר ולא סביר, כי הגמיר ולא סביר נקרא מומחה סתם ומהני ליה נטילת רשות, והגמיר וסביר נקרא מומחה לרבים (סמ"ע), וכ"כ עוד הסמ"ע לקמן (סי' כה ס"ג), ואין דבריו נכונים כמו שהשגתי עליו שם (ס"ק כ"ב? וסעיף ד' ס"ק ל"ט?) (ש"ך).

ל: הערות עם [YL14]
בדוק אם החלק של
הקצה"ח שהנתה"מ
חולק עליו מחקתי.

ל: הערות עם [YL15]
א הבאתי את דברי
הקצה"ח.

במאיר המשפּט זולק א'

(כ) אין דינו דין - ואם טעה ונשא ונתן ביד חייב לשלם (סמ"ע).
(כב) וכל אחד מבעלי דינים כו' - אם יצא זכאי מב"ד ושוב חזר בע"ד ותבעו בפני ב"ד אחר, אין זקוק לו לירד עמו לדין, וגם אין ב"ד אחר רשאים לשמוע דבריו כלל¹³ (רע"א), עי' הסמ"ע והש"ך לקמן סימן י"ט? ועיין מה שכתבתי שם, ואפילו אם אין עדים בדבר מ"מ נאמן [לומר] שכבר דן אותו על אותה תביעה שבע"פ ויצא זכאי, ואפילו שבעה אינו חייב דהוי דבר שאם יודה אינו חייב ממון כי אם לדון עמו, אמנם אפשר שמחרימים אותו שלא יטעון שקר ויודה אם לא דן עמו על תביעה זו, ועיין בש"ך לקמן סוף סימן כ"ב (פ"ת).
(כג) ומיהו אם קבלוהו הקהל ע"פ כתב המלך - דסלקא דעתך אמינא כיון שלא מרצונם קיבלוהו אינו יכול לדון, קמ"ל. וכל שכן אם קיבלוהו מרצונם בלא כתב המלך, ועמ"ש לקמן סימן כ"ה ס"ק ל"ג? (ש"ך).
(כד) יכול לדון - אבל אינו פטור מתשלומין אם טעה. מיהו אי גמיר וסביר מהני קבלתם על פי המלך לפטור מתשלומים (ש"ך).
(כה) דאם גמיר - ואף על גב דכתב הרמ"א לעיל סעיף ב' דלכתחילה אין מומחה בזמן הזה, מ"מ אם גמיר וסביר מהני ליה רשות המלך אף בזמן הזה לענין שיכול לדון. ומ"מ נראה דלענין שידון ביחיד לא מהני (ש"ך).
(כז) מהני ליה רשות המלך - אף לפוטרו אם טעה, כמו רשותא דריש גלותא דלקמן (סי' כה ס"ב) (ש"ך), דבר הרב שנתנו לו שולטנות משר או מלך של אומות אמרינן בזה דינא דמלכותא דינא, מיהו צריך להיות ראוי לכך והוא מרצון הקהלות שנתמנה עליהם, אבל מי שנתמנה שלא מרצון הקהלה עתיד ליתן את הדין אם הוא הגורם (ש"ך * רמ"א).
(כח) להושיב דינים ושופטים מי שירצה - מיהו צריך שיהא גמיר וסביר וכמ"ש לפני זה (סמ"ע).
(כט) מצער הצבור - כאשר השר מונה א' לדון בכפיה ולהיות מושל העיר ואינו נוטל פרס מהקהל, הוא בכלל מדינא דמלכותא, רק שאינו מדרך המוסר שהרב יקבל ממשלתו בלי רצון הציבור, אך לכוף הציבור ליתן לו פרס והספקתו והכנסתו, זה אינו מדינא דמלכותא, כי אילו יכוף שר לשכור לו דוקא פועל זה למלאכתו ולא פועל אחר, זה אינו מחוק המלך, וא"כ כל פרוטה שנוטל הרב מהכנסות הרבנות ע"פ כפיית השר גזל הוא בידו (פ"ת).

צ"ה: הערות עם [YL16]
ע גדול בדברי הרמ"א
שמשמע שאם נתמנה
על ידי שוחד, וללא
רצון הקהלה הוא
עברין אבל דינא
דמלכותא דינא בדבריו

סימן ד - כיצד אדם עושה דין לעצמו, ובו סעיף אחד.

(א) ⁵¹ יכול אדם לעשות דין לעצמו, אם רואה שלו ביד אחר שגזלו, יכול לקחתו מידו, ואם האחר עומד כנגדו, יכול להכותו עד שיניחנו(א), ⁵² (אם לא יוכל להגיל צענון אחר), אפילו הוא דבר שאין בו הפסד אם ימתין עד שיעמידנו בדין(ב), ⁵³ (והוא שיובל לברר ששלו הוא נוטל בדין(ג)), מ"מ אין לו רשות למשכנו בחובו(ד). הגה: מטעם שיתבאר לקמן סימן ל"ז סעיף ו'⁵⁴ (ה). ⁵⁴ וי"א דווקא בחובו ממש, אבל אם חייב לו בלא הלוואה, או שאין צריך למשכנו כי הוא כבר אכלו צפקדון או מלאו ביד אחר, מותר לתפסו. ⁵⁵ וי"א דלא אמרינן עבד אינש דינא לנפשיה רק בחפץ המצורר(ו) לו שהוא שלו, כגון שגזלו(ז) או רוצה לגזלו ⁵⁶ או רוצה להזיקו, יכול להגיל שלו. אבל אם כבר נתחייב לו מכח גזילה או ממקום אחר, לא. ⁵⁷ ודווקא הוא בעלמו יכול למעבד דינא לנפשיה, אבל אסור לעשות על ידי עובדי כוכבים, מיהו אם עבר ועשה על ידי העו"ג(ח), ⁵⁸ אם לא היה יכול להגיל שלו צענון אחר(ט), מה שעשה עשוי(י). י"א דלא מיקרי עבד דינא לנפשיה אלא כשמזיק לחבירו, כגון שמכחוי(י) ולכן לא יוכל לעשות אלא אם כן יוכל לברר שהוא שלו, אבל תפיסה בעלמא שתפסו למשכנו(יב), יכול לעשות ככל ענין, ויורד אח"כ עמו לדין(יג). וכל זה מייירי ביחיד נגד יחיד, ⁵⁹ אבל יחיד נגד רבים, והוא מצני העיר(יד), עבדי דינא לנפשיהו אם יודעים שהדין עמהם, אף על פי שאין יכולים לברר לפני בית דין, כי אינם יכולים להעיד, שכוון נוגעין בדבר. עיין בסימן ז' סעיף י"ב וסימן ל"ז. ⁶⁰ ואם יש חלוקים וטענות ביניהם, הקהל נקראים מוחזקים לגבי היחיד(טו)(טז), וצריך לתת להם משכון קודם שירדו עמו לדין. והא דנקראים מוחזקים לגבי יחיד, דווקא ⁶¹ בענייני מסים, אבל לא בשאר דברים, ומכל מקום צריך לתת משכון קודם שירדו לדין עמו(יז). וכל זה כשאין היחיד תלמיד חכם, אבל אם הוא תלמיד חכם שתורתו אומנתו, ויש לו דין בזה מחמת מסים, אין צריך לתת להם משכון, גם אינם

¹³ עי' לעיל סק(ה)אולי זה חזרה

¹⁴ ז"ל: אם בא למשכנו שלא בשעת הלוואתו, לא ימשכנו הוא בעצמו, שאם משכנו הוא בעצמו עובר בלאו.

במאיר המשפּט זולק א'

נקראים מוחזקים (גדוניה), ומותר⁶² לכוף בענייני מסים ע"י עובדי כוכבים ולהפסידו, אם אינם יכולים להוילא ממנו המס בענין אחר¹⁵.

ל: הערות עם [YL17]
א הבאתי תא דביר
הסמ"ע סק"א

יכול להכותו - ע"י רמ"א לקמן (סי' תכ"א ס"ו) דוקא במשרת וחושש שמא יגנוב דאיכא פסידא מותר להכותו, ובלאו הכי אסור להכותו, אלא יש לחלק בין קרקע למטלטלין, דבמטלטלין דאיכא חשש פסידא, אפילו לכתחילה מותר להכותו, אבל בקרקע דליכא שום חשש פסידא אסור לכתחילה, ויש חילוק בין לכתחילה בין דיעבד. והא דקאמר דבמקום פסידא עביד איניש דינא לנפשיה, היינו הפסד ברור, כגון בור מים שמישהו לוקח חלקו ולא ישאר לו מים לדלות, ואיכא הפסד ברור ויהיה לו היזק בשדהו, והבי"ד לא יגבו לו היזקו עפ"י הדין, כי הוא רק גורם דפטור, אז ודאי מותר לעשות על פי עצמו הכאה, דבודאי יהיה ניזק ולא יושלם לו היזקו על ידי בית דין, ואפילו במקום דאיכא חשש הפסד, כגון שתופס ממנו מטלטלין דגזילה, אף דהבית דין יגבו ממנו, אך מכל מקום איכא חשש הפסד דאימר יבריחם או יקלקלם, אפילו ככהאי גוונא עביד איניש דינא לנפשיה. אבל במקום דודאי יכול להציל שלו על פי בי"ד בלי שום חשש כלל, כגון בהאי גוונא המבואר בסימן תכ"א, דהא בודאי לא יקולקל ביתו כשיעמוד שם קצת שעה עד שילך לבי"ד, והבי"ד ישלחו להוציאו משם, אסור להכותו, כיון דליכא שום חשש הפסד הוי כאפשר להציל בענין אחר, דהא אפשר להציל ע"י בי"ד, וכל שאפשר להציל בענין אחר אסור להכותו. אבל ודאי אם כבר היכהו, ואחר בואו לבי"ד הבי"ד מסופקין שאפשר שאף הם לא היה להם באפשרי לעשיה כי אם על ידי הכאה, כגון שלא היה ציית אף לבי"ד עד שהוצרכו גם הם להכותו, פטור. אבל אם הוא ברור שלהבית דין באפשרי לעשות שלא על ידי הכאה, דאז הוי כאפשר להציל בענין אחר, חייב (נתה"מ), כל זה דוקא היכי דע"ז מציל עצמו. אבל לקרותו ממזר וחרופים דאין תועלת לענין ההצלה אינו רשאי (רע"א).

⁽²⁾ אם ימתין עד שיעמידנו בדין כו' - פי' שהבעל דין אומר אני עומד בדין יחזיר לי את שלי ואני אציית בפניכם לדין מיד ואסלקנו בדברים אחרים, או נ"מ לדברים אחרים, קמ"ל דאין סותרים דינו (ש"ך), מש"כ הש"ך ואסלקנו בדברים אחרים וכו'. הכונה שאומר שיניח ביד בי"ד קודם הדין, מחמת שבלאו הכי רוצה לסלק אותו בדברים אחרים, ובודאי שיכול לסלק אותו אף שתפס, כיון דהתורה ברצון הלוה תלה, ד"והוא יוציא אליך את העבוט" כתיב. ודוקא במשכון שהשכינו מדעת אינו יכול לסלקו בדברים אחרים, דמשכונא סתם דינו כאפותיקי סתם¹⁶ (נתה"מ).

⁽³⁾ והוא שיוכל לברר ששלו הוא - פירושו, דאם אינו יכול לברר שהוא שלו, לא מיבעיא דאסור להכותו ולהוציאו מידו, אלא אפילו בלא הכאה נמי אינו רשאי להוציאו מידו, מיהו זה דוקא כשבא להוציא בעדים, דבלא עדים יכול לתופסו, דיהיה נאמן לפני בי"ד במיגו אטענתו (סמ"ע וש"ך), וע"י דברי לקמן ס"ק (יג) (סמ"ע).

⁽⁷⁾ למשכנו בחובו - אם כופר לו חובו, רשות בידו למשכנו שלא בעדים כדי שיהיה נאמן במיגו דלא תפסתי, דהא דאסור למשכנו בעצמו היננו איכא שיכול למשכנו ע"פ בי"ד, אבל ככה"ג דלא יוכל לגבות ממנו ע"י בי"ד יכול לתפסו בעצמו, וכמבואר לקמן סימן צ"ז סעיף ט"ו, אמנם הקצה"ח חולק (ע"י לקמן ס"ק (יג) וע"י סי' צ"ז סק"ב?) (פ"ת).

⁽⁸⁾ מטעם שיתבאר לקמן בסימן צ"ז סעיף ו' - ע"י עוד שם סעיף י"ד, דיכול למשכן לערב גם להשוכר בעד שכירותו, וא"כ לא היה צריך הרמ"א להסיק ולכתוב זה כאן בשם י"א דאם חייב לו בלא הלוואה דיכול למשכנו. לכן נראה להגיה מותר למעבד דינא לנפשיה, ור"ל אפילו בהכאה, וה"ה אם רוצה להוציא בחזקה הפקדון מידו יכול להכותו עד שיניחנו בידו. ומש"כ המחבר דדוקא כשיוכל לברר עביד דינא לנפשיה, וכשאינו יכול לברר אפילו תפיסה בעלמא אסור, אזה כתב הרמ"א דהתפיסה גרידא מותרת בכל ענין (סמ"ע), ויש חולקים, ואין לשנות נוסח הרמ"א, אלא המחבר סובר שכל דבר שאינו חוב ממש, יכול לכנוס לביתו אפילו ללא רשות בי"ד, ובחוב אפילו ברשות בי"ד אסור, והי"א סוברים שליכנס לביתו של ערב צריך רשות בית דין (ט"ז), אחרי שבעונותינו הרבים אולת יד מישראל ורבו המבריחים את נכסיהם גדולי רבותינו נותנים רשות לעכב בדיני האומות ממון הנתבע ביד הנפקד שמא יעשו קנוניא על נכסיו של זה, ואח"כ יסדרו

¹⁵ כששנים רוצים לירד לדין יכול א' לומר לחבירו לא ארד עמך לדין עד שנשליש בטוחות על קיום הפסק כפי שיצא מב"ד, כיון שעתה אין לנו חיזוק על קיום הפסק דין ומי שאינו רוצה לקיים אין מי שימחה בידו יכול השני לומר אינו מאמינך וגם אתה לא תאמין לי ונשליש ביד שלישי והשליש יקיים כפי הפסק דין (ערה"ש אות ה).

¹⁶ בדיני אפותיקי ע"י ש"ך קיז ס"א ד"ה רק במעות.

במאיר המשפּט זולק א'

טענותיהם לפני ברורים בדינינו, ופשיטא שלא הוצרכו לכך אלא במקום שאין דבריהם נשמעים כל הצורך. והמעכב ממון חבירו על ידי ערכאות אפילו בלי רשות, אעפ"י שעשה שלא כהוגן, אין זה פוטר חברו בשביל כך לדון עמו בערכאות חלילה אלא יבאו לדון בדינינו ודייני ישראל ישפוטו הם על העכוב עצמו ועל עיקר הדין כדלעיל, אבל שלא יעשה התובע רק עכוב גרידא ולא יזונו נכסי הנתבע מיד השליש הנמצאים אתו, או כיוצא בזה, אבל אם יש בדיני הערכאות מיני עכוב על נכסי הנתבע עצמו בביתו וברשותו ומתאנה הוא לו התובע שאם לא ימצא ערב עליהם יוציאום הערכאות מרשותו להשלישם לא כאלה חלק יעקב, וכופין את התובע לתקן המעוות תחלה ואח"כ נעסוק בתקנתו להציל את שלו כדיני התורה (ש"ך * רמ"ע)¹⁷.

⁽¹⁾ רק בחפץ המבורר כו' - פי' ובזה יש לו כח להוציא ואינו עושה איסור בזה, רק שאין לו רשות להכות, ואינו נאמן עליו באמרו שהוא שלו כשתפסו בעדים, אלא כל שאין לו מיגו ודאי מוציאין ממנו, אבל לא עשה איסור בזה, משא"כ אם לא היה לו טענה על גוף החפץ אלא על איזה חוב מצד אחר, עושה איסור במה דעושה דין לעצמו ותופסו בלא רשות ב"ד, ומ"מ כשבאין לב"ד יקוב הדין ביניהם, ולא מיקרי זה מוחזק כל שהוציאו בפני עדים, וכן משמע מדברי הסמ"ע סק"ה, ואם עבר והכהו ואין עדים בדבר רק שהוא מודה בדבר, אינו פטור במיגו דלא הכיתי, ה"ה עכשיו שהכהו ואמר שבדין הכהו, דלא אמרינן כן, דלא הורשה להכות אלא בחפץ המבורר לנו דוקא (ט"ז).

⁽²⁾ כגון שגזלו כו' - לא אמרינן עביד אינש דינא לנפשיה, אלא כשבא חבירו להזיקו בכונה ורצון, יכול לעמוד מנגד להציל ממונו כו', משא"כ כשבחמת חבירו מזקת אותו בלי ידיעתו ובלי רצון חבירו כו', ועיין מש"כ לקמן סימן שצ"ז סעיף ב' [אחד שהיתה לו חנות לפני פתח ביתו במיני קטניות וזרעונים, והיו תרנגולות של שכיניו פורחות תמיד על החנות ואוכלות משם, והפריחם כמה פעמים וחזרו ובאו כמה פעמים, והגיד לבעל התרנגולות לשמרם כי אם יבואו יכם וימיתם, ולא חש. ופעם אחת שחזרו ובאו עמד בעל החנות והרג אחת מהם המובחרת העומדת לגדל ביצים ואפרוחים. ובאו לדין ופסק שם דבעל החנות חייב לשלם דמי שווי התרנגולת, אלא דאם טען שאחר שהתרה בו הוזק ממנו כך וכך נשבע ומנכה לו. ואפילו היתה התרנגולת עומדת לשחיטה, מ"מ הא קיי"ל דבעי התראה והיינו בעדים, וכ"כ הגהת שו"ע סימן תט"ז, אבל מה שמוזהר הניזק פה אל פה למזיק לא נקרא התראה, שהיה יכול לכפור בו או לומר לא חששתי לדברך, ומכ"ש בנידון דידן שהיתה עומדת לגדל ביצים, דאף אם היה התראה לאו כל כמיניה לשחטה] (פ"ת).

⁽³⁾ מיהו אם עבר ועשה ע"י גויים כו' - מי שיש לו דין עם חבירו, והוא יודע אמיתתו, ובדין ישראל לא ירויח. שאסור לילך לפני ערכאות של גויים, אף שמוציא את שלו באמת. ואם כבר הלך, וחזור זה ותובעו לפני הדין. חוזר הדין, ומחזיר לו מה שהרויח ע"י דיני גויים. היינו משום שאחר כך לא יכול לברר שבדין הוציא (ש"ך * יש"ש), מש"כ אם עבר ועשה ע"י גויים היינו דווקא בדבר מבורר לכל העולם שהוא שלו (רע"א * של"ה).

⁽⁴⁾ אם לא היה יכול להציל שלו בע"א - ואם היה יכול להציל והלך לפני ערכאות של גויים ולקח את שלו והעליל עליו, צריך לשלם הזיקו כדין מוסר (ש"ך), גם תפיסה על ידי גוי לא חשיב תפיסה, וגם בכל דאלים גבר, עזר של גוי לא חשיב כאלים של צד א' (ש"ך * רשד"ם).

⁽⁵⁾ מה שעשה עשוי - מ"מ לענין תפיסה בספיקא לא מהני בתפס ע"י גוי (ש"ך, רע"א).

⁽⁶⁾ כגון שמכהו כו' - ועושה עצמן כדיין (ש"ך).

⁽⁷⁾ אבל תפיסה בעלמא שהוא תפסו למשכון כו' - הא דתפיסה מהני בגוף הממון בטענת ברי היינו רק במקום ספיקא דינא. כגון תרי סהדי דסהדי לזכות, ותרי לחיוב. או כגון דבר מסופק בתלמוד, שלא נפשטא. אבל היכא דטוען זה שלי לקחתי בלא ראייה, וזה טען להד"ם. לא נקרא ספיקא דינא. ואינו מועיל תפיסה. ודוקא איירי שתפסו בעדים. דאי לאו בעדים, הלא נאמן במיגו דלקוח הוא בידו. אפילו ראו בידו עכשיו, שאין כאן טענת מיגו דהחזרתי לך, מ"מ נאמן במיגו דלקוח הוא בידו. והיינו בדבר שאינם עשויים להשאיל ולהשכיר. ובדברים שעשויים להשאיל ולהשכיר, אם לא ראו עכשיו בידו, נאמן במיגו דהחזרתי לך. אבל לכתחילה לא יכול לתפוס שום דבר מחבירו, אם לא בחפץ המבורר לכל העולם. וכל זה דוקא שתופס משלו. אבל היכא שיש בידו משכון או פקדון. יכול לעכבו אפי' לכתחילה, כדי להציל ממון שלו, בכל טעדיקי דבעי. מאחר שברור לו שהוא חייב לו. ולא יכול לברר עליו בעדים. וזה לא נקרא עביד דינא לנפשיה. שהרי לא תפס, אלא שמעכב את שלו בשב ואל תעשה (ש"ך * יש"ש), ועי' סמ"ע סק"יג), מש"כ ביש"ש שרק מותר לתפוס מחפץ

¹⁷ ועי' עוד בענין לקמן סי' עג ס"י, וסי' יד סק"כא)-(כד).

במאיר המשפּט זולק א'

חפץ שמבורר לכל העולם שהוא שלו, יש חולקים עליו, שאם זה מבורר לו, זה מותר לתפוס, וכן עיקר (ש"ך ❖ תקפו כהן).

(27) יוכל לעשות בכל ענין ויורד כו' - משמע דאפילו אין לו עדים שהוא שלו ובא לתופסו מידו לפני עדים אפ"ה שרי, ועי' לעיל סק"ג. אלא צריך לחלק דכשבא לתופסו הדבר שאומר שגזלו ממנו, ובדאי הוא כופר, אז אינו יכול לתופסו אלא בלא עדים דאז דוקא מהני וכמ"ש, משא"כ כשבא לתופסו במשכון שטוען עליו שחייב לו מענין אחר כך וכך וירא שמא ילך מכאן ולא יפרענו או יטעון אין לו, בזה יכול למשכנו אף בעדים, דהא אינו ודאי שהנתפס יכפור החוב, ונמצא זה התופס זריו ונשכר, ומשו"ה סיים וכתב ויורד עמו אח"כ לדין, ור"ל אם יודה הרי טוב ויהיה המשכון בידו עד שישלם לו, ואם יכפור יחזירנו לו (סמ"ע), וי"א דאין אדם יכול לתפוס מחבירו למשכון אפילו במידי דליכא איסור למשכנו כגון עבור גזילה וערב אם לא בחפץ המבורר לכל שהוא שלו, וי"א דהיכא דברירא ליה יכול לתפוס בענין שיש לו מגו. ונראה פשוט דהיינו דוקא היכא דליכא לאו דלא תבא אל ביתו לעבוט עבוטו כגון בשכירות וערבות וכיוצא, אבל בהלואה דאיכא איסור למשכנו אסור לו לתפוס, ואפילו בשוק אסור. אך גבי פקדון משמע דליכא איסור כלל לעכבו תחת ידו. אבל מדברי הזוהר מבואר דהוא איסור גמור, ועיין ש"ך סימן נ"ח סק"ט, ולכן בעל נפש ירחיק מזה (קצה"ח). ויש מחלקים [בדברי הזהר] בין אם קדם הפקדון ואח"כ הלואה ובין אם קדם החוב לפקדון, דאם קדם הפקדון לחוב מותר לעכבו (פ"ת), [ויש מסבירים את הסתירה ברמ"א אשר הובא בסמ"ע] דכשיש לו טענה על גוף החפץ, אז מותר לעשות דין לנפשו, ואפילו הכאה, ועל זה כתב אחר כך דיש אומרים דלא מיקרי עביד דינא לנפשיה אלא כשמזיק לחבירו כגון שמכהו, ולכן לא יוכל לעשות אלא אם כן יכול לברר שהוא שלו, אבל תפיסה בעלמא שתפסו למשכון יכול לעשות בכל ענין, פירוש, אפילו אין לו טענה על גוף החפץ רק שתופסו על חוב שנתחייב לו מחמת גזילה, משום דזה לא מיקרי עביד דינא לנפשיה, כיון שתופסו ויורד תיכף לדין. אבל כשאינו יורד לדין ומחזיק לעצמו מה שתפס, מיקרי ג"כ עביד דינא לנפשיה, ואסור לעשות רק ביש לו טענה על גוף החפץ. אבל היכא שאין הלואה נפסד על ידו לא שייך לומר לא עביד דינא, דמאי דינא שייך הכא, הא לא הוי אלא תופס בעלמא. ואפילו יודע שיהיה נאמן לפני ב"ד במיגו דהחזרתי, אסור לו לתפוס בעדים, דהא יהיה מוחזק בגזלן ויעשהו חשוד, אכן בחוב של עיסקא שהוא פלגא פקדון אם מותר לתפוס, יבואר בסימן צ"ז סק"א? (נתה"מ), ובתופס ת"ח מותר לכו"ע לתפוס את שלו אפילו לכתחילה במקום דאית ליה מיגו, ואפשר דאף בזה"ז יש דין ת"ח לענין זה, כיון דבלא"ה דעת רוב האחרונים דבכל ענין יכול לתפוס לכתחילה¹⁸ (פ"ת).

(27) והוא מבני העיר - נראה דכתב כן משום דאין רבים נקראים מוחזקים נגד היחיד רק כשהיחיד הוא מבני עירן, ובני עירן לאו דוקא אלא תחת מושל אחד שנותנין לו מס, אמנם במקורם של דברים כתב בהיפך זה במקום אחר, דאפילו נגד יחיד שאינו מבני עירן נקראים מוחזקים, ונראה דמשום הכי לא כתב רמ"א בהגהת שו"ע כאן דאם אינו מבני עירן דלא מחשב מוחזקים נגדו, משום דמסתפק בזה (סמ"ע), וי"א דדוקא לענין עבדי דינא לנפשיהו פסק דדוקא מבני העיר, ולענין שהקהל נקראים מוחזקים פסק אפילו שלא כנגד בני עירן, ונראה שזהו דעת הרמ"א דלא כסמ"ע (ש"ך), מש"כ בש"ך דלענין מוחזקין אפילו נגד שלא מבני עירן, ומכל מקום אסור למיעבד דינא לנפשיהו כו'. ואף שיהיו נאמנין לפני ב"ד דהא יש להו דין מוחזקין, מכל מקום אסור למיעבד דינא לנפשיהו כי אם כשיש להו טענה על גוף החפץ וכמו שנתבאר לעיל. אבל נגד בני עירן מותרין למיעבד דינא לנפשיהו אף במקום שיחיד אסור למיעבד דינא לנפשיה, כגון שאין לו טענה על גוף הממונן, צבור מותרין (נתה"מ), וי"א דעיקר דאפילו נגד יחיד שאינו מבני עירן נקראים מוחזקים, ומש"כ דאין רבים נקראים מוחזקים נגד היחיד רק כשהיחיד הוא מבני עירן, היינו לענין שלא יהיו מוחזקים לכל מידי דמסתפקא, אבל לענין שיצטרך ליתן להם משכון כו"ע מודו, דעיקר טעמא הוא כדי שיהא תקנה לרבים כדי שיהא היחיד התובע והרודף אחר הדין. ולכן יחידים שעקרו דירתם מכאן ולא נשאר להם בעיר הזאת שום דבר, לא מקרקעי ולא מטלטלי לא בעין ולא באשראי, אפ"ה מחויבים ליתן להקהל משכון קודם שירדו עמם לדין כו'. ראובן שאינו רוצה להשליש המעות קודם שירד לדין באמרו שהוא יחיד המידיין עם הקהל שאינו מעירם, הנה תחילה צריך לבאר כל הנ"מ שצריך היחיד להשליש המעות או משכון נגד רבים. חדא דרבים יהיו מוחזקין ויחיד יהיה המע"ה. ועוד, דרבים יוכלו לטעון קים לן. ועוד, שהיחיד יהיה התובע משום דברבים התובעין יהיה קדירה דבי שותפי, בכך בנידון דידן לענין דצריך ליתן משכון נלע"ד הדין

¹⁸ ועיין מש"כ לקמן סימן רס"ב סעיף כ"א (פ"ת).

במאיר המשפּט זולק א'

עם הקהל, דאָף דלדברי הסמ"ע כאן, ראוי לפסוק כהש"ך שהכריע דדעת רמ"א לענין מוחזקין המה אפילו שלא כנגד בני עירן. אולם מה שנראה מדבריו שהמה מוחזקין לכל דבר הן להיות על היחיד הדין של המע"ה הן לומר קים לן וכיוצא, אינו נראה לע"ד, דמהיכא תיתי לעבור הדין היחיד שאינו מבני עירן במה דלא שייך הטעם קדירה דבי שותפי, וא"כ זהו רק לענין דצריך היחיד להשליש המעות או משכון כדי שיהיה היחיד התובע אחר רבים הנתבעים, אבל מהיכא"ת ליטול מן היחיד הזכויות שלו מה שלא תליא בזה, כגון לענין שיהא היחיד המע"ה אם הוא באמת המוחזק ולהוציא ממנו שלא כדין, כי אפשר שאף שאינו יכול לברר כדבריו ע"פ עדים וראיה, עכ"פ יכול להיות שהאמת אתו, וכי מפני זה יפסיד היחיד זכויות שלו כו' (פ"ת).

^(טז) נקראים מוחזקים - פירוש, ואמרינן להיחיד ברר ראיותין כי המוציא מחבירו עליו הראיה, ואם אין לו ראיה ישבעו קצת מהן ופטורים מטענתו, ואם ירצו נותנין השבועה להיחיד, והברירה בידם כדין המוחזק, וגם לענין זה דיכולין לומר קים לנו כהאי מ"ד במקום שיש פלוגתא*, ועדיפא כוחייהו דהקהל דצריך היחיד לפרוע להן המס מיד או ליתן להם משכון, ואם יברר היחיד ראיתו יחזירו לו מעותיו או המשכון. ומ"ש רמ"א וצריך ליתן להם משכון, ר"ל וגם צריך ליתן להם משכון, וכל ספק וטענה שאינה ברורה ליחיד לפטור מהמס, חשוב המלך כמוחזק עד שיברר שהוא פטור, מש"כ ברמ"א הוא דווקא בענין מסים, טעמו דכיון דהמס הם גובין ליתנו למלך, הן יד המלך וצריך היחיד לברר זכותו לפני המלך, אבל בשאר דברים אין נקראים מוחזקים לענין זה שתהיה ידם על העליונה כנ"ל, אבל בנתינת המשכון הם שוים, וזה שכתב ומכל מקום וכו' (סמ"ע), מ"ש הסמ"ע בענין "קים לי" היינו דוקא בעניני מסים אבל בשאר מילי לא חשיב מוחזקים לענין קים לי (ש"ך), שישנם מח' אם ת"ח חייבים במס על המספר אנשים, ובוה אין הקהל מוחזקים שיש בו צד איסור (ש"ך ❖ רשד"ם, מהריב"ל), בענין המסים הרבים נקראים מוחזקים נתבעים ולא תובעים אמנם כל זה אינו אלא כדי שלא יפסידו הרבים זכותם על דרך שאמרו קדירה דבי שותפי כו' וכדי שהיחיד יבקש דינו אמרו שהרבים יהיו מוחזקים לא לכל דין נקראים מוחזקים דלענין שבועה בעלי הממון הם נאמנים בשבועתם (ש"ך ❖ הרשד"ם), אפילו במקום שיש ליחיד מיגו לפטור את עצמו, הוי מיגו להוציא נגד הקהל (רע"א) [כהגה על דברי הש"ך שצייין לדברי המהריב"ל], הקהל נחשבים מוחזקים לענין מס למלך, דהמלך חשיב כמוחזק במס של כל אחד ואחד, ולכן יש לקהל זכות קים לי במקום מחלוקת, אבל במס לקהל, אין לקהל זכות לטעון קים לי, אבל יש להם כן זכות לגבות המס, ואחר כך לדון, ויש ליחיד זכות של קים לי (רע"א ❖ מהריב"ל). שהמלך חפץ שהרבים יהיו מוחזקים ודינא דמלכותא דינא, אמנם יש אומרים שאין לקהל זכות לטעון קים לי בשום מקום, ועוד יש אומרים שזה שגובין המס תחילה או יתן משכון ואח"כ ירד לדין עם הצבור דהיינו דוקא קודם שיפרעו הקהל המס למלך דאז באים עליו מכח דינא דמלכותא דינא, והרי הם כשלוחי המלך ושלוחא דמלכא כמלכא, אבל לאחר שפרעו כל המס אלא שעדיין לא גבו החלק שהיה מגיע לזה דהשתא אינם עוד שלוחי המלך לא מצו לכוף אותו בכי האי גוונא, ועוד אין יכולים לכוף אותו לדון בבית דינם כל שאינו מבני קהלם (רע"א ❖ מהרח"ש).

^(טז) שם - אין מוחזקין לענין מס אלא קודם שנתפשו עם המלך, אבל אם כבר נתפשו לא, ומ"מ מחויבים לעשות לו דין, דאטו משום דרבים נינהו יגזלו היחיד (סמ"ע). מש"כ בסמ"ע "נתפשו" פי' שפרעו כבר. ובמחזיקי אורנר"י נראה דנקראין מוחזקין, כיון דדינא דמלכותא שכל זמן שאין להם שובר מגבאי מחוייב לשלם, שלוחא דמלכא כמלכא (נתה"מ), ונראה דמה"ט נמי אם היחיד חייב ג"כ לאחרים, חוב הקהל בעניני מסים קודם לכל בע"ח, דכיד המלך דמיא והוי כגבוי, ועיין מה שכתבתי בפ"ת לאה"ע סימן ק"ב סק"א (פ"ת).

^(טז) ומכל מקום צריך היחיד ליתן להקהל משכון כו' - הטעם, כדי שיהא הוא התובע לדין, שאם לא יתן משכון אזי יבוא הדין לידי המשכה דמי מהקהל ירד עמו לדין, כדאמרינן קדירה דבי שותפי לא חמימא ולא קרירא (סמ"ע).

^(טז) וגם אין נקראים מוחזקים נגדו - רב א' יש לו תביעה על סוחר אחד שהוא במדינת הים והוא כופר בו ואנשי מקומו אין גומרינן ביניהם דין ת"ח עביד דינא לנפשיה במקום פסידא ומשמת ליה אם נתחייב נדוי משום דלא ציית לדינא (פ"ת תשב"ץ).

סימן ה - באיזה יום דנין ובאיזה זמן ביום, ובו ה' סעיפים.

(א) אסור לדון בשבת וי"ט(א),⁶⁴ ואם עבר ודן, דינו דין(ב).

? הערות עם [YL18]

במאיר המשפּט זולק א'

(8) אסור לדון בשבת כו' - גזירה שמא יכתוב הטענות ופסק דין, וכמ"ש באו"ח (סי' שלט ס"ד¹⁹ וסי' תקכד ס"א) (סמ"ע), מי שיש לו דין, מותר לו לקבץ שלשה אנשים בשבת כדי לסדר טענותיו לפנייהם (ט"ז), יש לזהר דב"ד לא ישבו בשבת ויו"ט בבית שדנין בו בחול, שלא יהיו נראין כיושבין בדין (פ"ת). אין מסדרין טענות בשבת. מותר לקבל טענות בתולים וכדומה בשבת. אין עונשין בשבת אף על פי שהעונש מ"ע אינו דוחה שבת, ואסור לקבוע מקום לחליצה בשבת (פ"ת באר היטב).

(2) ואם עבר ודן כו' - עיי"ש במחבר, וכן פסק לקמן בסוף סימן רל"ה ? לענין מקח שנעשה בשבת, ובסימן ר"ח ? לענין מקח שנעשה באיסור, גם ביו"ד בסוף סימן קע"ה ? (סמ"ע), ואם צריכים לכתוב פסק דין יכתבו ליום המחרת כמ"ש לקמן סוף סימן רל"ה ? (פ"ת).

(ב) אין דנין בע"ש ובעי"ט(ג),⁶⁶ ואם הזמינו לבעל דין(ד) לבא לב"ד, א"צ לבא. ואפילו הזמינו לבא אחר שבת וי"ט ולא בא, אין קונסין אותו(ה). הגה: ⁶⁷ויש מי שכתב דעכשו בזמן הזה לנין בע"ש ובעי"ט משום בטול מלמדים, ודוקא לענין ממונן יש להקל, להפקר בית דין הפקר, אבל בדבר איסור, אין להקל. ונ"ל דדוקא דרך אקראי, לפעמים, אבל אין קובעים בית דין בע"ש ועי"ט(ו), וכן נהגין. אין קובעין זמן בניסן ותשרי(ז), למי שאינו בעיר, לבא לדין(ח). אבל אם הזמינו בניסן ותשרי לבא אחר כך, קונסין אותו אם לא בא. הגה: וי"א לאין לקבול צבית הכנסת בניסן(ט), ולא צימית נוראים, אפילו על בני כפרים שצאו למנין, אלא קבעין להו זמנא אחר הרגל, ואם יש לחייה ורמאות, לנין לאלתכ. ⁶⁸ויש מקומות שנהגו שאם התחילו ללון קודם ניסן ותשרי, קבעין זמנא אף בהם, והיכא דנהוג, נהוג. ⁶⁹אין דנין בלילה בתחלת דין(י), אבל אם התחילו לדון דיני ממונות ביום, גומרין בלילה(יא). ⁷⁰וי"א לאם עבדו ודנו כלילה, דיניהם דין(יג)²⁰.

(3) אין דנין בע"ש כו' - בזה נמי איסור יש בדבר לדיינים לדון אף אם נתפיים הבע"ד לעמוד בפניהם לדון, מפני שצריכים להיות מתונים בדין ובעי"ט ובערב שבת הם טרודין, וזהו שכתב הרמ"א שבדבר איסור אין להקל, שמא יטעו באיסור מחמת טירדתן, ש"מ דבטירדת הדיינים איירי ולא בכפיית תובע לחוד. וז"ש נמי בדבר ממונן יש להקל משום דהפקר ב"ד הפקר, ר"ל אף שיטעו בדין מחמת טירדתן ויחייבו ממונן למי שאינו חייב, זהו בכלל הפקר ב"ד, שהבית דין הפקירו בזה ולא חששו לזה החשש משום תקנת ביטול מלמדין (סמ"ע), ודוקא לדון אסור, אבל לקבל טענותיהן ולפסוק הדין אחר השבת ויו"ט מותר מצד הדיינים, אלא שאינו יכול לכפות הבעל דין על זה שיבוא (סמ"ע וש"ך), ומשום הכי סיים המחבר וכתב ז"ל, ואם הזמינו לבעל דין כו', ר"ל לקבל הטענות. אי נמי קמ"ל בזה דאף אם אין הדיינים טרודין כגון שיש להם אחרים שיטרחו עבורם, מכל מקום הבעל דין אין חייבים לבוא בע"ש, אלא יכולים לדחות הדין עד אחרי שבת (סמ"ע).

(7) ואם הזמינו לבעל דין כו' - אין צריכין כאן לחוש לכבוד הב"ד ולהגיד התנצלות בפניהם כדרך שכתב רמ"א לקמן (סי' יא ס"א) (ט"ז).

(7) אין קונסין אותו - שיוכל להתנצל ולומר מפני טרדות שבת ויום טוב שכחתי שהזמינו אותי (סמ"ע וש"ך).

(8) אין קובעין - אין קובעין זמן לבוא לב"ד בזמן חשש מגיפה ר"ל באותה העיר, ואם קבעו אין לו לחוש (פ"ת).

(1) בניסן ותשרי - אבל בסיון קובעים מפני שאין בו יום טוב אלא יום אחד ובחוצה לארץ שני ימים, ובערב שבועות פשיטא דאין קובעין שהוא ערב יום טוב וכנ"ל (סמ"ע וש"ך), כלומר בניסן ותשרי עד אחר הרגל מפני טרדות המועדות, אבל אח"כ קובעין (ש"ך), וי"א דכל החדש בכלל הרגל לענין זה (רע"א), י"א שאין להזמין חתן לדין כ"א יום, ז' ימים קודם החופה וז' ימי החופה ושבעה ימים של אחר החופה, ועיקר דלא בעינן כל שבעה ימי משתה וכן כל שאר שמחות ומיני סעודת מצוה [כמו ברית וכו'] הכל כפי המנהג וכפי טרדתן כראות עיני הדיין לפי מנהג אותו מדינה (רע"א ❖ שבו"י, פ"ת), וי"א ג' ימים קודם החופה ויום החופה, וי"א שגם נותנים לו ז' ימי המשתה, וי"א שאין קובעין לאבי הבן כל ח' ימים עד המילה וביום שלאחריו, וכן היה נוהג (פ"ת).

¹⁹ ז"ל: אסור לתפוס ולהכניס לבית הסוהר מי שנתחייב איזה עונש כדי שלא יברח, וכל שכן שאסור להלקותו דהוי בכלל דין. ואם יברח, אין עלינו כלום. ועיי"ש במ"ב סק"ד: ואם יברח וכו' - ואין בכלל זה אם אחד רוצה לברוח כדי לעגן אשתו דבזה מותר היה לחבשו וכן מותר לקבל עדות מאיש מסוכן וקרוב למות על אשה שמת בעלה היכא דחיישינן שלא ימצא אח"כ עדות אחרת.

²⁰ איפה זה ברמ"א

ל: הערות עם [YL19]
א הבאתי את דברי
הקצה"ח.

במאיר המשפּט זולק א'

(ח) למי שאינו בעיר וכו' - דקדק וכתב למי שאינו בעיר דאינו מחויב לבוא מעיר לעיר, הא אם הוא בעיר דנין אותו, ואם רצו הבעלי דינים לבוא מעיר לעיר ולדון, שדנין אותן בכל החודש זולתי בערב יום טוב, דבשאר ימים אין איסור מצד הדיינים (סמ"ע).

(ט) ויש אומרים דאין לקבול בבית הכנסת בניסן כו' - עי' או"ח סימן תקמ"ה ? שסתם המחבר וכתב דמותר לקבול בשביל חובותיו בחוה"מ, ולא כתב עליו הרמ"א מיד. וצ"ל דהתם מיירי בענין דמותר לקבול בניסן כגון שהיה הבעל דין מבני העיר, או שראו הב"ד דחיה ורמאות, ובא ללמדנו שם דאין למנוע מלקבול משום איסור מועד (סמ"ע), הנה גם באו"ח סימן תקל"ט סעיף ג' כתב הרמ"א בהגה, וכן מותר לקבול במשפט בשביל חובותיו כו'. וכתב המג"א שם וז"ל, הקשה בסמ"ע סימן ה' הא אין קובעין זמן בניסן ותשרי כו', ולא עיין במקור דמוכח דאיירי במשפט הגוים, מותר לקבול, ולכן דקדק רמ"א וכתב לקבול במשפט כו', וי"א דקושית הסמ"ע היא על סימן תקמ"ה דשם כתב סתם לקבול בשביל חובותיו בחוה"מ, משמע אפילו בב"ד ישראל, וי"א שדברי המג"א נכונים, כי דברי המחבר בסוף סימן תקמ"ה הוא ג"כ מאותו מקור, ועוד י"ל דכאן איירי לקבול שצריך לדון עמם וזה אין לעשות דאין מזמנים בימים אלו, אבל באו"ח שם סימן תקמ"ה איירי דלית ליה שום דין רק מבקש לכוף לבע"ח שלו שישלם לו, זה יכול לעשות במועד דהא אסקינן דנין במועד, ואי לא צייט מרחקינן ליה. ואם יש דחיה ורמאות מותר לקבול בניסן ותשרי, ובסמ"ע ס"ק [?] מבואר דאפילו בחוה"מ מותר, ואירע כשבאו לדין חזר הנתבע ותבע להתובע בענין אחר, וטען התובע כאשר אמרו חז"ל נזקקין לתובע תחילה ע"כ יזקקו לו עתה על תביעתו, ואחר המועד ישיב להנתבע על טענותיו כיון שאינו מוחזק לדחיה ורמאות, ושאל השואל מה דינם. והשיב, יש להקל בימי ניסן ותשרי כיון שכבר התחילו לדון, אבל במועד היכא דליכא חשש לדחיה ורמאות צריך להמתין בתביעתו לתובע משום כבוד החג עד אחר החג (פ"ת).

(י) אין דנין בלילה בתחילת דין כו' - ואם נתרצו שני הצדדים לדונם בלילה מותר לדונם, דלא גרע מקיבלו עליהם קרוב או פסול וכו', וכך כתב הרמ"א לקמן (סי' כח סכ"ד) לענין קבלת עדות בלילה, ומשום הכי נוהגין לעת עתה להקל לדון תחילת דין בלילה, דמאחר שבא לדין כששולחין אחריו הוה ליה כקיבלוהו. ועוד כשמדליק נרות בלילה ויכול לראות ולהכיר בני אדם, מותר לדון אפילו בתחילת דין בלילה. וכן נראה לי להלכה ולא למעשה לכפותו לדון בלילה אף שהנרות דולקות (סמ"ע) ²¹ [כהגה על דברי הסמ"ע "מאחר שבא לדין"] עיין לקמן (ש"ך סי' ז' סק"מ), וי"א שבכל ענין אפילו באו לבד לא חשיב כקבלה עליהם, וי"א שאם א' הלך לבית דין, ושלחו לשני והוא הגיע מיד, הוי כאילו קבלה עליהם, ואז קשה לסמ"ע ולא לש"ך (רע"א ❖ ח"י, פ"ת), וי"א דדוקא שבאו לבד לדין הוי קבלה, אבל כל שהזמינו לדין לא נקרא קבלה (רע"א), וי"א שבכל אופן אסור לדון בלילה (ש"ך, רע"א ❖ פמ"א, פ"ת), וי"א דלשנים בלילה לא מהני קבלה בלא קנין שתהיה ההודאה בפניהם הודאה בבי"ד או לענין קבלת עדות, דלמידי דבעי בי"ד דוקא, אפילו בדיעבד לא מהני בלילה, וכמ"ש לקמן [סק"ב?], והוי תרתי לריעותא דלא מהני קבלה בלא קנין, כמבואר בסימן כ"ב סעיף א' בהג"ה (נתה"מ).

(כ) גומרין בלילה - היינו בדיעבד כשאין פנאי לגמור ביום. הא דאמרו גומרין בלילה, פירוש שיסכימו במשא ומתן שלהם ביום. וכל שהסכימו עליו ביום אם ירצו לחזור למשא ומתן בלילה סמוך לגמר דין עושין, וכן עיקר, וי"א שאין משא ומתן בלילה כלל אלא צריך שיהיו מוסכמין על כל המשא ומתן. וי"א דהאידנא נהוג לגמור בלילה אף שביום לא גמרו המשא ומתן, ע"ש (פ"ת).

(כ"ב) וי"א דאם עברו ודנו כו' - וי"א דאין דיניהם דין, וכן כתב לקמן (סי' כח סכ"ד) בענין קבלת עדות שהוא דומה לדין, שאם עברו וקיבלוהו בלילה דאין דנין עליה, מיהו יש לחלק דשאני התם דקבלת עדות בלא דין לאו גמר דין ומעשה הוא, ומשום הכי אסור לדון עליו לכתחילה, מה שאין כן כאן דכבר נגמר הדין (סמ"ע), וי"א דהעיקר דאין דיניהם דין בכל אופן (ש"ך), עיין סמ"ע, ולמעשה כשר בדיעבד, והוא דכיון דאינו פסול אלא תחלת דין בלילה וגמר דין כשר בלילה וא"כ אם עברו ודנו בלילה נהי דפסול היה תחלת דין דהיינו המשא ומתן, מ"מ גמר הדין דהיינו מה שאמרו איש פלוני אתה חייב זה הוא בכשרות מן התורה דהא גמר הדין כשר בלילה, וא"כ כי עברו ודנו בלילה כשר הדין בדיעבד (קצה"ח), וי"א דקבלת עדות דבעי בי"ד דוקא, מבואר בהדיא בקרא דאין להן דין בי"ד על ראיית לילה ופסול דיעבד, מה שאין כן דין בעלמא דלא בעי בי"ד, לא הקפיד רחמנא רק אלכתחילה ולא אדיעבד. וקשה על הקצה"ח, כיון דאין להם דין בי"ד בתחילת דין, ממילא יכולין להחליף טענותיהם ואין ההודאה חשיבה הודאה, וממילא הגמר דין שלהם ג"כ

²¹ עי' נתה"מ לקמן סי' מו סק"ש שבמקום דחב לאחריני לא יכולים.

במאיר המשפּט זולק א'

בטל (נתה"מ), ויש עוד נ"מ שאם דיניהם דין, אז הקבלת עדות עדות, ואין יכולים לחזור בו, אבל אם אין דיניהם דין, אז אין עדות, ויכולים העדים לחזור מעדותם (פ"ת נוב"י).

(ג) זמן ישיבת הדיינים (יג), מהבקר עד סוף שעה חמישית (יד), (מכאן ואילך אין לזכור לזכור).

(ט) זמן ישיבת הדיינים וכו' - אף שמתקנת עזרא הוא שקביעת ישיבת הדיינים תהיה בשני וחמישי, מכל מקום האידנא קביעות כל הימים שוה (סמ"ע).

(טז) עד סוף שעה חמישית - וי"א עד חצי היום, או עד סוף שעה ששית, ורצה לומר עד ולא עד בכלל, והיינו שישבו עד קרוב לסוף שעה ששית באופן שיוכלו להתחיל בסעודתן בסוף השעה, ועיקר הסעודה יאכלו בשעה השביעית, ואותה ההתחלה שיתחילו לאכול בסוף שעה ששית לא גרע מטעמה שאמרו ואי טעים מידי לית לן בה (סמ"ע וש"ך).

(ד) אין יושבין בדין מתחלת שעה שביעית (טז), אפילו לגמור דין (טז), עד שיתפללו תפלת המנחה. ואם התחילו, אפילו תחלת דין, (אין) מפסיקין⁷³ אפילו לכשיגיע זמן מנחה קמנה, ובלבד שיהיה להם שהות להתפלל אחר שיגמרו הדין (יז). (ואם ישנו סמוך למנחה קמנה, מפסיקין (יח)).

(ט) מתחילת שעה שביעית - הטעם, דאז זמן המנחה מן הדין, וכמ"ש באו"ח סימן רל"ב, אלא שחכמים אמרו שימתין עוד חצי שעה עד שינטה השמש ויהיה ניכר, שמא יטעה בין תחילת שביעית לסוף ששית (סמ"ע).

(טז) אפילו לגמור הדין - הטעם, שמא יראו הדיינים טעם חדש בטענתן ויחזרו מדעתן הראשונה ויהיה תחילת דין, ויהיו טרודין וישכחו מלהתפלל מנחה (סמ"ע).

(טז) ובלבד שיהא להן שהות - אבל לכתחילה אסור אפילו בכה"ג, שמא ימשך וישכחו מלהתפלל (סמ"ע).

(טז) סמוך למנחה קמנה מפסיקין - אפילו התחילו בגמור דין מפסיקין (סמ"ע).

(ה) מאימתי הוא התחלת הדין, משיחילו בעלי דינים לטעון (יט), או שנתעטפו הדיינים (כ). (ועיין בא"ח סימן רל"ב).

(ט) משיתחילו הבעלי דינים לטעון או כו' - פירוש, אם עתה הוא תחילת ישיבת הדיינים, אז התחלת הדין היא משיתעטפו הדיינים, ואם התחילו לדון קודם התחלת שעה שביעית בדין אחר, נמצא שאין בעטיפתן היכר שהרי היו כבר מעוטפין מתחילת ישיבתן לדון, אז התחלת דין זה הוא משיתחילו הבעלי דינים לטעון (סמ"ע).

(כ) או שנתעטפו הדיינים - פירוש, הדיינים היו בימיהם יושבין בטליתותיהן ובסודרין שלהן מעוטפין מפני אימת השכינה וכדי שלא יפנו אנה ואנה, וכמ"ש לקמן (סי' ח ס"ב) עיי"ש (סמ"ע).

סימן ו - על כמה דנין, ובו סעיף אחד.

(א) אין הדיינים יושבים לדון בדין פחות משהו פרוטה (א), ואם הוזקקו לשוב פרוטה, גומרים דינם אפילו לפחות משהו פרוטה (ב) (ג).

(ח) פחות משהו פרוטה - דלא איקרי ממון לענין גזל²² (סמ"ע), ובכלים נזקקים לפחות משהו פרוטה כדלקמן סימן פ"ח סעיף ג', מיהו לחולקים שם הביאם שם בסמ"ע דבפחות מש"פ לא מחשב ממון אף בכלים, נראה דה"ה הכא (ש"ך וקצה"ח), וי"א דאם תבעו דבר שהוא בעין, אפילו על פחות מש"פ נזקקין, ולא אמרו אין נזקקין אלא בתובעו דבר תשלומין. יש להסתפק אם שני שותפין תבעו לאיש אחד דחייב להם ממון השותפות ש"פ, אי ב"ד נזקקין לדין זה (פ"ת).

(כ) גומרים דינם אפילו לפחות משהו כו' - פירוש, אפילו כשהנתבע אחר גמר דינו תובע להתובע טענה שהיא פחותה משהו פרוטה. והטעם דחד דין מיקרי, דהא אם יזכה הנתבע בתביעתו יזכה אותו להתובע כמה שתבעו ממנו (סמ"ע, וש"ך).

(ג) אפילו לפחות משהו פרוטה - וי"א דאפילו הוזקקו לשוב פרוטה אין גומרין לפחות משהו פרוטה (סמ"ע, וש"ך ❖ א"א), וצ"ע על הרמ"א שלא הביא שיטתו (ש"ך ❖ א"א), וי"א דעיקר כמחבר (פ"ת).

סימן ז - מי ראוי לדון, והפסולים מחמת שנאה וקורבה, ובו י"ב סעיפים.

ל: הערות עם [YL20]
א הבאתי את דברי
הפ"ת

²² על אף שיש איסור, עי' &.

במאיר המשפּט זולקא

(א) בית דין של ג', שהיה אחד מהם גר, הרי זה פסול לדון לישראל(א), אלא אם כן היתה אמו⁷⁶ (ואו אציוונ) מישראל(ג). וגר דן את חבריו הגר(ד), אף על פי שאין אמו מישראל. (ועיין ז"ל סוף סימן כס"ט).

(א) הרי זה פסול לדון כו' - פירוש, אפילו בדיני ממונות, דכל שימה ושררה צריך להיות דוקא מישראל ולא גר, ואפילו זרע זרען דגרים אסור בכל שימות, אבל גר אגר חבריו לא מיעטו קרא (סמ"ע), ואפילו ממונה על אמת המים אסור מדאורייתא (נתה"מ).

(ב) או אביו - אביו הוא כל שכן, דאביו מישראל עדיף טפי (סמ"ע), פי' אביו ואמו גיורת, אבל אמו מישראל אפילו אביו גוי כשר לדון (רע"א).

(ג) אלא אם כן היתה אמו מישראל - שגם זה מקרב אחיך מיקרי (סמ"ע).

(ד) וגר דן את חבריו - אפילו בכפיה מותר לדון גר חבריו. ובלא כפיה מותר לדון אפילו לישראל (סמ"ע וש"ך), היינו גר ממש, אבל הורתו ולידתו בקדושה, ישראל מעליא הוא, שצריך שיהיה הדיין אמו מישראל (רע"א), וי"א שצריך להיות אמו ישראלית ולא גיורת כדי לדון ישראל (פ"ת יש"ש).

(ב) ממזור, ואפילו שלשתן ממזרים(ה), הרי אלו כשרים לדון לכל. ⁷⁹וכן אם היה כל אחד מהם סומא באחת מעיניו, כשר(ו). ⁸⁰אבל הסומא בשתי עיניו פסול(ז).

(ג) ואפילו שלשתן ממזרים כו' - הוא הדין בשלשה גרים שאמן מישראל דכשרים לדון ישראלים (סמ"ע).

(ד) סומא באחת מעיניו כשר כו' - פירוש אפילו בתחילת דין (סמ"ע).

(ה) בשתי עיניו פסול - דכיון דלכולי עלמא בלילה אסור לדון, ולזה ביממא לילה הוא (סמ"ע), אם היה שפוי בתחילת דין ונסמא קודם גמר דין, לדעת הסמ"ע כשר לגמור הדין, דאף בלילה גמר דין כשר, אבל י"א שפסולו משום שהוקש לראית נגעים ואז פסול הוא אפילו לגמ"ד מגזירת הכתוב. ועיקר למסקנה דלגמר כשר ורק התחלה פסול. ואם ימאן השני יש לכופו על זה (פ"ת), וי"א דבדיעבד כשר (ש"ך), לפי דעת הסמ"ע כשר בדיעבד. וכן פתוח בתחילת דין ונסתמא בגמר דין מותר (נתה"מ), אם אינו סומא ממש רק שכהו שתי עיניו, דהיינו שחלש ראות עיניו אך יכול לראות, לכו"ע יכול להיות דיין (פ"ת).

(ג) ⁸¹יש אומרים שאינו ראוי לדון אלא מבין י"ח ומעלה(ח) והביא שתי שערות. ⁸²וי"א דמבין י"ג ומעלה כשר²³, ואפילו לא הביא שתי שערות(ט)(י).

(ה) מבין י"ח ומעלה - דאז הוא גבר בגוברין ויש בו כח להציל העני מיד גוזלו שהוא אחת מהמדות שצריכין להיות בדיין (סמ"ע).

(ב) דמבין י"ג ומעלה כשר ואפילו לא הביא ב' שערות - היינו טעמא, דאף על גב דלענין עדים בעינן ב' שערות, שאני התם דקפיד קרא להיות נקרא איש, משא"כ בדיין שאינו תלוי אלא בחריפותו ובקיאיותו, ומ"מ פחות מבין י"ג דאין לו שם גדלות כלל פסול, דלא מצינו שום מצוה וציווי בקטנים מן התורה (סמ"ע), עכ"פ אין למנות דיין קבוע פחות מבין כ' שנה. ולדון ביחידי ראוי להחמיר עד ארבעים שנה אם לא שאין גדול ממנו בעיר (פ"ת)²⁴.

(ג) ואפילו לא הביא ב' שערות כו' - במטלטלין דינו דין אבל במקרקע כיון דאין מקחו מקח לא (פ"ת בשם התומים), וי"ח (קצה"ח).

(ד) ⁸³אשה פסולה לדון(יא).

(א) אשה פסולה לדון - ילפינן לה מעדות (סמ"ע), אף דאשה פסולה לדון מ"מ אשה חכמה יכולה להורות הוראה²⁵ (פ"ת), רב פלוני היה סומך על ראות עיניהם [של בני ביתו] והבחנתם בעסק הוראה זאת כדת הנשים שהם רגילות במעשה אופה והם ידעו ביותר להבחין ולהבדיל בין הנפיחה שמחמת האור ובין הנפיחה שמחמת החימוץ וכאשר עושים המורים לפעמים כשנמצא בעופות איזה שאלה וריעותא באברים שבחלל הגוף או בעצם מעצמות העוף כשהובא לפניו ערום בלי לבוש מבשר וצריך לדעת מה טיבו דרכם לשאול בנשים אשר עוסקים בזה ובקיאים בתרנגולים וסומכין עליהם בענין אבל לא בהוראה (פ"ת ש"ע"ת).

ל: הערות עם [YL21]
א הבאתית את דברי
הקצה"ח

עי: הערות עם [YL22]
י"ש שהביא משו"ת
פרי תבואה שלא היה
ברור כל כך אבל יש
משמעות שאשה
כשירה לדון, ולקיים
שטר, וצ"ע גדול מאד

²³ עי' לקמן סי' לה סק".

²⁴ עי' לקמן סי' י סק"ה).

²⁵ ז"ל הבאר הגולה: דבורה לא היתה דנה אלא מלמדת להם א"נ על פי השכינה שאני (ואף על גב דלא בשמים הוא שאני הכא דהוראת שעה היתה).

במאיר המשפּט זולק א'

(ה) ⁸⁴יש אומרים דשתויי יין מותרים לדון דיני ממונות (יב). ⁸⁵אין עד נעשה דיין (יג), ⁸⁶ודוקא עד שמעיד, כגון אם העיד אחד מהדיינים (יד) בפני חברי²⁶(טו) על מעשה שראה, אינו יכול להצטרף עמהם לדון על אותו מעשה, אבל אם אינו מעיד, כגון שהשלשה דיינים ראו המעשה (זז), אפילו כווננו ראייתן בתורת עדות (יז), אם ראוהו ביום נעשים דיינים ודנים על המעשה ההוא (יח), אבל אם ראוהו בלילה, אין דנין על פי עצמן, ⁸⁷אבל בעדות אחרים דנין. ⁸⁸ואם הוזמנו להעיד, אף בעדות אחרים אין דנין. ⁸⁹יש אומרים שאף בהוזמנו להעיד דנים בעדות אחרים. (י"ז) זכין לאורייתא, אבל כלכל כלכל עד נעשה דיין (יט).

(²¹) עד דיני ממונות - אבל איסור והיתר אסור אפילו לא שתה אלא רביעית עד שיסור יינו מעליו, מיהו ביינות שלנו יש להקל בשתיית רביעית (סמ"ע), כל שנתן דעתו כבר על הפסק, מותר להורות אפילו באיסור והיתר אפילו אחר ששתה בסעודה גדולה (ט"ז), וי"א דשתוי אסור אפילו לדון ועכ"פ המחמיר תבא עליו ברכה, ואין להקל כלל, כי איסור דאורייתא הוא לדברי האוסרים כמו הוראה (פ"ת), ויש טעם לחלק שכך בהוראה יכול להורות לבדו ואין צריך צירוף כלל אסור לשתות, אבל בדין דצריך שלשה וזה לא שכיח דכל שלשה ישתו וישכרו לא אסרו דשנים יזכירו אותו, ואם יראו שדעתו בלתי צלול לרב יינו יזהירו אותו להמתין ולא ימהר לחתוך הדין, אבל יחיד מומחה דין יחיד ודאי דאסור לשתות יין כמו חכם המורה (פ"ת תומים).

(²²) אין עד נעשה דיין - משום דבעינן עדות שיוכל להזימה, ולא יקבל הזמה על עצמו, ומהאי טעמא כשראו שלשתן ביום דאז אין עליהם שם עדים, מותרין לדון ע"פ ראייתן וכדמסיק (סמ"ע), ואפילו עדים החתומים בשטר דנעשה כמי שכבר נחקרה עדותן בב"ד אינו יכול להיות דיין, ולא יוכל להתקיים בבית דין הזמה דיפסלו למפרע וא"כ לא היה גמר דין לפני ב"ד הכשר (קצה"ח).

(²³) אם העיד אחד מהדיינים - פירוש, עם עוד אחד מהשוק (סמ"ע), אם ג' דיינים קיבלו עדות, והלך אחד, וצירפו אחר עמהם, והעידו בפניו העדות שקיבלו, שיכולין השנים להיות גם כן דיינים אף שהעידו לפני השלישי, ואין שייך לומר בזה אין עד נעשה דיין. והטעם, דבשלמא בעדות שהעידו על ראיית המעשה, שלא היו בי"ד בשעת ראייה, כגון ראוהו שנים או ג' בלילה, כשהן נעשין דיינים הרי הן פוסקין הדין על פי עדותן, שייך לומר אין עד נעשה דיין, או מטעם דעדותן הוי עדות שאי אתה יכול להזימה, כיון שהן דנין על פי עדותן, מה שאין כן הכא שאותן השנים לא מצד עדותן הן דנין, רק מכח העדות שקיבלו ושמעו מאחרים, ודמי להא דסימן ל' סעיף י"ב שאחד מכל בי"ד מצטרפים. דשנים שבאו מבי"ד תורת בי"ד עליהן, ונאמנים מטעם בי"ד ולא מטעם עדות, וכן בקיום, וכן בפסק דין כשמת אחד מהן כותבין וחד ליתוהי. ואם כן כשבי"ד אחר דנין על זה הכתב ומקבלין הכתב בתורת בי"ד ודנין עליה, כן יכולין אותן הדיינים לצרף השלישי שידון עמהם על אותו הכתב קבלת עדות שכתבו אלו השנים וכתבו בו וחד ליתוהי, כי השלישי שרואה המעשה בי"ד, דן עפ"י מעשה בי"ד. ולפי זה אם יכולין לדון אלו השנים בצירוף הג', כשכותבין אלו השנים בכתב קבלת עדותן, כמו כן יכולין להגיד בפיהן ונאמנים מטעם בי"ד, דהא יכולין לכתוב מה שאמרו בפיהם ויהיו נאמנים מטעם בי"ד, ולא יהיה כתבן עדיף מפיהם. ואפשר דכשגמדין לפני השלישי, [אין צריך] לצרף עמו עוד שנים כמו בשעת קבלת עדות, דאין זה מטעם עדות להיות נידון קבלת עדות להצריך שלשה, דכששומע השלישי מפיהן הוי כרואה בכתבן, כיון שיכולין לכתוב (נתה"מ).

(²⁴) בפני חבריו - כן צ"ל. פירוש, בפני ג', דקבלת עדות מיקרי דין ובעינן ג' (סמ"ע).

(²⁵) שהשלשה דיינים - ודוקא שלשה אבל שנים לא וכדאיתא בשו"ע סימן רנ"ג (סעיף א'). יחיד מומחה אף על גב דיכול לדון ביחיד אבל אינו יכול לדון עפ"י ראייתו משום דאינו נאמן לעדות יותר מהדייט ויכול הבע"ד דין להכחישו ולכך אינו יכול לדון על פי ראייתו לחודיה כי אם על פי שנים עדים יקום דבר. והיכא דאיכא אחר עמו משמע דיכול לדון אם הוא מומחה (קצה"ח).

(²⁶) אפילו כיווננו ראייתן בתורת עדות כו' - ואף על פי דלקמן (סי' לו סק"ג?) העליתי דבכוונה לחוד הוי עד אף על פי שלא העיד אח"כ, היינו רק לענין דאם נמצא אחד מהן קרוב או פסול כל העדות בטלה, משא"כ לענין שלא יהיה דיין, בנתכין להעיד לחוד לא נפסל²⁷ (ש"ך), הרשב"ם דקדק מזה שכתוב ג' שנכנסו לבקר את החולה וצוה בפניהם כותבין ואין עושין דין, דדוקא שנכנסו ולא נתכוונו להעיד, אמרינן רצו עושין דין, אבל אם נתכוונו להעיד אין עושין דין, והתוס'

²⁶ ג' חבריו.

²⁷ ועי' רע"א לקמן סק"כג).

במאיר המשפּט זולק א'

חולק, ולא פירש בשו"ע ורמ"א איזה עיקר, אבל בפשטות עיקר ברמ"א כדברי התוס' (ש"ך) ❖ האגודת אזור).

(ט') אם ראוהו ביום כו' - דאז אמרינן לא תהא שמיעה גדולה מן הראיה, ודנין על ראייתן אפילו אחר כמה ימים כמו על שמיעתן, משא"כ כשראו בלילה דאז לא מהני שמיעה, לא מהני ג"כ הראיה לדון עליה עד שיעידו לפניהן אחרים (סמ"ע), ו"א דה"ה אם ראוהו בשבת ויום טוב אינם נעשים דיינים אף על גב דאינו אסור לדון אלא מדרבנן, וצ"ע לדינא (ש"ך), ועיקר שנעשה דיין בראוהו בשבת ויו"ט (קצה"ח).

(ט') אבל בדבר דרבנן עד נעשה דיין - עי' לקמן סי' ס"ז, שעד הרואה (פירוש בלילה) נעשה דיין בקיום שטרות שהן דרבנן, ועיין שם כמה פרטי דינים עוד מזה (סמ"ע).
(ו) 91 מי שתובעין אותו לדון לפני דיין שקטן ממנו(כ), אין הדיין יכול לכופו לילך לפניו(כא), אלא מכנפי מאן דאיכא התם מחכימי ומעיינים ביניהם(כב).

(כ) מי שתובעין אותו לדון כו' - עיין לקמן סימן כ"ח סעיף ה' (ש"ך), לא במספר שנים תליא מילתא אלא קטן ממנו בחכמה קאמר, ואף שהוא גדול בשנים אין יכול לכופו, וה"ה אם הם ב"ד של שלשה והנתבע גדול מכל אחד מהם, ועמש"ל ס"ק (כב) (פ"ת).

(כב) לכופו לילך לפניו - אם הנתבע רוצה לילך לדון לפני דיינים שפחותים ממנו, יכול ללכת, ואין זה זלזול אלא חסרון כבוד, וחכם שמחל על כבודו כבודו מחול. ומהאי טעמא שרי ליה להזמין, ואין זה כמזלזל בתורתו, שכן הוא יכול לסרב, ועי' לקמן (סי' כח סק"ו) (פ"ת).

(כב) ומעיינין ביניהם - פירוש, דנין ביניהן. והכי קאמר, כשדייני העיר הם שפלים בעיני החכם לדון לפניהן, מכנפין חכמי העיר הגדולים שבהן ובפניהן הוא דן, וכל זה הוא דוקא אם יש לו חסרון בב"ד, אבל אם אין לו חסרון בב"ד אלא שזילא להת"ח מילתא לירד לדין עם עם הארץ, בזה יתבאר לקמן סימן קכ"ד דשולחין הדיינים סופריהן להת"ח וכותבין טענותיו והן פוסקין עליהן (סמ"ע), ו"א דפי' "מעיינין" אם מן הראוי הוא שילך או לא (ש"ך), כיון דיש כאן אוסף כל החכמים לית ליה זילותא (פ"ת).

(ז) 92 אסור לאדם לדון(כג) למי שהוא אוהבו(כד), אף על פי שאינו שושבינו(כה) ולא ריעו אשר כנפשו, ולא למי ששונאו(כו), אף על פי שאינו אויב לו ולא מבקש רעתו, אלא צריך שיהיו השני בעלי דינים שווים בעיני הדיינים ובלבם. ואם לא היה מכיר את שום אחד מהם ולא את מעשיו, אין לך דיין צדיק במוהו. הגדה: 93 ומיהו אם דנו, דיניהם דין(כז). 94 ויש אומרים דבשנאו ממס(כח), דהיינו שלא דבר עמו שלשה ימים מתוך איבה, או אוהבו ממש דהיינו ששנאו(כט) וריעו, באלו אין דיניהם דין. 95 וי"א דכל שאינו אוהבו או שנאו ממש, מותר לדנו, ואינו אלא מדת חסידות להחמיר שלא לדנו(ל). 96 ולכן מותר להיות דין כשזה צורך לו אחר(לא) וזה צורך לו אחד (ע"ל ריש סי' י"א), כי כל אחד צורך לו אוהבו(לב). וכל שכן שהרב יכול להיות דין לתלמידו(לג). 97 ואפילו בית דין הפסול לדון משום אהבה ושנאה, יכול להשיב דיינים אחרים כשרים שידונו(לד). 98 ומי שאומר על הדיין שהוא שנאו או אוהב צעל דינו, אינו נאמן וכריך ראייה לדבריו(לה). 99 המנדה חזירו משום שזלזל בכבודו, יכול לדנו אחר כך, מאחר שאינו שנאו(לו). ועיין לקמן סימן ל"ג סעיף ו'.

(כג) אסור לאדם לדון כו' - עד החתום בשטר אינו דן באותו שטר עצמו, ועיין מ"ש לקמן (סי' מו סכ"ד ד"ה מעידים בפניו) (ש"ך), וי"א שיכול לדון, וטעם הדבר שעד שהתכוון להעיד בשעת מעשה לא פוסל אותו לדון, ויש מחלוקת אם הזמינו העד להעיד, אם זה פוסל אותו לדון או לא, ויש להקל (רע"א ❖ תורת אמת).²⁸

(כד) למי שהוא אוהבו כו' - שותפו במו"מ מקרי אוהבו (רע"א), יש להסתפק אם יכול לדון לשני אוהביו או לשני שונאיו שבאו לפניו לדין, ועיקר דלא ידון אותם, משום דמסתמא אהבתם גם שנאתם לא שוו בשיעוריהן ומקרבא או מרחקא דעתיה למאן דרחים או סני טפי (פ"ת).
(כה) שושבינו - בז' ימי חופתו נקראים המטפלים עמו שושבינו, ואז דוקא הוא דאסור לדונו (סמ"ע).

(כז) ולא למי ששונאו - מעשה היה שאחד ליה ממני וטען על מקצתן שפרע ונשבע לשקר, ואחר שנה בא לפניו בדין ולא רציתי לטפל בדינו, לאו משום דמותר לשנאותו דא"כ כל רשע וצדיק נמי והוא מעשה בכל יום, משא"כ כשעשה לדיין עצמו מעשה רשע או שום דבר שיש לו טינה בלבו, ודאי ירחיק מלדונו דג"כ יש לחוש דמפני כך לא חזי ליה זכותא (פ"ת).

ל: הערות עם [YL23]
א הבאתי את דברי
הש"ך

²⁸ עי' ש"ך לעיל סק"י(ז).

במאיר המשפּט זולקא

(כ) מיהו אם דנו כו' - עיין לקמן (סי' לג סק"י) (ש"ך), אוהב או שונא גמור פסול בדיעבד, אבל אוהב או שונא שאינו גמור בדיעבד אם דנו דיניהם דין, ומחותנים חשובים כאוהב גמור דאין לך שושבנים ורעים יותר מהם (ש"ך ❖ מהר"ם).

(כח) וי"א דבשונאו ממש כו' - פירוש, סברא הראשונה קאמרי דאסור לדון לאוהבו אף על פי שאינו אוהבו או שונאו ממש, ולשון אף על פי כו' משמע דגם באוהבו ושונאו ממש ס"ל דאין בו אלא איסור, על זה קאמר די"א שבהן אין דיניהם דין, ואח"כ אמר דיש חולקין על מה שכתוב לעיל דאף שאינו אוהבו ממש אסור, וסבירא ליה דאין בו איסור אלא חסידות בעלמא (סמ"ע), שונא ממש דינו פסול בדיעבד, ושאינו שונא ממש יש בו איסור (ש"ך ❖ תורת אמת).

(כט) דהיינו שושבינו - עי' סמ"ע סק"כ(ה), וי"א דאינו פסול רק יום ראשון, וי"א דבזה"ז אשר בעו"ה ערבה כל שמחה ואין נוהגים לעשות כל ז' ימי המשתה, לכו"ע מיום ראשון ואילך מותר לו לדון (פ"ת).

(ל) אלא מדת חסידות - דייך שהוא שכן לאחד מבעלי דינים בשכונני גוואי, אם שכינו הוא ריעו אשר כנפשו אסור מדינא, אבל אם אינו אוהבו וריעו אשר כנפשו אזי מותר לדונו ע"פ הדין, אך ממדת חסידות יש לפרוש (פ"ת).

(לא) ולכן מותר להיות דייך כשזה בורר לו א' - ואפי' אוהבו ממש שפסול מדינא מ"מ אם ראובן בורר אוהבו של שמעון אין שמעון יכול לפסלו ואינו דומה לקרוב ואם ראובן בוחר שונא של עצמו יש ספק אם שמעון יכול לפוסלו (רע"א), ראובן ולוי נתעצמו בדין בזה בורר לו א' וזה בורר לו א', ולקח לוי לבורר את ר' שמעון מחותנו של ראובן, וראובן ביקש לפסלו באמרו כי מחותנו פסול לישיב עליו בדין. אפילו אם היה ר"ש הדיין הנברר מלוי אוהב גמור של ראובן, באופן שיכול לוי לפסלו אם ביררו ראובן, מ"מ אם נתברר מצד לוי אין לו פה לראובן לפסלו, דאף דבקרום כה"ג אם היה ר"ש הנו' קרובו של ראובן וביררו לוי ודאי מצי ראובן לפסלו, שאני קרוב דפסולו מגזירת הכתוב בלי טעם, שהרי פסול לעדות אף לחובה, משא"כ אוהב ושונא נהי דפסולו מדאורייתא, מ"מ אין הפסול רק מצד קירוב וריחוק הדעת, וא"כ דוקא לוי יכול לפסול לר"ש אם היה אוהבו של ראובן ולא בהיפך, ועוד עי' סי' ל"ג ס"ו שמחותן לא נפסל רק משום דהו"ל כאוהב ושונא אבל לא דיינינן ליה כאוהב ושונא ממש, וא"כ אפילו ראובן היה יכול ליקח מחותנו לבורר שלו בלי פקפוק, כ"ש זה שכנגדו (כמ"ש הרמ"א כאן). אם היה לוי בורר לדיין מי שהוא שונא גמור ומוחלט של עצמו, אי מצי ראובן לפסלו מחמת שודאי יתחזק זה הדיין בכל תוקף ועוז לזכות לוי כדי שע"ז ימצא חן בעיניו, אין ראובן יכול לפסלו דלא נחשד לעוות דין כדי להתרצות. והא דאוהב ושונא פסולים לדון, היינו משום דדעתיה אטעיתיה דלא מצי חזי ליה זכות או חובה. רק שיש מקום לבע"ד להשיב שאחר שנפשו חשקה להתרצות ג"כ יטעהו דעתו בסברא לפי רצונו (פ"ת).

(לב) כי כל אחד בורר אוהבו - פירוש, דין "זה בורר לו אחד" הוא, שכל אחד יברר לו מי שהוא יבין דבריו לאשורו, ואם יש לו שום צד זכות יציע אותו לפני חבירו, וכן יעשה חבירו, והשלישי שומע ומכריע ביניהן, ומשום הכי אף שהוא אוהבו לא גרע, כיון שכל בורר מצדד אחר זכותו למי שברר אותו, ומותר לעשות כן כיון שגם בורר השני יעשה כן, והכל תלוי בשלישי. אבל קרוב או פסול מן התורה פסול גם בזה בורר, ולכן כתב הרמ"א "לכן מותר כו'", ורוצה לומר, ולכן כיון שאינו אלא מכח חסידות, לאפוקי אם היה פסול מן התורה היה פסול גם בזה בורר כמו קרוב. ומה שסיים הרמ"א וכתב, "וכל שכן שהרב כו'", אדלעיל קאי, אמ"ש שהאוהב אינו אלא ממדת חסידות וכו' (סמ"ע), מ"ש הסמ"ע דקרוב או פסול מן התורה [פסול גם בזה בורר], הוא שלא בדקדוק, דודאי כל הפסולים אפילו בדרבנן פסולים ל"זה בורר לו א'", אלא כל זה רק להתיר ליקח אוהב לזה בורר לו א' (ט"ז).

(לז) להיות דייך לתלמידו - ומכ"ש לאב של תלמיד אף דנותן לו שכר הלימוד (סמ"ע), וה"ה דמותר לדון למי שמארח אותו, וכן פועלים ושכירים (ש"ך), כן חכם הקהל כשר לדון לקהלה שלו, ואפילו למי שהוא עשיר גדול ומופלג שקול כנגד כל הקהל, כל שהוא מנהג קבוע בכל המקומות שהתובע הולך אחר הנתבע ואינם מחלקים בין שיהיה הנתבע עשיר או עני אוהב או שונא, משום דכך הסכימו והו"ל כקיבלו עליהם (ש"ך ❖ מהריב"ל, רע"א)²⁹.

(לח) משום אהבה ושנאה יכול להושיב כו' - ואפילו המחמיר על עצמו מחמת חסידות, מ"מ הוא כשר לברר דיינים, אמנם המנהג הוא שלא לפסול שום בית דין (סמ"ע), ואפילו הפסולים מעיקר הדין בדיעבד כשרים לברר דיינים (ש"ך ❖ שארית יוסף), וי"א בית דין הפסול אין רשאי לברור

עי' הערות עם [YL24]
י"ש שמביא במחותנים
שאם בעל דינו אומר
שלא מקובל עליו,
אינם יכולים לדון, ואם
דנו דיניהם אינו דין,
וצ"ע שהרי לפי דבריו
מחותנים הם פסולים
בדיעבד

²⁹ עי' דברי רע"א לקמן סק"מ(ז).

במאיר המשפּט זולק א'

בית דין אחר, כל החסרון של אוהב של א' מהבעלי דינים, בבית דין של ג' היא איסור של מדבר שקר תרחק, ולא שזה מבטל הדין, שהרי הדיינים אחרים יודעים להשיב על טענותיו (פ"ת * בית יעקב), היינו אין בית דין פסול יכולין לברור דיינים אחרים בעל כרחם של הבעלי דין כשהבעלי דין רוצים בית דין אחר, דהא אפילו בית דין כשר אינם יכולים לברור דיינים אחרים בע"כ של הבעלי דין, וזה שכתוב בסמ"ע דבית דין הפסול [היינו אפילו פסולים מעיקר הדין] בוררין בית דין אחר מיירי כשהנתבע מסרב לירד לדין או שבורר לו בית דין אחר שאינו רוצה לדון אלא לפניו דוקא והתובע אינו רוצה לכך בכהאי גוונא אף בית דין הפסול לדון אותם מ"מ אם כוחם חזק ואמיץ יכולים לברר דיינים בע"כ של הנתבע שידונו לפניו (פ"ת * שעה"מ), וי"א שאם הוא דיין מומחה לרבים מותר באוהב, אבל לא לברור אותו כדיין (פ"ת * שבו"י).

(לז) בעל דינו אינו נאמן - צריך להביא ראיה שלא דיבר עמו תוך ג' ימים באיבה (סמ"ע), זהו מצד עיקר הדין, אבל גם הדיין צריך להשמט שלא לדון מי שחושדו בשנאה, אם לא כשאין דיין אחר בעיר, דאז ודאי לאו כל כמיניה למיפסל דיין רק בבירור גמור (פ"ת).

(לח) יכול לדונו אח"כ - הרמ"א כתב דין זה מעצמו, ולמד דין זה מעובדא דגמ' והניחו בצריך עיון. אמנם אפשר לומר דהיינו דוקא כשכבר פטרו מהנידוי אז הוא כאיש אחר עמו, ולא כשעדיין הוא בנידוי (סמ"ע).

(ח) 100 שני ת"ח השונאים זה את זה (לז), אסורים לישוב בדין יחד (לח), שמפני השנאה שביניהם דעת כל אחד מהם לסתור דברי חברו (לט).

(לז) השונאים זא"ז - אם הם שונאים גמורים אין דיניהם דין, ואסורים לדון מדאורייתא (פ"ת * ב"ח), ואין למנות שני אנשים במינוי והם רחוקים בטבעם והנהגתם (פ"ת).

(לח) אסורים לישוב בדין יחד - אותן הדיינים הפסולים מחמת אהבה או שנאה או שאר פסולים, אם מותרים לישוב אצל הדיינים ולשתוק ולא יגידו דעתם כלל. כל הפסולין לדון מותרין לישוב ולשתוק, זולת שני ת"ח השונאים זא"ז דאסור אפילו לישוב ולשתוק. כיון דדעת כ"א לסתור דברי חברו, א"כ לעולם יראה לסתור ואז אסור לשתוק, דאפילו תלמיד היושב לפני רבו אסור לשתוק כמ"ש בסמ"ע ט' כו', ויש חולקים דאפילו שני ת"ח השונאים זא"ז דנקט אין יושבין בדין, דוקא לדון ממש אסור אבל לא לישוב אצלו. רק מטעם אחר אין ראוי שיהיה שם מי שאינו ראוי לדון, דלאחר שמקבלין עדות יוציאו כל אדם לחוץ (כדלקמן סי' יח), ועיין בספר ברכי יוסף אות כ"ה מ"ש בזה, ועיין מ"ש לקמן (סי' יח ס"א סק"ב) (פ"ת).

(לז) לסתור דברי חברו - דאף דיעבד אין דיניהם דין (ש"ך * ב"ח), עי' תורת אמת [הוב"ד לעיל סק"כ(ח)] (רע"א), י"א דהקהל כשיושבים לפקח בעסקי רבים ויחידים, עומדים במקוץ ב"ד, ומטעם זה שונאים פסולים להושיב בועד הקהלות, כמו שאסור לדון. ואעפ"י שנשבעו לו הקהל להושיבו אין השבעה חלה שהיא כנגד דין תורה, ויש חולקים שאינו בית דין, ועוד אין חילוק בדין בין אוהב ממש ואוהב קצת, וכן בשונא ממש, ושונא קצת, ובכל ענין זה רק לכתחילה ולא פסול בדיעבד (רע"א מים עמוקים).

(ט) 101 כל הפסולים (להעיד) מחמת קורבה או מחמת עבירה (מ), פסולים לדון (מא). (וע"ל סימן ל"ג ול"ד פ"טו הפסולים לענין עדות, וה"ה לענין דיעות 102 שהדיינים לא יהיו קרובים זה לזה 103 ולכל לעדים (מז), עי' לקמן סי' לג סי"ז).

(ז) ה"ג כל הפסולים "להעיד" מחמת קורבה או מחמת עבירה וכו' - ועיין לקמן סימן ל"ג ול"ד פ"טו הפסולים לענין עדות. ונמחק "והוא הדין לענין דיינות", כי כבר נכלל במ"ש המחבר כל הפסולים להעיד כו' פסולין לדון (סמ"ע), רב שהוא מומחה ובא אחד לפניו לדון על קרובו, יכול הרב לדונו, מאחר שהוא תובעו לפניו הרי הוא מכשירו, ואף שהדבר פשוט, רק שמקצת רבנים מונעים עצמם משום חסידות ובסיבה זו נלקה הדין (ש"ך), [כהגה על הש"ך] ועיין לעיל סימן ה' סק"י (פ"ת), גם בעבירה דרבנן לא בעי הכרזה [ודלא כנראה מדברי הרמ"א סי' לד סי"ח], וי"א דכי היכי דפסולי עדות דרבנן צריכים הכרזה ה"ה לענין דיינים (רע"א).

(מז) פסולין לדון - ואם נמצא אחד מהם קרוב או פסול כולם פסולים [כדלקמן סי' לו ס"א בעדות] (פ"ת רע"א), ועדותן בטלה ויכול העד לחזור בו, אמנם י"א אם לא הוזמנו הדיינים בפרטות לקבל העדות אלא בערבוביא, אז יכולים לקיים הקבלה בכשרים, אבל אם הוזמנו שלא בערבוביא בטלה כל העדות, וצ"ע אם יש חולקים על זה (רע"א * כנה"ג). וי"א שאין פסול בדין שקיבל עדות עם פסול (רע"א תומים), אם דיינים קבלו עדות בפני דיינים קרובים או בלילה, זה מוכיח שהדיינים אינם בני קבלת עדות (רע"א רא"ם אלשקר), אם יש בשלשה הדיינים דין פסול כגון שאינו משופה

הערות עם [YL25]
רמ"א?

במאיר המשפּט זולק א'

בדעתו, אף על פי כן איפשר לתקן שהשני הדיינים הכשרים יוסיפו עוד להם דייין כשר ואף על פי שיהיו ארבעה דיינים אין זה מזיק ואף על פי שהדיין הזקן שאינו משופה בדעתו עומד עמהם אין הועד של הכשרים מתבטל בשבילו והיינו ע"י שהשלשה דיינים הכשרים יפרשו ויבררו דבריהם אלו עם אלו שאינם מתועדים עם הזקן ואף על פי שהזקן חושב להצטרף עמהם אין לחוש לו דלאו כל כמיניה, ואפילו אם הדיין כוון לדון, אם יש גילוי דעת בשעת מעשה שלא יוזמנו רק הכשרים אף על פי שיהיו שם פסולים ויכוונו ולכן אפילו אם הזמין המלוה עדים כשרים ועמדו שם קרובים או פסולים אפי' אם כיוונו להעיד ובאו והעידו בב"ד לא נתבטלה עדות הכשרים כיון שיחד את עדי (רע"א גינת וורדים), ואפילו לשמואל דשנים שדנו דיניהם דין, אם דנו ג' והאחד קרוב, כיון דמקצת ב"ד פסול בטל הדין דומיא דעדים, וע"י נה"מ לקמן סי' לו סק" [דעיקר כתומים]. שני דיינים שהיו צריכין לצרף אחד עמהם לקבלת עדות דליהוי תלתא, והיו בעיר שני אחים והמה חכמים, ושלחו לקרוא לאחד מהם שיצטרף עמהם והשליח קרא לשניהם, ומפני הכבוד ודרכי שלום הוצרכו השני דיינים לומר לכל אחד מהאחים ביחוד שלו היו מצרפין ולא לאחיו, אך שני הדיינים ביניהם ביררו ואמרו כי צירפו לפלוני ולא לאחיו, והשתא איכא לספוקי, כיון דהני תרי אחי תרווייהו מכווני לקבל העדות ונמצא דהיה בהם קרוב. כיון דשני הדיינים שהם העיקר ביררו לאחד ביניהם אין כאן פקפוק. מ"מ טוב ליזהר בהני מילי ודכוותיה. אבל כשיש צורך בדבר מפני דרכי שלום כנידון הרב גינת וורדים וכנ"ד נראה דאין לחוש (פ"ת).

(י) ¹⁰⁴ דייין שיודע בחבירו שהוא גזלן או רשע, אין לו להצטרף עמו (מג).
(כ) אין לו להצטרף עמו - ואף על פי שידון דין אמת (סמ"ע), משמע דמן הסתם מותר. ולעיל בסיומן ג' סעיף ד' כתב, ואסור לאדם חכם שישב בדין עד שידע עם מי יושב, משמע כל שלא מוחזק ליה בכשר אין לישיב עמו. ויש לחלק דלעיל בסיומן ג' דוקא באדם מובהק בחכמה, אבל כאן מיירי בסתם דייין, מותר לו לישיב אם לא שידוע לו שהוא רשע. וי"א דבסיומן ג' מיירי בתחילת ישיבה לדין, אין לו לישיב עד שיהא ברור לו שהוא אדם כשר, אבל אם כבר ישב עמו בחשבו שהוא כשר, ובאמצע הדין בעוסקו עמו נתברר לו שאינו בחזקת כשר, א"צ לפרוש ממנו אם לא שידוע בודאי שהוא רשע. וי"א דדוקא אם דייין אחד אינו מכיר את שני הדיינים אז אסור לישיב עמהם מן הסתם, שאולי אלו השנים הם אינם מהוגנים ויהיה בכלל קשר בוגדים, כיון שהרוב מהב"ד אינם מהוגנים יהא ג"כ נכלל בתוכם [ומזה איירי בסיומן ג'], אבל אם שני דיינים מכירים זא"ז רק אין מכירין את השלישי, אז ליכא איסורא, רק נקיי הדעת היו מחמירין על עצמן ואין יושבין עד שידעו כו'. והיכא שידוע הדיין שאחד מן הדיינים רשע, אין לו להצטרף עמו ואף שיש כשר עמו [ומזה איירי כאן], דאף שאינו נקרא קשר בוגדים כיון שהרוב מהב"ד כשר, מ"מ אסור משום מדבר שקר תרחק. וכתב עוד, אכן היכא דקיבלו הבע"ד עליהם ליכא איסורא להצטרף עמו, דאז ליכא מדבר שקר תרחק כיון שקיבלו עליהם, וגם קשר בוגדים ליכא כיון ששנים כשרים. אבל מ"מ נקיי הדעת היו מחמירין על עצמן בכל ענין שלא לישיב בדין אא"כ היו יודעין כל היושב עמהן שהם כשרים (פ"ת).

(י) ¹⁰⁴ דייין שיודע בחבירו שהוא גזלן או רשע, אין לו להצטרף עמו (מג).

(כ) אין לו להצטרף עמו - ואף על פי שידון דין אמת (סמ"ע), משמע דמן הסתם מותר. ולעיל בסיומן ג' סעיף ד' כתב, ואסור לאדם חכם שישב בדין עד שידע עם מי יושב, משמע כל שלא מוחזק ליה בכשר אין לישיב עמו. ויש לחלק דלעיל בסיומן ג' דוקא באדם מובהק בחכמה, אבל כאן מיירי בסתם דייין, מותר לו לישיב אם לא שידוע לו שהוא רשע. וי"א דבסיומן ג' מיירי בתחילת ישיבה לדין, אין לו לישיב עד שיהא ברור לו שהוא אדם כשר, אבל אם כבר ישב עמו בחשבו שהוא כשר, ובאמצע הדין בעוסקו עמו נתברר לו שאינו בחזקת כשר, א"צ לפרוש ממנו אם לא שידוע בודאי שהוא רשע. וי"א דדוקא אם דייין אחד אינו מכיר את שני הדיינים אז אסור לישיב עמהם מן הסתם, שאולי אלו השנים הם אינם מהוגנים ויהיה בכלל קשר בוגדים, כיון שהרוב מהב"ד אינם מהוגנים יהא ג"כ נכלל בתוכם [ומזה איירי בסיומן ג'], אבל אם שני דיינים מכירים זא"ז רק אין מכירין את השלישי, אז ליכא איסורא, רק נקיי הדעת היו מחמירין על עצמן ואין יושבין עד שידעו כו'. והיכא שידוע הדיין שאחד מן הדיינים רשע, אין לו להצטרף עמו ואף שיש כשר עמו [ומזה איירי כאן], דאף שאינו נקרא קשר בוגדים כיון שהרוב מהב"ד כשר, מ"מ אסור משום מדבר שקר תרחק. וכתב עוד, אכן היכא דקיבלו הבע"ד עליהם ליכא איסורא להצטרף עמו, דאז ליכא מדבר שקר תרחק כיון שקיבלו עליהם, וגם קשר בוגדים ליכא כיון ששנים כשרים. אבל מ"מ נקיי הדעת היו מחמירין על עצמן בכל ענין שלא לישיב בדין אא"כ היו יודעין כל היושב עמהן שהם כשרים (פ"ת).

(יא) ¹⁰⁵ ב"ד ישל ג' צריך שיהיה בכל אחד מהם ז' דברים (מד): חכמה, ענוה, יראה, שנאת ממון, אהבת האמת, אהבת הבריות להם, בעלי שם טוב (מה). (וע"ל סימן ח' סעיף א').

(כ) צריך שיהיו בכ"א מהם ז' דברים - כל הז' דברים אלה לעיכובא, אמנם יש מח' אם מספיק אם דייין א' כל הז' מידות, או שכולם צריכים כל הז' מידות, ועוד אסור לקבוע עצמו כדיין תוך ג' פרסאות מרבו, אבל לדון למי שבררו או דרך אקראי בעלמא מותר ובנטילת רשות מרבו (ש"ך מבי"ט, פ"ת), וי"א דלאו לעיכובא הוא, אמנם אם ימצאו בעיר אנשים שלמים בכל המדות האלה, הוי לעיכובא שלא למנות אחרים אשר יחסר מהם איזה מדות, אמנם פשיטא דאם לא נמצאו כולם משום אחד אינם לעיכובא (פ"ת).

(כב) שנאת ממון אהבת אמת כו' - שנאת ממון שאפילו ממון שלהם אינם נבהלים עליו ולא רודפין לקבץ ממון, ואהבת אמת שיהיו רודפין אחר הצדק מחמת עצמן בדעתן, אוהבין האמת ושונאים את החמס ובורחין מכל מיני עול, ואהבת הבריות להן שרוח הבריות נוחה מהם, ובמה יהיו אהובים, בזמן שיהיו בעלי עין טובה ונפש שפלה וחברתן טובה ומשאן ומתן שלהן באמונה ודיבורן בנחת עם הבריות, ובעלי שם טוב שיהיו גבורים במצוות ומדקדקים על עצמם וכובשים את

ה הערות עם [YL26]
צד הזה הוא הרא"ש
ולא מובא, אבל אולי כן
יש להביא

במאיר המשפּט זולק א

יצרם עד שלא יהא עליהן שום גנאי ולא שם רע, ויהא פרקן נאה ויהיה להם לב אמיץ להציל עני מיד גוזלו (סמ"ע).

(יב) כל דבר שיש לדיין בו צד הנאה, אינו יכול לדון עליו.¹⁰⁶ לפיכך בני העיר שנגנב ספר תורה שלהם, אין דנין אותו בדייני אותה העיר,¹⁰⁷ אלא אם כן יש להם ס"ת אחרת(מו).¹⁰⁸ והאומר: תנו מנה לעניי עירי, אין דנין בדייני אותה העיר. (ועיין לעיל סימן ד' לאס חד מחזיק בשלהם, עזני לינא לנפשיהו. ועיין לקמן סימן ל"ז סעיף י"ט וסעיף כ' מאלו הדינים).¹⁰⁹ ולפיכך עסקי המס אין דנין בדייני אותה העיר, מפני שיש להם או לקרוביהם חלק בו.¹¹⁰ ואם הוא מס פרטי, כגון שאינו נוהג אלל זמן קלוב, יכולין קלת מן הקהל להסתלק וקלל יהיה להם הגאה מזה, ודיינין³⁰.¹¹¹ ואם עשו תקנה, או שיש מנהג בעיר שדייני העיר ידונו אף על עניי המסים(מו), דינם דין (ועיין לקמן סוף סימן ל"ז סעיף כ"ב מזה).

⁽¹²⁾ אא"כ יש להם ס"ת אחר - פירוש, ואז אפילו לדיינים בעצמם מותר לקרות מאותו ס"ת שדנין עליה, דלא מחשב להן הנאה כיון דאם רצו היו קורין מהאחר, והיינו דוקא כשהס"ת האחרת היא באותה בית הכנסת שהדיינין מתפללין וקורין בה, הא אם היא בבית הכנסת אחרת, צריכין סילוק שלא יקראו מהס"ת כלל כ"א מהאחרת. וכן הדין כשדנין על בית הכנסת ויש בית הכנסת אחרת בעיר, אין דנין עליה אלא כשמסלקים נפשם מללכת בזו שהן דנין עליה (סמ"ע). גם צריך שיהיה באפשרי שילכו כל העיר לבית הכנסת האחר, דאם לא כן הוי נוגע, כיון שכופין זה את זה לבנות בית הכנסת, כשאי אפשר כולם לילך לבית הכנסת, הוי הדיין נוגע, אף שהוא הולך לבית הכנסת האחר, מכל מקום כשלא יהיה מקום בבית הכנסת זה יכופו בני העיר לבנות עוד בית הכנסת ויצטרך הדיין ליתן חלק. וגם מיירי שהוא באופן שאין יכולין למכור הספר תורה לאיזה צורך על פי ד' טובי העיר, דאם לא כן הוי הדיין נוגע (נתה"מ חידושים).

⁽¹²⁾ ואם עשו תקנה או שיש מנהג כו' - פרנסי הקהלות בכל המקומות דנין דיני קנסו' וקונסין ממון כאות נפשם ואומד דעתם ולוקחים הממון לכיס הקהל שהוא כאילו הטילוהו לכיס עצמם והם הם המרויחים אותו הממון הנקנס ואין מערער כיון שכך נהגו (רע"א חכ"צ)³¹, כאן משמע שצריך להיות ידוע שעשו תקנה או שיש מנהג, אבל אם א"י שיש תקנה או מנהג פסולים לדון, ועי' לקמן (סי' לז סכ"ב), משמע דשוב א"צ לחקור אחר תקנה או מנהג. [ועמ"ש בזה סקי"ד?]. ראובן שנשא אשה בעיר אחרת, ואחר נישואין מיד הלך לביתו שהיה דר בו מקדם, ואחר עשר שנים תבעו ממנו הקהל מקום חמיו לשלם להם סך מה עבור כל שנה, אך לזה התרצו אם יציית ראובן דין עמהם בעירם כו', וראובן טוען שהמה נוגעים ולכן רוצה לציית דין בזה בורר לו א' חוץ לעירם כו'. הדין עם ראובן בזה, ואף דמבואר דאם עשו תקנה או שיש מנהג שדייני העיר ידונו אף על המסים דינם דין, וזהו שייך רק אם הוא מבני אותה העיר שקיבל תקנותיהם, משא"כ על בני עיר אחרת ודאי אינם נאמנים להעיד ולא לדון מפני שהם נוגעים כו'. אחד מעיר אחרת שרוצה לפסול דייני העיר לדון לו בעסק צואת חותנו, מחמת שראשי החבורה לקחו סך מעות וספרים מעזובן חותנו לצרכי העיר וכל העיר נוגעים בזה. טענתו טענה כי ע"פ הדין צריכים להסתלק, ואף שכתב בשו"ע ואם עשו תקנה או שיש מנהג בעיר כו' דינם דין, מ"מ י"ל דצריך שיהיה תקנה ומנהג ידוע. ועוד המנהג הזה לא נתפשט ואינו מוסכם. ועוד, דוקא על אותם שהם מבני העיר שקיבלו תקנה ומנהג שלהם, אבל על בני עיר אחרת ודאי אינם נאמנים להעיד ולא לדון, וא"כ בני"ד שהאיש הנ"ל אינו דר בעיר זו ולא היה שם מעולם בקביעות, בודאי דלא חל עליו המנהג והתקנה, וגם אשתו אף שהיתה בילדותה בעיר זו, מ"מ כיון שזה כמה שנים שנסעה מעיר זו וקבעה דירתה בבית בעלה, בודאי דלא חל עליה תקנה ומנהג דעיר הנ"ל והויא כבני עיר אחרת. וגם אפילו אם היו כשרים לדון אותם, מ"מ כיון שיש לבעלה הנאה מהממון פסולים לדונם כמבואר בשו"ע סימן ל"ג סעיף ג' בהגה ובסמ"ע שם. ואין לומר כיון דאביה המנוח היה מתושבי עיר הנ"ל והצואה והממון הוא ממנו, חל עליו תקנות ומנהג העיר, דזה אינו, כיון דעיקר הדין שייך לגבי בתו וחתנו היורשים (פ"ת), לא מקרי מנהג אלא בתלתא זימני ונתברר שעשו כן לקבוע המנהג, ואין לומר אפילו יש מנהג קבוע לדון לפני דייני עיר מ"מ בשכבר הסיעו עצמן למקום אחר ונתפרדה החבילה הותר התקשרות המנהג, שהרי היו שותפים, ואין להיפרד מהשותפות אם לאו במקום הפסד, וכל זמן שלא הוכיחו שיש הפסד הם בחזקת השותפות (פ"ת חוות יאיר), מי שנסמך בסמיכת חכמים להורות ולדון, אף שלא נתקבל

³⁰ (תשובת הרא"ש כלל ו' סימן י"ח כתב דלא מהני סילוק, ובכלל צ"ט כתב דמהני, וצריך לחלק בין מס פרטי) - נוסף במדרוה אחת.
³¹ עי' דבריו לעיל סקי"ג(ל).

ל: הערות עם [YL27]
בדוק המ"מ בשו"ת
הרא"ש, והערה
מוסגר.

במאיר המשפּט זולק א'

בשום עיר לרב ולדיין יוכל להורות ולדון, אך בענין מסים ושאר צרכי הקהילה אשר מדינא דייני העיר המה כנוגעים אלא שכבר נהגו, א"כ אם יש רב בעיר שאינו נושא בעול ואין לו שייכות עם שום אחד מהם רק נוטל פרנסתו מקופת הקהל, פשיטא שהוא כשר לדברים כאלה מדין תורה יותר מן ת"ח האחר הדר שם, ומכ"ש כשזה הדר שם נהנה מאיזה בעלי כיסים או נשכר להם למלמד, פשיטא שיוכלו האחרים לומר אין מרוצה לנו כ"א רב הקבוע בעיר (פ"ת), קהל ששכרו מהשר מס שנותנין הקצבים, וטוענים הקצבים מה להם להרויח לעשות סחורה בשלנו, ואנחנו ניתן להשר סך שהתפשרו הקהל עבורנו, ורוצים הקהל לדון בזה לפני דייני עירם, והקצבים אומרים שהם נוגעים. הדין עם הקצבים שדייני העיר נוגעים, ואם הקהל יתלו במנהג לומר שהתקינו ביניהם שדייני העיר ידונו על עניני המסים, מ"מ אין זה סתם מסים רק חילוק שכירות מהשר מי שישכור, ואין תקנות סתם מסים כולל ענין זה. פי' אע"פ שתיקנו על דיני המסים, היינו מי שחייב במס ומי שפטור וכדומה לזה שהדין הוא על המס גופיה, משא"כ משפט זה דאין זה משפט מס רק כמו כל טוען ונטען בעולם, ואין זה בכלל התקנה (פ"ת).

סימן ח - שלא למנות דייני שאינו הגון, וגודל שכר הדיין ועונשו, ובו ה' סעיפים.

(א) ¹¹² כל המעמיד דייני שאינו הגון ואינו חכם (א) בחכמת התורה ואינו ראוי להיות דייני, אף על פי שהוא כולו מחמדים ויש בו טובות אחרות, הרי זה שהעמידו עובר בלא תעשה (ב). הנה: ¹¹³ ואסור להעמיד ע"ה לדיין על סמך ששאל כל פעם לחכמו. ¹¹⁴ ועיינות שאין בהם חכמים הראויים להיות לדיינים (ד), או שכולן עמי הארץ, ואיכס להם לדיינים שישפטו זנייהם שלא ילכו לפני ערכאות של עובדי כוכבים, ממניס הטובים והחכמים שבהם (לדעת אנשי העיר), אף על פי (ה) שאינם ראויים לדיינים, וכיון שקצבו עליהם בני העיר אין אחר יכול לפוסלן. וכן כל כבודו (ו) יכול לקבל עליהם בית דין שאינם ראויים מן התורה. ¹¹⁵ וכל דייני (ז) המתמנה בשביל כסף או זהב, אסור לעמוד לפניו. ולא עוד אלא שמצוה להקל ולזולל בונח (וע"ל סוף סימן ג').

(ח) ואינו חכם כו' - האי וי"ו "ואינו" חכם היא וי"ו החולקת, ותרתי קאמר הן שמעמיד דייני שאינו

הגון במעשים אף שהוא ת"ח, או שאינו ת"ח אף שהוא הגון במעשים (סמ"ע).

(ב) עובר בלא תעשה - דכתיב (דברים א יז) לא תכירו פנים במשפט. ור"ל שלא יכיר פני האיש לאמר פלוני עשיר הוא או קרובי הוא או קרובי דייני (סמ"ע).

(ג) שישאל כל פעם לחכם - דשאל לא ישאל ונמצא דיטה את הדין (סמ"ע).

(ד) עיירות שאין בהם חכמים כו' - עיין מ"ש לקמן (סי' יא סק"א) (ש"ך).

(ה) שבהם לדעת אנשי העיר אף על פי כו' - כן צ"ל. וז"ש וכיון שקיבלום כו' (סמ"ע).

(ו) וכן כל צבור כו' - עיין רמ"א לקמן (סי' לג סי"ח) (ש"ך).

(ז) וכל דייני - אם נתן ממון כדי שיתמנה אפילו הוא גדול טפי משאר גדולים בחכמה ובמנין אסור

לעמוד בפניו, אבל אם הוא לא נתן ממון אלא שמינוהו לפי שהוא ג"כ עשיר כיון דחכם הוא

בחכמת התורה ראוי לנהוג בו כבוד (קצה"ח, ופ"ת). כ"ז דוקא אי איכא דעדיף מיניה הו"ל רשע,

וי"א אפילו ליכא דעדיף מיניה נמי נקרא רשע. בעיר אחת שהוצרכו לקבל עליהם רב, ונתנו עיניהם

בד' רבנים ליחנם אל תוך הקלפי, ומי שיעלה מהם ראשון יעמדו עליו למנין, אם ירבו המתרצים בו

הרי הוא הרב, ואם לאו יקחו שני מן הקלפי ויעשו עמו כראשון, וכן בשלישי ורביעי. והנה רובם

מיאנו בראשון ושני עד השלישי זכה ע"פ רוב דעות, ואחר איזה ימים נשמע קול כי הרבה

מהבוחרים בו קיבלו שוחד מקרובי הרב וגם מצאו כן במכתב אחד, ע"כ טוענים ראשי העדה כי לא

יחפצו בו כלל אף אם יחזרו וימנו עליו. אם ימצאו ב' עדים כשרים שאינם מבני הקהילה ולא

מקרוביהם ולא מקרובי הרב שיעידו שקיבלו שוחד, א"כ פשוט דהקבלה ההיא שע"י אותו המינוי

בטלה מעיקרא, שהרי היו צריכים לומר דעתם לשם שמים כמ"ש הרמ"א (סי' קסג ס"א) [כל צרכי

צבור שאינן יכולין להשוות עצמן, יש להושיב כל בעלי בתים הנותנים מס ויקבלו עליהם שכל

אחד יאמר דעתו לשם שמים, וילכו אחר הרוב. ואם המעוט ימאנו, הרוב יכולין לכוף אותן אפילו

בדיני גוים, ולהוציא ממון על זה, והם צריכין לתת חלקם. והמסרב מלומר דעתו על פי החרם,

בטלה דעתו ואזלינן בחר רוב הנשארים האומרים דעתן], והם אמרו ע"י שוחד, לא מיבעיא בקבלת

הרב ההוא, אלא נמי במה שמיאנו בראשונים היה הכל שלא לש"ש, ואפילו אם יהיו מקבלי השוחד

מעטים וישארו לו רוב דעות שלא קיבלו שוחד, מ"מ הם יאמרו מפני שכבר מאנתם בראשונים על

כרחנו היינו מתרצים בזה השלישי, וע"כ בטל כל המעשה ההוא כו'. ואם יש עדים שהרב בעצמו

במאיר המשפּט זולק א'

אמר ליתן להם שוחד, פסול הוא להיות רב כלל עד שישוּב בתשובה על זה ואפילו אם הוא ראוי לכך כו'. אמנם אי ליכא עדים בהכי שהרב בעצמו ידע מנתינת שוחד אלא קרוביו ומיודעיו, הרי הוא בחזקת תמותו ולא יוגרע זכותו בזה וימנו הקהל מחדש על שלשה אלה, ומי שירבו המתרצים על הממאנים הוא יעלה ויקום לראש. אמנם אותם המקבלים שוחד לא יבואו לתוך האסיפה כלל, אפילו אחר שהחזירו השוחד ויקבלו עליהם באלה ושבועה שלא יקבלו תו שום שוחד עבור זה, מ"מ לא יבואו אל המינוי הזה כלל, ואפשר אפילו לעולם פסולים להתמנות עד שישוּבו בתשובה כו'. ואפשר אפילו אם הם הרוב לא מצו למימר איך יקבלו המיעוט לרב ומורה עלינו על כרחנו את מי שאין אנו חפצים בו, י"ל דהא עכ"פ כבר הסכימו כולם על א' מד' אלו שהניחו אל הקלפי ואין כאן הפסד כל כך, והעיקר שא"א בלא"ה והכי דיינינן להו ולכל אלמי דכוותיהו. אך כל זה אי איכא כאן עדים כשרים על זה, אבל זולת זה לא יפסיד הרב מינויו על שום פנים. ואפילו יודו המקבלים וגם קרוביו הנותנים, לאו כל כמיניהו להפסידו בעדותן, אלא שבוזה צריכים הם המקבלים לחזור ולשלם להנותנים השוחד שקיבלו, שהרי הודו שקיבלו שוחד, אף על גב דאין אדם משים עצמו רשע, פלגינן דיבוריה שקיבלו מהם מעות פקדון או הלואה וצריכים להחזיר. ואם יכפרו המקבלים יוכלו הנותנים להטיל עליהם היסט בטענת ברי שלהם, ובכל זאת לא יפסיד הרב. ואפילו האיגרת שמצאו כתוב בו בסתר שקיבלו שוחד, לאו כל כמיניה להפסידו עבור זה. מיהו אנשי הקהילה יוכלו להטיל חרם סתם על מי שיודע בעצמו שנתמנה ע"י שוחד ונוהג שררה עליהם (פ"ת).

(^מ) שמצוה להקל ולזלזל בו - שהכתוב קראן אלהי כסף ואלהי זהב, כמ"ש (שמות כ כ) אלהי כסף ואלהי זהב לא תעשו לכם, ודרשינן (סנהדרין ז ע"ב) אלהים הנעשה בשביל כסף, ודומיא דע"ז דמצוה לזלזל בהו (סמ"ע), ולפ"ז הנהגה ממנו כנהגה מע"ז, והמתנות שנותנין לו, לא די דלא הוי בכורים אלא הוי כמהנה ע"ז, והמכבדו כמכבד לע"ז (פ"ת).

(ב) ¹¹⁶ צריכים הדיינים לישב באימה(ט), וביראה, ¹¹⁷ בעטיפה(י) ובכבוד ראש. ואסור להקל ראש ולישב לספר בדבר במלה בבית דין. ¹¹⁸ ויראה הדיין כאילו חרב מונחת לו על ¹¹⁹ צוארו(יא), וכאלו גיהנם פתוח לו מתחתיו(יב), ¹²⁰ וידע את מי הוא דין(ג), ולפני מי הוא דין(ד), ומי הוא עתיד להפרע ממנו אם נוטה מקו הדין(טו). ¹²¹ וכל דין שאינו דין אמת גורם לשכינה שתסתלק מישראל(טז). וכל דין שנוטל ממון מזה ונותנו לזה שלא כדין, הקדוש ברוך הוא נוטל ממנו נפשות(יז). ¹²² וכל דין שדן דין אמת לאמתו(יח), אפילו שעה אחת, כאילו תקן כל העולם כולו(יט), וגורם לשכינה שתשרה בישראל(כ). ¹²³ שמא יאמר הדיין: מה לי לזרה הזאת, תלמוד לומר: ועמס דזכר המשפט (דב"ה ב' יט ו) אין לדנין אלא מה שענינו רואות).

(^ט) צריכינן הדיינים לישב באימה כו' - מפני כבוד השכינה ששוויה ביניהם כמ"ש (תהלים פב א) אלקים נצב בעדת אל (סמ"ע).

(^י) בעטיפה - עטיפה אינה נהוגה עתה, אבל כשיושבים בדין יש להתעטף בבגד עליון שבו הולך לבית הכנסת. ועיין באו"ח סימן רל"ב סעיף ב' [ז"ל: לא ישב אדם להסתפר סמוך למנחה, עד שיתפלל וכו' ולא לדין וכו' ואם התחיל באחת מכל אלו, אינו מפסיק אף על פי שהתחיל באיסור, והוא שיהא שהות ביום להתפלל אחר שיגמור סעודתו או מלאכתו, אבל אם אין שהות להתפלל אח"כ, צריך להפסיק מיד; ומאימתי התחלת וכו' דין, אם היו עסוקים בו, משיתחילו בעלי דינים לטעון, ואם לא היו עסוקים בו, משיתעטפו הדיינים, ולדין משישבו אדעתא לדון ועי' סמ"ע לעיל (סי' ה סק"כ) (פ"ת).

(^{יא}) כאילו חרב כו' - ה"ז עונש עולם הזה (סמ"ע).

(^{יב}) וכאילו גיהנם כו' - הרי עונש עולם הבא (סמ"ע).

(^{יג}) וידע את מי הוא דין - יהא דומה לו כאילו דן להקב"ה (סמ"ע).

(^{יד}) ולפני מי הוא דין - היינו שהשם יתברך אתם במשפט כמה שכתוב (&) אלקים נצב בעדת אל (סמ"ע).

(^{טו}) הוא עתיד ליפרע ממנו - כמ"ש (תהלים שם) בקרב אלהים ישפוט, כלומר אלקים הנוכח ברישא דקרא אלהים נצב כו', ישפוט בקרב אלהים, הם הדיינים, להפרע מהן (סמ"ע).

(^{טז}) שתסתלק מישראל - כמ"ש (שם יב ו) משוד עניים מאנקת אביונים עתה אקום יאמר ה' (סמ"ע).

(^{טז}) נוטל ממנו נפשות - כמ"ש (משלי כב כג) וקבע את קובעיהם נפש (סמ"ע).

במאיר המשפט זולקא

(ח) שדן דין אמת לאמתו - פירוש שדן האמת לפי שעתו, פעמים בדין תורה פעמים לפי השעה למיגדר מילתא (סמ"ע), בדין מרומה צריך לחקור העדים בטוב עד שיתבאר האמת ואז ידונו אותו לאמתו (ש"ך תוס'), שיוסיפו לדבר ולשאול ואף על פי שמן הדין היה כן וכן בתחלת הדבר אפילו כן יעינו היטב כדי שיצא לאמתו אם יראה בעיניהם קצת רמאות והערמות בדבר בטענותיהם (ש"ך ב"י), אע"פ שידון הדיין דין אמת אם מצטרף לזה אהבת הדיין לזכאי או שנאתו לחייב לא הוי לאמתו (ש"ך ב"י).

(ט) כאילו תיקן כל העולם - דכשיראו בני אדם דיש דין ומשפט ימנעו מלעשות רע (סמ"ע).

(י) וגורם לשכינה שתשרה - כמ"ש אלקים נצב בעדת אל (סמ"ע).

(ג) דרך חכמים הראשונים, בורחים מלהתמנות, ודוחקים עצמם הרבה שלא לישב בדין עד שידעו שאין שם ראוי כמוהו ושם ימנעו עצמם מהדין תתקלקל השורה, ואף על פי כן לא היו יושבים בדין עד שהיו מכבידים עליהם העם והוקינים ומפצירים בהם (כא).

(כ) עד שהיו מכבידים - עי' לקמן (סי' י ס"ג) על ועצומים כל הרוגיה (משלי ז כו), זה תלמיד שהגיע להוראה ואינו מורה, היינו אחר שהיו מפצירים בהם ומכבידים עליהם ואינם שומעים. אי נמי התם מיירי שאין אחר כמותו בדור, וכמ"ש הטור והמחבר שם "והדור" צריך לו, משא"כ כאן שלא כתב אלא שאין "שם" כמותו, דמשמע הא במקום אחר יש הגונים כמותו (סמ"ע) דוקא במקום שידוע שיפצירו בו אחר שימנע, אז ימתין (ט"ז).

(ד) אסור לדיין להתנהג בשררה וגסות על הצבור, אלא בענוה ויראה. ¹²⁶ וכל פרנס המטיל אימה יתירה על הצבור, שלא לשם שמים, אינו רואה בן ת"ח לעולם. וכן אסור לנהוג בהם קלות ראש, אף על פי שהם עמי הארץ. ¹²⁷ ולא יפסיעו על ראשי עם קודש (כב). ¹²⁸ וצריך שיסבול טורח הצבור ומשאם (כג). ומצוה על הצבור לנהוג כבוד בדיין (כד), ויהיה אימתו עליהם, וגם הוא לא יתבזה ולא ינהוג קלות ראש לפניהם, ¹²⁹ שכיון שנתמנה אדם פרנס על הצבור (כה) אסור לו לעשות מלאכה בפני שלשה, כדי שלא יתבזה בפניהם, וקל וחומר ¹³⁰ שאסור לו לאכול ולשתות ¹³¹ ולהשתכר בפני רבים (כו). ¹³² כל דיין שאין לו מי שישמשנו, אסור לו לקבל להיות דיין.

(כ) ולא יפסיע על ראשי עם קודש - שהיה מנהגם לישב על הארץ בשעת הדרשה, וקאמר שיקדים לילך ולישב במקומו ולא יפסיע על ראשן לילך לישב במקומו אחר שכבר ישבו, ולמדו זה ממ"ש (שמות כ כג) לא תעלה במעלות, וסמך ליה (שם כא א) ואלה המשפטים. נראה דה"ה בזמן הזה כשיושבין על ספסל ארוך זה בצד זה והשולחן לפנייהם לא יפסיע על הספסל לילך מאחוריהן (סמ"ע וש"ך).

(כ) וצריך שיסבול טורח הציבור - למדו זה ממ"ש בפרשת וארא (שם ו יג) ויצום אל בני ישראל, ולא כתיב על בני ישראל, אלא שיהיו נטפלים עליהם תמיד לסבול את טרחם (סמ"ע).

(כ) לנהוג כבוד בדיין - שנאמר (דברים א יח) ואצוה אתכם, זו היא אזהרה לציבור שתהיה אימת הדיין עליהן (סמ"ע).

(כ) פרנס על הצבור - לאו פרנסים שלנו דהיינו מנהיגי הקהל, אלא ת"ח שהוא דיין לרבים לדון הציבור, ולהורות להם הדרך אשר ילכו בה (פ"ת).

(כ) לאכול ולשתות ולהשתכר בפני רבים - במקור איתא: ובכניסת ע"ה ובסעודות מריעים. ונראה דהאי וי"ו של "ובכניסת ע"ה" היא כמו או בכניסת כו', ור"ל דאפילו בסעודות מצוה אסור להשתכר, ובכניסת ע"ה ובסעודת מריעים אסור לאכול ולשתות אפילו בלא שכרות (סמ"ע).

(ה) אף בשליח ב"ד אסור לנהוג קלות ראש, והמצערו, יש רשות לבית דין להכותו מכת מרדות (כו). ¹³⁴ והשליח נאמן בשנים להעיד שבזוהו, כדי לנדותו. הגה: ¹³⁵ והשליח ב"ד יכול להגיד לז"ה, ואין צוה משום לשון הרע (כח). וכן ¹³⁶ יוכלו לעשות דין במסרכו, להכותו (כט), וכן אם הזיקו (צממונו) פטור. וע"ל ריש סימן י"א.

(כ) והמצערו יש רשות כו' - פירוש, כשיש עדים שמצערו מכין אותו מכת מרדות, אבל בלא עדים אין השליח נאמן להכותו על פיו אלא לנדותו על פיו, ולפי זה צריכין למחוק הוא"ו של "ולהעיד", וצ"ל "להעיד", ואף על פי שהנידוי הוא חמור בעיני רוב העם וגם לדינא דגמרא מהכאה, מ"מ לענין נאמנות לא הימנהו לשלוח יד בגופו בלא עדים, דדוקא לענין נידוי שהוא ביד ב"ד ואין שולחין יד בגופו האמינו לשליח זו (סמ"ע), וי"א שיש רשות לב"ד להכות המצער שליח של הבית דין, אע"פ שאינו הולך בשליחות עכשיו להכריחו לעשות ציווי בית דין, משום כבוד החכם (ש"ך א"א), וי"א שפירוש דבריו היא, דאם רצו הב"ד להחמיר עליו ולהכותו מכת מרדות מלבד השמתא

במאיר המשפּט זולק א'

שהוא שורת הדין הרשות בידן (ש"ך באר שבע), וי"א שנאמן השליח בכל ענין גם לענין מכות וגם לענין נידוי (ט"ז).

(כ)^(כ) ואין בזה משום לשון הרע - וכ"כ המחבר (לקמן יא ס"א) (סמ"ע), שליח בית דין שבא לגבות חוב, והחייב מסרב, והשליח ביזה אותו ואת אביו, מאחר והוא שפטור על הזיק גופו וממונו של המסרב, הוא פטור גם כן על חרופו, שכן המסרב הוא נחרף בדין כדי רשעתו ולכן אין חסרון לבזות את אביו, ועוד הרי הוא כאלו בזה לבית דין עצמו, ולא כל הקהל, ולכן אם השליח מחל, נמחל. אבל כל זה כאשר השליח עושה כך כדי שהמסרב יקיים חיובו, אבל אם עשה כן מתוך כעס, אינו פטור. אמנם לא מצינו בכל דיני מחרף את חברו שנזכר בדברי הפוסקים בדינים האלה אלא חרוף שהוא פגם משפחה או בעל עבירה וכיוצא לזה אבל שוטה לא (ש"ך * ראנ"ח).

(כ)^(כ) להכותו - וכן אם הזיקו בממונו פטור, כצ"ל. ואפילו יכול להצילו בדבר אחר (סמ"ע), וי"א דדוקא היכא דאין יכול להציל ע"י דבר אחר, אבל ביכול להציל חייב בהיזקו, ודבר שנעשה בפני דיינים אלו, אינו יכול לומר לדון לפני ב"ד אחר, וכמ"ש לקמן (סי' רנא ס"א ברמ"א), ועי' דברי לקמן (סי' תכד ס"ז ד"ה החובל) [שליח ב"ד שהכה מפני כעס וחימה חייב, מ"מ בת"ח דאורייתא מרתחא ליה, בפרט שהוא צער גדול כשלומד עם התלמיד ואינו משים לב על לימודו, יש לפוטרו מכל, אבל מ"מ כדי שלא יהא רגיל לעשות כן ולמיגדר מילתא שישלם שכר הרופא] (פ"ת).

סימן ט - שלא ליקח שוחד, והתרת שכר במלה, ובו ח' סעיפים.

(א) ¹³⁷מאוד מאוד צריך הדיין ליוהר שלא ליקח שוחד(א), אפי' לזכות את הזכאי(ב).¹³⁸ ואם לקחו, צריך להחזירו, כשיתבענו הנותן(ג).¹³⁹ וכשם שהלוקחו עובר בלא תעשה, כך הנותנו עובר בלפני עור לא תתן מכשול(ד) (ויקרא יט יד). ולא שוחד ממון בלבד,¹⁴⁰ אלא אפילו שוחד דברים(ה).¹⁴¹ וכל דיין ששאל שאלה(ו)(ז), פסול לדון לזה שהשאלו. במה דברים אמורים, כשלא היה לו לדיין להשאל, אבל היה לו להשאל, כשר, שהרי גם זה שואל ממנו(ח). הגה: ¹⁴²ודוקא כנגיל לסאול ממנו, אכל באקרלאי צעלמא, ולא מוכח שעושה משום הדין, לא.

(א) ^(א) מאד מאד כו' - משום דחמדת ומשיכת האדם אחר הממון הזהיר באזהרה כפולה וכתב מאד מאד (סמ"ע), עי' רמ"א לקמן (סי' לד ס"ח) ובסמ"ע שם סק"ן [נלמד ממה שכתוב ראה למדתי אתכם חקים ומשפטים כאשר ציוני ה' אלקי, מה אני נצטויתי מהשי"ת בחנם שלא נתתי לו שכר, אף אתם נצטויתם ממני בחנם שלא נתתם לי שכר] (ש"ך ורע"א).

(ב) ^(ב) אפילו לזכות את הזכאי - "שחד" נוטריקון "שהוא חד", ר"ל הנותן והמקבל נעשים גוף אחד וא"א להשמר שלא יטה אחריו, וכיון דאסור לקבלו מחד, אסור ג"כ לקבל מתרווייהו בשוה, ואפילו משניהן יחד אף על גב דלא שייך שם האי טעמא (סמ"ע).

(ג) ^(ג) צריך להחזירו כשיתבענו - אבל בלא תביעה א"צ להחזירו כיון דלא קיבלו אלא מרצון הנותן וכדי לזכות את הזכאי (סמ"ע), אמנם השוכר עדות שקר והעיד לו, לא חייב להחזיר כשיתבענו שונה משוחד (נתה"מ), יש מקום לומר שב"ד יכולו את נותן השוחד לתבוע את הדיין לשלם לו, אמנם י"א שזה לא מועיל, ואם מחל, אפילו לפני התביעה, אין שום זכות לתבוע אחר כך. וי"א שאין מחילה מועיל עד אחרי התביעה, אבל לכו"ע אם מחל קודם התביעה, אין ב"ד כופין אותו לתבוע (קצה"ח), אף אם לא תבעו זמן רב, כל שלא מחלו לו בפירושו יוכל לתבעו כ"ז שירצה. אחד שנתן שוחד לדיין אין כל מאומה בידו רק אותו השוחד שנתן לדיין, שבידו לתבעו, והנושה בא לקחת את השוחד ההוא מהדיין מדין שעבודא דר' נתן, צריך הדיין ליתנו, וכופין הבע"ד שיתבענו מהדיין דפריעת בע"ח מצוה וכופין אותו, אמנם הדיין שקיבל בבא לצאת ידי שמים אינו חייב להחזיר השוחד מעצמו בלי שיתבענו דעל הרוב מחל לו (פ"ת).

(ד) ^(ד) הנותנו עובר בלפני עור - י"א דגם בנותן שוחד לשופט בן נח שייך לפני עור היותו מצווה על הדיינים, ויש חולקים, כיון דבן נח מותר לדון לקרובים אף על שוחד אינו עובר, ועיקר דאסור, אך לפעמים מותר כגון אם הישראל יודע ברור שהדין עמו ושכנגדו מודה, והשופט מתרשל ומרחם על העובד כוכבים שהוא בעל דתו, בזה היה מותר ליתן שוחד להשופט לעשות משפט צדק, ולא מיבעיא דלא היה הישראל עובר על לפני עור, אדרבה מצוה היה עבד, דלולא שוחד שלו השופט מטה משפטו של ישראל והיה עובר על ז' מצוות שלו, ועכשיו ניצול מזה. דיין שנתמנה מכח השררה והוא רודה במקל וביד חזקה הוא שופט כרצונו, ובאו לדון לפניו ראובן ושמעון ודחה דינם עד למחר, וראובן ירא שמים ונודע לו כי שמעון בעל דינו אמר לדיין לתת לו שוחד שיטה את הדין ונתרצה, ואם הוא יקדים לתת שוחד יהא מוצל מאש בעל דינו, אין שום היתר בזה (פ"ת).

[YL28] עם הערות: עי' ט"ז שהביא שאין שום חיוב להשיב ריבית קצוצה ללא תביעה, וקה"ח חולק, וצ"א איפה לשים אותו

ק: הערות עם [YL29] שה מאד דברי הקצה"ח שזה כמו תלוי בקנה, שהרי לא הוציא שום דבר מהכיס, וכאילו תלוי וקיבל מתנה

במאיר המשפּט זולק א'

(71) שוחד דברים - ר"ל שוחד ענינים כמו ההוא דנטל גדפא מהדיין או כיסה רוק שלפניו, מיהו אפילו שוחד דברים ממש ג"כ אסור, כמו להקדים לו שלום ולא היה דרכו להקדים לו שלום, וכל כיוצא בזה (סמ"ע), י"א שזה פסול מעיקר הדין, וי"א שזה לא מעיקר הדין אלא רק מתורת חסידות, והיינו כשאין דיין אחר איתו, אבל אם היה דיין אחר עמו אין אפילו מדת חסידות (פ"ת), וי"א דכמו בשוחד ממון אם מקבלו אסור אם לאו מותר, כן הדין בשוחד דברים, שאם קבלם שעשו רושם בו ורואה שדעתו נוטה להפך בזכותו בשביל זה, אסור כמו שוחד ממון, מה שאין כן אם הוא לא קיבלם, ומה בכך דבעל דין דיבר, כיון שהוא יודע שלא עשאו דבריו רושם ולא נתקרב דעתו כלל, רק מצד מידת חסידות יש לו להרחיק עצמו, כי שמא אינו מרגיש, ובאמת נתקרב דעתו, לכך אם הבעל דין השאיל לדיין דבר, שקיבל טובה ממנו או ודאי אסור מדינא, כמו שוחד ממון, כיון שקיבל ממנו טובה, מה שאין כן שוחד דברים ולא קיבל, אין כאן שוחד כלל, ואם הבעל דין נתן לדיין מתנה קודם הדין, אז אפילו אם מקרב דעתו בגלל זה הוי רק משום מידת חסידות (פ"ת ת"ט).

(72) וכל דיין ששאל שאלה כו' - אבל אם עשה כך כדי שהדיין יחשיב אותו, אז אסור (ש"ך).

(73) ששאל שאלה - רופא חנם הרגיל אצל הדיין ומרפאהו תמיד ובא לפניו לדין עם בעל דינו, אי שרי ליה למידייניה. יש לחלק בין כשהיה רופאהו כבר מקודם טרם יצטרך לדון לפניו, ובין כשהתחיל לרפאותו בזמן הדין או סמוך לו לפניו או לאחריו, שאם היה דרכו בכך מקדם ואח"כ נולדה התביעה בין הבע"ד, כשיתמיד מנהגו ברפואת הדיין לא מיפסיל בהנאה זו משום שוחד, ושמא ה"ה נמי ברגיל מקודם לשאול כלים ואח"כ נתמנה לדיין, דאף שיאחו דרכו לשאול אפשר דלא פסיל משום שוחד, אבל מחמת האהבה שיש בין הדיין והרופא אותו בחנם מקודם, אסור לכתחילה לדונו. ואם הוא רופא בשכר, הנה מקום לומר דמדת חסידות לסלק עצמו, אך אין כח בבעל דינו לפוסלו, ויש חולקים דמה שצידד הרב כשהיה מרפאהו מקודם וכן ברגיל מקודם לשאול כלים לא פסול משום שוחד, לא נהירא כל דיין שצריך לשאול כלים משכניו פסול, משמע בשגם עתה בזמן הדין אין בידו כלים מושאלים, כל ששאל וצריך לשאול פסול (פ"ת).

(74) אבל היה לו להשאיל כו' - פירוש, אפילו לא השאילו עדיין, כיון דיש לו להשאיל אז שאלתו ששאל ממנו אין עליו תורת שוחד, שהרי גם זה יכול לשאול ממנו כשירצה (סמ"ע).

(75) (ב) אם קדם התובע (ט) ושלה מנחה לדיין (י) קודם שיומין לנתבע לדין, אין הנתבע יכול לפוסלו (יא), 144 אלא אם כן הדיין רוצה לחשוך עצמו מאותו דין ממדת חסידות (יב) (145) כגון שזוע שנתקרב דעתו לזה) 32.

(76) אם קדם התובע כו' - עיין מהריב"ל [הוב"ד לעיל סי' ז סק"לג] (ש"ך).

(77) ושלה מנחה לדיין - י"א דלאב"ד שרי ליקח מתנות להתעשר שיהיו דבריו נשמעין נגד הבריות, ובאמת יצא שכרו של זה בהפסדו דנמשך מכשול מזה, שמי שיש לו דין לפני האב"ד מקדים איזה זמן ונותן לו מתנה כדי לקרב לבו אליו, ואין לך שוחד מוקדם יותר מזה, ולא עוד אלא שמקבל שכר תורתו בזה. וי"א אם קדם התובע ושלה מנחה אין בזה כי אם מדת חסידות אם רואה הדיין שנתקרב דעתו, וא"כ אין זה מכשול דליכא אלא מדת חסידות, ואם ידע בנפשו שלא נתקרב דעתו אין בו אפילו מדת חסידות. דיין שהוא סופר שטרות וכתובות, העשיר לא ירבה והדל לא ימעט, ואם לוקח מתנות מהיחידים פסול לדונו. ראובן נדיב ושוע, ובהגיע תור כי בא מועד וימי הפורים, או ילד יולד לו, או איזה שמחה במעונו, פיזר נתן לחכמי העיר, ועתה נצרך לדון עם בעל דינו, אין שום חכם מאוכלי פת בגו יכול לדונו, ופסול הוא ואפילו ע"י ברירה. מקצת גדולי דורינו נזהרו בזה שלא לקבל מתנות מהגבירים, אבל מקצת גדולים לא נזהרו בזה אף שהיו אבות ב"ד. ואולי סמכו דכל שהמתנות שלא בשעת הדין ולא מחמת הדין לא מיפסיל מדינא, וכן עיקר (פ"ת).

(78) אין הנתבע יכול לפוסלו - אפילו אם בשעה ששלה לו היתה תביעתו מפורסמת שיתבענו באותה תביעה (סמ"ע).

(79) ממדת חסידות - הא דאינו אלא מדת חסידות, היינו כשעשה כן להדיין שלא בפני בע"ד חברו, אבל בפניו ודאי אסור דודאי יסתמו טענותיו (סמ"ע וש"ך), נראה דאם הדיין מרגיש דלא שלח לו מנחה אלא לפי שיבוא לפניו לדין, בין שהתובע שלח או הנתבע שלח, אפילו מקמי ימים טובא פסול מדינא (פ"ת).

(80) נהגו לעשות לבית דין קופה, שפוסקין ממון לפרנסת ב"ד, ומגבין אותה בתחלת השנה או בסופה, ואין בו משום תורת שוחד ותורת אנרא, כי חובה על ישראל לפרנס דיניהם וחכמיהם (יג),

32 עי' לעיל סק"ה).

במאיר המשפּט זולק א'

וגם אם יש נדבות או הקדישות סתם(יד), לוקחים מהם. הגה: ¹⁴⁷ויותר טוב לנצות מתחלת השנה(טו), שיהא מוכן להם כלי שלא ינטרו להחניף או להחזיק טובה לשום אדם.

^(טז) כי חובה על ישראל לפרנס כו' - ילפינן לה מדכתיב (ויקרא כא י) והכהן הגדול מאחיו, גדלהו משל אחיו (סמ"ע), מן התורה הניתנה לכל ישראל בשוה, מחויבים לקיים והגית בו יומם ולילה, והיה עושים רק כדי חיותם יום יום ומוציאים שארית היום בעבודת השם, או עושים בזמן מן הזמנים לצורך גופם כגון ביומי ניסן ותשרי, ושאר הזמנים כולם קודש לה', וממילא אין לו לאדם לבקש מותרות, וכל מה שיהיה פרוש ומסתפק במועט וירויח זמן לתורה ועבודה, קדוש יאמר לו, ובתוך אותו זמן המיוחד לתורה ועבודה אם יבוא אדם ללמוד ממנו דבר או לשפוט בין אדם לחבירו או להורות לו, מחויב לעשות בחנם, ואף על פי שמפסיד לימודו של עצמו ע"י זה, כי של חבירו קודם בזה. אמנם בזה שעושה לחיותו ולאשתו ולבניו הקטנים המוטלים עליו, שלו קודם לשל חבירו, וא"צ להתבטל ממלאכתו אם לא יעמידו אחר במקומו או ישלמו לו פרנסת יומו, וזה נקרא שכר בטלה דמוכח. אמנם הציבור מחויבים להעמיד להם אחד שיהיה מוכן ופנוי בכל הזמנים לכל המבקש תורת ה' ימצא מוכן לכך בכל עת, והציבור עושים לזה פרנסתו בריוח וכבוד גדול, כי אף על פי כשהיה הוא עושה לעצמו היה מצוה עליו לצמצם, מ"מ הוא רשאי ולא הם, ובודאי אם יש לאל ידו להתפרנס משלו בלי נטילת פרס מהציבור, מחויב הוא לעשות גם זה בחנם, אך לאו כל אדם זוכה לשני שלחנות, ואם אינם מספיקים לו די צרכו בריוח, אינו מהראוי שיסורב ויבקש הוספה בכל זמן ועידן ולהעמיס על הציבור העמוסים בלא"ה (פ"ח).

^(טז) או הקדשות סתם - פירוש, לאפוקי אם הקדישו לשום דבר מיוחד דאז אסור לשנותו לדבר אחר, וכמ"ש באו"ח סימן קנ"ג סעיף ד', וביו"ד סימן רנ"ו סעיף ד' (סמ"ע).
^(טז) ויותר טוב לגבות כו' - ולא בסוף השנה (סמ"ע).

(ד) ¹⁴⁸כל דין שיושב ומגדיל שכר לסופרים ולשמשים, הרי זה בכלל הנוטים אחרי הבצע(טז).

^(טז) הנוטים אחרי הבצע - כמו שנאמר אצל בני שמואל כתיב דלא הלכו בדרכי אביהן ויטו אחרי הבצע (שמואל א' ח ג) (סמ"ע), פי' שעשו שלא כהוגן על שישבו בעריהם ולא היו מסבכים בערי ישראל למעט בהוצאות סופרים ושמשים (ט"ז).

(ה) ¹⁴⁹הנוטל שכר לדון(יז), כל דיניו שדן, בטלים(יח), ¹⁵⁰אלא א"כ ידוע שלא נטל בהם שכר(יט).

¹⁵¹ואם אינו נוטל אלא שכר במילתו, מותר, והוא שיהיה ניכר לכל שאינו נוטל אלא שכר במלתו, כגון שיש לו מלאכה ידועה לעשות בשעה שיש לו לדון, [ואמר] [אומר] לבעלי הדין: תנו לי שכר פעולה של אותה מלאכה שאתבטל ממנה(כ), והוא שיקבל משניהם בשוה(כא), אבל אם אינו ניכר(כב), ¹⁵²כגון (שאין לו מלאכה ידועה אלא) שאומר: שמא יזדמן לי שכר בקניית סחורה וסרסרות, ובשביל זה מבקש שכר, אסור(כג) (ע"ל סימן ל"ד סעיף י"ח).

^(טז) הנוטל שכר לדון כו' - גם הנוטל שכר להעיד אין עדותו עדות, וכתבו הרמ"א לקמן (סי' לד

סי"ח) (סמ"ע), י"א דוקא דין התלוי בשודא³³. וי"א דחז"ל ביטלו ממנו שם דין והוי כטען חוץ לבי"ד ויכול להחליף טענותיו, וההודאה בפניו אינה הודאה דלאו דיינא הוא (נתה"מ), אם לקחו בתורת שכר א"צ להחזירו בדין, דדוקא בלקח בתורת שוחד דאמרה תורה לא תקח, אם לקח הוי גזל בידו, אבל במה שעבר על מה אני בחנם א"צ להחזיר, וי"א דצריך להחזיר, דכ"מ דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני, ורחמנא אמר מה אני בחנם, וצד השני עיקר (פ"ח).

^(טז) כל דיניו שדן בטלים - יש להסתפק אי גם הדינים שדן קודם זה הדין שנטל שכר בטלים, או דוקא הדינים שדן מכאן ואילך בטלים, ועיקר נראה דוקא הדינים והעדות שפסק או העיד אחר שהוא נודע שנטל שכר, אבל הדינים והעדות של קודם לכן מסתמא הם כשרים דאוקמא גברא אחזקת כשרות. אם העד נטל שכר להעיד דדינא הוא דעדותיו בטלים, אין עדות כשרים נפסלת מפני צירופו, ע"ש. ונראה דה"ל לדיין שנטל שכר לדון, דאין הדינים האחרים נפסלים מפני צירופו. וי"א דדוקא חשוד בכמה פעמים ועכ"פ שלש פעמים, וי"א דהרגיל להיות נוטל שכר לדון דיניו בטלים. וי"א דאפילו בחד זימנא סגי, וכן עיקר. י"א הא דיניו בטלים היינו דוקא במילתא דתליא בשודא דייני, אבל בדין בעלמא לא בטלו דיניו כיון שפסק כדין, אמנם מדברי הרמ"א (אה"ע סימן קנ"ד - סדר הגט סעיף ד') משמע אחרת. וי"א שבכל דין שנטל שכר דינו בטל אפילו

במאיר המשפּט זולק א'

בדליכא שודא, וזה שלוקח שכר בטלה זה מכוער אבל דיניו דין (פ"ת * דברי משפט, תפארת יעקב). וכן יש מח' אם אחר שדן את הדין נטל שכרו אם דיניו בטלים או לא (פ"ת).^(ט) אא"כ ידוע שלא נטל כו' - פירוש, ואז אותו דין הוה דין אף על פי שנטל שכר על דינים אחרים שדן לפני זה ולאחריו, ולא דמי לעובר עבירה אחת שכל דיניו ועדותיו בטלים עד שעושה תשובה, דשאני הכא דלא עבר על לאו אלא משום קנס הוא (סמ"ע), אפילו נטל שכר משניהם ושלא בתורת שוחד כלל, דקנסוה רבנן משום דעבר על מה אני בחנם, והחשוד להיות נוטל שכרו לדון דיניו בטלין, כלומר דמסתמא כל דיניו בטלין מכיון דחשיד שקבל שכר בדין אחד או בעדות אחת, ואם החזיר השכר חוזר ומעיד באותה עדות דכיון דלאו פסולא אחרינא הוא אלא משום קנסא מכיון דאהדריה לאגריה וחזר והעיד תחלתו וסופו בכשרות, ומהאי טעמא נמי כל שנודע לך שלא נטל שכר על אותו דין או אותה עדות מעשיו קיימין, שאינו פסול עדות עד שתפסלנו עד שיחזור בתשובה לגמרי, אלא כל עדות ודין שלא נטל עליהם שכר כשרים ואינו נפסל אלא במה שנוטל שכר או במה שהוא ספק אם נטל שכר אם לאו והתם מיפסיל, ולא בעי הכרזה כשאר פסולי עדות דרבנן, דכיון שהיה יודע שלא היה לו ליטול שכר והוא היה יודע לו עדות ולא רצה להעיד אלא בשכר אין זו עדות כלל ומאליה בטלה עדותו כמאן דליתא כלל, ואפשר שאין עדות כשרים נפסלת מפני צרופיו (ש"ך * ריטב"א), אם אינו אומר לא תחייבני אם זכאי אני אף על פי שאומר לזכות את הזכאי ולחייב את החייב אין זה תורת שוחד אלא תורת אגרא דדיניו בטלין מן הסתם. וכל שכן היכא דמקבל בתורת שוחד דדיניו בטלין אלא דאיכא לחלוק דאם לקחו בתורת שכר א"צ להחזירו בדין דדוקא בלקחו בתורת שוחד דאמרה תורה לא תקח אם לקח הוי גזל בידו אבל במה שעבר על מה אני בחנם וכו' א"צ להחזיר. מה שדיין נוטל יותר ממה שיתבטל ממלאכתו מקרי אגר דינא ודיניו בטלין. ונראה דדיינין שעושיין פשרה מותר ליטול אגר פשרה ולומר לא אומר לכם הפשרה כי אם בשכר כך וכך דדוקא אגר דינא הוא דאסור, ומכל מקום צריך שיטול משניהם בשוה וזה בפני זה (ש"ך * ב"ח, רע"א * שו"ת גאוני בתרא).

^(כ) ואמר לבעלי דין תנו כו' - כצ"ל ואמר בוי"ו. ודוקא כשהתנה עמהן כך מתחילה, דינא הכי שנוטל מהן כל שכר פעולתו שבטל ממנה, אבל אם לא התנה ודן ואח"כ בא ליטול מהן שכר בטלה דמוכח, א"צ ליתן לו אלא כשיעור שרוצה אדם ליקח ולישב בטל מאותה מלאכה שנתבטל ממנה, כדין משיב אבידה שיתבאר לקמן (סי' רסד ס"ה ורסה ס"א) (סמ"ע), וי"א דאם לא אמר מתחילה כלום יכול לומר הייתי הולך לדיין אחר שהיה פנוי ממלאכה. ככל מי שעושה טובה לחבירו שלא מדעתו, אפילו אית ליה פסידא אין צריך לשלם דהו"ל מברית ארי דמצוה קעביד, עכ"ז אם נותן לו מרצון אין בזה איסור כל שאינו נוטל טפי משכר בטלה, דמה שנוטל יותר הוה אגר דינא (ט"ז וקצה"ח), אבל במקום שהדיין סילק עצמו מן המלאכה ונוקק לדין עפ"י דעת בע"ד ודאי צריך שישלמו לו כיון דמדעת הוא וזה ברור. מיהו אם דן בעל כרחו של בעל דין נראה דא"צ לשלם לו שכרו כפועל. אך מ"ש הסמ"ע דאם לא התנה צריך לשלם כשיעור שאדם רוצה לישב בטל מאותה מלאכה שנתבטל ממנה וכדין משיב אבידה, אינו נראה כן אלא אם לא התנה א"צ לשלם אלא כפועל בטל לגמרי, וא"כ הוא הדין גבי דין דרומה לראיית בכור א"צ לשלם אלא כפועל בטל לגמרי. והא דבאבידה צריך לשלם כשיעור שאדם רוצה לישב בטל מאותה מלאכה, דאבידה הוי קצת מלאכה ולהכי לא חשיב כפועל בטל לגמרי, אבל דין לא הוי מלאכה כלל ואין עליו שם רק כפועל בטל לגמרי (קצה"ח), וי"א דשאני פורע חוב של חבירו דאמר פרע והוי כאומר תן מעותיך, מה שאין כן כאן דלא אמר רק דון לי ולא הזכיר כלל המעות, ואפשר דניחא ליה למיעבד מצוה בממוניה ומחשב שכר מצוה כנגד הפסדה (נתה"מ), וי"א דעיקר כסמ"ע, ובפרט עכשיו שהכל יודעין שנותנים שכר ודאי הוי כהתנה בפירוש. ואין לדיין ליטול שכר שתי פעמים מדין אחד אפילו הביא ראיה לסתור דינו (פ"ת).

^(כב) והוא שיקבל משניהם בשוה - ודווקא מזה בפני זה (ש"ך).

^(כג) ה"ג אבל אם אינו ניכר - כגון שאין לו מלאכה ידועה אלא שאמר כו' (סמ"ע), יש אומרים היתר על הדיינים הקבועים ומחמת זה אין עוסקים במו"מ, וידוע דאם לא הוקבעו ודאי דהיו עוסקים באיזה מלאכה, הוי כמלאכה ניכרת דידוע לכל שבשביל זה הן נרפים ממלאכה. ועוד, כיון שנהגו כך הוי כאילו התנו, ועוד יש טעם אחר לישב המנהג, אחר דלית האידנא דידע למידן דין תורה, הוי כמו פשר דמותר ליטול שכר (פ"ת).

^(כד) אסור - יש משמעות שגם בכה"ג דיניו בטלין, ודוקא בכה"ג שאמר שמא יזדמן לי שכר בקניית סחורה שהוא דבר שאינו תלוי בו ואינו מצוי כ"כ, אבל אם בעל מלאכה הוא, אף שאינו מתעסק

צ: הערות עם [YL31]
ע בשורה 12

1: הערות עם [YL32]
עיין בתשובת מהר"ם פדואה סוף סימן מ', - לבדוק שיש משמעות שיכול ליטול שכר בטלה לשעבר או לא??

במאיר המשפּט זולק א'

במלאכתו בשעה שבא לדון לפניו, מ"מ כיון שהדבר תלוי בו, אף שמכוער הדבר ליטול איזה שכר לכתחילה, מ"מ דינו דין בדיעבד (סמ"ע), וי"א דשכר פשרה מותר ליטול [עי' לעיל סק"ט] (ש"ך), ויש חולקים שגם שכר פשרה אסורה, והוה בכלל מה אני בחנם, כיון דמצוה להתחיל בפשרה, ואם בעלי דין מתרצים בפשרה חזרה הפשרה כמו דין, והוי בכלל מה אני בחנם, ועוד אפילו לצד הראשון שהובא בש"ך, לא התיר אלא לומר לא אומר לכם הפשרה כי אם בשכר, ויטול משניהם בשוה וזה בפני זה, דכה"ג בדיין לית ביה רק משום מה אני בחנם, בזה הוא דמתיר לפשרה, אבל לומר לדיין כשתעשה לי פשרה אתן לך כך וכך ה"ז שוחד גמור, וכשם שמוזהר שלא להטות הדין כך מוזהר בפשרה. בע"ד שקיבלו לדון לפני קרוב או פסול ונטל שכר לדון אי דינו בטל, די"ל כיון שהטעם שדינו בטל הוא משום שעבר על מה אני בחנם, ובכה"ג י"ל דליכא חיוב עליו לדון בחנם ומותר ליטול שכר אף לכתחילה, כיון דמה"ת פסול לדון אלא שהם קיבלוהו עליו וצ"ע לדינא³⁴ (פ"ת).

(ו) אין לדיין להניח לתלמיד בור שישב לפניו (כד), שלא ישא ויתן עמו ויטה מדרך האמת. (ד) להניח לתלמיד בור שישב לפניו - עמ"ש לעיל (סי' ג ס"ד סק"?) שצריך שיהיו כל היושבים בכ"ד ת"ח וראויים (סמ"ע).

(ז) תלמיד היושב בפני רבו ורואה זכות לעני(כה), והרב רוצה לחייבו, חייב ללמד עליו זכות, ואם שותק עובר משום מדבר שקר תרחק (שמות כג ז).

(ח) ורואה זכות לעני כו' - ה"ה כששניהם עניים או עשירים, ומש"כ כאן עני, דאע"ג דאיכא עליו כבוד רבו וכבוד העשיר אפילו הכי לא ישתוק (סמ"ע), אע"ג דעכשיו איכא מיעוט כבוד רבו ביתר שאת, דנראה דלא היה רבו חושש לחפש זכותו של עני, אפ"ה לא ישתוק (ש"ך * ב"ח), אם רואה זכות לעשיר יכול לשתוק, רק להדרו נגד העשיר אסור כשהוא דיין, אבל כשאינו דיין רק יושב לפני רבו יכול לשתוק ולא יפסיד לעני בדיבורו (ט"ז), אפילו אם הרב אינו טועה בדין וגם אינו רוצה להטותו אלא לפי שעה משום כבודו של עשיר עד שיצא לחוץ ויאמר לו תן לו, אעפ"כ אל ישתוק (ט"ז), שלא יחשוב התלמיד הגם דע"פ שורת הדין יש לפטור להעני, מ"מ ברור ע"פ השכל דאמת עם העשיר, דאיך יתבע העשיר משופע בנכסיו לרש אין כל, ולעומת זה רגיל העני לכפור בעשיר למלא נפשו כי ירעב, לכך אמרו דאם שותק עובר משום מדבר שקר תרחק, כי אין אמת כאמתה של תורה (פ"ת).

(ח) תלמיד היושב לפני רבו ורואה שטועה בדין, אל יאמר: אשתוק עד שיגמור הדין ואסתרנו ואחזור ואבננו כדי שיקרא על שמי, אלא יאמר לו דרך כבוד: רבי, כך וכך למדתני.

סימן י - להיות מתון בדין ושימלך בגדול ממנו, ובו ד' סעיפים.

(א) צריך הדיין להיות מתון בדין, שלא יפסקנו¹⁵⁷ עד שיחמיצנו (א) וישא ויתן בו ויהיה¹⁵⁸ ברור לו **בשמש**. והגם לבו בהוראה וקופץ ופוסק הדין קודם שיחקרנו היטב בינו לבין עצמו עד שיהיה ברור לו כשמש, הרי זה שוטה, רשע וגם רוח(ב).

(ב) עד שיחמיצנו - לישנא דקרא נקט דכתיב (ישעיה א יז) אשרו חמוץ, ודרשו רז"ל אשרי לדיין שמחמיץ ומשהה ומליץ את דינו כדי להוציאו לאמתו (סמ"ע).

(ב) שוטה רשע כו' - שוטה שהוא סובר שהוא חכם בדין ויודע אותו, ואינו, ונשאר בשטותו. ורשע על שמעוות הדין. וגם רוח סוּבֵר שא"צ לאיש כמוהו להיות מתון בדין (סמ"ע).

(ב) כל מי שבא לידו דין ומדמהו לדין אחר(ג) שבא לידו כבר ופסקו, ויש עמו בעיר גדול ממנו בחכמה ואינו נמלך בו, הרי זה בכלל הרשעים(ד) שלבם גם בהוראה.

(ג) ומדמהו לדין אחר כו' - אעפ"י שאותו דין כבר שאל את פי החכם (סמ"ע), י"א היינו שכבר שאל את רבו אותו דין ואח"כ שבא לפניו זה הדין ממש צריך לחזור ולשאל את רבו בכל פעם. וי"א דמיירי בדין שהיה לו ידיעת סברת רבו ובא עכשיו לפניו דין אחר ומדמהו לאותו דין הידוע, זה הוי תוקע עצמו לדבר הלכה (קצה"ח).

(ד) הרי זה בכלל הרשעים כו' - שיכול להיות שדין הזה אינו דומה להראשון (סמ"ע).

(ג) כי רבים חללים הפילה (משלי ז, כו), זה תלמיד חכם שלא הגיע להוראה ומורה(ה). ועצומים כל הרוגיה (משלי ז, כו), זה שהגיע להוראה ואינו מורה(ו),¹⁶² והוא שיהיה הדור צריך לו, אבל אם

³⁴ עי' לעיל פ"ת סי' ז סק"ל(א).

ל: הערות עם [YL33]
בדוק אם זה לא
במקום הנכון

במאיר המשפּט זולק א'

ידע שיש שם ראוי להוראה, ומונע עצמו מההוראה, ה"ז משובח(ז).¹⁶³ וכל המונע עצמו מן הדין, מונע ממנו איבה וגזל ושבועת שוא(ח).

⁽⁷⁾ שלא הגיע להוראה - דרשו הפילה מלשון נפל שלא מלאו ימיו, אף זה שלא מלאו ימיו להוראה רבים הם חלליו (סמ"ע), מי שלא הגיע להוראה בידיעת התורה עליו נאמר רבים חללים הפילה ואין חלוק בין יש גדול ממנו בעיר לאין גדול דכיון שאינו יודע איך יורה ישוטטו לבקש דבר ה' ואם הוא הגיע להוראה בידיעת התורה ואין בעיר גדול ממנו ולא שוה לו עליו נאמר ועצומים אבל יש בעיר שוה לו בחכמה והוא לא הגיע למ' שנה וחברו הגיע למ' שנה יש לו רשות להורות אם ירצה ואין לעכב בידו כלל, ואפילו שיש המחמירים אין בו איסור אלא דרך ארץ ומדה טובה. ובזמננו הרשות נתונה על כל פנים לכל ת"ח שהגיע להוראה אפי' שלא הגיע לשנים כל עוד שלא יהי' בפני רבו מובהק כיון שהחבורים הם המורים וכל זה בתנאי שזה התלמיד בדוק ומנוסה למעיין ומבין בתלמוד ובספרי הפוסקים והמחברים ז"ל (פ"ת * רשד"ם), פחות ממ' אפילו אין רבו בחיי' והגיע להוראה אל יורה אלא כשאין גדול ממנו אלא שוה לא וי"א דאל יורה אלא כשהוא גדול מן החכמים. אין ממנין אלא גדול שבעיר ואינו רשאי הוא להסתלק אם אין שם ראוי להוראה. כשיש ראוי להוראה כמו שהוא, יכול להסתלק כן הקהל יכולים למנות את הראוי אפילו יש גדול ממנו אלא שהבעלי דינין מצוה ללכת לגדול שהוא ב"ד יפה. כשיש גדול בעיר צריך לימלך בגדול ממנו כשהוא מדמה דבר לדבר. אין בני העיר יכולים להסכים על הבעלי דינים שלא ילכו לגדול שהם מצווים ללכת לב"ד יפה. ואין יכולים להסכים שלא יצטרפו לב"ד שלשה שהם בני מ' (פ"ת * מבי"ט), השמיט הרב חילוק השנים שהוא סובר שלא נאמר זה אלא בזמן שהיו לומדים על פי השמועה ואין אדם עומד על דעת רבו עד מ' שנה ואיכא למיחש שמא יטעה אבל האידינא שכבר יש כמה הלכות פסוקות וכמה ספרים וכמה שאלות לגאונים ז"ל אם הגיע להוראה יכול שפיר להורות מתוך הספרים אפי' בפחות ממ' שהרי יכול לעמוד על מש"כ בספרים וגדולה [מזון] כתוב בהגהה שכל פסק שאדם רואה בפירושו בספר מספרי הגאונים יכול להורות אפי' בימי רבו ואפילו תלמיד גמור רק לא יורה דבר מלבו ולא יסמוך על ראיותיו ולא ידמה מילתא למילתא מדברי עצמו ואין הדברים אמורים אלא במי שקובע עצמו להוראה אבל אם שואלין ממנו אקראי בעלמא מותר להורות אין הדברים אמורים אלא בזמן שלא נטלו רשות מרובם או שמת אבל אם נטלו רשות מרובם יכולים להורות דעיקר טעמא הוי משום כבוד הרב או משום שמא יטעה בלשונו כהוא תלמיד או שמא יטעה בעינו ואי לאו דקים ליה ביה דלא טעי לא הוה יהיב ליה רשותא ועל זה סמכו בדורות הללו שהבחורים מורים הוראות אף על גב דלא בקיאינן בהו אם הגיעו להוראה או לא דעל הרשות של הרב אנו סומכין ולא בעינן הגיע לכלל הוראה לכלל שנים אלא כשבא להורות בהיתר ואיסור ופסול וכשר טמא וטהור שאם יטעה נמצא סומכין עליו. אבל לדון דיני ממונות לא חיישינן דאם טעה בדבר משנה או בדבר הכתוב בפוסקים חוזר ואם טעה בשקול הדעת משלם מביתו ולקבוע ב"ד של שלשה בעינן שיהיו חכמים אף על פי שלא הגיעו להוראה (פ"ת * רדב"ז), ועי' לעיל (סי' ז סק"ט) (פ"ת).

⁽¹⁾ שהגיע להוראה כו' - דרשו ועצומים מלשון עוצם עיניו, בזה הורג את בני דורו (סמ"ע).

⁽²⁾ ה"ז משובח - דומה לזה כתב המחבר בסימן ח' סעיף ג', ועמ"ש בסמ"ע שם (סמ"ע).

⁽³⁾ וכל המונע עצמו מן הדין כו' - כתב "וכל", ר"ל אפילו אם הדור צריך לו, יראה שימנע עצמו מן הדין ויפשר הבע"ד בהדדי אם הוא אפשר לו (סמ"ע).

^(ד) ¹⁶⁴ יהיה בעיני הדיין דין של פרוטה כדין של מאה מנה.

סימן יא - כיצד מזמינים לדין ועל פי מי, ובו ו' סעיפים.

^(א) ¹⁶⁵ כיצד מזמינים בעל דין לדין(א), שולחים לו בית דין שלוחם(ב), שיבא ליום המזומן לדין(ג). לא בא, מזמינים אותו פעם שנית(ד). לא בא, מזמינים אותו פעם שלישית. לא בא, ממתנינים לו כל היום. לא בא, מנדין אותו למחרתו. במה דברים אמורים, במי שהיה בכפרים ויוצא ונכנס(ה), ¹⁶⁶ אבל מי שהוא מצוי בעיר(ו), אין קובעים לו זמן אלא פעם אחת, ואם לא בא כל אותו יום(ז), מנדין אותו למחרתו. הגה: ¹⁶⁷ הלך ה"ד למקום אחר, נכין לילך אחינס, ואם לא הלך, מנדין אותו. ¹⁶⁸ והשליח ב"ד נאמן לומר: הקלני, או הקלה הדיין, או לא רצה לבא לדין(ח), ומשמתינן (פירושו הנדוי או החרם שם מיתה) אותו על פיו. אבל אין כותבין עליו פתיחה של שמתא(ט), עד שיבואו שנים ויעידו שנמנע לבא. ¹⁶⁹ ואין שליח ב"ד חייב באמירת דברים משום לשון הרע(י). הגה: ¹⁷⁰ מי שאומר

במאיר המשפּט זולקא

שאִינו חושֵׁק על גזירת בית דין או חכם, אף על פי שצבא לבית דין, מנדין אותו, ואילו ואומר שלא צבא מחמת גזירתו, הוא אפקירותא. ועיין בי"ד סימן של"ד. ואם אמר: לא אהון לפניכם אלא לפני בית דין אחר, עיין לקמן סימן י"ד. וי"א מי שלא יוכל לצבא לבית דין, כי צריך לילך למרחקים, יש להודיע לבית דין ולקום התנאלותו ולבקש זמן אחר, ואם לא עשה, מנדין אותו, אף על פי שלא היה יכול לצבא. וי"א שקבל עליו צ"ד של שנים (בקנין), והזמינוהו (ואם לא צבא, מנדין אותו בבית דין של שלשה) (ב).

(8) כיצד מזמינים כו' - במקומות שאין שם ב"ד, דאי תבע אדם לחבירו ממון והנתבע אומר הביא לי הזמנה ממקום שיש שם ב"ד ואז אלך עמך, שיכולים בני עירן לקבוע לו זמן, או יעשה כל דבר לפניהם. וי"א ראובן שתובע לשמעון שיברור עמו דיינים, ושמעון משיב לא אכנס לדין עמך אם לא תגיד לי מתחילה על מה תרצה לדון עמי, וראובן אינו רוצה לגלות לו אופן תביעתו כלל. הדין עם ראובן, אבל העיקר דמצי הנתבע לומר הגד לי מתחילה מה תרצה לדון עמי, כי אולי אחרי שאדע תביעותיך אעשה כרצונך ולא אבוא עמך להתדיין כלל, וכל זמן שאינו רוצה לגלות לו אופן תביעתו, אינו מחויב לבוא עמו לדין כלל³⁵ (ש"ך וקצה"ח), וי"א שיכול להגיד בפני ב"ד ואם הם הסכימו שיש בו על מה לידון, אז אין לו זכות לשאול על מה התביעה (רע"א * זכרון יוסף).

(2) שולחים לו ב"ד כו' - ושכר הזמנה משלם המלוה ולא הלוה. ועיין דברי בסימן ק"ו ס"א [בש"ך סק"ב?] (ש"ך).

(3) שיבוא ליום המזומן כו' - פירוש, לעולם אין כח ביד התובע להזמין לדין אם לא ליום הקבוע לישיבת הדיינים לפי מנהג העיר, אם לא שמנהגם הוא כן שאין להם עת קבוע אלא בכל עת שיצטרכו לדון יושבים הדיינים, והשליחות ששולחין לנתבע אין לו עת קבוע, אלא אימת שירצה התובע משתדל שהדיינים שולחין להנתבע שיכין עצמו לדון עם פלוני התובע ביום פלוני המזומן לישיבתם (סמ"ע).

(4) מזמינים אותו פעם שנית - פירוש, כשלא בא בכל אותו יום שקבעו לו, מזמינים אותו בימים של אחריו שנית, שיעמוד לדין עמו ביום הקבוע לישיבת הדיינים הסמוך לו, וכן בפעם שלישית (סמ"ע).

(5) במי שהיה בכפרים כו' - דאיכא למימר אף שיוצא ונכנס שמה היה לו איזה אונס שלא היה יכול לבוא על שתי הזמנות הראשונות. ובאינו נכנס כלל אלא שהוא שבוע א' או ב' חוץ לביתו בכפרים, נראה דאינו בכלל דין זה, אלא קובעין לו זמן לבוא לדון עמו לפי ענין טירדתו שיוכל לבוא, ואם לא בא לאותו זמן מנדין אותו למחרתו, כי דוקא ביוצא ונכנס דמחשב קצת כבן עיר משו"ה מזמינין אותו ליום הקבוע הסמוך, אלא שיש לו התנאלות שיוצא ונכנס, משום הכי ממתינין לו עד זמן הג' (סמ"ע).

(6) אבל מי שהוא מצוי בעיר - האידנא נהיגי דאפילו לאנשי אותה עיר אחד אנשים ואחד נשים מזמינין שלש פעמים ואז אם לא בא מנדין אותו (פ"ת).

(7) ה"ג ואם לא "הלך" מנדין (סמ"ע).

(8) או לא רצה לבוא - קשה, דהא על זה אין צריך השליח בי"ד להעיד, דהא תיכף כשלא בא אותו יום מנדין אותו, והשליח בי"ד אין צריך להעיד רק שהגיד לבעל דין שיבוא, ואפילו זה אין צריך השליח בי"ד להעיד, דחזקה עשה שליחותו, כמבואר בסעיף ג' בהג"ה ובסמ"ע סק"יח). וצ"ל דהכא מיירי שהשליח בי"ד או השנים מעדיין שהבעל דין השיב שאינו רוצה לבוא, דאז מנדין אותו מיד, ומשום הכי על הוצאת ממון דהיינו על כתיבת הפתיחה בעי שנים, אבל אם ראינו שלא בא, מנדין אותו למחרתו וכותבין פתיחה, ואין חוששין כלל שמא לא הגיד שליח בי"ד, כי חזקה שליח עשה שליחותו ולא המרה פי בי"ד, אף דחזקה שליח עושה שליחותו לא מהני להוציא ממון, שליח בי"ד שאני, ודוקא על התשובה שהשיב הבעל דין, אין שליח בי"ד נאמן נגד הוצאת ממון, אבל על גוף השליחות אם עשה שליחותו סומכין על החזקה אפילו נגד הוצאת ממון, וכן נוהגין ששולחין כל ההתראות על פי שליח בי"ד לבד (נתה"מ).

(9) אבל אין כותבין עליו פתיחה - הטעם משום דהמנודה צריך לשלם שכר הסופר, ואין מוציאין ממון ע"פ ע"א, וה"ה דאין השליח נאמן לומר הכה אותי כדי לחזור ולהכותו על פיו (סמ"ע).

(10) ואין השליח ב"ד חייב כו' - כבר כתבו הרמ"א לעיל בסוף סימן ח' (סמ"ע).

(11) ה"ג ב"ד של שנים "בקנין" והזמינוהו - ואל"כ יכול לחזור בו, כמ"ש לקמן סימן י"ב סעיף י"א (סמ"ע). עי' לעיל סק"א(א), וי"א דהטעם שכתב הש"ך כי אולי אחרי שאדע תביעתך אעשה כרצונך,

ל: הערות עם [YL34]
א הבאתי תא דברי
הפ"ת שהביא
מספר שמות בארץ
ואין הלכה כמותו

ה: הערות עם [YL35]
אם זה מובן?

במאיר המשפּט זולק א'

קשה, מה בכך הלא גם לפני ב"ד יוכל לעשות כן, ואי גברא רבה הוא וזילא ביה מילתא לילך לדין, הלא יש תקנה להעמיד מורשה כבסימן קכ"ד?, וכן עמא דבר להזמין לדין בלי הודעה כלל, ועיקר כש"ך ואפילו לי"א הזאת, לא קאמר אלא כששניהם התובע והנתבע בעיר אחת, דשייך טעמו דגם בב"ד יוכל לעשות כן, אבל לעיר אחרת גם הי"א מודה, כיון שהדרך רחוקה והוצאות גדולות ואפשר דהוי הוצאה יתירה על תביעתו של זה, אין מקום לחלוק על סברת הש"ך. וי"א דאפילו היה הדבר שקול אין ספק שהלכה כדברי הש"ך, חדא שהוא בתרא, ועוד, דגם במחלוקת שקולה אי אפשר לכוף הנתבע מספק (פ"ת).

(27) מנדין אותו כבית דין של שלשה - "כבב"ד גרסינן בכ"ף, והכי פירושו, מנדין אותו השנים אשר סירב נגדן, כאילו סירב נגד ב"ד של שלשה (סמ"ע).

(ב) 173 שליה שאמר: פלוני שלחני בשם אחד מהדיינים (יג), ולא רצה לבוא, אין כותבין עליו פתיחא של שמתא (יד) עד שיאמר בשם שלשתן. (174) ואס יס נהס מומחה, חולקין לו ככודטו) ומזכירין לו פס המומחה. במה דברים אמורים, שהלך השליח ביום שאינו ידוע לשיבת הדיינים. אבל ביום הידוע שהדיינים יושבים בו לדין, הכל יודעים שכל הדיינים מקובצים, ואף על פי שבא השליח בשם אחד, כאילו בא בשם שלשתן.

(28) בשם אחד מהדיינים - פירוש, אותו פלוני שהזמינו על שמו הוא אחד מן הדיינים (סמ"ע).

(29) אין כותבין עליו פתיחא של שמתא - לאו דוקא כותבין אלא הוא הדין בלא כתיבה אין מנדין אותו, דזיל בתר טעמא, אם לא דהיו מחולקין, דשליח אומר שהזמינו על שם שלשתן והלה כופר, דאז מנדין אותו, ואין כותבין הנידוי כיון דיש בו אפוקי ממונא (סמ"ע).

(30) ואם יש בהם מומחה חולקין לו כבוד - האל מומחה הוא אפילו אינו מומחה לרבים, דבמומחה לרבים לא צריך לומר הטעם שכתב משום דהמוזמן היה לו לחשוב שכל שלשתן זכו, הא בלאו הכי הרי מומחה לרבים דן בעל כרחו של אדם, כמבואר לעיל סימן ג' סעיף ב', והיה מוכרח לבוא אף שהיה חושב שהמומחה לבד הזמינו לדין (נתה"מ).

(ג) 175 מי שהוא במדינה (מז) והלך שליח בית דין ולא מצאו, אין קובעים לו זמן עד שימצאנו השליח ויאמר לו. היה בכפר, אם דרכו לבא באותו היום, אומר השליח אפילו לאחד מהשכנים, אפילו אשה אם יבא פלוני, הודיעוהו שבית דין קבעו לו זמן שיבא היום לבית דין, ואם לא בא מנדין אותו לערב (יז). (176) וכ"ש על פי שליח בית דין (יח), אף על פי שלא חזר ואמר: עשיתי שליחותי. 177 במה דברים אמורים, כשאין בדרך שדרכו לילך בה על מקום בית דין, אבל אם דרכו עליהם, אין מנדין אותו עד שיודיעו השליח בעצמו, שמא לא אמרו לו השכנים, שהרי הם אמורים: דרכו על פתח בית דין, וכבר הלך [להם] (אליהם) ונפטר. וכן אם לא בא במדינה עד למחר, אין סומכים על השכנים (יט), שמא שכחו ולא אמרו לו. הגה: 178 וכן אם היה צעיר (כ), אין סומכין על השכנים, שאמרו: שמה השליח כ"ד מלאו ואמר לו.

(31) שהוא במדינה כו' - פירוש שהוא בעיר, ונקרא מדינה, פירוש, אף אם יאמר השליח לשכנים תאמרו לפלוני שיבוא לב"ד, אין סומכין עליהן לנדותו אם לא יבוא, דשמה השכנים לא אמרו לו, דחשבו כיון שהנתבע הוא בעיר מצאו השליח דרך הילוכו ואמר לו בעצמו, לכך צריך שימצאנו השליח עצמו, ומ"ש רמ"א בהג"ה סוף סעיף זה ז"ל, וכן אם הוא בעיר אין סומכין כו'. וצ"ל דלא בא רמ"א שם לחדש דבר בדין זה, דהא כבר כתבו המחבר, ולא כתבו אלא משום הטעם, וקאי אמ"ש המחבר שם ואם דרכו עליהן אין מנדין אותו מפני שסוברים שהב"ד עצמו אמרו לו, ע"ז כתב רמ"א "וכן אם" היה בעיר, ור"ל שמהאי טעמא נמי אמרו דאם הוא בעיר דאין סומכין על השכנים, משום דשמה לא אמרו לו כו' (סמ"ע).

(32) מנדין אותו לערב - מה שכתב "לערב", אינו אלא לאפוקי דאין כותבין באותו היום, ולערב ר"ל בלילה שאז מתחיל מחרת יום זה דקבעו לו. והא דשינה לשונו, היינו משום דכתב בכל אחד לשון רבותא, דהיכא דנכנס ויוצא דנותנין לו ג' זמנים, כתב לשון "למחרתו" לרבותא, דאע"פ דכבר נתנו לו ג' זמנים אפ"ה אין כותבין עליו בסוף יום השלישי עצמו אלא עד "למחרתו", ור"ל עד יום שלאחריו. והיכא דאין נותנין לו אלא יום אחד כתב לרבותא דכותבין עליו "לערב", ור"ל דאין צריך ליתן לו זמן אחר, אלא מיד בכלות אותו היום כותבין עליו נידוי (סמ"ע).

(33) וכ"ש ע"פ שליח ב"ד כו' - אף על פי שכ"ש הוא, כתבו הרמ"א כדי שלא תיקשי כיון דשליח בית דין הוא היה לו לחזור ולומר עשיתי שליחותי, ומדלא חזר ודאי לא מצאו ולא הזמינהו. (סמ"ע).

ל: הערות עם [YL36]
א הבאתי את דברי
הסמ"ע

במאיר המשפּט זולק א'

(ט') וכן אם לא בא במדינה עד למחר אין סומכין כו' - פירוש, אין אומרים שהשכנים הזמינוהו על יום הקבוע לשיבת הדיינים בו ביום, או ביום שיהיה, ואם לא יבוא לאותו יום ינדוהו למחרתו של אותו יום (סמ"ע).

(כ) וכן אם היה בעיר - עמ"ש לעיל בסמוך סק"ט (סמ"ע).

(ד) 179 מי שכתבו עליו נידוי על שלא בא, ואמר: אבוא, אין קורעין כתב הנדוי עד שיבוא (כא). אבל מי שכתבו עליו נידוי על שהיה מסרב לעשות ציווי בית דין, מיד כשאומר: הריני מקבל עלי לעשות צווי בית דין, קורעים כתב הנדוי (כב) 180 והוא נותן שכר הסופר. הגה: 181 מי שכתבו עליו סכנות וטען אחר כך שלא שמע, אינו נאמן, למעשה בית דין יס לו קול.

(כז) עד שיבוא - דכל כמה דלא אתא אפקרותא היא, תקנת חרם ר"ג הוא שאדם המזמין לחבירו וחבירו מסרב, שאינן יכולין לבטל התפילה רק בבית הכנסת שהוא הולך שם ומתפלל, אבל אם ביטל שם ג' תפילות רצופות, יכול לבטל בכל בתי כנסיות. ואין לבטל תפילה של שבת ויום טוב אלא אם כן ביטל ג' פעמים. אמנם בענין הקהל יכול לבטל. וכל מקום שנראה שהיה שם אדם גדול או היה שם ב"ד, מסתמא יש חרם זה ודנין אותו (סמ"ע).

(כח) הריני מקבל עלי לעשות צווי ב"ד קורעין כתב הנדוי - דאף שאומרים לו לפרוע לפלוני ואינו פורעו, אמרינן שטרך אחר זוזי (סמ"ע).

(ה) נשים יקרות, (או ת"ח שזכרו לזמננו), אם מזמנים אותם לבא לבית דין, וכן אם הנתבע יכול למנות שליח שיבא במקומו לבית דין, יתבאר בסימן צ"ו ובסימן קכ"ד.

(ו) 182 הדיין יכול להתום בשטר הזמנה מן הצד (כג).

(כט) מן הצד - משא"כ בעדים כדלקמן (סי' מה ס"א) (ש"ך).

סימן יב - דיין שבאו לפניו רך וקשה, וכל דיני פשרה, ובו כ' סעיפים.

(א) 183 שנים שבאו לפניו לדין, אחד רך ואחד קשה (א), עד שלא תשמע דבריהם, או משתשמע דבריהם ואי אתה יודע להיכן הדין נוטה, אתה רשאי לומר להם: איני נזקק לכם, שמא יתחייב הקשה ונמצא רודף 184 אחר הדיין. אבל משתשמע דבריהם ותדע להיכן הדין נוטה, אי אתה רשאי לומר: איני נזקק לכם (ב). 185 ואם היה ממונה לרבים, חייב להזקק להם. הגה: 186 וכן אם הוא שניהם חזקים (ג), כריך לזקק להם. 187 ויש מי שכתב למכל מקום נוהגין עכשיו שלא למחות צעונני עזיכאד, משום שיש סכנה בדבר, שלא ימסרנו למלכות.

(ח) ואחד קשה - פירוש, תקיף ואלים ואינו שומע לקול מוריו (סמ"ע), "קשה" פירושו שמא הוא יזיק לו, אבל במקום שודאי יזיק לו, יכול לסלק את עצמו בכל ענין (ש"ך * רשד"ם), אחרי שהדיינים שמעו טענותיהם הוצרכו הדיינים למכריע ובחרו בלוי מבלי ידיעת א' מה דיינים, והדיין האחר אומר לנתבע או תסכים למכריע או אני משמיט עצמי ותעמידו דיינים אחרים לשמוע טענותיכם, אסור לדיין להישמט לפני ביצוע הדבר, אבל ללא דעת כל הדיינים אין קביעות מכריע, אז בירור לוי שבררו למכריע אינו קיים ואפילו אם הטוען והנטען שניהם כאחד הסכימו בו, אבל הדיין האחר יכול לחזור בו מברור מכריע כיון שהדבר תלוי בדעת הדיינים ולא קנו מידו (ש"ך * ראנ"ח).

(ב) אי אתה רשאי כו' - עיין לקמן (סי' יח ס"ד) אם אחד מהדיינים רוצה להסתלק (סמ"ע).

(ג) אם היו שניהם חזקים כו' - דאם ירדפנו אחד, השני יעמוד בעזרו (סמ"ע), אבל בזה י"א שאין יכול לסלק את עצמו אפילו קודם שיודע לאן הדברים נוטים (ש"ך * ראנ"ח).

(ד) דמ"מ נוהגין עכשיו כו' - פירוש, מ"מ אפילו שניהם הם חזקים, נוהגין עכשיו כו', דהחשד שמא ימסרנו למלכות לא ימלט על הרוב מהוצאות ממון או סכנות אף שהשני חזק (סמ"ע), היינו דוקא קודם שנוזק לדין אבל אחר שנוזק לדין אסור לסלק משום פחד, ולאחר שיודע להיכן הדין נוטה א"א להסתלק בשום ענין אם לא בפיקוח נפש, ואם אחד רואה ששני הדיינים מקלקלים הדין, וא"כ אף אם יאמר דעתו באופן אחר יהיו שניהם רבים עליו ויצא מעוקל, מוטב לומר איני יודע כדי שעיי"כ יוסיפו הדיינים. ועיין לקמן (סי' יח סק"ה) דדוקא אם הדיינים שעמו המה יושבי קרנות, משא"כ אם גם המה בעלי הוראה (פ"ת).

(ב) 188 מצוה לומר לבעלי דינים בתחלה: הדין אתם רוצים או הפשרה (ה), אם רצו בפשרה, עושים ביניהם פשרה. 189 וכשם שמוזהר שלא להמות הדין, כך מוזהר (ו) שלא יטה הפשרה לאחד יותר מחבירו. 190 וכל בית דין שעושה פשרה תמיד הרי זה משובח (ז). במה דברים אמורים, קודם גמר

במאיר המשפּט זולק א'

דין, אף על פי ששמע דבריהם ויודע להיכן הדין נוטה(ח), מצוה לבצוע.¹⁹¹ אבל אחר שנגמר הדין(ט) ואמר: איש פלוני אתה זכאי(י), איש פלוני אתה חייב(יא), אינו רשאי לעשות פשרה ביניהם(יב). אבל אחר, שאינו דיין, רשאי לעשות פשרה ביניהם שלא במושב דין הקבוע למשפט(יג).¹⁹² ואם חייב בית דין שבועה לאחד מהם, רשאי הבית דין לעשות פשרה ביניהם כדי ליפטר מעונש שבועה.¹⁹³ ואין בית דין יכולין לכוף ליכנס לפניו משורת הדין, אף על פי שגמלה להם שחולא מן הכלל, ויט' חולקיס(יד).¹⁹⁴

(ה) הדין אתם רוצים או הפשרה - לפי מאי דקי"ל דמצוה בפשרה, צריך הדיין להסביר לבעלי דינים שבפשרה נוח להם ולדבר על לבם אולי יסכימו על הפשרה, וכן היא ג"כ כונת המחבר במ"ש שאומר להם הדין אתם רוצים, ר"ל במה שבאתם לפנינו לדון, אם כונתכם דוקא אדין או הפשרה, כי כן הוא נכון לעשות פשרה (סמ"ע), וי"א שאין לרדוף כל כך אחר הפשרה, רק דאמרי להו אי דינא בעיתו (ט"ז, פ"ת * משכנ"י), אבל באומר להם "אם תרצו פשרה" הוי התחלת הדין (פ"ת * משכנ"י).

(ו) כך מוזהר כו' - שנאמר (דברים טז כ) צדק צדק תרדוף, אחד לדין ואחד לפשרה (סמ"ע), וכשם שבהטיית הדין אם טועה בדין חוזר ה"נ בפשרה (רע"א). הפשרה שנעשה בקנין בין ראובן לשמעון שותפו, ועתה מערער ראובן על הפשרה, שבשביל השבועות שהיה הוא חייב לשמעון עשו פשר שיפדה בממון הרבה, ועל השבועות שהיה חייב שמעון לא עשו כל כך, ואיזה שבועות ויתרו לגמרי, הרי שהיטו הפשרה לצד שמעון יותר והוי כפשרה בטעות וחוזר. ועוד טען ראובן לבטל הפשרה לפי שמבואר בהקנין שדייני הפשרה יעשו פשרה רק על אודות השבועות שביניהם ולא לזולתן, מה שמבואר בהחלט בפסק דין, והם עשו פשרה גם על זה, נמצא שהפשרה בטל. והשיב דטענה א' של ראובן לאו כלום היא לבטל כח הפשרה שנעשה בקנין, ודייני הפשרה יכולין לתרץ דבריהם שכפי ראות עיניהם לא היה אפשר לראובן לישבע על דבריו עד שצריך פדיון הרבה לשבועתו, משא"כ שמעון היה יכול לישבע באמת, וכה"ג יכולין לתרץ בכמה אנפי, ודבר המסור ללב נאמר בו ויראת מאלהין, וכל כמה דלא מברר שלקחו שוחד להטות כח הפשרה נשאר הפשרה בתקפו ואין אחר הקנין כלום. וטענה הב', הא ודאי שיכול לבטל מקצת הפשרה מה שנעשה בענין זה שמוחלט בפס"ד בלי שום הטלת שבועה, אך לא משום זה יבטל שאר כל הפשרה מה שנעשה בענין שבועות שביניהם, דלא אמרינן ככה"ג שטר פשר שבטל מקצתו בטל כולו כו'. ודווקא במה שטעו הפשרה בטל ולא במה שלא טעו, אך אם יטעון ראובן שכל הפשרה תלוי זה בזה, דלכך חייבו אותו ע"פ הפשרה בכמה דברים לפי שזיכו אותו מצד אחר באיזה דברים שמבואר בפס"ד להדיא לחובתו, ועכשיו שזה בטל גם זה בטל וכיוצא בו, אזי אפשר לבטל הפשרה מכל וכל, מ"מ הדבר צריך מיתון ועיון היטב. דיין אחד שקיבלו אותו שני צדדים על סך שלש מאות ר"ט לפשר ביניהם בפשר שקרוב לדין, כיצד ינהוג עצמו בפשר בזה שהדין נותן שמחויב לשלם כל הסך, כיצד יעשה לצאת י"ש. והשיב דפחות שלישי מיקרי קרוב לדין, דהיינו אם חייב ע"פ הדין שלש מאות, יפשר בשתי מאות, שלישי פחות, וזה מיקרי קרוב, עכ"פ לא יהיה זה שיעור מוחלט שלא לפחות מזה, ואם יראה בעיניו שבדבר מועט יכול לפשר בעל דינו בענין שיהא שלום ביניהם, ודאי טפי עדיף, כיון שע"פ הדין זוכה לגמרי. כלל הדבר הכל תלוי בראות עיני הפשרן, ועכ"פ לא יותר משליש שחייב או פטור ע"פ הדין, כי פחות משני שלישים מיקרי רחוק (פ"ת).

(ז) הרי זה משוכח - בגמרא יליף לה מדכתיב (זכריה ח טז) אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם, איזה משפט שיש בו שלום זו פשרה (סמ"ע).

(ח) ויודע להיכן הדין נוטה - ואין בזה משום מטעה לחבירו, כי נוח לחבירו שיוותר מה לבעל דינו כדי שיתווק השלום ביניהם (סמ"ע).

(ט) אבל אחר שנגמר הדין כו' - היינו פשרה שהדיינים רוצים להטיל פשרה ביניהם ושלא מדעת הבעלי דינים אבל אם הם מודיעים להם טוב הפשרה ומפייסים אותם עד שהם מתרצים למחול אחד לחבירו או לתת א' לחבירו דבר ידוע אפי' לאחר גמר דין ראוי לעשות כן ובלבד שלא יהיה שם שום צד הכרח בדבר אלא פיוסים ופתויים וזו היא מצוה גדולה והיא הבאת שלום בין אדם לחבירו (ש"ך * רשד"ם).

(י) ואמר איש פלוני אתה זכאי כו' - פירוש, שוב אסור לומר לזכאי עשה פשרה עמו כי ירא אני שמא טעיתי ודיינים אחרים יהפכו את דיני (סמ"ע), י"א דכל שהדין ברור להם כל הצורך אינו רשאי לבצוע ואיסורא איכא, ולא נהירא דהא מצוה לבצוע, וכן נראה עיקר כרוב הפוסקים (ש"ך), וי"א דעיקר שאסור לבצוע (פ"ת).

א: הערות עם [YL37]
רך מדאי הייתי עיף

במאיר המשפּט זולק א'

(א') איש פלוני אתה חייב כו' - מיד שאמר איש פלוני אתה חייב לו, אף על פי שלא אמר צא תן לו הוי גמר דין, וי"א שאין זה גמר דין עד שיאמר צא תן לו, ע"ש. ועיין מ"ש לקמן סימן כ"ב [סק"ה?] (ש"ך).

(ב') אינו רשאי לעשות פשרה ביניהם כו' - אין כל הדברים הללו אמורים אלא כשדיינים רוצים להטיל פשרה כפי הנראה בעיניהם שלא מדעת הבעלי דינים, אבל אם הם מודיעים להם טיב הפשרה ומפייסים אותם עד שהם מתרצים למחול אחד לחבירו או לתת אחד לחבירו דבר ידוע, אפילו אחר גמר דין ראוי לעשות כן, ובלבד שלא יהא שום צד הכרח בדבר אלא פיוסים ופיתויים, וזו היא מצוה גדולה והבאת שלום שבין אדם לחבירו (ש"ך), והטעם נראה, כיון דהבעל דין יודע שהוא זכאי, כל מה שמגרעין מזכותו נראה כהטיית פשר, אבל פשרה שמפייסין הדיינין למחול סך כך מותר. וכן מסתבר, דמהיכי תיתי יהיה אסור לפייס לאחד שימחול לחבירו. וכן כל הסוגיא דפשרה בג' גם כן על כרחך מיירי בהכי, דהפיוס ודאי אף ביחיד סגי (נתה"מ), ואם אחר כך עשו פשרה בקנין אז הפשרה בטיל' דהוי כטועה בדבר משנה (רע"א).

(ג') שלא במושב דין כו' - כי מה שנעשה לפני הדיין הוה כאילו הוא עשאו בדעת הדיין ובהסכמתו (סמ"ע).

(ד') ויש חולקין - הלכה כהיש חולקים דכייפינן למיעבד לפנין משורת הדין אם היכולת בידו לעשות שהוא עשיר, וכתב, וכן נוהגים בכל ב"ד בישראל לכוף לעשיר בדבר ראוי ונכון ואף על פי שאין הדין כך (ש"ך בשם הב"ח), וכן אנו נוהגים להחזיר ואפילו כייפינן להחזיר היכא דהמוצא עשיר (ש"ך), עיין רמ"א לעיל (סי' יב ס"ב) [ואין בית דין יכולין לכוף ליכנס לפנין משורת הדין, אף על פי שנראה להם שהוא מן הראוי, ויש חולקים], ובב"ח שם [כדעת הי"ח שאפשר לכוף, והאי דכייפינן ליה למיעבד לפנין משורת הדין, היינו אם היכולת בידו לעשות שהוא עשיר] (רע"א), ועיין ש"ך לקמן (סי' רנט ס"ה) [אנו נוהגים להחזיר ואפילו כייפינן להחזיר היכא דהמוצא עשיר] (רע"א), וכן משמע דעת הש"ך לקמן (סי' רנט ס"ג?), מה שרצה רב אחד לחייב הבע"ד משום לפנין משורת הדין ואפילו לכוף, ע"פ דברי הב"ח, אין דעתי מסכמת עמו כלל, חדא, דהב"ח גופיה לא כתב כך אלא בעשיר כו'. ועוד, הלא רמ"א העתיק כל המנהגים, ובמקום שיש מנהג כתב וכן נוהגין, וכאן הביא שתי דעות, דעה אחת בסתם ואח"כ ויש חולקין, וידוע היכא שכתב כן דעה ראשונה היא עיקר, ואפילו בדין גמור היכא דיש מחלוקת אין מוציאין מהמוחזק, ואפילו אחר הרוב דעות אין הולכין דיכול המוחזק לומר קים לי, והכא הוא איפכא דרוב דעות דפסקו דאין כופין הם עיקר כו', ובפרט בזה"ז ח"ו ליתן רשות לב"ד לילך אחר הסברות כדי לכוף להוציא ממון לפנין משוה"ד, ואפשר דגם הוא ז"ל לא קאמר אלא לפי מה שנראה דעת הב"ח לכוף בשוטיין או ע"י שמתא, אבל בדברים לבד גם הוא מודה, ובפרט היכא שנזכר בפוסקים שחייב לפנין משוה"ד, ועיין מה שכתבתי לקמן סימן רנט [סק"ג?] (פ"ת).

(ה) מותר לב"ד לוותר בממון היתומים חוץ מן הדין (טו), כדי להשקיטם ממריבות (טז).

(ו) לב"ד לוותר - ה"ה אפוטרופוס יכול לוותר לטובתם, ובפרט אם לא יתפשרו קרוב לבוא לידי הפסד כל החוב, ודאי שהרשות ביד אפוטרופוס לפשר עצמו, והראוי ונכון הוא להושיב ב"ד יפה ולהודיעם כל תוכן הדברים עד היכן הדברים מגיעין, וע"פ ב"ד יעשו האפוטרופוסין מה שיעשו בענין הפשרה, ודוקא ב"ד יפה ומפורסם בדורו לבקי ומומחה (פ"ת).

(ז) להשקיטם ממריבות - עיין לקמן סוף סימן ק"י? (ש"ך), וה"ה במקום שהדיין הוא שותף של החייב, יכול להוציא ממנו שלא בידעו לשלם לנתחייב, אם בזה ישקט מחלוקת (ש"ך) * רשד"ם.

(ח) יש כח ביד ב"ד לגזור ולהחרים שתתקיים הפשרה (יז), ושלא יוכלו היתומים למחות בשיגדילון (יח).

(ט) לגזור ולהחרים - משמע דאם לא חריומו יכולין הקטנים למחות כשיגדילו, ודוקא כשהבי"ד מפשרין רק כדי להשקיט ממריבות, אבל כשמפשרין עצמן עם בעלי הדין בעד שבועה וכיוצא, זהו כקונין השבועה, והבי"ד או האפוטרופוס יש להן רשות למכור ולקנות בנכסי יתומים ומכרן וקנינן קיים, ואינם יכולים למחות כשיגדילו (נתה"מ).

(י) ושלא יוכלו היתומים כשיגדילו - עי' לקמן (סי' רפט ס"א) [מי שהניח יתומים מקצתן גדולים ומקצתם קטנים ורצו לחלוק בנכסי אביהם כדי שיטלו הגדולים חלקם, מעמידים בית דין אפוטרופוס לקטנים ובורר להם החלק היפה ויש אומרים דצריכים לחלוק בגורל, ואם הגדילו אינם יכולים למחות שהרי על פי בית דין חלקו להם, ואם טעו בית דין בשומא ופחתו שתות יכולים

ל: הערות עם [YL38]
א הבאתי את דברי
הפ"ת - אבל אולי הוא
חולק על הש"ך?

מ: הערות עם [YL39]
הו "וכן"?

הערות עם [YL40]:
להראות את זה
למישהו

במאיר המשפּט זולק א'

למחות וחוזרים וחולקים חלוקה אחרת אחר שהגדילו (רע"א), אין להם זכות למחות ברוחות לא לענין טענת ממון (רע"א * כנה"ג).

(ה) 197 יש כח לדיין לעשות דין כעין הפשרה, במקום שאין הדבר יכול להתברר. ואינו רשאי להוציא הדין חלוק מתחת ידו בלי גמר(יט).

(ט) ואינו רשאי להוציא הדין חלוק מתחת ידו כו' - נתנו חכמים רשות לדיין לפסוק לפי ראות עיניו במקום שאין הדבר יכול להתברר בראיות ובעדויות, פעמים באומד הדעת, ופעמים כמו שיראה הדיין בלא טעם ובלא ראייה ובלא אומד הדעת, והיינו שודא דדייני, ופעמים ע"פ פשרה, ור"ל שכל אלו הדברים יכול לעשות הדיין בע"כ דבעלי דינים (סמ"ע).

(ו) 198 מי שתובעים אותו ממון שהוא מוחזק בו, אסור לבקש צדדים להשמט(כ) כדי שיתרצה הלה לעשות עמו פשרה וימחול לו על השאר. הגה: 199 ואם עזב ועסק, אינו יולא ידי שמים עד שיתן לו את שלו.

(כ) צדדים להשמט - כשיודע שהאמת אתו רק שהדיינים לא יאמינו לו, מותר. ונראה דהיינו דוקא במקום שלא יהיה כרשע לפני הדיינים (נתה"מ), אם מבקש הנתבע תואנות בידים כדי לפשר אסור, משא"כ במקום שעושה בשב ואל תעשה שלא לשמור שור שעבודו של חבירו כדי לפשר, זה ודאי מותר (פ"ת).

(ז) 200 אף על פי שנתרצו(כא) הבעלי דינין בפשרה בב"ד(כב), יכולים לחזור בהם(כג) כל זמן שלא קנו(כד) מידם, דפשרה צריכה קנין(כה), אפילו בשלשה(כו), אבל אם קנו מידם(כז), אין יכולים לחזור בהם 201 אפילו ביחיד(כח), 202 ויש אומרים דדוקא בשנים(כט). הגה: 203 וקנין לאו זוקא, אלא ה"ה אם נתן שטר עליו(ל), או אחד משאר דרכי הקניה. 204 ויש אומרים כשמקבל קנין על הפסדה כריך להקנות לו החפץ(לא), שלא יחא קנין דכריס(לב), כמו שיתבאר לקמן ריש סימן ר"ג.

(כז) אף על פי שנתרצו כו' - ולאפוקי מדעת דס"ל דאם שתקו אחר ששמעו הפשרה א"צ קנין (סמ"ע), אף לאחר שהגידו הפשרה אם אין קנין יכולים לחזור (ש"ך), אם מתחילה בררו להם הדיינים על כל דברי ריבותם וההפרשים שהיה להם בענין חלוק השותפות אעפ"י שכשחזרו ועמדו לפני הדיינים לא חזרו ליטול קנין ושבועה הקנין הא' והשבוע' במקומה עומדת והרי א"כ מחוייבים שניהם לעמוד ולקיים מה שגזרו הדיינים ואין לנו עסק אם שום אחד מהם לא קבל הגזרה כי תמיד הם בחיובם לקיים הגזרה כי מאן שרי להו וכל זה אני אומר אם מה שקבלו עליהם הבעלי דינין ראובן ושמעון אלו לדיינים בין לדין ובין לפשרה אבל אם מה שקבלום עליהם לא היה אלא לדין בזה ודאי היה צריך ליטול קנין בשעת פשרה, ואם עשו פשרה ללא קנין, ועמדו כך הרבה זמן, לא איבד זכותו, אבל אם קיבל הכסף, הוה כאילו קבל קנין על הפשרה, ואין לו זכות לתבוע עוד (ש"ך * רשד"ם, מהרש"ך).

(כז) בפשרה בב"ד כו' - משמע אף שקיבלו עליהם מתחילה לב"ד לדון, ולאפוקי מדעת דס"ל דיש חילוק בין הווקק מתחילה לדין או לפשרה, דבקיבלו מתחילה לדין הפשרה קיימת בלא קנין (סמ"ע).

(כז) יכולין לחזור בהן כו' - פירוש, אפילו התובע דנתרצה לותר עם הנתבע ולמחול לו מקצת תביעות, ומחילה א"צ קנין. שאני מחילה דעלמא דמעצמו ומרצונו מחל לו, משא"כ במחילה דפשרה דע"פ הדיינים מוחל לו, וכדי שלא יטעון אח"כ הדיינים הטעו אותי בדבריהן, משום הכי בעי קנין, ומהאי טעמא אפילו כבר אמרו לו הדיינים ענין הפשרה, שנתבע יתן לו כך וכך והתובע ימחול המותר, אפ"ה צריך קנין אפילו התובע, כיון שלא מדעתו מחל לו. ואם אמר אחר הפשרה בפירוש אני מחל לך, לכו"ע אין צריך קנין (סמ"ע וש"ך), מה שפשרה צריכה קנין ה"מ כדי שלא יוכל לחזור בו הנותן דהיינו הנתבע אבל התובע אין יכול לחזור בו אפ"י בלא קנין דמחילה א"צ קנין ואפ"י למד"א שצריך קנין גם מהתובע היינו שלא יעכב אח"כ מטעמא שלא ידעו כמה תהיה המחילה ואפ"ה לא אמרו אלא שאם לא קנו מידו שיכול הוא לומר שאינו חפץ בפשר' אבל אם הוא חפץ בה ומודה בדבר אין האחר יכול לעכב ולבטל קנינו משום שחברו לא נטל קנין (ש"ך * אלשיך). וי"א דאין צורך בקנין אם תחילת הורדתם לפני הדיין לפשרה, ואין יכולין לחזור מדבריהם, אבל אם באו תחילה לדין תורה אלא שהדיינים פתחו בפשרה ואמרו להם דין תורה לא ידענו ופיתו אותו לפשרה כה"ג בעי קניין אבל בג' אנשים שאינם ב"ד בעי קנין בפשרה דלא אלימי פשרה לאפוקי ממונא ויכול לומר משטה הייתי בכם מפני שהייתם מפצירים בי (ש"ך * מהרש"ל), וי"א דעיקר אפילו הווקקו תחלה לדין יש להם לחזור ולתבוע את הדין, מיהו היכא דהוי במעמד טובי העיר לא בעי קנין ולא מדינא אלא מנהג הוא דכל מה שאדם מקבל עליו בפני ראשי הקהל

במאיר המשפּט זולק א'

שנבררו מדעת הקהל שאין יכול לחזור בו (ש"ך * ב"ח), אפילו אם עשו קנין בתחילת הדין, צריך לעשות קנין על הפשרה (ש"ך * א"א), מש"כ הסמ"ע שאם אמר אחר הפשרה בפירוש אני מוחל לך דמהני, היינו שאמר מעצמו אני מוחל לך, בענין שלא היה דרך תשובה על הפצרת הפשרנים, כגון שנתן ביד הפשרנים הן לשלם הן למחול, ואחר שמצאו מה שימחול אמר זה אני מוחל לך, משא"כ באם הן מתחילין בפשרה ומפצירין בו שימחול, והשיב זה אני מוחל לך, צריך קנין שיחול. וכן אם הבע"ד עצמו מבקש ממנו דרך פשרה שימחול לו ואמר אני מוחל לך, נמחל (ט"ז), אם לאחר שעשו הפשרה אמר בפירוש אני מוחל לך לדברי הכל אינו צריך קנין, וכן הובא בסמ"ע (רע"א).

(כב) כל זמן שלא קנו - דוקא כשקיבלו בקנין סודר על הפשרה, ופירשו בפירוש שיהיה פלוני ופלוני פשרנים, אבל אם קיבלו קנין סודר בסתם על הפשרה, אין יכולים שלשה לעשות פשרה כל שלא קיבלו עליהו, ואם באו לפני ג' לדין וקיבלו קנין סודר סתם על הפשרה, הוי כפירשו על שמות הפשרנים (נתה"מ), [כהגה"ה על הנתה"מ] לפ"ז גם בדין המבואר לקמן (סי' ר ס"ו) באם א"ל הריני מוכר לך כפי מה שישומוהו שלשה קנה כו', צריך לפרט דוקא מי יהיו השמאים, וכן במכירת חמץ שלנו [לפי הנהוג כעת שמוכרים הכל לנכרי הקונה בלא קצב דמי המקח על כל דבר ודבר, רק שיהא המקח מכל דבר כפי שישומו שלשה אנשים בקיאים בשומא], אבל מסתימת לשון הש"ס והפוסקים לא משמע כן, וצ"ע (פ"ת).

(כג) דפשרה צריכה קנין כו' - והפשרנים נאמנים שעשו קנין, ופשרה שעשו בעלי דינין עצמן ביניהן א"צ קנין (ש"ך), הא דפשרנים נאמנים שעשו קנין, נאמנים אפילו אין בעלי דינים בפניהם, ואפילו ב' עדים מכחישים אותם (ש"ך * מהריב"ל), אם פסקו הדיינים פשרה שלא ברור, אומר הדיין הפשוט שלכך נתכוון נאמן כיון דלא נתפרש הוה ליה כאלו לא הן וכיון דלא הן אכתי נשאר הרשות בידו לחזור (רע"א * מהריב"ל), ואם נעשה בפני טובי העיר א"צ קנין (רע"א), אם נעשה בפני טובי הקהל אפילו באתן לך הוי כקנו מידו ואינו יכול לחזור (רע"א * הרמ"א), ו"א דמש"כ הש"ך שפשרה שעשו בעלי דינין עצמן ביניהן א"צ קנין, כיון דנתפשרו מרצונם הטוב שוב אין התובע יכול לחזור בו דמחילה אינה צריכה קנין, דדוקא בפשרה שעל פי הדיינים יכול התובע לחזור בו דיכול לומר הדיינים הטעו אותי ועל פי הפצרתם מחלתי, אבל הנתבע אף בנתפשר מעצמו יכול לחזור בו שלא ליתן כפי הפשרה, והיכא דהנתבע חוזר בו נראה דאף התובע שוב יכול לחזור בו, ועיקר דכל הנתבע לא יכול לחזור בו, ברגע שחייב את עצמו בדבר (פ"ת * שעה"מ), פשרה על מכירה ללא קנין, רק נתינת מעות, נשאר ככל קנין במעות ללא קנין, ולא קנה (פ"ת * נאות דשא), שליח שפשע בשטרות של משלח ונאבדו מידו, והמשלח הוציא כתב בחתימת ידו של השליח שהתחייב א"ע אף באונסין, וטען השליח לפני ב"ד שהמשלח מחל לו שאמר לו אני מוחל לך רק שהשבע לי שאין השטרות ברשותך ולא יותר, והמשלח מודה רק שחוזר בו מאחר שלא הוה המחילה בקנין. יכול לחזור, משום דכשאמר לו אני מוחל לך רק שתשבע שאינו ברשותך, ג"כ לא חל המחילה עד דישבע, וא"כ יכול לחזור (פ"ת). וקשה דהא דין זה מבואר ברמ"א לקמן (סי' כב ס"א). וי"א דהיכא שבאו שנים לדין לפני שלשה לקיים כל אשר ימצאו ביניהם לפי ראות עיניהם, או שבאו בפני ג' בעלי בתים דלא בקיאי בדינא, דנמצא תחילת הורדתן לדין לפנייהם הוא לפשרה, ואף ע"פ שלא פירשו להדיא אין יכולים לחזור בהן אפילו לא קנו מידם, אבל לכו"ע כשהפשרנים שלחו וקראו לבע"ח ופירשו ביניהם, בעי קנין (פ"ת).

(כד) אפי' בג' - פירוש, אפילו שלשה דיינים עשו הפשרה וכה"ג בדין א"צ קנין, שאני פשרה שרוצים שיתור עמו במקצת לפני משורת הדין (סמ"ע), ו"א דבג' אין צריכה קנין, עכ"ז אין לטעון קים לי נגר פסק השו"ע והרמ"א, ועי' לקמן (סי' כה סק"ב) (פ"ת).

(כז) אבל אם קנו מידן - עיין לקמן (סי' קצה ס"ח) [שיכולים לחזור תכ"ד] (ש"ך).

(כח) אפילו ביחיד - יפה כח שלשה הדיינות לגבי דין מכח יחיד מומחה, והם אינן יכולין לכוף לדון לפנייהם במקום שרוצה לירד לדין בזה בורר לו א' וכו', ואם שני הצדדים מעיקרא הסכמו לברור להם מבוררים ולטעון לפנייהם והם ישלחו לאשר יחפצו, הוא טוב לשניהם, ואם כבר קנו בקנין לדון בדרך זה, אין לאחר קנין מאומה, ואם אחד מן הדיינים ברח לנפשו, שנים הנשארים במעמדו ייסרו ויכופו אותו הצד להחזירו, או שיברורו אחר במקומו (ש"ך * רמ"א).

(כט) וי"א דוקא בשנים - פירוש, פשרנים (סמ"ע), אם התובע עשה כמו שהנתבע ביקש, ומחלו, אין צריך קנין, אבל לפני פסק הפשרה, צריך קנין כדי לחייבו (סמ"ע * הגהות דרישה ופרישה), אם טובי העיר הטילו חרם לקיים הפשרה ולא עשו קנין, זה לא מחייב, ואין עליהם חרם, דאין כח ביד

ל: הערות עם [YL41]
כ' הרב רוזן הש"ך
בסק"י מביא רשד"ם
סוף סי' יא, ובסק"י ב'
מביא מהמהרש"ך ח"ג
סי' מד שכותב אותו
הדבר

במאיר המשפּט זולק א'

טובי וגדולי העיר להטיל חרם לעשות פשרה, ועוד אפילו אם טענו טענותיהן בפני הברורין שהובררו מצד טובי הקהל אין לומר סברו וקבילו החרם דאם לא כן היה להם למחות מיד ולא לטעון טענותיהן לפני אותן הברורים, אין זה ראייה, שהרי אפשר מרצונן וחפצן טענו ולא קבלו עליהן החרם, ועוד דאפי' אם נאמר דמחמת החרם טענו טענותיהן ולא מרצונם אלא שחשבו שהיו מוכרחות לקיים החרם משום דטעו לומר דכל כמינייהו דטובי וגדולי הקהל להטיל החרם הנזכר אפילו הכי היא קבלה בטעות ולא מילתא היא (ש"ך * מהריב"ל).

(ל) ה"ה אם נתן שטר עליו - גם המחבר כתב בסמוך סעיף י"ג דאם קיבל הנתבע גזירת הפשרנים ועשה שטר הן בלשון הודאה הן בלשון חיוב אינו יכול לחזור בו. והרמ"א קמ"ל כאן דאפילו בעוד שאינו יודע הסך שיתפשו אותו עליו, אם נתן שטר אנפשו בלשון חיוב אינו יכול לחזור בו, והוא שיכתוב בשטר אפילו בלא עדים הריני חייב לך עד סך כך וכך כפי אשר ימצאו הפשרנים בינינו, דבזה נתחייב לו אפילו בדבר שאינו חייב לו מעולם, דאלימא מילתא דשטרי וכמש"ל סימן מ' סעיף א', ע"ש (סמ"ע), עיין לקמן (סי' יג ס"ב) (ש"ך), אם קיים הפשרה או הגזרה עליו ונתן בידו מה שגזר הדיין או הפשרן עליו אין לך קנין גדול מזה (ש"ך * רשד"ם).

(לז) צריך להקנות לו החפץ - פירוש, החפץ שטוענין עליו צריך הנתבע להקנות לו ע"י קנין סודר כפי השיעור אשר ימצאו ביניהן הפשרנים, ואם טוענים על המעות דאינו נקנה בחליפין דקנין סודר, צריך לשעבד נפשו להתחייב לו כפי אשר ימצאו הפשרנים (סמ"ע),

(לב) שלא יהא קנין דברים - נראה דוקא בנתבע שמקנה לו "ליתן", "ואתן" הוה קנין דברים כמ"ש בריש סימן רמ"ה, משום הכי צריך להקנות לו החפץ, אבל בתובע סגי שיקנה מידו לותר ולמחול לנתבע מה שבידו, ועיין לקמן סימן ע"ג סעיף י"ט. ואי תביעתו מכח שטר שבידו, מקנה לו בקנין שיחזיר לחבירו השטר כפי אשר ימצאו הפשרנים, אבל אם מקנה לו בקנין שיעשה לו שטר מחילה כפי דבריהן, הו"ל קנין דברים, וכ"כ הרמ"א (לקמן סי' רג ס"א) (סמ"ע), עי' ט"ז לקמן (סי' רג ס"א) שחולק עליו וס"ל דקנו מידו למחול הו"ג כ"כ קנין אתן, ע"כ צריך לומר בפירוש אני מוחל לך עד סך שיאמרו הפשרנים (פ"ת).

(ח) מחילה, אינה צריכה קניין (לג) (וע"ל סי' רמ"א) 36

(לז) מחילה אינה צריכה קנין - משום שמיד שמחל לו נסתלק ממנו המחול, והיינו דוקא בדלא נקט המחול עדיין שטר חוב בידו, דבתפס שטרא כל זמן שאינו מחזיר לו מיד לא מהני ביה אפילו מחילה גמורה בלא קנין, ועיין לקמן (סי' רמא ס"ב) (סמ"ע), וצ"ע על דברי הסמ"ע, דלקמן (סי' רמא ס"ב) שהרמ"א כותב שמחילה מועילה אפילו אם יש לו שטר עליו, ועמ"ש שם [שהוא ספיקא דדינא והמוציא מחבירו עליו הראיה] (ש"ך), ועיקר דכברי הרמ"א דלא כש"ך וסמ"ע (רע"א), פשרה שעשו בעלי דינין עצמן ביניהן א"צ קנין (ש"ך * מהר"ם), אמנם אם עשו שטר מחילה, כל מה שכתוב בשטר יש עליו עדות, ולכן אין זכות לטעון טענות נגד, שיש חיוב אחר שלא מוזכר (ש"ך * מהריב"ל), ודברי הרמ"א בסי' רמא עיקר (ט"ז), וי"א דמהני מחילה בשטר אפילו בלא קנין. והנה הטעמא דמוכר שטר חוב יכול למחול, והוא משום דשני שעבודים יש למלוה שעבוד הגוף ושעבוד נכסים, ושעבוד הגוף לא נמכר לפי שאין בו ממש ונשאר אצל המוכר, ולהכי יכול למחול את שעבוד הגוף וממילא פקע שעבוד נכסים דאינו אלא ערבות, וא"כ כיון דטעמא דמחילה ותפס שטרא לא מהני היינו משום דכל העומד לגבות נכסיו דמי, ועל אף שאין אנו פוסקים כך, אפילו הכי חזינו דשטרא לכמה מילי הוי כגבוי, דהא מגו להוציא לא אמרינן ובשטר כיון דנכסים משועבדים בשטר אמרינן מגו להוציא, (עיין לקמן סימן פ"ב סק"י?) ועוד בספק לבד לא הוי כגבוי אבל בשטר ברור הוי כגבוי וע"ש, ולהכי ניחא במוכר שטר חוב דכבר מכר את שעבוד נכסים ללוקח א"כ לא הוי כגבוי אצל המוכר דהא המוכר לעולם לא יגבה ולא נשאר אצלו אלא שעבוד הגוף, וכיון דלעולם לא יבא ליד המוכר לידי גביה משום הכי יכול המוכר למחול בלא קנין, אבל בשטר חוב דידיה כיון דשעבוד נכסים בתוך השטר הוי כגבוי ולא מהני מחילה. ולכך אמרינן מגו להוציא במקום שטר דהוי כאילו מוחזק בממון, ולא דהוי כגבוי לגמרי דהא קי"ל דאינו כגבוי. ומכל מקום שיטת רוב הפוסקים דמהני מחילה בשטר. וי"א דאפילו אם אומר שבלבו היה למחול ועכשיו רוצה להתנקם ממנו לאיזה סיבה ותובעו לא מהני תביעתו, דמחילה בלב הוי מחילה אף דנקיט שטרא בידיה. בענין מחשבתו העיקר דהיכא דידוע לכל העולם מה שבלבו כגון שלש שנים דחזקה מחיל לא הוי דברים שבלב, אבל היכא דאינו ידוע לכל מחשבתו הו"ל דברים שבלב ולא

36 עי' ט"ז רז ס"ז שסובר שמחילה על ידי פשרנים צריכה קנין, וכאילו זה בפירוש כאן, וצ"ע אם זה בפירוש כאן.

ל: הערות עם [YL42]
א הבאתי את דברי
הנו"ב.

ע: הערות עם [YL43]
הערה

במאיר המשפט זולקא

מהני, ולכן זה שמחל בלב ואינו ידוע מחשבתו לשום אדם, ואפילו כתב שובר נמי לא מוכח דמוחל עכשיו דאפשר רוצה למוחלו אח"כ בנתינת השובר, א"כ דברים שבלב בלבד הוי ולא הוי דברים (קצה"ח), וי"א דדוקא מחילה על הדבר שכבר נתחייב לו לא מהני, אבל בדור עמי או אכול עמי שאומר שהיה בדעתו למחול לו, ודאי מהני מחשבתו, דהוי כנתנו למתנה בשעת מעשה³⁷ (נתה"מ), ועי' לקמן (סי' קעו ס"י ד"ה ואין הדברים), אם לא מחל גוף החוב רק שהרחיב לו זמני הפרעון, כו"ע מודים דמהני מחילה בלא קנין, דבכה"ג אין ראייה מדלא החזיר השטר, ועמ"ש בסימן רמ"א שם [למ"ד מחילה על שטר לא מהני, אמנם בשטר שאין בו אחריות נכסים, וכן בכת"י דאינו גובה ממשעבדי, מהני מחילה לכו"ע]. האשה שמחלה לבעלה כתובתה קודם הגט ועכשיו היא חוזרת בה ושטר כתובה בידה, אין להוציא מידו של בעל נגד פסק הרמ"א, י"א דדוקא כשיש ללוה נכסים בשעת המחילה, אז אין מחילתו מחילה כאשר שטרו בידו, אבל אם אין ללוה אז, רק שעכ"פ גופו משועבד לשלם כשיהיה לו לשלם, לכו"ע יכול למחול שעבוד הגוף אף דנקט שטרא, ושוב אפילו נתעשר הלוה אח"כ כבר הוא מחול. ועוד לכו"ע אם אמרה בלשון מתנה כגון שאמרה אני נתתי לו את הכתובה ודאי אין צריך קנין, דאפילו נימא דנכסי הלוה כאילו הם של מלוה, מ"מ לא עדיף מהמפקיד אצל חבירו, שאם נתן לו הפקדון במתנה א"צ שום קנין כמבואר בסימן רמ"א סעיף ב' (פ"ת), הא דבתפס שטרא לא מהני מחילה הוא משום כיון דלא אהדר ליה שטרא חזינן דלא מחל לו בלב שלם ולכך היכא דליכא שטרא בידיה דליהדר ליה מחילתו מחילה, וא"כ הכא נמי כיון דאמר לו זורק לי חובי והפטר כיון דלא מחל לו אלא בתנאי שיזרוק לו חובו א"כ אין ראייה דלא מחל לו בלב שלם במה שלא החזיר לו שטרו משום דיש לומר דתפס שטרו עד שיזרוק לו המעות, וא"כ הוי מחילה מעלייתא ותיכף שזרק לו המעות נפטר הלוה (פ"ת * שעה"מ).

(ט) ²⁰⁶ שנים שקבלו פשרנים בקנין וקנס חמשים (לד), ואחר הפשרה אמר אחד מבעלי דינים: אשלם הקנס ולא אקיים הפשרה, אין בדבריו כלום (לה).

(לד) בקנין ובקנס - דוקא כשאומר לו שמקבל על עצמו בקנין ובקנס, אבל אם אמר אם לא אקיים אשלם קנס, הקנס הוא שובר על הקנין, ואז אפילו נעשה הקנס באופן שיש בו משום אסמכתא צריך לקיים הפשרה, או שיתן הקנס (נתה"מ).

(לה) אין בדבריו כלום - אין בדבריו כלום שהרי הוא חייב לקיים הפשרה מכח הקנין והקנס הוא התחייבות צדדי, וכן אם יש חיוב שבועה וקנס, אין תשלום הקנס פוטר אותו משבועתו (ש"ך * תורת אמת), אמנם אם ראובן קנה בית משמעון והבטיח להחזירו אם ישלם כך וכך, ואם לאו הוא נתחייב בקנס ועשה על זה קנין, וז"ל השטר: ואם ח"ו אסרב מלמכור את הבית בחזרה הרי מעתה נתחייבתי לו ת"ק מטבעות זהב קנס וקבלתי חיוב פרעון הקנס הנז' בקנין סודר ובמעכשו ובב"ד חשוב וכו', מאחר וכל החיוב היא על הקנס ואין הם שני דברים, אז אם יקיים את הקנס הוא פטור מהחיוב למכור (ש"ך * ראנ"ח), אם כן לפי דברי השו"ע זו בשידוכין הצד העובר לא נפטר בנתינת קנס. וי"א דעיקר הקנין בשידוכים הוא על נתינת הקנס לחוד, ועי' דברי לקמן (סי' רמג ס"ז) [ז"ל הרמ"א שנים שעשו קנין שישאו זה את זה ואמרו על מנת שיכתבו השטרות ואחר כך חזר האחד קודם כתיבת השטרות ומוחה בכתיבת השטר, נתבטל הקנין הואיל ואמרו על מנת שיכתבו השטרות. וז"ל מאיר המשפט: וה"ה בשנים שעשו קנין כו' - במקור הדברים איתא שעשו קנסות ביניהן למי שיעבור, ועל אותן קנסות עשו קנין בעל מנת שיכתבו השטרות. וכה"ג דוקא מצינו דחל הקנין, שהוא דבר שבממון, ומקנה לו ממנו שיהיה משועבד לו ממנו סך הממון אם לא יקיים מה שקיבל עליו, ויש בו חילוקי הדין דאמר על מנת שיכתוב או לא אמר על מנת, אבל קנין על חיוב שישאו זה את זה גרידא כמ"ש הרמ"א כאן ה"ל כקנין דברים. ומשו"ה רגילין לכתוב בהתנאים, ערבים בעד הקנס פלוני ופלוני, דאילו ערבים לישא זה את זה, לא חל הקנין עליו (סמ"ע), קשה על דברי הסמ"ע ממעשים בכל יום שאחד נותן לחבירו רשות ע"י קנין שיעשה שידוך בשבילו. ואפשר דנותן לו כח להתחייב עצמו בקנס (ט"ז) [ט"ז].

(י) ²⁰⁷ אם טוען הבעל דין שלא קבעו עליו זמן, הפשרנים שגזרו עליו לעשות, ושהוא יעשה כשיזדמן, אין דבריו כלום, אלא יעשה מיד (לו).

(לב) אלא יעשה מיד - בעלי הדין שקיבלו שני פשרנים בכתיבה ובקנין, ונשאו הפשרנים ביניהם והסכימו על הדבר במוצא שפתם אחד עם חבירו, ואמרו הסכמתם לפני עדים אבל לא הודיעו לבעלי דינים, הרשות בידם לשנות ממה שהסכימו לרבות ולמעט כמו שירצו בגמר דין פשרה ויגזרו

³⁷ עי' סי' רז ס"ד שבמתנה דברים שבלב הם דברים.

במאיר המשפּט זולק א

על הבעלי דינין, אבל אחר שגזרו בפני בע"ד וכ"ש אם כתבו פשרתם ונתנו לבע"ד, אין להם רשות לשנות דכבר נגמרה שליחותן, ודבריהם אח"כ כאילו יצאו ממי שלא נתקבל לכך, ועיין לקמן (סי' כג ס"?) ומ"ש שם (פ"ת).

(יא) ²⁰⁸אם ראובן הפחיד(לו) את שמעון למסרו לאנס אם לא יתן לו ממון שהיו דנין עליו ואין לו בו זכות כפי הדין, ועשו פשרה בקנין וביטול מודעא(לח), יכול לחזור בו.

(לז) אם ראובן הפחיד - י"א שאם ראובן הפחיד את שמעון להסכים לפשרה הו"ל כתליוהו ויהיב שלא קנה באונס, ועי' לקמן (סי' רה ס"ג) שהוא כתלוי ומכר וכן קנה אונס, ושם עיקר (ט"ז בשם המהרש"ק), עי' לקמן סמ"ע (סי' כג סק"א), וש"ך שם סק"טו (רע"א).

(לח) בקנין וביטול מודעא וכו' - ואפילו בשבועה אם השבועה היא בענין שיוכל לבטלה בלבו, ושלא יהא מה שמוציא מפיו בהדיא נגד מה שבלבו, וכמ"ש ביו"ד (סי' רלב ס"ד) גבי נשבע ונודר למוכסן, ועיין לקמן (סי' רה ס"?) דדוקא כשנודע אח"כ שגם הביטול מודעא היה מחמת האונס (סמ"ע). מי שמסר מודעא תחילה ובריר בורר, ובא לפנייהם בחרם, ואחר שטענו רוצה לחזור ואמר כי אנוס היה כדי שלא יכפור לו בעל דינו במה שהודה לפני הבוררים, אינו יכול לחזור. דלא מיקרי אונס כ"כ, שלא היו מכריחים אותו לקבל דינם, וגם קיבל עליו בחרם סתם (עי' יו"ד רלב ס"ח) (הגה"ה בסמ"ע), ועיין מ"ש בביטול מודעא בשבועה לקמן (סי' רה ס"ג ד"ה ?) [אם מסר מודעא על המחילה שלא יצטרך האידך להחזיר לו משכון שלו שפרע לו החוב שעליו אי הוי כתלוהו ויהיב או כתלוהו וזבין, אחד שנשבע לתת מתנה לאחד ובשעת המתנה מסר מודעא שמפני חיוב השבועה הוא שעושה, אין מתנתו כלום, וצ"ע לדינא], ועיין בסמ"ע כאן (ש"ך), וי"א דעד כאן לא אמרינן דפשרה דינה כמכר אלא דוקא בדבר שאינו יכול להתברר אי כדברי התובע או כהנתבע או במקום שיש עסק שבועה ביניהם, אבל בדבר שודאי אין לו זכות ע"פ הדין זה הוי כמתנה גמורה ותלוהו ויהיב לא מהני אף בביטול מודעא כשהכרנו באונסו כמו שכתב בסי' ר"ה ס"א בהג"ה (ש"ך * מבי"ט)³⁸, מי שהיה אנוס להתפשר עם בע"ח ונתפשר עמו בסך קטן ונתן לו תקיעת כפו שלא יתבענו עוד, אך מקדם מסר מודעא לפני עדים על הפשר. הוי אונס בשבועה ובטל הפשר

(פ"ת), ראובן תבע שמעון מאה מנה ושמעון כפר אותו וכשהיה בינו לבין חבריו שמעון הודה לו אמנם לפי שלא היו לו לראובן ראיות ברורות שניהם שנים להטיל פשרה ביניהם על פי בית דין, וקבלו עליהם כל מה שיפשרו ביניהם בקנין ובכח נדוי ואחר פסק דין הנבררים רוצה ראובן לבטל פשרתן מכח מודעא שמסר שלא היה מתפשר עמו אלא מפני כפרותו ועכשו שחיבבוהו הנבררי' באותה פשרה רוצה כל תביעתו ממנו. אם אין לראובן אחר הפשרה ראייה אחרת אלא טענתו שהיתה לו קודם הפשרה אלו לא היתה שם מודעא היתה הפשרה קיימת ואינו יכול לבטלה מטעם קנין בטעות כמו שנראה מדבריך דלא מבטלינן פשרה מטע' קנין בטעו' אלא כשנתחדש לו זכות או ידיעה אחרת אחר קנין, ואין פשרה זו בטלה בגלל המודעא, שהרי העדים לא ידעו כלל שזהו אנוס בפשרה שהרי לא ידעו שהיה חייב כל תביעתו שאם היו יודעים כן למה היה מסר מודעא יבאו ויעידו לו בב"ד אלא ודאי לא ידעו באונסו אלא מפיו וא"כ אינה מודעא כלל ובודאי אלו ידעו אונסו היתה מודעא אף על פי שאין כאן אונס הכאות בגופו כלל אלא אונס הפחדה מפסידת ממון. עוד יש לקיים הפשרה אף על פי שנאמר שזה דומה למחילה לפי שיש בה קבלת חרם ונדוי והרי הוא בעונש הנדוי אם הוא מערער עליה ואין לו טענה בזה מפני האונסין (פ"ת תשב"ץ), ראובן היה לו שט"ח על שמעון ולא היה ראובן יכול להוציא את שלו מתחת יד שמעון מחמת איזה סבה שלא היה יכול ראובן להביא את שמעון לדין עד שהוצרך להתפשר עמו ולפחות לו מהחוב ועל זה נתן לו פטורים שמחל לו כל התביעות שהיה לו עליו אך קודם כל דבר הלך ראובן ומסר מודעא לפני שני עדים איך שהוא מוכרח להתפשר עם שמעון ועתה טוען שמעון שמסירת המודעא אינו כלום מחמת שהעדים לא הכירו באונסו. וגם ביטל בשטר הפטורים כל המודעות. והרי כתבו הפוסקים דפשרה הוי כמכירה ובמכירה באונס צריכין העדים להכיר באונסו. הפשרה הזאת אינה כמכר דדוקא אם תבע אחד מחבירו לדין בענין שיש לחוש שיפסיד התובע כל תביעותיו או שיש לחוש שהנתבע יצטרך לשלם לו כל תביעותיו ואח"כ נתפשרו ביניהם אותה פשרה היא כמכר. ואם אנסוהו עד שנתפשר ומסר מודעא אז צריך שידעו העדים באונסו. אבל אם הוא בענין שאין חשש בדבר שיפסיד התובע תביעתו ונתפשר בינו ובינו אותה הפשרה אינה כמכר אלא כמוחל לחבירו

מ: הערות עם [YL44] סי' פ, ועיין מה שכתבתי שם (סי' רה ד"ה והוא נכון??) - לא ראיתי שדבריו שם עזרו

י: הערות עם [YL45] ש מח' בגרסאות אם הרע"א נוגע לס"י או לס"א.

ח: הערות עם [YL46] לש

³⁸ וכן הוא קצה"ח ונתה"מ לקמן סי' רה ס"ג.

במאיר המשפּט זולק א'

מקצת חובו ואם מסר מודעא על הפשרה אז יש לו דין מסירת מודעא של מתנה (פ"ת מהר"ם לובלין).

(יב) ²⁰⁹ שנים חלוקים בבנין שבקרקע, ופשוו ביניהם בלא קנין, כיון שקבלו עליהם ובנה זה קצת וזה קצת כדברי הפשרנים(לט), אינם יכולים לחזור בהם(מ).

^(טז) ובנה זה קצת וזה קצת - אף שכתב לקמן (סי' קנז ס"ב) בדבר שאין בו דין חלוקה דבעינן קנין על חלוקה, דאם החזיק אחד מהם בחלקו נתקיימה החלוקה ואין אחד מהן יכול לחזור, גם יודה דבעינן שיבנו שניהם, ודוקא התם דיש לכל אחד חלק בו בשוה, אלא שמתחילה שימשו בו כל אחד בכולו, ובאים לחלק, ומשום הכי מהני אפילו כשהחזיק אחד מהן שלא בפני חברו ואפילו לא אמר ליה לך חזק וקני, משא"כ הכא דהיה ענין אחר ביניהן (סמ"ע), עוד אפשר לומר שם ששניהם צריכים לעשות קנין (ש"ך * ב"ח), וי"א דבסימן קנ"ז הוה החזקה שמחזיק לטובת שניהם שעי"ז יחזיק גם השני בחלקו, משו"ה מהני מה שבנה הוא. אבל כאן שהם מחולקים מי שיעשה בנין חלק פלוני ומי יעשה החלק הב', כי יש חיוב על שניהם לעשות, וע"כ מה שבנה אחד מהם ורוצה לכוף עי"ז את השני שיעשה המותר, לאו כל כמיניה. אכן אם היו מחולקים מי יזכה בחלק פלוני היינו כסימן קנ"ז (ט"ז), [כהגה על הסמ"ע] יש שכתב דמיירי במחולקים על מי לבנות הכותל המשותף, שכל אחד אומר שעל חברו לבנותו, ונתפשוו שיבנו אותו שניהם, ומשום הכי אף שהתחיל אחד לבנות לא הוי גילוי דעת להשני שנתרצה בפשרה, כיון דלפי דבריו בלאו הכי על השני לבנותו, משום הכי בעינן שגם השני יתחיל לבנות, ואז איכא גילוי דעת ששניהם מתרצין, וקשה, דמה בכך שהתחיל, דמכל מקום יכול לחזור בו מהמותר, דאטו אם נתפשוו בלא קנין שאחד יתן לחברו מנה ונתן מקצת וכי לא יהיה יכול לחזור בו מהמותר. ואפשר שכונתם על מה שכבר בנה אינו יכול לתבוע ממנו החצי דהוי כמו שסילקו כבר (נתה"מ).

^(כ) אינם יכולים לחזור בהם כו' - אם בררו דיינים פשרנים לפשר ביניהם אם יסכימו לדעת אחד בפשרה מוטב ואם לאו שיהא לוי מכריע ביניהם והפשרנים נחלקו ולא הסכימו לדעת אחד והמכריע לא הכריע כשום אחד מהם אלא עשה פשרה בין שתי הדעות וגזר מה שגזר ועתה בא ראובן שלא נכשר בעיניו ההכרעה שהכריע המכריע וטוען שלא קבלוהו עליו אלא כשיכריע כאחד מן הפשרנים ויסקים לדעתו, בלשון בני אדם מתקרי הכרעה כל היכא דהמכריע קאמר דעת ממוצע בין ב' הדעות ואף על גב דלא הכריע פלגא כמר ופלגא כמר (ש"ך * מהריב"ל).

(יג) ²¹⁰ פשרה בלא קנין(מא) וקבל הנתבע גזירתם ועשה שטר, הן בלשון הודאה(מב) הן בלשון חיוב, אינו יכול לחזור בו.

^(כא) פשרה בלא קנין כו' - בעלי חוב שהסכימו להתפשר עם הלוח ואחד אינו מסכים מכמה אנפי. רואה אני לכוף את הממאן להתפשר כשאר הסוחרים שהם הרוב שאפילו הו"ל להחייב הנזכר קצת נכסים וראו בע"ח להרחיב לו אולי יחנן ד' אותו כי מנהג הסוחרים שכופין את שאינו רוצה לבוא בפשרה (רע"א). ועל אף שלא היה בו קנין, כיון שפשרה כזאת הוא נהוג בין הסוחרים [אז במקומו] להעשות בלי קנין (פ"ת).

^(כב) בלשון הודאה כו' - עיין לקמן סימן מ' סעיף א' (ש"ך).

(יד) ²¹¹ הכופר בפקדון, ונתפשר עמו ומחל לו, ואח"כ מצא עדים, יכול לחזור בו(מג).

^(כג) יכול לחזור בו - כל שהיה מוטעה במחילה ויש לומר שעל דעת כן לא היתה כוונתו למחול את שלו מחילה בטעות כזו אינה מחילה כלל (ש"ך * מהרי"ט), דוקא שמתחילה בשעת הפשר כבר ידעו העדים בדבר, אלא שזה התובע לא היה יודע מהעדים, דשפיר הוה פשר בטעות, דאילו הוה ידע שיש עדים לא היה נפטר, אבל אם בשעת מעשה לא היו עדים כלל לא הוה פשר בטעות, היינו שאמר או אין אנו זוכרים, אף על גב דאח"כ אידכר לא הוה פשר בטעות. או אפשר דכונתו היכא שבשעת הפשר היו העדים קרובים בנשותיהם ואח"כ נתרחקו. עי' מש"כ לקמן (סי' לג סי"ז סק"ז?), וצ"ע (פ"ת).

(טו) ²¹² והוא הדין למי שנתפשר מפני שלא היה לו ראיה או שטר(מד), ואחר כך מצא.

^(כד) שלא היה לו ראיה כו' - ואם סבור שאין לו בידו ונמצא שיש לו, מחילתו בטילה, ואפילו כתב לו הריני מחל לך בדלא שיגוי בדלא אניס כדרך שנהגו כותבי טופסי שטרות לכתוב, אין בדבריו כלום, אא"כ כתב לו מרצונו בלא שום אונס יודע אני שיש לי בידך יותר (רע"א), יש מקרים אפילו במכר שניכר אונסו ולא צריך מודעא (רע"א * רמ"ע).

(טז) דין פשרה בטעות(מה), יתבאר בסוף סימן כ"ה.

במאיר המשפּט זולק א'

(מב) דין פשרה בטעות כו' - עיין סמ"ע לקמן (סי' כה סק"סג) (ש"ך), דוקא מחילה שהיא בלתי מעות כלל הוי כמתנה, כיון שהוא מוחל בכדי בלתי שום תועלת וקבלת מעות, אבל כשמקבל איזה מעות אפילו שהם דבר מועט בערך התביעה, לא דמי למתנה אלא לפשרה דהוי כזבני (ש"ך) ❖ המהר"י לבית לוי.

(יז) 213 מי שנתחייב שבועה לחבירו, ופייסו התובע למהול לו, ואמר לו יהי כדברך, אינו יכול לחזור בו. @NO MB@

(יח) 214 אם רבים הם הפשרנים, יש אומרים שאין הולכים אחר הרוב אלא צריך שיסכימו כולם (מו).

(יב) שיסכימו כולם - פשרה אם בררו שלשה פשרנים ביניהם על הסתם צריך שיסכימו כלם לדעת אחד אבל כשזה ברור פשרן אחד וזה ברור פשרן אחד ואם לא יסכימו הפשרנים לדעת אחד בררו להם מכריע אוליין בתר רובא כל שהסכימו לדעת אחד בכללות וכן נמי אם לא יסכימו הכל לדעת אחד נקטינן מלתא מציעתא דהוי פלגא כמר ופלגא כמר ואם אחד מחייב לראובן במנה ואחד בשלש מאות ואחד במאתים נקטינן מילתא מציעתא במאתים, דהא נמי רובא קרינן ליה, כיון דבמאתים הוו להו תרי דמחייבי ליה, והוא הדין נמי אם האחד מחייב את ראובן במאה ואחד בחמשים וא' במאתים נקטינן מאה ושקנינן חמשים ומאתים משום דבמאה הוו להו תרי וי"א שממצעין מה שיש בין המעט למרובה ומוסיפין על המועט המחצית וגורעין מן המרובה המחצית ולפיכך כשהמעט אומר תשעים והמרובה מאה ושלושים והג' אומר מנה אין אומרים נדון במנה אלא במאה ועשר (ש"ך מהריב"ל), שנים התפשרו לעשות ככל אשר יגזורו יהודה ולוי וא' פרש, אז השני יכול לפשר לבד (ש"ך) ❖ המהרש"ך.

(יט) 215 פשרה בלא קנין, ונתנו משכון ביד הפשרנים (מו), אינו כלום אא"כ אמרו: דלא כאסמכתא (מח) או מעכשיו (מט). ואם היה המשכון שטר חוב (נ), אינו כלום.

(יב) ונתנו משכון ביד הפשרנים - בפשרה כל שלא קנו מידו יכול לחזור בו, ואפילו נתנו המשכון ביד הפשרנים ואמרו להם אם לא נשלים מה שתטילו בינינו זכו בהם למי משנינו שיעמוד על פשרתכם אפילו הכי לא עשו ולא כלום לפי שזו אסמכתא היא ואסמכתא לא קניא, אלא א"כ אמרו בפירוש דלא כאסמכתא ואמרו זכו בגוף המשכון למי משנינו, אבל זכו למשכון לבד אינו מועיל כלום דמנה אין כאן משכון אין כאן, דכל זמן שלא נתחייב לא מצי לשעבד נכסי, ולכן אם אומר אדם לחבירו אתן לך מנה והניח לו משכון לאו כלום הוא משום דנכסוהי דבר אינש אינון ערבים וכל זמן דליכא לזה ליכא ערב, ולכן בשידוכין כשנתנין ערבות צריך לומר תזכו בגוף המשכון, וא"כ הכא נמי צריך לומר תזכו למי משנינו בגוף המשכון דאל"כ מנה אין כאן משכון אין כאן. י"א דחשיב משכון הילך יותר משטר, ואם נתן משכון כיון דלענין הילך חשיב כפרעון בעין הוא הדין לענין פשרה יסבור דחשיב משכון פרעון כדי שלא יוכל לחזור בו אפילו לא היה בו קנין, אבל העיקר כמו שכתבנו [תחילה]. אבל באומר תזכה בגוף החפץ ודאי מהני דלא גרע מנתנת דמים, והיינו דוקא לאחר הפשרה והגזירה דאל"כ הוי אסמכתא (קצה"ח).

(מב) אא"כ אמרו דלא כאסמכתא - עיין לקמן סימן ס"א סעיף ה' בהגה וסימן ר"ז סעיף י"ח [שטר שכתוב בו: אם לא יפרע לזמן פלוני שיתחייב כך וכך ממון, וכתוב בסוף השטר: דלא כאסמכתא ודלא וכו', אין זה מוציאו מידי אסמכתא, ולא קנה. (וכן נראה לדון, אף על גב דיש חולקין, המוציא מחבירו עליו הראיה)] (ש"ך), ואף על גב דאנן קי"ל (סימן ס"א סעיף ה' בהג"ה וסימן ר"ז סעיף י"ח) דלא מהני אמירת דלא כאסמכתא, היינו באסמכתא גמורה אבל זה ע"כ לא הוי אסמכתא גמורה דאל"כ היכי מהני פשרה בקנין הא גם קנין לא מהני באסמכתא גמורה, ובש"ך הניח דין זה בצ"ע. והנה הא דלא הוי אסמכתא גמורה אלא הוי כמו ערב דמשתעבד אם לא ישלם הלזה דג"כ לא הוי אסמכתא גמורה דהא מהני קנין בערב, וכיון דלא הוי אסמכתא גמורה מהני לישנא דלא כאסמכתא לומר דסמך דעתיה עליה, וא"כ בפשרה דמהני קנין וע"כ לאו אסמכתא גמורה ומשום הכי מהני אמירתו דלא כאסמכתא (קצה"ח), [כהגה על הש"ך] ממה נפשך במאי מיירי, אי לא הקנה לו בגוף המשכון לאו כלום הוא, דמנה אין כאן משכון אין כאן, כמבואר לקמן (סי' רז ס"ז), ואי אמר זכה בגוף החפץ כפי שיאמרו הפשרנים, אין לך קנין גדול מזה, דודאי אם נתן מעות או חפץ לחבירו ואמר יהיה שלך אם יאמרו הפשרנים, קנה, וכן אם זיכה ע"י אחר, דהא בפשרה אין צריך קנין בגוף המשכון דוקא, אלא הוא הדין באחד משאר דרכי הקניה כמבואר בסעיף ז' בהג"ה, ואין קנין גדול מזה שהמשיך לחבירו או זיכה על ידי אחר לחבירו, ואם כן למה הצריך לומר דלא כאסמכתא או מעכשיו. ועי' בקצה"ח, ודבריו קשים, ונראה דמיירי שהניחו ערבנות לקיים הפשרה, ובאם שלא יקיימו יוחלטו הערבנות לשכנגדו, ודומיא דסימן ר"ז סעיף י"ז, וכונתו אלא

לו: הערות עם [YL47]
דאות שהבנתי
הקצה"ח נכון בדברי
העיטור

במאיר המשפּט זולקא

אם כן קנו מידם על תנאי זה, ואמרו דלא כאסמכתא, כונתו שאמרו באופן שיועיל על פי דין שלא יהיה כאסמכתא, וכן הוא הלשון בסימן ר"ז סעיף י"ז, ז"ל: אלא יקנה לו בסודר דלא כאסמכתא, והכא נמי כונתו כן, או שיאמר מעכשיו דמהני גם כן, וכן בסימן ר"ז שם מהני מעכשיו, עיין בט"ז שם סעיף י"ז [דהכא אם אומר תזכה בגוף החפץ, היינו מעכשיו, שונה מסי' רז סי"א ששם אין מעכשיו] (נתה"מ).

^(טז) או מעכשיו - עיין לקמן סימן ר"ז סעיף ט' [הלוהו על שדה מאה זהובים, והוא שוה יותר, וי"א אפילו לא שוה יותר, בכי האי גוונא מיקרי אסמכתא], וא"ל: אם לא תפרעני עד שלש שנים (יהיה שלי), הוי אסמכתא ולא קנה. אבל אם אמר ליה: אם לא תפרעני עד שלשה שנים תהא שלי מעכשיו, קנה. הגה: וי"א דאם בתחלה כשמשכנה הקפיד שלא למשכן רק זו הקרקע, קנה אפילו בלא מעכשיו. וכן אם אמר ליה: אם לא אפרע לך לא יהא לך פרעון אלא מזו, הוי אפותיקי וקנה, ולא יוכל לסלקו אלא במעות. וי"ד [כל האומר: קנה מעכשיו, אין כאן אסמכתא כלל, וקנה, שאילו לא גמר להקנות לא הקנהו מעכשיו. כיצד, אם באתי מכאן ועד יום פלוני קנה בית זה מעכשיו, וקנו מידו על כך, הרי זה קנה אם בא בתוך הזמן, וכן כל כיוצא בזה. הגה: וי"א דמעכשיו לחוד לא מהני לסלק אסמכתא, אלא בעינן ג"כ שיקנו ממנו בבית דין חשוב ומעכשיו. וי"א דכל האומר: על מנת, כאומר: מעכשיו, דמי, לענין אסמכתא. ויש חולקין אם האסמכתא היא בדרך קנס לא אמרינן על מנת כמעכשיו דמי] (ש"ך).

^(ז) ואם היה המשכון שטר חוב כו' - עיין לקמן (סי' סו ס"א) [אותיות, אין נקנין אלא בכתיבה ומסירה. הגה: מיהו יכול לתפוס הנייר עד שיחזיר לו דמיו. וכו' י"א דשטר שכתוב בו: אני משעבד לך ולכל מי שמוציאו, נקנה בחליפין או במסירה בלא כתיבה] (ש"ך), ראובן שנתן לשמעון שטרי חוב שחייבים לו גויים ועשה לו מתנה כהוגן ונשבע לו שלא יגבה לעצמו מכל אותם חובות כלום לעולם ואחר כך נתגלגלו תרעומות ותביעות בין ראובן ושמעון וקבלו עליהם פשרן אחד שכל מה שיגזור ביניהם תוך זמן פלוני יהיה קיים ופשר ביניהם שימחול זה לזה בשטר חוץ משטרי המתנה הנזכרת שישארו בתקפן כמו שהם היום לימים נתגלה שראובן לקח מעות מאותם שטרות ושמעון תובע ממנו מה שלקח וראובן השיב שהוא פטור לפי שהפשרן פסק שימחלו זה לזה וקודם המחילה לקח הדין עם שמעון שהרי בשעה ששמו תביעותיהם ביד הפשרן לא נודע שלקח ראובן מאותם שטרות כלום ואדרבה בחזקת שלא נטל כלום הוא כיון שנשבע שלא יטול כלום עולם אם כן היאך אפשר שהכניס הפשרן זה בכלל המחילה ואפילו אם הפשרן אומר עכשיו שכך היתה כוונתו אין בדבריו כלום כיון שלא אמר בשעה שבעלי הדין עומדים לפניו (ש"ך * ב").

(כ) ²¹⁶ צריכים הדיינים להתרחק בכל היכולת שלא יקבלו עליהם לדרון דין תורה.

סימן יג - כיצד בוררים הדיינים כשאין בעלי דינין מסכימין יחד, ובו ז' סעיפים.

(א) ²¹⁷ אחד מבעלי דינים שאמר(א): איש פלוני ידון לי, ואמר בעל דינו: פלוני ידון לי, הרי אלו שני דיינים שבררו זה אחד וזה אחד בוררים להם דיין שלישי(ב), ואין צריך שיהיה הדיין השלישי ברצון הבעלי דינים, ושלשתם דנים אותם, שמתוך כך יצא הדין לאמתו. אפילו היה האחד שברר בעל הדין חכם גדול וסמוך(ג), אינו יכול לכוף את בעל דינו שידון אצל זה(ד), אלא גם הוא בורר מי שירצה(ה). הגה: ²¹⁸ שמתוך זה צורך לו א' זה צורך לו א' הצעלי דינים צייתין להסו(ו), וגם הדיינים כל אחד מהפדו(ז) צדקות אותו שצירי אותו בכל מה שאפשר מלדון, והג' שומע טענות שניהם ופוסקים האמת. אם אינם יכולים להשוות עצמם לצדוק להם שלישי, מנהיגי העיר יתנו להם ג'. ואם אין מנהיגים צעיר, ילך התובע לפני ג' ויחפו הנתבע לדון לפניו. וכן אם הנתבע מעריס(ח) לצדוק דיין שאינו הגון כדי לשבת אלל דיין הגון, כופין אותו לדון לפני ג', כמו שנתבאר לעיל סי' ג', או שיצדוק דיין הגון. ואם השנים הצדוקים יכולים להשוות עצמם, ²¹⁹ יצא אומרים לדון כריכין לצדוק שלישי(ט). ²²⁰ ויש אומרים דאם הנתבע אומר שהוא יצדוק(י) שנים והתובע גם כן שנים, והם יצדוק חמישי, הרשות בידו, לכל זמן שהדיינים רבים יותר ויאלל הדין לאמתו.

^(ח) אחד מבעלי דינים שאמר כו' - כלומר כשכל אחד בורר לו דיין אחד וכתבו כל אחד בורר שלו, הן בוררין להן מעצמן שלישי בע"כ ודיין אותן (סמ"ע), ואם נתרצו בפשרה וזה בורר לו א' זה בורר לו א', אין הדיינים יכולים לברור להם שלישי בלא דעת הבעלי דינין (ש"ך), אין המבורר יכולים לברור להם שלישי רק צריך שהשנים יסכימו לדעת אח' ואם כן אין להם לברור שום מכריע ואם ברוהו אין במעשיה' כלום. אמנם אם זה המכריע שברוהו ביניהם יטה לשני המבוררים לדעת א' בין שיהיה לדעת האחד מהם או לדעת ג' אשר המכריע הנז' יאמר להם והם בשמעם את

במאיר המשפּט זולק א'

דבריו יסכימו שניהם לדעת א' אז ודאי מהני ברירותם לג' המכריע אמנם אם כתוב בשטר בורות: יפסקו יגזרו ויבצעו בין בדין בין בפשרה קרובה לדין או רחוקה כו' וכיון שכן הרי שלדין ירדו מתחלה שהרי הוזכר בתחלה הדין שנראה שהוא העיקר ואין צורך של קנין שהרי כשהוזקקו מתחלה לדין אין אדם משטה בב"ד ופשרתם אינה צריכה קנין וזה אפילו מעיקרא הובררו בין לדין בין לפשרה (רע"א תורת אמת), אם ירצה הנתבע לציית דינו בזה בורר לו א' והתנה מתחילה שהשליש יבורר על פי הבוררים וע"פ הבע"ד יחדיו, הדין עמו. ושיטת הש"ך בענין פשרה, טעמו משום דפשרה לא צריך ג' וסגי בב' או ביחיד, לכך אינם יכולים לבורר שלישי בלא דעתם ולא נתרצו רק על אלו, משא"כ בדין. ואף בזה בורר לו שנים, ובזה בורר לו שנים שיש להם די צרכם לדין, מ"מ כיון ששקולים הם ואין ב"ד שקול, כבר ידעו הבע"ד שיצטרכו למכריע ואדעתא דהכי נבררו מהם, וא"כ יכולים לבורר חמישי בלי רצון הבע"ד. ולכן אפילו בפשרה אם הוא בזה בורר לו שנים וזה בורר לו שנים והתנו בהדיא שילכו אחר הרוב, אז יכולין לבורר חמישי בלי רצון הבע"ד דינים, מאחר שהתנו שילכו אחר הרוב שוב הפשרה היא כדין, ועוד צ"ע. אמנם כל זה לענין לבורר להם מכריע, אבל אם רוצים לשאול הדין לאחר, בודאי דא"צ רצון הבע"ד, כמבואר לקמן (רמ"א סי' יח ס"א, וכן לקמן סעיף ו). שנים שביירו להם כל אחד בורר א' לפסוק ביניהם כפי שיראו, הן ע"פ דין והן ע"פ פשר, ואם לא יוכלו אלו הנבררים להשוות דעתם הרשות בידם לברר שלישי המכריע את מי שירצו יהיה מי שיהיה. והשנים לא השוו דעתם יחד וביירו להם שלישי, ואחר גמר דין רצה זה שיצא חייב לסתור הדין, כי השלישי הוא קרוב לאחד מבעלי דינים, אע"פ שהלשון "יהיה מי שיהיה", היא לישנא יתירא מורה לטפויי קרוב, אלא שאין לדרוש לישנא יתירא לטפויי מדעתנו, א"כ אין אנו סומכין על כזה להוציא ממון. אך אם הכריע לזכות המוחזק במה שבידו, בזה קם הכרעתו, שהרי רק אין לנו לדמות, אבל לא מוכרע שבודאי לא דרשינן. אמנם זה דוקא באם אלו הבוררים כבר ידעו בשעה שביירו אותו שהוא קרוב, אבל אם לא ידעו כי קרוב הוא עד אחר גמר דין, א"כ הוא ברירה בטעות, ובזה ודאי שהכרעתו בטילה (פ"ת).

(2) בוררים להם דיין שלישי - דאין העדים חותמין ולא הדיינים יושבים אלא א"כ יודעים מי חותם עמהם או מי ישב עמהם, שמא יצטרף עמהם מי שאינו הגון ויפסול עדותן או דינם, ועיין לעיל סוף סימן ג' (סמ"ע).

(3) אפילו היה האחד שביירו כו' - היינו דוקא כשכבר דיבר עם הבורר ופייסו להיות בורר שלו הוי דינא הכי, אבל אם אמר לפני חבירו בוא ונדון לפני פלוני החכם שבעירנו, בזה אין שם בורר עליו, אלא הוא דיין של שניהם, ויש בידו כח לכפות את השני לעמוד לפניו כדין יחיד מומחה (סמ"ע), ויש חולקים (ש"ך).

(4) אינו יכול לכופף כו' - ואם ב' הדיינים שנבררו הם קרובים זל"ז, יד הנתבע על העליונה ויכול להכריח התובע לבורר לו אחר (ש"ך * רמ"א, רע"א), ועי' דברי הרמ"א [הוב"ד לעיל סי' יב סק" (כח)] (ש"ך).

(5) מי שירצה - פירוש הן גדול ממנו הן קטן ממנו כיון שנחית לדין זה בורר ובלבד שיהא הגון (סמ"ע), ודוקא שיהא גמיר או שהמחזהו רבים עליהם, דאל"כ יכול לעכב (ש"ך).

(6) צייתין להם - פירוש שאמר כל אחד מהם הרי אני בררתי את האחד, ובטוח אני בו שאם היה יכול לצדד בזכותי היה מצדד להטעים טענתי וזכותי לחברו, ועומד במקומי כאילו אני עצמי הייתי יושב בדין, ומש"ה אינו מהרהר אחר פסק דינם (סמ"ע).

(7) וגם הדיינים כל אחד מהפך כו' - כלומר אף שהדיינים המבוררים אין להם לעשות כמו שסברו הבעלי דינים, דהיינו שיעמדו במקומם לטעון עבורם בדבר שהן עצמם מסופקין בו, מ"מ נותן לב כדי להבין היטב דברי מי שביירו, ואם יש לו זכות מצד הדין אומרו, ונמצא שלא ישאר שום צד זכות נעלם מעיני שני המבוררים, ונושאים ונותנים לפני השלישי והשלישי מכריע ביניהם. ויש מסבירים, דכל נברר מעיין יפה בדין זה שבוררו, ואפילו כשרואה שיתחייב בדין אינו ממהר לפסוק הדין כנגדו, אלא ממתין שמא יתברר הדבר יותר ויוכל לזכותו, וכן עושה השני, ומתוך שהם מתונים בדין יצא הדין לאמתו (סמ"ע), אסור על פי הדין להקדים טענותיו תחילה לפני הבורר, וק"ו דאסור לפסוק לו שכר בשביל לזכותו בדין, כי זה בורר לו אחד וזה בורר לו א' כל תורת דיינים עליהם, ועיין מ"ש לעיל סימן ז' סעיף ז' ס"ק ט' ? (פ"ת).

(8) אם הנתבע מערים כו' - אבל אם התובע מערים לבורר דיין שאינו הגון א"צ לכפיה זו, אלא הנתבע ישיב לו אינני משיב על טענתך עד שתברר דיין הגון (סמ"ע).

במאיר המשפּט זולק א'

(ט) דא"צ לברור דיין שלישי - והיינו טעמא דדוקא בדיינים שדנין בע"כ של נתבע בעינין שיהא שלשה, אבל בבוררים מאחר והם קיבלו כל אחד אחד מהם על עצמו ואמר זה ידין לי כנ"ל, אם ישו עצמם מה טוב, (סמ"ע), היינו שירד לשנים בדווקא, אבל אם אמר לו סתם אתה תהיה בורר שלי, לא היה בדעתו שישבו שני הבוררים בלא שלישי, דגם לבע"ד ניחא ליה שיהיו דיינים רבים שמשובח טפי, אבל סתם לא סגי בב', וכ"ש אם זה עומד וצווח שרוצה לדון בפני ג' דווקא, ולא סגי במה שהם מושוים ביחד (ט"ז).

(י) דאם הנתבע אומר שהוא יברור כו' - נראה דה"ה תובע (סמ"ע וש"ך), הא דיכולים להוסיף דיינים היינו דווקא במקום שאין ב"ד קבוע, ועוד לא התחילו טענותיהם, אבל בהתחיל טענותיהם, או במקום רב קבוע רק התובע יכול להוסיף ולא הנתבע, אמנם כל זה אם מוסיפים אותם מטעם דיינים, אבל מאחר וזה דור יתום, וכל דיין נקרא כבורר, אז אפשר להוסיף בכל ענין (רע"א * אור נעלם), וי"א שאין לרב זכות לסרב בהוספת דיינים ובכל מקרה אפשר להוסיף דיינים אפילו במקום שיש דיינים קבועים (רע"א * אור נעלם), וי"א שאם יש תקנה במדינה שרק יברור לכל א' דיין א', והאב"ד יהיה השלישי, זה מחייב, אבל יש לבדוק בנוסח התקנה שאין דרך לצאת מזה (רע"א * אור נעלם).

(ב) כותבים: פלוני בירר את פלוני ופלוני בירר את פלוני. וכל זמן שלא כתבו, יכולין לחזור בהם, ומשכתבו, אין יכולין לחזור בהם. לפיכך²²² אין כותבין אלא מדעת שניהם(יא), ושניהם נותנים שכר הסופר. הגה: וה"ה אס קנו מילו.²²⁴ וי"א למשטענו צפניהם אינן יכולים לחזור, אף על פי שלא כתבו. ונ"ל דצמקום שאין דרך לכתוב: פלוני בירר פלוני וכו', משטענו צפניהם אינן יכולים לחזור לכולי עלמא.²²⁵ וכל מקום שאינו יכול לחזור, לא יכול גם כן לומר שיוסיפו הדיינים(יב).

(כ) לפיכך אין כותבין כו' - פירוש, כיון דלאחר הכתיבה אין יכולין לחזור (סמ"ע).
(כ) וכל מקום כו' לא יוכל ג"כ לומר כו' - היינו דוקא הבע"ד, אבל הדיינים עצמן אפילו אחר שנשאו ונתנו בדין רשאים להוסיף דיינים אם יסכימו כולם לזה כו', ועמ"ש לעיל (סי' ג סק"ג?), ועי' לקמן (סי' יח סק"ד?) (פ"ת).

(ג) אין כופין את האדם שיתן טענותיו בכתב(יג). ואין לדיין לקבל טענות בכתב(יד),²²⁷ אלא ישמעו טענותיהם מפיהם ויצו לסופר לכתבם(טז). ולא יכתבו אלא מדעת שניהם(טז), ושניהם נותנים שכר הסופר.²²⁸ מיהו אס צ' צעלי דינים רואים לטעון צתנא, הרשות צידו(יז), וכל מה שכתבין אינן יכולים לחזור בהן(יח) (עיין לקמן סוף סימן פ').

(כ) אין כופין לאדם שיתן כו' - לא מיבעיא שאין כופין שיתן לבע"ד טענתו כתובה, דיאמר איני רוצה שתהיה עלי כאריה ארבע אלמוד מטענותי להשיב עליהן בשקר, אלא אפילו ליתן לב"ד בכתב גם כן אינו יכול לכפותו, ואפילו כבר טען לפניו, משום דלאחר שכתבו טענותן אין בידו לשנותן כלל, כמ"ש הרמ"א בסמוך בהג"ה, ועיין מה שכתבתי שם ס"ק(יח) (סמ"ע).

(כ) ואין לדיין לקבל כו' - היינו כשלא טענו עדיין בע"פ, לפי שאין להטריח חבירו לקחת טופס טענתו ולהשיב עליהן מתוך הכתב, ועוד שיש לדיינים לשמוע הטענות מפיהן, דמתוך דבריהן ילמדו להבין מי הטוען האמת או שקר, ולא שיבוא בטענות סדורות מפי אחרים כאשר בודה מלבו ליפות טענות של שקר בתיקון הלשון (סמ"ע).

(ט) ויצו לסופר לכתבם - פירוש, הדיינים עצמן יצו לסופריהם שיכתבו, ויראו שלא ישנו כתיבתן מטענותיהן, ודוקא מדעת הבע"ד יכתבו וכדמסיק (סמ"ע).

(ט) ולא יכתבו אלא מדעת שניהם - והיינו מטעם הנ"ל ששוב לא יוכלו לחזור כלל (סמ"ע).

(כ) רוצים לטעון בכתב הרשות כו' - דכיון דנתרצו ואין חוששין לנפשם שהאחד יסדר טענתו מפי הסופר ויבדה מלבו כנ"ל, שוב אין לב"ד לחשוש שהרי מחלו זה לזה (סמ"ע).

(כ) אינן יכולין לחזור בהן - אפילו נותן אמתלאות לדבריו לא מהימן (סמ"ע).

(ד) אם בא לפסול דיין שבירר חבירו, בגזנות או בפיסול משפחה(יט), אין שומעין לו אפילו עד אחד מעיד כדבריו.

(ט) או בפסול משפחה - פירוש, כגון שאומר שבאו מעבדים או מגרים שפסולים לדון וכמ"ש בריש סימן ז', קמ"ל דאע"ג דאינו קורא עליו פסול בפני עצמו אלא שהוא ממילא נפסל בכלל המשפחה, אפ"ה אינו נאמן דמחשב נוגע בדבר (סמ"ע).

(ה) אם בירר הנתבע דיין היודע עדות לתובע, דוחקים אותו לברור דיין אחר(כ).

ל: הערות עם [YL48]
בדוק זה חלש אצלי

במאיר המשפּט זולק א'

(כ) דוחקים אותו כו' - אלם שאינו רוצה לבוא לפני הדיינים המבוררים כבר באומרו שאינם עוד ממוצעים לו, ודיינים הסמוכים אינם רוצים לדון ביניהם מפני אלמותו, מחויב הוא לבוא לפני הבוררים הראשונים לדון ביניהם (סמ"ע), עי' מהריב"ל [הוב"ד לעיל סי' ז סק"לג] (ש"ך).
(ו) ²³¹אם הוצרכו הדיינים לשאול דבר מב"ד הגדול, כותבין ושולחין, וב"ד הגדול מודיעים להם דעתם והם דנין אותם, דליכא למימר שיפסקו בית דין הגדול עליהם את הדין, דהא בעינן שיהיו בעלי הדין עומדים לפני הדיינים (כא). (ויכולים לשאול למי שקלו הנכונים (כב), ואין לריכס דעת צעלי דינים (כז).

(כב) דהא בעינן שיהיו בעלי הדין כו' - והא דכתב לקמן (סי' יח ס"ו) פוסקין בדיני ממונות שלא בפני בע"ד, מיירי שכבר טענו לפניהם וכמ"ש הסמ"ע שם, וא"כ כבר עמדו לפני דיינים אלו שפוסקין הדין (ש"ך), וי"א דלא בעינן בפניו אלא לכתחלה והיכא דאי אפשר כדעבד דמי (קצה"ח).

(כב) ויכולין לשאול כו' - למדו אותו מדין הנ"ל בריש סימן זה דהמבוררין בוררין להם השלישי הטוב בעיניהם וא"צ לדעת הבע"ד (סמ"ע) ³⁹, היכא שביררו את שני הדיינים וטענו לפניהם, אין בעלי דינים יכולים לומר לדיינים אל תשאלו דיני לפני פלוני ת"ח אלא בפני פלוני, דלא בעי דעת בעלי דינים, ואפילו שניהם רוצים אין שומעין להן, ועמ"ש לעיל ס"א סק"ב? (פ"ת).
(ז) ²³²אם ביררו להם עשרה אנשים שידונו להם, בין בדין בין בפשרה, ושאלם לא יסכימו לדעת אחת ילכו אחר הרוב (כג), ונסתלק אחד מהם ואינו אומר דעתו, או שאומר: איני יודע, אפילו הסכימו התשעה כולם לדעת אחת אינו כולם (ועיין לקמן סימן י"ח סעיף א') ⁴⁰.

(כב) ושאלם לא יסכימו לדעת אחת ילכו אחר הרוב - דוקא כשכתבו כן מתחילה הולכין אחר הרוב, הא מסתמא אין הולכין אחר הרוב בפשרה, וכ"כ לקמן (סי' יב סי"ח), משא"כ בדין הולכין אחר הרוב אם לא כשאמר אחד מהם איני יודע, ועיין לקמן (סי' יח ס"א) (סמ"ע), גם אם לא התנו בפירוש, כיון דאמרו בין בדין בין בפשרה, פשרה דומיא דדין קיבלו עליהם, דהיינו שילכו גם בפשרה אחר הרוב (רע"א), ואם ירצו לחזור ולישא וליתן בדין זה עם אותו האחד אין יכולים (רע"א * מהרי"ט), וי"א שאם אותו שנסתלק בא אח"כ ואומר שמסכים לדבריהם מהני, ועיין בש"ך לקמן (סי' יז סק"ט) (רע"א).

סימן יד - אם אחד מבעלי דינין אומר: נלך לבית דין הגדול, ודין האומר: מאיזה טעם דנתוני, וכו' ח' סעיפים.

(א) ²³³שנים שנתעצמו בדין (א), זה אומר: נידון כאן, וזה אומר: נעלה לב"ד הגדול (ב), כופין אותו ודן בעירו (ג). ואם אמר: כתבו ותנו לי מאיזה טעם דנתוני (ד), שמא טעיתם, כותבים ונותנים לו ואח"כ מוציאים ממנו (ה). ואם הוצרך לשאול דבר מב"ד הגדול (ו), כותבים ושולחים ושואלים, ודנין להם בעירם כפי מה שיבא בכתב ב"ד הגדול (ז), ²³⁴ושני בעלי דינים יפרעו שכר השליח. הגה: ²³⁵מיהו אם אי' מצעלי הדינים או הדיינים רוצה לשלוח למרחקים, ויש חכם סמוך להם הראוי לדון, שולחים לסמוך אף על פי שהרחוק יותר חכם, ללא כל כמיניה לגרום הפסד לצעל דין להרצות צשכר השליחות. וכ"ש אם חכם אחר צעיק הראוי לדון. ²³⁶ואם שני חכמים סמוכים צשוקת), הולכין אחר הגדול. ²³⁷במה דברים אמורים, בשאר הדינים שזה טוען וזה טוען (ט), או שאומר המלוה: נידון כאן, והלוה אומר: נלך לב"ד הגדול (י), אבל אם אמר המלוה: נלך לב"ד הגדול, כופין את הלוה ועולה עמו (יא). וכן אם טען זה שהזיקו או גזלו, ורצה הטוען לעלות, כופין ב"ד שבעירו את הנטען לעלות עמו, וכן כל כיוצא בזה. בד"א, כשהיו עדים או ראייה לנגזל או לניזק או למלוה, אבל טענה רקנית, אין מחייבין את הנטען לצאת כלל, אלא נשבע במקומו ונפטר. ²³⁸וכן הדין בזמן הזה (יב) שאין שם בית דין הגדול. ²³⁹וי"א דנית דין חסוד שכל זוכ וזוכ לפי מה שהוא, מקרי צ"ד הגדול (יג). אבל יש מקומות ²⁴⁰צאוטה מדינה שיש בהם חכמים גדולים מומחים לרבים, ומקומות שיש בהם תלמידים שאינם כמותם, אם אמר המלוה: נלך למקום פלוני שבארץ פלוני ופלוני הגדול ונדון לפניו כופין את הלוה והולך עמו (יד). הגה: ²⁴¹אם יש

³⁹ עי' פ"ת סק"א? שמכאן משמע שאם המכריע אי אפשר לעשות נגד רצון הבעלי דינים (כמו בפשרה), אז גם אסור לשאול לאחר.
⁴⁰ עי' דברי הב"ח שם סק"ל (יג).

ז: הערות עם [YL49]
דקתי בש"ך

במאיר המשפּט זולק א'

(לחובע) עדים או ראיה, ²⁴²ונראה לז"ד שבעירו שיש ממש בטענותיו(טו). אבל בלאו הכי אין כופין אותו לילך עמו. וי"א דלטענות נלך לז"ד הגדול(טז) אין חילוק בין טובע לנתבע, וכל אחד יכול לכוף חבירו לילך עמו. ²⁴³וכל זה מדינא, אבל כבר נהגו בזמן הזה שכל זמן ²⁴⁴שיש ב"ד בעיר(יז) אין אחד יכול לכוף חבירו שילך עמו לבית דין אחר, כי אין לנו עכשיו בית דין הגדול או בית הועד, ולכן לא יוכל לדחותו, ²⁴⁵אבל יוכל לדחותו שלא לדון עמו עד יום שלישי(יח), ומיד יבכרו דיינים(יט). אבל אכסנאי שחובע לבני העיר, או ב' אכסנאים(כ), כריך לדון עמו מיד, ולא יוכל לדחותו. ²⁴⁶וכן בן העיר שחובע לאכסנאי בכל מקום שימלאנו, ויש גם בית דין, מכריחו גם לדין. ²⁴⁷וכל זה כשיש ב"ד בעיר, אבל אם אין בית דין שם, כל אחד יוכל להכריח חבירו שילך עמו לבית דין לדון עמו. ²⁴⁸החובע כריך לילך אחר הנתבע, אם הוא בעיר אחרת, אף ע"פ שבעיר החובע הבית דין יותר גדול. ואפי' היה לנתבע ²⁴⁹מענות בפקדון(כא) (או בדרך אחר) ובעיר החובע או בעיר אחרת, אפי' יכול לעכב מעותיו(כב) בעירו או ²⁵⁰כריך להודיע(כג) לנתבע ואז כריך לדון במקום שמעותיו (סכד). וע"ל סימן ע"ג כתבתי אימת יכול לעכב מעותיו. אז שיש לו תביעה על בנו(כה), כריך לילך הבן, אף על פי שהוא הנתבע, אחר חביו, כמו שנתבאר (ביו"ד סי' ר"מכו). ²⁵¹עשיר מוחזק ואלס בעירו(כו), מוליאין אותו ²⁵²לדון בעיר אחרת(כז), אף על פי שהב"ד שבעירו יותר גדול.

(כ) שנים שנתעצמו כו' - ראובן טובע את שמעון מעיר אחרת לרון בעירו של ראובן שב"ד של עירו גדול מב"ד שבעיר שמעון, אין ב"ד גדול שבעיר יכולין לכוף את שמעון לבוא פה כל שיש ב"ד קבוע בעירו של שמעון. ומש"כ במלוה דאמרינן דכופין את הלוה, היינו כששניהם עומדים בעיר אחד דכמו שלוח טורח ועולה ומוציא הוצאות כמו כן המלוה הנושה אותו טורח ועולה עמו מעירו לב"ד הגדול ומוציא הוצאות. אמנם אם הזמינוהו לדין גדולי העיר ופרנסיה אשר כל דברי העיר נחתם על פיהם והנדון אומר איך אדון בעיר הזאת והלא אימתכ' מוטל' על הדיינים וגם טענותי יסתמו בפניכם אמרתי כי טוב הדבר על הדיינים ועל הנידונים שילכו במקום הסמוך ומותר לנתבע לא לבוא לב"ד מפני זה (ש"ך * מבי"ט), ועי' מבי"ט [הרב"ד לעיל סי' ז סק"מ(מד)] (ש"ך).

(ב) נעלה לב"ד הגדול - אינו מחלק בין ב"ד הגדול לבית הועד [והוא מקום שיש בו קיבוץ חכמים], אבל יש שמחלקין ביניהם, וס"ל דאבית הועד דוקא שומעין לתובע האומר לילך ולדון שם כשיש רגלים לתביעותיו, ואין שומעין לשום נתבע האומר כן אף שאמר הלוה אתן לו כל הוצאותיו, אבל כשאומר לב"ד הגדול קאזלינא, שומעין אפילו לנתבע, ורמ"א רימז דין זה במ"ש בסמוך בהג"ה ז"ל, וי"א דבטענת נלך לב"ד הגדול אין חילוק בין תובע לנתבע כו', ור"ל החילוקים דבין תובע לנתבע הנ"ל לא איתאמרו אטענת לבית דין הגדול קאזלינא כי אם אכשטען לבית הועד קאזלינא, וקיצר רמ"א שם ולא כתב כן בהדיא, משום דבזמן הזה אין נוהגין לכפותו, וכדמסיק רמ"א שם (סמ"ע, וש"ך).

(ג) כופין אותו כו' - עיין לעיל (סי' ג ס"א), עם היות היה טוב וישר לפני אלהים ואדם ששום מרביץ תורה לא ידין יחיד מבית הכנסת שלו לא מפני שאין הדין כן אלא למען הסיר עקשות פה מעמי ארץ וכל שיש להם ב"ד בעירם אין לכוף שום אדם מן הקהלה להוציאו מבית דינם למקום אחר ואפי' היה ב"ד אחר שמוחזק להם לב"ד חשוב יותר גדול מבית דינם ואין חלוק בין שיהיו הב' ב"ד מקהל אחד בין שלא יהיו אלא זה מקהל אחד וזה מקהל אחר וכן אם יש שני תלמידי חכמים בעיר זה אחד גדול מחברו יכול אחד מבעלי הדין לומר לא אדון בפני זה אעפ"י שהוא קטן ממנו מאחר שהם בעיר אחת ובין מלוה בין לווה יכול לומר כן ואפי' שהקטן חוץ לעיר כל עוד שאינו רחוק ג' פרסאות וכ"ש וק"ו לע"ד בזמן הזה שרוב הדיינים אינם אלא ע"פ הספרים שנמצא שאין הקטן הדיין אלא הגדולים דכ"ע מודו שיעמוד הנתבע לפני מי שירצה בהיותו יודע ומומחה בדין תורה כפי הזמן, וכן עיקר, אמנם י"א דכל היכא דאיכא מומחין ויש בעיר גדולים מהם שומעין בין למלוה בין ללוה לדון בפני ב"ד הגדול והיכא דליכא ב"ד וזה גדול מזה בעיר א' שומעין למלוה דעבד לווה כו' (ש"ך * רשד"ם), ב' קהילות בעיר אחת מאחר ויש להם מנהגים משונים אלו מאלו וכיס של צדקה ודברים אחרים כל אחד לבדו הם נחשבים כעיר אחת ואין כח לקהל אחד להכריח לקהל אחר לעשות רצונם במידי דלא מגדר מלתא ואין ראוי בשום צד שילך ויפרד אחד מקהל א' ללכת לקהל האחר אין שום יחיד קהל שהוא יכול לפרוק עול מעליו ולמרוד בגזרת החכם שהוא ואין חכם נכנס בגבול חכם אחר אפי' שיהיה האחד אדיר שבאדירי' כרבן גמליאל ויהיה הב' קטן שבקטנים ובזמנינו אין מקום ראוי להקרא בית הוועד וכן אין יחיד עתה שיכול לכוף לאדם שלא קבלו לדין לדונו בע"כ ואפי' יחיד מומחה הבלתי נמצא בזמן הזה אינו יכול לכוף אלא כשאינו רוצה לדון עם בעל דינו או שאומר הלוה שאינו רוצה לדון עמו בעירו אז דן אותו היחיד המומחה בעל כרחו אבל אם רוצה לדון אין לו זכות לא ליחיד ולא לג' לכוף לדון לפניו

במאיר המשפּט זולק א'

אמנם אם הבעלי דין עמדו לדין אפי' לפני ג' הדיוטות וקבלו דינם עליהם דינם דין אין ליחיד מומחה זכות לבטל דינם (ש"ך * רשד"ם).

(7) מאיזה טעם דנתוני כו' - עיין רמ"א סעיף ד', שפירושו דא"צ לכתוב לו טעמים וראיות כי אם הטענות כו', ועוד כתב שם חילוקי דינים בזה. ומפני דכאן איירי שדנין אותו בעירו ע"י כפיה ובזה כו"ע מודים שצריכין לכתוב לו מאיזה טעם דנתוני, משום הכי לא כתב רמ"א פלוגתא בזה כאן כי אם שם דלא איירי בדנו ע"י כפיה, ואגב כתב שם כל חילוקי דינים (סמ"ע).

(8) ואחר כך מוציאין כו' - פירוש, מוציאין ממנו מיד, ואם יביא כתוב מב"ד הגדול שטעו יחזירו לו מה שהוציאו מידו (סמ"ע), ראובן ושמעון עמדו לדין וחייב הדיין לראובן שישבע על טענת שמעון, וטען ראובן שיכתוב לו הדיין פסק דין איך הוא חייב שבועה ואח"כ ישבע, הדין עם ראובן, כותבין ואח"כ מוציאין ממנו. כונתו היכא דדן את ראובן ע"י כפיה (פ"ת).

(9) ואם הוצרך לשאול כו' - פירוש, אף אם אינם יודעים לדון וצריכין לשאול, אפ"ה אינו יכול לומר מאחר שהם אינן יודעין לדון וצריכים אנו הוצאות להשליחות נלך בעצמינו לפני ב"ד הגדול (סמ"ע).

(10) ודנין להן בעירם כפי כו' - עיין לעיל סימן י"ג סעיף ו' שכתב שם גם כן דין זה מילתא בטעמא, ז"ל, והם דנין אותם, דליכא למימר דיפסקו בית דין הגדול עליהן את הדין, דהא בעינן שיהיו בעלי דין עומדים לפני הדיינים (סמ"ע).

(11) ואם ב' חכמים סמוכים בשוה כו' - עיין מהריב"ל [הוב"ד לעיל סי' ז סק"לג] (ש"ך).

(12) בד"א בשאר דינין שזה טוען וזה טוען - דוקא במלוה ולוה חשבו לטענת מלוה טענה יותר מטענת הלוה, וה"ה בטענת ניזק ונגזל חשבו טענתן טענה, משו"ה שומעים להן כשרוצין לעלות לב"ד הגדול, וה"ה לכל תביעות גדולות כיוצא בהן, אבל בשאר תביעות כגון שותפין שתבע אחד להשני, או שזה תובעו ואומר נתחייבת לי שכירות וזה משיבו אינני חייב לך, וכיוצא בתביעות אלו, חשובין המה טענת הנתבע כטענות התובע, ואין שום אחד יכול להכריח להשני לילך עמו לב"ד הגדול. וז"ש "בד"א בשאר הדינים שזה טוען וזה טוען", ר"ל שטענת שניהם שוים ומשו"ה אין שום אחד מהן יכול לומר נלך לב"ד הגדול, משא"כ במלוה ולוה דבהן שומעין למלוה וה"ה לנגזל וניזק וכיוצא בו, ואין שומעין בהן ללוה ולגזלן ולמזיק. והי"א ס"ל דיש חילוק בין ב"ד הגדול דבו שומעין לנתבע כמו לתובע, ובין טוען נילך לבית הועד שבו דוקא שומעין לתובע ולא לנתבע ומטעם וכי מחייבים אותו להוציא מנה על הוצאת נסיעה לבית דין הגדול עבור דין של מנה. ומ"ש רמ"א לפני זה בהג"ה ז"ל, "וי"א דב"ד חשוב שבכל דור ודור כו'". אף שכתב כן באמצע דברי המחבר, אין נפקא מינה בו, דהא לדברי המחבר אין חילוק בין אומר לב"ד הגדול אזלינן לאומר לבית הועד אזלינן. גם מה שכתב אחר כך רמ"א, באותה "מדינה", אין בו נ"מ לדברי המחבר דמשוה בית דין הגדול לבית הועד, אלא שרמ"א כ"כ להנחה להי"א שכתב אחר זה בהג"ה המחלקים בין ב"ד הגדול לבית הועד וכנ"ל, וכתבו רמ"א אדברי המחבר כדי לקצר וכדרכו, ובו תדע דלמאן דאמר דסבירא ליה ששומעין גם לנתבע אפילו בשאר דינים כשאומר לבית דין הגדול קאזלינן, אליבייהו גם בזמן הזה יש בית דין הגדול, ולא כהמחבר דאין בזמנינו בית דין הגדול, ומשום הכי נמי כתב רמ"א אחר כך בהג"ה באותה מדינה, כדי שתדעו דלהי"א המחלקין בין תובע לנתבע באומרו לבית הועד קאזלינן, דהיינו דוקא כשהבית הועד הוא באותה מדינה, אבל כשאינו באותה מדינה גם לתובע אין שומעין, ולא הטריחוהו לילך חוץ למדינה, כ"א באומרו לבית דין הגדול אזילנא דהוא הב"ד החשוב שבדור, משא"כ בית הועד (סמ"ע). וי"א שבריש הסימן אמר "ב' שנתעצמו וכו'", והיינו כל שחלוקים על איזה דבר של מי הוא וכיוצא בזה, שאין שייך בו תובע ונתבע שאינו ביד אחד מהם אלא כל א' הוא תובע, או במלוה או בניזק או נגזל, שנתברר קצת שהוא מלוה או ניזק והנתבע דוחהו לב"ד הגדול, באלו אין שומעין לו כיון שאין כאן שום נתבע, נמצא שאין מועיל טענת לב"ד הגדול נלך, אלא בנתברר שיש נתבע שומעין לתובע (ט"ז), וי"א דשיטת הרמ"א היא שאין לחלק בין ב"ד הגדול לבית הועד, אבל כל זה באותה מדינה, דאין כח עכשיו להוציא ממדינה למדינה כמו שהיה בב"ד הגדול, וע"ז כתב ד"א ס"ל אפילו בזמן הזה הוה ב"ד חשוב כמו ב"ד הגדול, דהיינו אפילו במדינה אחרת (ט"ז), ויש חולקים דנקט שזה טוען וזה טוען, היינו שטוענין על דבר שאין מוחזקין בו, כגון זה טוען של אבותי וזה אומר של אבותי, או האי אומר דידי והאי אומר דידי, או ששניהם מוחזקין כגון שניהם או חזין, או מנה שלישי, שאין כאן תובע ונתבע רק שניהן תובעין. אבל במקום שאחד תובע ואחד נתבע, התובע כחו עדיף מהנתבע דכל נתבע המוחזק ואינו רוצה להחזיר הוי כגזילה. וכן בגונא שהמלוה טוען הליתין

צ: הערות עם [YL50]
ע אם הרמב"ם
שמוזכר בט"ז היא
שיטת המחבר או
הרמ"א?

במאיר המשפּט זולק א

סלע וזה אומר נתתי בידך משכון שוה ב' סלעים, נראה דהלוה יכול לומר בתביעתי שיש לי עליך על המותר נלך בבי"ד הגדול. ואין לומר כיון דצריך לדון בעירו על המשכון שהוא כנגד ההלוואה צריך לדון על הכל. ואף אם נאמר כך, מכל מקום נראה אם הלוה אומר אסלק חובך ואחר כך אתבע אותך בבי"ד הגדול, זה ודאי יכול לומר (נתה"מ).

⁽¹⁾ והלוה אומר נלך וכו' - אבל אם המלוה הולך בלאו הכי שמה יכול הלוה לכופו (סמ"ע).

⁽⁸⁷⁾ כופין את הלוה כו' - היינו כשאין המלוה הולך בלאו הכי שמה (סמ"ע), ויש חולקים אלא המלוה יכול לכופו ללוה אף שיש למלוה דרך שם ולא ללוה, (ש"ך), וי"א דכל התובעים מצי כייפי אפילו בנגזל וניזק, משום דאין התובע מוציא מעותיו בחנם שהרי גם אם יזכה אין שכנגדו מחויב להחזיר לו הוצאה, אבל לנתבע אין שומעין בזה לפי דמה שהוא רוצה לפזר מעות הוא להערים כדי שלא יתבענו המלוה, וא"כ ממילא היכא שיש לתובע דרך שם לא שייך טעם זה דלא לחנם מוציא הוצאות ואין לנו לשמוע אל התובע אלא היכא שאנו רואין מוציא הוצאות על תביעתו, וכל זה בכל תובע חוץ ממלוה, אמנם מלוה גם באינו מוציא הוצאות מצי כייפי (קצה"ח).

⁽²²⁾ וכן הדין בזמן הזה - קאי אלמעלה, דבטענת בי"ד הגדול כתב שיש חילוק בין תובע לנתבע, ועל זה קאמר דכן הדין בזמן הזה שאין שם בי"ד הגדול רק שיש מקומות וכו' והיינו בית הועד, גם כן דינא הכי דהמלוה יכול לכופו ללוה ולא הלוה למלוה, וכן צריך לומר בסמוך סעיף ד' (נתה"מ).

⁽²³⁾ וי"א דבי"ד חשוב כו' - היום אין דנין דין ב"ד הגדול, שיכול חכם לכתוב דעתו כפי אשר לו נראה, בדרך הודעה ודרך מוסר למחות ביד עושי איסור. אבל לכופו לומר קבלו דעתי אינו מן הדין שהן רשאין, והרוצה לסמוך עליו ימלא דבריו. ואם הוא גדול בחכמה ובמנין חייבים לילך אחריו (ש"ך * רמ"א).

⁽⁷⁷⁾ כופין את הלוה כו' - ופרנסי הקהל אינם נחשבים כבי"ד לענין זו (ש"ך * מהרש"ך).

⁽⁷⁸⁾ אם יש להתובע עדים או ראיה ונראה לבית דין כו' - כצ"ל, ומ"ש "ונראה לב"ד", הוי ליה כאילו אמר "או נראה לב"ד" (סמ"ע).

⁽⁷⁹⁾ וי"א דבטענת נלך לב"ד הגדול כו' - טענת בי"ד הגדול [היינו לנשיא שבארץ ישראל] ליכא האידנא. אבל טענת בית הוועד, שהוא מקום קבוץ ת"ח מומחים, וב"ד קבוע שם, נהוג גם האידנא, אבל אם נראה לדיין שמרמה הוא, כדי לדחות התביעה מעליו, אז אין לו זכות, ועוד אם השני יודה לחבירו שהוא ב"ד הגדול, רק שטוען לא אזילנא, צריך לילך עמו. ודוקא בהיות אותו בית הוועד בארץ ההיא. אבל ללכת לארץ אחרת אין לכופו. ודוקא התובע יכול לטעון, אבל לא הנתבע. ואם הנתבע רוצה לשלם לתובע הוצאות ואחריות הדרך ושכר טרחו, יכול להוציא. והנה עיקר הטעם דאף גבי מקח וממכר ופקדון יכול התובע לכופו הנתבע לבית הוועד. משום שבודאי לא בחנם מוציא מעותיו. שהרי אף אם יזכה אין זה שכנגדו מחויב לשלם לו ההוצאה. אבל לנתבע לא שמעינן, כי מה שרוצה להוציא את מעותיו הוא כדי שלא יתבענו עוד, ומערים הוא. א"כ היכא שרוצה הנתבע לשלם לו הוצאותיו, וגם שכר טרחו. א"כ אין כאן הערמה, ואמרינן נמי לאו בחנם הוא מוציא את מעותיו. אם לא שיוודע הנתבע בתובע שהוא איש נכבד, ואינו רגיל לטלטל, אפילו בריצוי כסף. ואם בית הוועד קרוב, תוך ג' פרסאות, אפילו הנתבע יכול לכופו לתובע. וכל זה מיירי דוקא בטענת ירושה, או גזל ופקדון ומקח וממכר. אבל לזה למלוה בכל ענין אין יכול לכופו, דעבד לזה לאיש מלוה, ויכול המלוה לומר איני יכול לטרוח, אפילו רוצה לשלם לו הוצאות ושכר טרחו. והיכא שאומר הנתבע או הלוה כתוב טענותיך לבית הוועד, ואני גם כן אכתוב טענותי, ואוליכם שם, ולא אטעון שם כלום. אין שומעין לו, שלא צריך להאמין לו, אפילו מקבל עליו בחרם. אבל אי רוצה הלוה לשלוח שם שלוחו עם הטענות, שומעין לו. וה"ה היכא שמקבל עליו, שאם יזכה בדין, והדיינים יתנו לו פסק. יכתבו לו ג"כ שלא טען לפניהם אפילו דיבור אחד. ולא הסביר מלה אחת השייך לטענותיו, דשומעין לו. הילכך טענת בית הוועד נוהג האידנא לגבי התובע. אבל לא גבי הנתבע, אלא ממקום שאין שם קבוצת חכמים וישיבות, למקום קבוצת חכמים וישיבה. או לגדול הדור, יכול התובע לכופו, אבל להוציא ממקום קבוצת חכמים וישיבה, למקום קבוצת חכמים. אף שיש שם חכמים יותר, או מגדול הדור לגדול הדור אחר, אף שהוא גדול ממנו, לא יכול להוציא, ואפילו היכא שיכול להוציא, לא יכול להוציא, לא למדונה אחרת, שהוא תחת מלכות אחרת. אלא שבכל המלכות לא נמצא מומחה לדון דין תורה. פשיטא יכול להוציא אפי' למלכות אחרת, כדי שיעמידנו לפני מומחה. והיכא דיכול להוציא לבית הוועד, לא יוציאנו למקום הוועד הרחוק, אלא הקרוב. אף שמקום הוועד הרחוק גם כן הוא באותו מלכות. אבל אי מקום הוועד

[YL51] עם הערות: ה

רמ"א השני מביא שיש זכות לנתבע לומר נלך לבית דין הגדול, והמרדכי כתב שבעירו יש חרם שאי אפשר לטעון נלך לבית דין הגדול, והיכן שאין גזריה חזר לסיני

ל: הערות עם [YL52] א ברור לי שזה כוונתו, אבל לא יצא לי עו דבר מהתשובה (ח"ב 'ס' ק"ס)

במאיר המשפּט זולק א'

הרחוק הוא עדיף בחכמה ובמניין הידוע. יכול שפיר להוציאו לשם. ולא יכול הנתבע לומר נלך למקום הקרוב (ש"ך * יש"ש).

(ט') שכל זמן שיש ב"ד בעיר כו' - המנהג שכל השייכים לבית החיים שלהם שייכים לאותו ב"ד. ואין בדינים אלו אלא מה שענייני הדיין רואות (סמ"ע).

(ט"ב) עד יום ג' - נראה דהיינו דוקא בנותן קצת אמתלא לדחייתו, ואז שומעין לו עד יום ג', וכמ"ש לעיל ריש סימן י"א, ושם ג"כ הטעם דדילמא אניס ליה כיון שיוצא ונכנס ולא היה יכול לבוא עד יום ג', אבל כשהוא תמיד בעיר מנדין אותו ביום ראשון, ע"ש בסמ"ע סק"ג? (סמ"ע).

(ט"ג) מיד יבררו דיינים - אבל דיינים בוררים להם לאלתר זה בורר וזה בורר, ור"ל מיד ביום ראשון כדי שלא יבואו לידי דחיה ביום ג' (סמ"ע).

(ט"ד) או שני אכסנאים - הכא מיירי בשאין הב' אכסנאים מעיר אחת רק כל אחד מעיר אחרת, ואם לא ידונו כאן יהיה חיוב על התובע לילך אחר הנתבע, בזה אמרינן כיון שנודמנו שניהם כאן ידונו כאן, אבל כששניהם מעיר אחת (פ"ת).

(ט"ה) ואפילו היה מעות לנתבע כו' - במקורם של דברים מדובר שלנתבע היה מעות בפקדון בעיר אחרת, והשיב שם דאם בדין יכול לעקלם שם צריך לדון עמו שם. ומשו"ה נראה דה"ג ברמ"א, ואפילו היה לנתבע מעות בפקדון "בעיר" התובע או בעיר אחרת (סמ"ע).

(ט"ו) אא"כ יכול לעכב מעותיו כו' - פירוש, אא"כ הדין נותן שקודם שירד עמו לדין יכול לעקל מעותיו, והיינו שידע התובע שאם לא יעקל מעות, הנתבע יפזרם ולא יפרע לו, או לא יוכל להביאו למשפט וכיוצא בדברים אלו, כמ"ש לקמן (סי' עג ס"י), ולאחר שעיקלם שם בדין, אם ירצה הנתבע ליקח המעות צריך לירד עמו לדין שם במקום שנתעקלו (סמ"ע).

(ט"ז) צריך להודיע כו' - פירוש, והתובע צריך לשלם השליחות, ועיין לקמן (סי' קו ס"א) (סמ"ע).

(ט"ח) ואז צריך לדון במקום שמעותיו שם - נשתרבו המנהג לעקל מעות הנתבע בכ"מ שהם, ולפ"ז היה נראה דצריך אז לדון עמו שם ג"כ בכל מקום שעיקלו, מיהו מדברי הרמ"א לקמן (סי' עג ס"י) לא משמע הכי (סמ"ע), אף דעתה נעשה הנתבע תובע לענין שצריך לילך אחר התובע, מ"מ זה שעיקלו נכסיו שהוא באמת הנתבע אינו יכול לעשות מורשה (פ"ת).

(ט"ט) אב שיש לו תביעה כו' - ה"ה הרב עם תלמידו, היינו ברבו מובהק עיין יו"ד הלכות ת"ת _ (?). אבל באיש ואשתו לא (פ"ת).

(כ) ה"ג ביו"ד סימן ר"מ ס"ח (סמ"ע).

(כ"א) עשיר מוחזק לאלם - ועמ"ש לעיל (סי' יג סק"יח?) מדין אלם (סמ"ע), פי' או עשיר או אלם (רע"א), דוקא שהוא מוחזק לאלם, וי"א לאו דוקא אלם, אלא שאם הוא בעירו גדול בחכמה ומעלה, או אפילו אינו בחכמה רק רוב בני עיר סרים למשמעתו, הרי הנתבע וה"ה התובע וכמ"ש הסמ"ע בסימן י"ג סק"י) יכול לטעון אלך ואדון בעיר אחרת, ואלם דנקט לאו דוקא, וי"א דמ"ש הרמ"א עשיר מוחזק ואלם הוא וי"ו המחלקת, פי' אך יש חולקים, ופירוש של אלם שהוא בע"ד קשה רק שהוא תקיף ומאויס, ואף שהוא צדיק וישר שייך בו דין זה. וה"ה אלם אף שאינו עשיר כל שאינו עני, דאם הוא עני אין אימתו מוטלת על הבריות. אחד שהזמינוהו לדין גדולי העיר ופרנסיה אשר כל דבר העיר נחתך על פיהם, והנידון אומר איך אדון בעיר הזאת והלא אימתכם מוטלת על הדיינים וגם טענותי יסתתמו לפניכם, טוב הדבר על הדיינים ועל הנידונים לילך במקום הסמוך. ומ"ש הרמ"א "עשיר מוחזק לאלם", אינו סותר לדברים אלה, דהרמ"א מיירי באינו גדול בחכמה ומעלה, ובודאי מחמת עשרו לחוד אין שום חשד שהדיינים יסבירו לו פנים ולא מסתתמי טענה שכנגדו, ולכן בעינן דוקא מוחזק לאלם, אבל בגדול העיר או פרנס העיר שפיר אפילו מן הסתם חושב הבע"ד שכנגדו שהדיין מתיירא מפני גדולתו ומסתתמי טענותיו. וי"א דכל זה רק עצה טובה קמ"ל. וכל זה ביחיד המתדיין עם היחיד אבל יחיד תקיף נגד רבים אין זכות להוציאו מעירו אבל עכ"ז זה עצה טובה, וזה לשתי פנים, האחד דרבים לא חשידי כולי האי בגזלנותא לאיים ולפחד על הדיין, ועוד דאי מצרכת להו לרבים להרחיק נדוד בעניני עירם אין תקנה לציבור לעולם, וה"ה רבים המתדיינים עם רבים אינו רק עצה טובה, אולם י"ח. וי"א דאפילו יחיד עם רבים יכול ג"כ להוציאם אם יש ביניהם מי שאימתו מוטלת על הדיינים וצריכים לילך למקום הסמוך (פ"ת).

(כ"ב) מוציאין אותו לדון - זהו אפילו אם יש בעיר ב"ד קבוע, וכן מוכח מסימן ל"ג סעיף ו' בהגה כו'. וכתב עוד דלכאורה משמע דאם דנו באותה עיר אפילו בדיעבד אינו דין [ר"ל אם דנו בע"כ], מדכתב הרמ"א לקמן (סי' לג ס"ו) גבי אבי החתן ואבי הכלה דבדיעבד דינו דין, וכאן גבי עשיר ואלם סתם הרב, משמע דדעתו דכאן אפילו בדיעבד אינו דין (פ"ת).

ח: הערות עם [YL53]

רו

במאיר המשפּט זולק א'

(ב) ²⁵³אם האחד תלמיד חכם ויודע לכתוב ראיותיו, ושכנגדו עם הארץ, אין לתלמיד חכם לכתוב בעצמו(כט) כששולחים בית דין לשאול מבית דין הגדול, אלא הדיינים יעתיקו אותם, ⁽²⁵⁴⁾קטנהס סרעיס פּכר הסופר).

(ט) אין לת"ח לכתוב בעצמו כו' - שלא יהא המורה ששלחן אליו נחשד שנושא פנים לתלמיד חכם, ולפי זה היכן דהסופר אינו מזכיר בו שם החכם ולא שם שכנגדו, אבל הת"ח כשיכתוב בעצמו, אף שלא יזכיר שמו, מ"מ יש חשד שיאמרו שהמורה היה מכיר כתב של החכם. ואין לחשוש שיהא ניכר מהטענות והראיות שאלו הן טענות וראיות ת"ח שהאריך וזה קיצר. דאין ראייה, דדילמא מורשה דע"ה או ב"ד כתבו כן בעד עם הארץ, ופעמים שגם ת"ח מקצר. א"נ כל זמן שאין המורה יודע איזה חכם טוען כן לית בו חשד (סמ"ע).

(ג) ²⁵⁵יש אומרים(ל) שאם יש שני תלמידי חכמים בעיר אחת, האחד גדול מחבירו, יכול אחד מבעלי דינים לומר: לא ארון בפני זה, אלא בפני זה, ואף על פי שהוא קטן ממנו(לא), כיון ששניהם בעיר אחת. הגה: ²⁵⁶ואם אחד סלק עצמו מן הדון(לב), כמאן דליתא דמי. ואם הזמינו השני ולא זא, מנדה אותו. ²⁵⁷וכל מקום שאינו צריך לזא לפניו לדון, אין צריך לחוש כלל להזמנתו, ואין צריך לזא כלל.

(ז) י"א כו' - חייב כל בעל דין ללכת לפני הרב הגדול משום צדק צדק תרדוף, אבל כאשר יש ב' תלמידי חכמים בעיר וכו' לא ארון בפני זה וכו', היינו שיעשו זה בורר לו א' (ש"ך * רשד"ם).

(ח) ואף על פי שהוא קטן ממנו - צ"ע למה לא הביא רמ"א דעת החולק ע"ז (סמ"ע), פירוש, בין המלוה בין הלוה יכולים לעכב עד שיתפשו יחד על ב"ד אחד. ואם אי אפשר להתפשר ישבו שניהם יחד, והוי כעין זה בורר לו אחד, ואם שני הבתי דין אינם רוצים לשבת יחד, אזי הנתבע כחו גדול, כיון שאי אפשר לכפותו כשאמר לבי"ד זה אני רוצה. ודעת הסמ"ע [סקכ"א?] הוא דוקא מקטן לגדול יכול לדחות ולא מגדול לקטן, והטעם דלעולם מומחה יכול לכפות לדין כל זמן שאין גדול הימנו, ונראה דאף שגם הגדול אינו מומחה דגמיר וסביר, מכל מקום כיון שאין גדול הימנו נקרא מומחה. ולפי זה גם בהדין שכתב הרמ"א בתשובה, דכשהבורר של הנתבע הוא קרוב לבורר של התובע, נפסל בורר של התובע דהנתבע כחו גדול בזה ע"ש, היינו כשהבורר של התובע אינו גדול משל הנתבע, אבל בלאו הכי אינו יכול לדחותו לפי דעת הסמ"ע, אך כיון שלדעה הראשונה יכול תמיד לדחותו והנתבע מוחזק, יכול הנתבע לומר קים לי, וממילא יכול לדחותו תמיד אפילו מגדול לקטן כשהן בעיר אחת. והטעם לזה, דכשהן בעיר אחת ויכול לבורר הטעות, אין יכול התובע לטעון לגדול קאזילנא, דהנתבע יכול לומר מה איכפת לך, הא אם יטעו תתברר לך תיכף הטעות מפי הגדול כיון שהן בעיר אחת (נתה"מ).

(ז) ואם א' סילק כו' - פירוש אחד משני ת"ח הנ"ל, יכול ת"ח השני להזמין לבע"ד (סמ"ע).

(ד) ²⁵⁸י"א שאם רואה הדיין שבעל דין חושדו(לג) שנוטה הדין כנגדו, צריך להודיעו מאיזה טעם דנו, אפילו אם לא שאל. הגה: ²⁵⁹וכ"ש אם אומר: כתבו לי מאיזה טעם דנתוני(לד). ²⁶⁰מיהו י"א אומרים דוקא(לה) אם דנו אותו ע"י כפיה, אבל בלא"ה אין כותבין(לו). וכפריכיים לכתוב לו מאיזה טעם דנוהו ²⁶¹אין קציעות זמן לדבר, אלא כל זמן שזא לכתוב לו, כותבין ונתנין לו. ²⁶²וא"כ לכתוב לו הטעמים והראיות(לז). רק כותבין להם הטענות והפסק דין. ²⁶³וא"כ לזא מיד(לח), ואם יספור הדון יחזרו(לט). ²⁶⁴ואין צריכים לכתוב לו אלא מבית דין קטן לבית דין גדול, אבל בית דין גדול שדנו אין צריכין לכתוב(לז), לזא חיישינן לטעותא, דא"כ אין לדבר סוף. ^(לז) שבעל דין חושדו כו' - ודוקא במקום דאיכא לחשוד מודעינן ליה, אבל במקום דליכא לחשוד והוא מלגלג מנדינן ליה (סמ"ע).

(ז) וכ"ש אם אומר כתבו מאיזה טעם דנתוני - לפי הנראה קשה, דלא הוי ליה למימר בזה לשון כ"ש דהא אינם שוים, דכשהוא חושד הדיין אז כדי לאפוקי נפשיה מהחשד צריך להודיע הפסק מילתא בטעמיה, ואילו כשאומר כתבו לי מאיזה טעם דנתוני, אין צריך להודיעו ולכתוב טעם הפסק אלא הטענות. וצ"ל דמשום הכי כתב וכ"ש, מפני שזה שאומר כתבו לי אינו מבקש טעמיהן, ואיירי גם כן במי שיוודע כבר טעם הדיינין אלא שאינו נכנס באזניו ומתוכח עמהם שלא דנוהו דין אמת לאמתו, ומבקש לשאול את פי בית דין הגדול מהן, ויציאת ידי שמים וחובת הבריות אהאי אינו אלא שיכתבו לו טענותיהן ופסקיהן, והוה ליה כל שכן, ומה זה שלא דיבר וביקש כלום צריך לצאת עמו ידי שמים לפי ענינו, כל שכן זה שביקש מהם זה, שצריכין לצאת עמו ידי שמים לפי ענינו (סמ"ע), עיין סמ"ע וי"א דאף דאין צריך לכתוב טעם הדין בפסק, מ"מ בע"פ אומרים לו הטעם, וי"א דהא דלא רצו לפרש בפשיטות דהאי וכ"ש שכתב רמ"א מיירי בחושדו ג"כ וגם שואל שיכתוב לו מאיזה טעם, י"ל משום דאין זה בגדר כל שכן כי בכלל מאתים מנה כו', וגם מאחר

במאיר המשפט זולקא

שכתב המחבר צריך להודיעו מאיזה טעם דנו אפילו אם לא שאל, ממילא מובן מכ"ש שאל, ומה הוסיף רמ"א דבר שפתיים. ושוב כתב דנראה לקיים פירוש זה בדברי הרמ"א, דהנה דוקא אם יש מקום לחשוד אבל בלא"ה אינו אלא מלגלג ומנדינן ליה, והביאו הסמ"ע. פירוש הענין, כי אפילו שניהם חכמים וביררו להם דיינים בלא כפיה, הנה כל אחד מהצדדים גמר בדעתו לפי עיונו בדין זה שדבריו צודקים, דאל"ה לא היה דן עם חבירו, כי לא ברשיעי עסקינן, אלא כ"א חושב בנפשו לפי דעתו ועיונו בדין זה הוא יצא בצדק, ואמנם הדיין פוסק כאחד מהם או לפעמים שלא כדעת אחד מהם, וא"כ לכאורה הרי כאן מקום חשד שהרי לפי עיונו בדין לא יצא משפט כזה, ואפ"ה אם יהרהר אחר הדיין הרי הוא בר נידוי, כי ידוע ידע שאין אדם רואה חובה לעצמו כו', אך היכן שהוא עצמו נתן מקום לחשוד ע"י שפסקיו סתרי אהודי, ע"כ מחויב לנקות עצמו. ועדיין יש לומר נהי שראוי ונכון שהדיין יפרש טעמו מעצמו להסיר עקשות פה, מכל מקום אין רשות לאידך לתבוע כן מהדיין, והעוזה הוא לומר שחושדו, ואם יעז פניו לא יודיעהו טעמו ולא ישיבהו כלל, דוקא אם שם מחסום לפיו מחמת יראת הדיין וכבודו אז נכון לפרש הטעם מעצמו להוציא עצמו מהחשד, אבל לא נגד המערערים, אבל היכא שאין לחשוד ובלא כפיה מודיעין הטעם אפילו לא שאל, ומינה דוקא לא שאל, אבל שאל והחציף שחושד הדיין, לא יודיעהו הטעם, קמ"ל רמ"א דבמקום שיש לחשוד אפילו שאל, אף על גב דהרע לעשות, מ"מ כתבינן ליה מאיזה טעם, אמנם העיקר שאין כותבין אלא אומרים בע"פ לאפוקי נפשיה מחשדא, אבל למה יכתוב להראות לאחרים שיראו שהיה נחשד מזה, ולמה לו זה דכיון שדן אותו בלא כפיה לאו כל כמיניה לשאול עצות מאחרים, ע"כ לא יכתוב ודי בהודעה, אך כשדנו בכפיה והוא רוצה לילך לב"ד הגדול, דבלא"ה צריך לכתוב הטענות, וכיון דאיכא נמי מקום לחשוד, כיון דבלא"ה כותבין וזה חושד ג"כ ויש מקום לחשוד, יכתוב ג"כ טעמו, וטוב הוא, אולי ע"י שיבין הבע"ד הטעם ושעל חנם חושדו שוב לא ילך לב"ד הגדול (פ"ת).

(לז) מיהו י"א דוקא כו' - עיין בשו"ת ב"ח סי' כ"ב באריכות (רע"א).

(לז) אבל בלאו הכי אין כותבין לו - דמאחר שקיבל אותם לדיינים סתם לאו כל כמיניה לחזור מפסקיהן, ואם מבקש טעם הדין ודאי יאמרו לו, שהרי אפילו זה שרואין ב"ד שחושדין אותו ולא ביקש טעם כבר נתבאר דצריכים להודיעו הטעם (סמ"ע).

(לז) ואין צריכין לכתוב לו הטעמים והראיות - דכל ב"ד יפה כששומעין הטענות יודעין לפסוק עליהן דתורה אחת לכולנו (סמ"ע), כת אחת שהביאה פסקים מרבני הדור ואינו רוצה להראות לשכנגדו רק השאלה וסוף הפסקים, והבע"ד טוען שיראה כל הפסקים בשלימות לרב העיר, הדין עמו ומחויבים להראות כל הפסקים בשלימות (פ"ת).

(לז) וצריך לשלם מיד - כבר כתבו המחבר בריש סימן זה כן, אלא דשם לא כתב אלא מוציאין ממנו, ומשמעות לשונו הוא דב"ד מוציאין מיד הנתבע ומחזיקים אותו בידם עד שיראו מה יהיה סופו, ולא שיתנוהו להתובע, פן יכתבו מב"ד הגדול שטעו, והתובע יציאם ביני ביני, ועל הדיינים לשלם כיון שדנו בכפיה, וכדלקמן סימן כ"ה סעיף ג', ומשו"ה חידש רמ"א בזה וכתב דלא חיישינן לזה אלא צריך לשלם מיד, ויתנוהו ליד התובע (סמ"ע).

(לז) ואם יסתור הדין יחזור לו - פירוש הב"ד יחזירו אותו מיד התובע (סמ"ע).

(ז) אבל ב"ד הגדול שדנו - אם רק הרב לבד הוא גדול, אף אם הוא מומחה וגדול הדור מאד, כל שאין גם הדיינים שישבו עמו גדולי ישראל מפורסמים בדור, אינו נקרא לענין זה ב"ד הגדול, וצריך ליתן בכתב הטענות והפסק אם מתחילה דן בכפיה, וכל שלא באו שני הבע"ד לפניו מעצמם לדון אלא ששלח לאחד מהם שמש להזמינו, מיקרי דן בכפיה [עמ"ש לעיל סימן ה' סעיף ב' סק"ו? (פ"ת)].

(ה) ²⁶⁵המתחייב בדין אינו חייב לשלם לשכנגדו יציאותיו, אף על פי שהזקיקו לדון בעיר אחרת. וה"מ דלא מסרב למיקם בדינא, אלא שרוצה לדון בעיר אחרת. אבל אם היה מסרב לבא לב"ד, והוצרך התובע להוציא הוצאות לכופו לירד לדין, חייב לפרוע(מא) לו כל הוצאותיו ²⁶⁶שהואילא משעה שנטעם סרבו(מז). ²⁶⁷ויש מי שאומר שאם תבעו בערכאות והוציא הוצאות בדיינים וטוענים, אף על פי שמתוך סרובו הוצרך להוליכו בערכאות, אינו חייב לשלם הוצאותיו. הגה: ²⁶⁸ויש חולקין(מג) וסבירא להו דלס הולך להוציא עליו הוצאות לטופו(מד)(מה) על ידי ערכאות של עכו"ם, חייב לשלם לו, וכן נראה לי עיקר(מו), ובלבד שנטעם בראשית ב"ד, כלקמן סי' כ"ו(מז). ²⁶⁹מי שאמר לחבירו שילכו לדון במקום אחר, ואמר לו: כך ואני אבוא אחרק(מח), והלך, והשני לא הלך אחריו, כריך לשלם לזה שהלך כל יציאותיו. ²⁷⁰כשהסרבן צריך לשלם

במאיר המשפּט זולק א'

ההולאות אין אומרים שיצבע כמה הוליא(מט) ויטול, אלא כריך לזכר כמה הוליא(נ), או הב"ד יקומו לו הולאותיו וכזה יקלם לו.

^(מא) חייב לפרוע כו' - והיינו אם יצא הנתבע מחויב בדין זה (סמ"ע), היינו הוצאות סרבנות, אבל שאר הוצאות כגון ששלח שליח אחר המעות או ששלח אחריו למקום פלוני, א"צ לשלם (ש"ך), דברי הש"ך הם אפילו כתב בכתב ידו לשלם לו כל הוצאותיו הוי אסמכתא ולא קניא אם לא שנעשה בקנין ובכ"ד חשוב, והוא הדין מה שנותן שכר לשליח להזמינו אינו משלם, אבל היכא שיש לו שטר על חבריו והגיע כבר זמנו ויש לו נכסים אך שבב"ד אין יורדין לנכסיו לחוב לו שלא בפניו ומודיעים לו על ידי שליח, המלוה ששלח אחריו שליח להודיע יוסיף שכר שליח, זה ששולח שליח אחרי הלוה נהי דלטובתו היה, לא פשע במה שהלך למרחוק, ואפילו הגיע כבר זמנו ולא פרע מ"מ אינו אלא מניעה בעלמא. אבל לפי דעת השו"ע סימן שפ"ו דדוחף מטבע חייב משום דיני דגרמי אף על גב דמצי בר אמוראי למשקל צריך הוא לשלם את הוצאתו, א"כ לוח שצריך לפרוע בשומת ב"ד (קצה"ח), עיין סמ"ע סק"ח? דוקא שנתחייב בדין וכו'. וי"א דוקא כשרואין שהתובע נתחייב מחמת שהלך בערמה ומרמה אז פטור הנתבע, אבל כשרואין שהתובע הלך בתמימות והיה סובר שהדין עמו, והנתבע סירב, חייב להחזיר הוצאותיו, דלמה היה לו לגרום היזק שלא לירד עמו לדין. ועיין ש"ך סק"י??. אמנם במקום שגובין שלא בפניו רק ששולחין להודיע ללוה, הלוה צריך לשלם (נתה"מ).

^(מב) משעה שנעשה סרבן - אם כופר הנתבע שלא הזמינו, והתובע מביא עדים שהזמינו, והודה הנתבע והביא עדים שבא מיד שהזמינו, הו"ל כאילו אומר לא לויתי שאינו נאמן לומר פרעתי אפילו יביא עדים לדבריו (סמ"ע), ואף שלא כתב סרבנות אלא אח"ז. כל שהודה מיראת העדים ה"ל כאילו באו עדים⁴¹ (ש"ך).

^(מג) ויש חולקין כו' - מקורם של דברי הרמ"א מדברים במסרב, שחייב לשלם לכל היציאות שנגדו משעה שמסרב אפילו שלא נכתב עליו סרבנות, ואם העמידו בערכאות ללא רשות בית דין אינו צריך לשלם הוצאותיו (ש"ך * א"א).

^(מד) הוצאות לכופו - משמע מדבריו דוקא מה שהוציא בערכאות לכופו לדין ישראל, מחויב להחזיר, אבל אם נתן שוחד בערכאות לדין לו שחייב לשלם, אף אם דנו הערכאות כדין, אין צריך להחזיר, אם לא שהיתה לו תביעה בשטר, וכשסירב הנתבע נתנו לו הבית דין פסק דין שלא בפניו שחייב לו כדין, ואז נותנין לו הבי"ד רשות לילך בערכאות שישלם לו, ואז הוי הכפיה לקיים דין ישראל, אבל כשהבי"ד אינם יכולים לדין שלא בפניו שיהיה מחוייב לשלם, אז אין הבי"ד יכולין ליתן רשות לילך בערכאות להוציא הוצאות לכופו לשלם, כי אין יודעין אם הוא מחוייב לשלם, והוי כהוציא שלא ברשות בי"ד (נתה"מ).

^(מה) שם - ועיין סמ"ע סק"מט) באם כופר הנתבע שלא הזמינו וכו', לא מיירי שתבעו הוצאות שהוציא בערכאות, כי זה צריך שיברר שהיה ברשות בי"ד, וכשמברר שנתנו לו בי"ד רשות ממילא יש בירור על סירובו, רק שמירי שהזמינו לפני בית דין וסירב, ונסע למקום אחר לבי"ד אחר, ועל ידי זה הוכרח התובע לנסוע גם כן לשם ותובע הוצאות מחמת שסירב לעמוד לבי"ד ראשון (נתה"מ).

^(מו) וכן נראה לי עיקר ובלבד שעשאו כו' - היינו אפילו דבלא נקט רשות מב"ד, אף היכא דא"צ ליטול רשות, כגון שנכתב לו בשטר שיכול לכופו בערכאות של עובד כוכבים להבע"ד אלם, וכדלקמן ברמ"א (סי' כו ס"ד), מ"מ א"צ לשלם לו הוצאות (רע"א).

^(מז) שעשאו ברשות ב"ד וכדלקמן כו' - י"א דאם הוציא בערכאות של עובדי כוכבים בעמדו לפניו בדין, פטור לשלם ההוצאות אף על פי שסירב לבוא עמו לדין ישראל, א"כ עשה ברשות ב"ד אז חייב לשלם, אבל אם כפה אותו ע"י ערכאות של עובדי כוכבים שיעמוד עמו לדין ישראל, כיון שסירב מלעמוד עמו לדין והוצרך לכופו ע"י ערכאות של עובדי כוכבים, חייב לשלם לו הוצאות אף על פי שלא עשאו ברשות ב"ד (רע"א * ושב הכהן, פ"ת), כל הפסד של מוסר היא רק בעדים כשרים, אבל אם תפס לא מוציאים ממנו, אמנם גם אפשר שלא היה צריך כל ההוצאות האלה, שאפשר מבלי זה, ואין לחייבו על זה כלל (פ"ת * כנסת יחזקאל).

^(מח) ואני אבוא אחריו כו' - נשבע ונוטל בזה כל מה שישבע שהוציא ברשות ואם השני טוען אונס צריכים לבאר (ש"ך * רמ"א), מזה רואים דמי שכתב לחבירו שיבוא עם בנו החתן וקבע לו זמן

מ: הערות עם [YL54] אד חלש

ל: הערות עם [YL55] א ברור 100%

נ: הערות עם [YL56] ל שצריך להביא עדים

⁴¹ דלא כרמ"א לקמן סי' עט ס"ט: ואפילו במקום דאיכא למימר דמה שהודה משום שראה עדים שבאו, מכל מקום הואיל והודה קודם שבאו העדים, לא הוחזק כפרן.

במאיר המשפּט זולקא

חתונה יום פלוני, וחבירו השיבו שיהיה כן ושיבוא, ולא בא, וזה הוציא הוצאות החתונה, שאם אין לחבירו התנצלות מספיק שנאנס, חייב לשלם לו היזקו (פ"ת).

(ט) אין אומרים שישבע כמה הוציא כו' - דלא האמינוהו בשבועתו להוציא ממון מחבירו אלא צריך בירור. והא דכתב לקמן (סי' קנח ס"ח) דאם אין המקיף יכול לברר כמה הוציא ישבע כעין דאורייתא ויטול. התם כיון דברשות הוציא ולהנאתו דהניקף, משא"כ כאן. ומהאי טעמא נמי כתב רמ"א לקמן (סי' צא ס"ג) דישבע ויטול. גם מ"ש המחבר לקמן (סי' שעה ס"ח) (סמ"ע), עיין רמ"א לקמן (סי' צא ס"ג) (ש"ך), יש שהקשו הא כל ניזק נשבע ונוטל, והכא נמי ניזק הוא שהרי גרם לו היזק. ושאיני התם שנודמן באקראי ולא היה אפשר לברר, מה שאין כן הכא דיכול לעשות על פי בירור ההיזק שגורם לו, ואם אי אפשר להוציא הוצאות על פי בירור, יכול להוציא על פי שומת בי"ד. אמנם אם אי אפשר לברר ולא על פי שומא, נשבע ונוטל כשאר כל הניזקין. ועש"ך ס"ק(ג) שצריך בירור ושומא וכו'. אמנם אין צריך לברר רק עניני הוצאות שהוציא כגון כמה שלוחים שלח, וכמה נסיעות נסע, ואז אפילו אינו מברר כמה מעות שנתן, יכול לומר שומו לי בפחות שבשומות כנ"ל (סי' שעה ס"ח) (נתה"מ).

(ד) אלא צריך לברר כו' - משמע דבבירור לחוד או בשומת בי"ד לחוד לא סגי אלא תרווייהו בעינין. והטעם, דבבירור לחוד לא סגי, דלאו כל כמיניה שיוציא כל מה שירצה, ובשומת בי"ד לחוד לא סגי דדילמא לא הוציא, והיה נראה להגיה בדברי רמ"א "אז" הב"ד ישומו לו, וי"א דמה שמברר שהוציא משלם לו, ומה שאינו יכול לברר ישומו בית דין כמה ראוי להוציא וזה ישלם לו (ש"ך), בין שמברר כמה הוציא ובין אינו מברר, לעולם שייך שומא, אך החילוק הוא, דאם מברר כמה הוציא וצריך שומא, אז השומא הוא אם לא הוציא יותר מן הראוי וכמ"ש הרמ"א לקמן (סי' קפב ס"ג), אבל אם אינו יכול לברר אז השומא היא בענין אחר, שישומו לו בפחות שבהוצאות וכמ"ש לקמן (סי' שעה ס"ח), וזו כונת הרמ"א (פ"ת), ואן קים לי כש"ך ועיקר כרמ"א שכן הש"ך רק מקשה ולא מכריע (פ"ת * נאות דשא נא נב).

(ו) חייבוהו ב"ד לפרוע, ויצא וחזר ואמר: פרעתי, אם הוא נאמן, יתבאר בסימן ע"מ⁴².

(ז) אם בא הזוכה בדין לב"ד ותובע שיכתבו לו פסק דין, אם כותבין ונותנין לו, ג"ז שם.

(ח) יש בידו פסק דין שחבירו חייב לו, אם הלה נאמן לומר: פרעתי בסימן ל"ט סעיף י'.

סימן טו – איזה דין דנין תחלה ודין דין מרומה, ובו ה' סעיפים.

(א) ²⁷¹צריך הדיין שיקדים לדון הדין שבא לפניו תחלה(א)(ב), ²⁷²אבל צריך להקדים דין של תלמיד חכם ²⁷³אפילו בא לבסוף(ג), ²⁷⁴וכן מצוה עליו להפך בזכותו מה שיכול(ד). הגה: ²⁷⁵ואם הת"ח צעמנו לפני הדיינים, אפילו פתחו כזר דין אחר(ה), דנין אותו תחלה שלא יתבטל מלמודו. אבל אם קרובו⁴³ בא לדיון(ו), אם פתחו דין אחר אין כריכין לפסוק, ואם לאו, כריכין לדון אותו תחלה, משום כבוד החכם. ^(ז) לדון הדין שבא לפניו כו' - נראה דלא בביאה לבית דין תחילה תליא מילתא, אלא משעה שהעמיד עצמו לפני הדיין והדיין הכין את עצמו לשמוע טענתו, וזהו נקרא בא לפניו תחילה, והוא קודם להבא מאוחר ממנו לפני הדיין (סמ"ע).

(ח) שבא לפניו תחלה - ילפינן לה מדכתיב (דברים א יז) כקטן כגדול תשמעון, דאילו לדקדק בדין פרוטה כבדין של ק' מנה, לזה אין צריך קרא (סמ"ע).

(ט) של תלמיד חכם אפילו בא לבסוף - דגם לתלמיד חכם יש עשה דאת ה' אלקיך תירא, שדרשו את לרבות ת"ח, והו"ל לת"ח עשה ולהמוקדם עשה דקטן כגדול תשמעון, ועשה דכבוד תורה עדיף (סמ"ע).

(י) להפך בזכותו - דכשבא הת"ח לדון עם הבעל בית מעמידין את הת"ח אחזקתו, ומשום הכי מהפכין ומפשפשיין בדבריו כדי להעמידן באופן שיהא לו זכות בהן ע"פ האמת, ועמ"ש לקמן (סי' יז סק"ב?) בענין זה. ונראה דאין לת"ח בזמנינו דין מזה (סמ"ע), ויש חולקין, דיש דין ת"ח לענין זו, ועיין לעיל (סי' א סק"לב) (ש"ך ופ"ת)⁴⁴, ולענין לאקדומי כו"ע מודו דגם בזה"ז דינא הכי כיון שהטעם להקדים הוא שלא יתבטל מתלמודו, א"כ כל ת"ח השוקד על תלמודו אף בזמנינו דין הוא להקדימו, וכן משמע מהסמ"ע עצמו שהעמיד דבריו בדין להפך בזכותו ולא נקט בדין

⁴² סי"ג.

⁴³ של חכם.

⁴⁴ עי' סמ"ע? בכמה וכמה מקומות נוקט כדבר פשוט שיש דין ת"ח בזה"ז.

במאיר המשפּט זולק א'

הקדימה שנכתב ברישא כו' (פ"ת), מי שהומחה לרבים ורבים קבלוהו עליהם להיות להם לרב וקובע מדרש וישיבה ודאי דין ת"ח גמור יש לו ואף לענין שיהא דן ביחידי בהמחווה רבים רשאי לדון (פ"ת * כנסת יחזקאל). ועמ"ש לקמן (סי' רסב סכ"א ד"ה וכל ת"ח [אין ספיקו של הסמ"ע מוציא מידי ודאי של רמ"א דכל ת"ח הוא בחזקת כו', והיכא דתפס בעל האבידה ואית ליה מיגו ודאי לא מפקינן מיניה אפילו בעם הארץ (באם מצאו זה קודם שידעו הבעלים שנאבד מהם), וכ"ש בת"ח דאפילו לכתחילה מותר לתפוס כי האי גוונא], וסי' רפז ס"ב ד"ה שאינו מניח [אפילו בת"ח בזמן הזה אמרינן כן (ט"ז), וי"א שדעת הרמ"א היא שאין להוציא כסף מת"ח בזה"ז, אבל להחזיק בכסף בטענה שהוא לא ת"ח מותר]) (פ"ת).

⁽⁷⁾ אפילו פתחו כבר בדין - נראה דס"ל הכי כיון דמשמעות דכקטן כגדול תשמעון משמע דהקרא לא קפיד אלא אשמיעה, ור"ל דלאחר שפתחו בדינא דקטן והתחילו לשמוע טענותיהן תו אין לדחותן בשביל דין הגדול, וכיון דקיי"ל דעשה דתלמיד חכם דוחה לעשה הזה, ממילא נשמע דאפילו פתחו בדינו של זה האחר דהיינו השמיעה, דוחין אותו מפני דינו של תלמיד חכם, ומ"מ חז"ל אסמכוה אהאי קרא דכקטן כגדול תשמעון, אפילו עדיין לא פתחו ליה בדינא דהמוקדם אלא בא לפני הדיין תחילה, אסור לדחותו ולדון המאוחר לו, ומשו"ה נקטו הגמרא והפוסקים לשון בא לפני תחילה, וכיון דזה אינו אלא מדרבנן הם אמרו והם אמרו גם כן דאפילו מפני קרובו של תלמיד חכם דוחין המוקדם מפני כבודו דהחכם (סמ"ע וש"ד).

⁽⁸⁾ אבל אם קרובו וכו' - היינו במקום שהוא ידוע שהוא קרוב של חכם, שאין חשש של הדיין יש לו נטיה לבעל דין זה. ולפי המחבר בסעיף ב' כבוד התורה עדיף אפילו מיתומים ואלמנות, אלא מסתמא ניחא ליה לת"ח עצמו שידון יתום ואלמנה לפניו, וקיי"ל (יו"ד סי' רמב סל"ב) ת"ח שמחל על כבודו כבודו מחול (ט"ז), אפילו כשקרובו הוא בחיים, ואיכא כבוד קרובו, אבל אחר מיתת קרובו לא שייך כבוד תורה, דאין סברא דכשיבוא אחד לדין לחקור אחר יחוסו. עוד בנתבע תלמיד חכם אין בו דין קדימה, ועוד נראה דבנתבע תלמיד חכם, כיון דהטעם משום זילותא דבי"ד או משום בילוי זמן, ובמורשה של הנתבע לא שייך זה (נתה"מ), ועיקר דלא כרמ"א שהרי אין חיוב בשום כבוד לקרובו של ת"ח, וגם בדין קדימה אין דין קדימה לקרוב של ת"ח (פ"ת).

(ב) ⁽²⁶⁾ היו לפניו דינים הרבה, מקדימין דין היתום לדין האלמנה (זו)(ח), ודין האלמנה קודם לדין תלמיד חכם (ט"ז), ודין תלמיד חכם קודם לדין עם הארץ, ⁽²⁷⁾ ודין האישה קודם לדין האישי (א).

⁽⁹⁾ מקדימין - השוכר קטן ומעכב שכירתו מוציאין אותו בדיינים, שהרי זה דעת אחרת מקנה, וה"ה בדיניו אבל בגזול מציאת חרש שוטה וקטן דאינו אלא מפני דרכי שלום מקדימין כל הדיינים לפניו עכ"ל, ובשנים התובעין זה את זה ואחד נתחייב שבועת התורה ואחד נתחייב שבועת היסט מי נשבע תחלה, כיון דשבועת התורה יורדין לנכסיו אם אינו רוצה לישבע ולזה שאין לו עליו אלא שבועת היסט אין יורדין לנכסיו אם אינו רוצה לישבע אלא מנדין אותו עד שישבע (סימן פ"ז סעיף ט'), הרי הוא דומה למציאת חרש שוטה וקטן, ובדינא דדבריהם דיוורדין לנכסיו כגון תקנת נגזל ונחבל וכמבואר אצלנו בסימן פ"ט (סק"א?) בזה שוין הן לדין תורה ממש, כיון דיוורדין לנכסיו אינו דומה למציאת חרש שוטה וקטן ונזקקין לו תחלה אם בא תחלה, דכיון דתקנו לו שירדו לנכסיו א"כ כעין תורה היה התקנה והוא הדין לאקדומי (קצה"ח), י"א דכל שבאו לדין ומבקשים משפט גם נתבע כתובע דמי, ולכן מקדימים גם כאשר הם הנתבעים, וי"א דלענין אקדומי לת"ח, דוקא אם הת"ח תובע, אבל אם הוא הנתבע אין להקדימו, דאדרבה כל כמה דמאחרין להוציא מידו טפי עדיף ליה, ובמח' זו תלוי אם יש להקדים דין ששני הבע"ד ת"ח לדין שאחד מבע"ד ת"ח. ודין הקדימה ליתום הוא אפילו אם משלח אפוטרופוס (פ"ת).

⁽¹⁰⁾ דין היתום לדין האלמנה - השוכר קטן ומעכב שכירתו מוציאין אותו בדיינים [על הקצה"ח] יכול זה שנתחייב שבועת התורה לומר לא אשבע עד שישבע זה שבועת היסט, דמה לי אם הוא מוחזק בחפץ או בשבועה (פ"ת).

⁽¹¹⁾ ודין האלמנה קודם לדין תלמיד חכם - כ"ש דיתום קודם לתלמיד חכם (סמ"ע), גם לאלמנה מחויבים להפך בזכותה כמו לת"ח, וה"ה ליתומים (פ"ת).

⁽¹²⁾ קודם לדין ת"ח - ואשה ות"ח ת"ח קודם (פ"ת), אלמנה קודמת לת"ח (פ"ת * כנה"ג).
⁽¹³⁾ ודין האישה קודם לדין האישי - מפני שבועת האישה מרובה (סמ"ע), ואשה ות"ח ת"ח קודם (רע"א).

(ג) ⁽²⁸⁾ הדיין שבא לפניו דין שידוע שהוא מרומה (יב), לא יאמר: אחתכנו ויהיה הקולר (פי' שלשלת העון) תלוי בצואר העדים. כיצד יעשה, ⁽²⁹⁾ ידרוש בו ויחקור הרבה בדרישה וחקירה של דיני

ה: הערות עם [YL57]
ש"ך הביא שזה נגד
הב"ח, אבל משמע
שהוא פסק כסמ"ע

כ: הערות עם [YL58]
דאי לבדוק

במאיר המשפּט זולק א'

נפשות(יג). הגה: ²⁸⁰ומכל מקום אין דינו כליני נפשות שאם אמר בלחוד מן החקירות: אינו יודע, שיתבטל העדות, אלא כ"ל שחקור בדין מרומה כל מה שאפשר. אם נראה לו לפי דעתו שיש בו רמאות, או שאין דעתו סומכת על דברי העדים אף על פי שאינו יכול לפסלן, או שדעתו נוטה שבעל דין זה רמאי ובעל ערמה והשיא את העדים אף על פי שהם כשרים ולפי תומם העידו, וזה הטעם, או שנראה לו מכלל הדברים שיש שם דברים אחרים מסותרים ואינם רוצים לגלותם, כל אלו הדברים וכיוצא בהם אסור לו לחתוך אותו הדין, אלא יסלק עצמו מדין זה וידונו מי שלבו שלם בדבר, והרי הדברים מסורים ללב. וכשהיה רואה הרא"ש ²⁸¹באומדנא דמוכח שהדין מרומה(יד), היה כותב ונותן ביד הנתבע שאין לשום דיין להשתדל בדין זה(טו).

(כ) הדיין שבא לפני דין שיוודע בו שהוא מרומה - מקור דברי המחבר כאן סובר דין מרומה שייך גם לתובע וגם לדין מרומה דנתבע, וקשה שבסעיף הבאה הוא מחלק בין תובע לנתבע (סמ"ע), עיין בסמ"ע ועיין ב"ח [מה שכתב בסוף דבריו ד"אם אחר כל החקירות יהיה לבו נוקפו וכו"], אינו מדבר אלא כשהתובע הוא טוען ברמאות, אבל בנתבע צריך הדיין לחקור ולדרוש ולחתוך הדין על פי אומדנא דמוכח וזה מש"כ בסעיף ג' במה דברים אמורים כשהתובע רמאי וכו' [ש"ך].

(כ) ידרוש בו ויחקור - גם לעדים החתומים על השטר ידרוש ויחקור, אף דעדים החתומים הוה כמי שנחקרה עדותן (סמ"ע).

(כ) וכשהיה רואה הרא"ש באומדנא דמוכח כו' - לפי מ"ש (סק"יב)) שיש מחלוקת בדבר, נראה שגם בזה המה מחולקים, דלצד א' שום דיין לא יתעסק בדין זה, דהא ביוודע מתחילה שהוא רמאי איירי, והדרישה אינה אלא לבטל הרמאות, ומשו"ה אף אם דיין זה אינו יכול לעמוד על הדבר בדרישה וחקירה ולבטלה, מ"מ יש לומר דאחרים ידרשו או יודעו יותר על פי דרישתן וחקירתן, ומשו"ה כתב וידונו מי שלבו שלם בדבר. משא"כ לצד החולק דהדרישה היא להוודע אם התובע הוא רמאי, וכשיוודע שהוא רמאי ס"ל דצריך לסלק מדינא, בזה אין חילוק בין האי דינא לאחר, ומשו"ה כתב וידונו מלכו של עולם. והמחבר שכתב וידונו מי שלבו שלם בדבר, וכתב עליו מנהג הרא"ש, נראין דהן כשני דברים שסותרין זה את זה (סמ"ע), עיין לקמן (סי' סא ס"ט) [הרוצה לפסול שטר מפני שלא הוציאו בחיי אביו, ועוד שבא (המלוה) לתכלית העוני ולא הוציאו, אין השטר נפסל בכך, אמנם יש לדיין לחקור ולדרוש להוציא הדין לאמיתו, ואם יראה לו באומדנא דמוכח שהדין מרומה ושקר, יכתוב ויחתום שאין לשום דיין ישראל להשתדל בדין זה, ויתן ביד הנתבע (וע"ל סי' ט"ו ס"ג).] (ש"ך), אפי' במקום עדים החתומים על השטר בעיני דרישה וחקירה היכא שיש אמתלאות שהדין מרומה (ש"ך * רש"ם סי' קכד).

(כ) היה כותב - כל המוסר דינו לשמים נענש תחילה, וה"מ דאית ליה דינא בארעא, וכאן שאין לו דינא בארעא יכול למסור דינו לשמים וידין אותו מלכו של עולם (פ"ת).

(ד) ²⁸²במד"א, כשהתובע רמאי. אבל כשהנתבע רמאי, אין הדיין יכול להסתלק, שלא ישתכר הרמאי ברמאותו, אלא ידרוש ויחקור יפה לבטל רמאותו, ²⁸³ואם נראה לו באומדנא דמוכח שהוא חייב(טז), יחייבנו, אם הוא דיין מומחה ויחיד בדורו. הגה: ²⁸⁴וזלכך זה יוכל לדין לומר לנתבע ג"כ שלא יתן לו זמן עד שיעמיד ערכו, כי אין לדין צאלו הדברים רק מה שענינו רואות. ²⁸⁵ויכול אפילו להציע במקום שאינו חייב שבועה מלד הדין(יז), אם עושה כלי לצד האמת.

(ט) באומדנא דמוכח כו' - כן אם הנתבע אינו רוצה להשיב על כל דבר שחוקר אותו, ודאי רמאי הוא ויכול לפסוק לו כאילו השיב לו ונתברר השקר (סמ"ע וש"ך).

(י) ויכול אפילו להשביע - י"א דיש לפקפק על דין זה, משום שהדיין ההוא נבחר לפסוק הן דין הן פשרה אפילו כנגד הדין כו' (פ"ת).

(ה) ²⁸⁶יש לדיין לדון דיני ממונות על פי הדברים שדעתו נוטה להם שהם אמת(יח), והדבר חזק בלבו שהוא כך אף על פי שאין שם ראיה ברורה. ומשרבו בתי דינים שאינם הגונים ובעלי בינה(יט), הסכימו שלא יהפכו שבועה אלא בראיה ברורה, ולא יפגמו שטר ויפסידו חזקתו על פי עדות אשה או קרוב אף על פי שדעתו סומכת על (דבריהם) [דבריו], ²⁸⁷וכן אין מוציאים מהיתומים אלא בראיה ברורה(כ), לא בדעת הדיין ולא באומדן המת או הטוען, ואעפ"כ אם העיד אדם נאמן בדבר מכל הדברים ונשתה דעת הדיין שאמת הוא אומר, ממתין בדין ואינו דוחה עדותו, ונושא ונותן עם בעלי דינים עד שיוודו לדברי העד, ודורש וחוקר עד שיתברר הדבר או יעשו פשרה, או יסתלק מן הדין כמו שנתבאר. הגה: ²⁸⁸ואם נראה לצ"ד שאחד גזל חבירו ולא יוכלו להוציא ממנו בדין, יכולין

במאיר המשפּט זולק א'

לגזור על שאר בני אדם שלא יסאו ויתנו עמו, ואם היא אשה שלא תנשא לאיש ולא יעסקו בזיווכיה עד שתוליד מידה שאינו שלה. וע"ל סימן ש"ח סעיף ה'.

^(מ) יש לדיין לדון כו' - עיין ברמב"ם [הלכות סנהדרין פכ"ד ה"א: יש לדיין לדון בדיני ממונות על פי הדברים שדעתו נוטה להן שהן אמת והדבר חזק בלבו שהוא כן אף על פי שאין שם ראייה ברורה ואין צריך לומר אם היה יודע בודאי שהדבר כן הוא שהוא דן כפי מה שיודע, כיצד הרי שנתחייב אדם שבועה בב"ד ואמר לדיין אדם שהוא נאמן אצלו ושדעתו סומכת על דבריו שזה האיש א חשוד על השבועה יש לדיין להפוך השבועה על שכנגדו וישבע ויטול הואיל וסמכה דעתו של דיין על דברי זה, אפילו היתה אשה או עבד נאמנים אצלו הואיל ומצא הדבר חזק ונכון בלבו סומך עליו ודן, ואין צריך לומר אם ידע הוא עצמו שזה חשוד. וכן אם יצא שטר חוב לפניו ואמר לו אדם שסמך עליו אפילו אשה או קרוב זה פרוע הוא אם סמכה דעתו על דבריו יש לו לומר לזה לא תפרע אלא בשבועה, או אם היה עליו שטר חוב לאחר יתן לזה שלא נפגם שטרו כלל ויניח זה שנפגם שטרו בדברי האחד או ישליך השטר בפניו ולא ידון בו כפי מה שיראה, וכן מי שבא וטען שיש לו פקדון אצל פלוני שמת בלא צוואה ונתן סימנין מובהקין ולא היה זה הטוען רגיל להכנס בבית זה האיש שמת, אם ידע הדיין שזה המת אינו אמוד להיות לו חפץ זה וסמכה דעתו שאין זה החפץ של מת מוציאו מן היורשין ונותנו לזה האמוד בו ונתן סימנים, וכן כל כיוצא בזה שאין הדבר מסור אלא ללבו של דיין לפי מה שיראה לו שהוא דין האמת, אם כן למה הצריכה תורה שני עדים שבזמן שיבואו לפני הדיין שני עדים ידון על פי עדותן אף על פי שאינו יודע אם באמת העידו או בשקר] (סמ"ע), וי"א דלא מהני אומדנא רק לענין אורועי שטרא. והא דמהני אומדנא להוציא מיתומים היינו דוקא אומדנא שהיא אומדנא לכל העולם, ובדבר שהוא אומדן של כל העולם אין זה בגדר עדות, אבל בדבר שהוא רק ידוע להדיין פסלו רחמנא בגזירת הכתוב דאין עד נעשה דיין (נתה"מ).

^(ט) ומשרבו בתי דינים כו' - אף בזמן הזה מוטל על הדיין לדון ע"פ האמת שנתאמת לו ולא על פי הטענות אם הן מכחישות האמת (סמ"ע) עי' סמ"ע (ש"ך), היכא דאיכא אומדנות טובא ולבו של הדיין שלם בדבר והוא מומחה בדורו ומוחזק איש ישר שאינו נושא פנים, מותר לדון ע"פ האומדן אף בזה"ז (ש"ך * האלשיך), בענין נחלה להוריד בה קרובים בעדות שדעת בני אדם אומדת שהוא אמת, שמורדין לנחלה קרוב מסופק באומדן דעתא (ש"ך * מהר"ם אלשקר), יש לחייב באמתלאו גדולות אפי' להוציא ממון, וכן אם יש אומדנא שיש טעות סופר (רע"א * רשד"ם), או אם עשיר מופלג מת ללא צוואה, ואשתו מוציאה צוואה לאחר ג' שנים (רע"א * רשד"ם), היינו באומדנא חזק, או אומדנא חלש עם עוד טעם אחר, כמו שטר מברחתא [שבאים אנשים עליו, והוא כותב בשטר כל נכסיו לאחר, אינו מתנה] (רע"א * רשד"ם), אין בכל ב"ד כח כזה אלא אם כן היה ב"ד חשוב ומוחו' בחכמ' וחסידות (רע"א * רשד"ם), כל היכא שהמעשה מבורר אצל הדיינים אלא שאנו מסופקין באומדן דעת הנותן או המוכר או המגרשה אזלינן בתר אומדנא אבל היכא דלא נתברר גוף המעשה אצל הדיינים דאין ידוע לנו אם נגחו ואם לאו אלא מתוך אומדן בהא לא אזלינן בתר אומדנא, ואפילו עדים מעידים אין אנו צריכים לבדוק אם מעידים מתוך אומדנא או לא, אלא סומכים עליהם (רע"א * מהרי"ק), הרשד"ם סותר את עצמו שבמקום א' כותב שאין אומדנא מספיק להוציא כסף, ובמקום אחר סובר שכן מוציא כסף, ופשר הדבר שהמקרה השני היא דאף על גב דאפוקי ממונא הוא כיון דהנכסי' באו ביד מי שהם עכשיו בספק וקרוב לודאי שלא נתנם לו אלא להבריחם מן המלכות לפי השערת העדים מוקמינן ממונא ביד מריה קמא שהוא היורש, וכן במקום שיש אומדנות מוכיחות טובא שנכסים אלו גזלם מבית פלוני מפקינן מפלוני באומדנות מוכיחות, ואפשר לומר קים לי כמהרי"ק שאין אומדנא בדיני ממונות אלא במקום שהמקרה מבורר ולא כוונת האנשים תלוי באומדנא, וכיון דאנן לא בקיינן בשיעור אומדנ' איזו היא אומדנא דמוכח איזו היא אומדנא דלא מוכח לא נוכל להוציא ממון מיד המחזיק אלא או באומדן שנזכר בתלמוד או באומדנא דמוכח טובא דליכא למיתלי בה מילתא אחריתי, מי יש אומרים שיש אומדנא להוציא, ואפשר לומר קים לי כדבריו (רע"א * בעי חיי), והגם דרמ"א סתם בסימן ט"ו כדעת הרמב"ם, מ"מ לקמן (סי' צט ס"ח) כתב, מי שבא להפקיע תק"ח בערמה ותחבולות וכ"ש לגזול של חבירו, חייבים חכמי הדור לבטל כונתו אף על פי שאין כאן ראייה רק אומדנות מוכיחות היטב. ואדרבה עכשיו יותר יש לדון על פי האומדן והיורש, דהרי הסכמת האחרונים דהאידנא לית דידע למידן דין תורה כו', רק שצריך כל דיין להיות מתון בדין בכל מאמצי כחו ולדון דין אמת, ואם רואה שהדין

במאיר המשפּט זולקא

מרומה יכול לדון ע"פ האומד לראות לפשר הדבר או להפך השבועה על שכנגדו כו', רק שיהא כונתו לשם שמים (פ"ת).

(ג) וכן אין מוציאין מן היתומים כו' - לאפוקי ממה שנהגו בימיהם, שאם בא אחד וטען יש לי פקדון אצל פלוני שמת בלא צואה ונתן בו סימנים, ולא היה הטוען רגיל לכנוס בבית זה האיש שמת, אם יודע הדיין שזה האיש שמת אינו אמוד להיות לו חפץ זה, וסמכה דעתו שאין זה חפץ של המת, מוציאין אותו מן היורשים ונותנין אותו לזה האיש האמוד שנותן בו סימנים. ועי' לקמן סימן רצ"ז (סמ"ע), עי' לקמן (סי' יז סי"ב) (פ"ת).

י: הערות עם [YL59]
ש חולקים בדבר
והסמ"ע הקשה למה
לא הביא דעתם, האם
יש צורך להביא?

סימן מז - כמה זמן נותנין להביא ראיה, ודין הטלת הרב, ובו ה' סעיפים.
(א) אמר אחד מבעלי הדין (א): יש לי עדים להביא, נותנין לו זמן שלשים יום (ב), ולאחר שלשים יום פוסקין הדין, (צ) ולכ"ס (ג).²⁹¹ ואם מביאין אחר כך (ד), יסתור הדין,²⁹² ואם גלוי וידוע לב"ד שפלוגי ופלוני הם עדים בדבר והרחיקו נדוד, נותנין לו זמן עד שיוכל להביא.²⁹³ והוא הדין אם ידוע לבית דין שיוכל לזכור דבריו תוך שלשים, אין נותנין לו זמן לזכרה. ועי' סי' כ"ח סעיף ד'.

(ח) אמר אחד מבעלי הדין כו' - פירוש, בין נתבע בין תובע, דכשהנתבע רוצה לישבע לו על תביעתו, והתובע אומר איני רוצה להניחו לישבע ולפוטרו כי יש לי עדים, נותנין לו זמן ל' יום ולא יותר, כי הנתבע יכול לומר לא אתלה בדין עמו שמא יזול נכסיו. ועי' רמ"א (לקמן סי' כד) דכשהנתבע אומר איני רוצה שישבע לי עכשיו רק לכשארצה, שומעין להתובע, אמנם אם זייל נכסי הנתבע בגלל זה, שומעים לנתבע, מיהו ל' יום ממתנינים להתובע מאחר שטוען יש לי עדים שהוא כדברי (סמ"ע), וי"א דלקמן אין זיילי נכסיה, רק במבורר לדיינים שזה הנתבע מוכרח למכור את אשר לו, אבל אם אינו מבורר אלא שהוא טוען כן, הדין עם התובע (ט"ז סעיף ב).

(ג) נותנין לו זמן כו' - היינו בסתם בני אדם, אבל בגברא אלמא יתבאר לקמן (סי' צח ס"ח) [אם המלוה אלם ולא יוכל הלוח להוציא הקרקעות מידו אחר שנפסל שטרו, מאחרין האדרכתא עד שיודיעו ללוח, אפילו אם הוא במקום רחוק שצריך לשהות י"ב חדש לילך ולבא שיירא משם] (סמ"ע), יש לחלק בין כאן לסי' כד, דבסימן כ"ד איירי בזה תבעו בשטר והנתבע דוחה בדברים בעלמא ולפיכך אין נותנין לו יותר משלשים יום היכא דלא זיילי נכסיה דנתבע אבל הכא איירי בתבעו בעל פה וזה משיב לו בעל פה דאידי ואידי דברים בעלמא נינהו הילכך כיון שאנו יודעין שיש לו עדים בדבר נותנין לו זמן עד שיוכל להביא ואין משביעין אותו עכשיו כלל אפילו לא זיילי נכסיה דנתבע (ש"ך * ב"ח), ועי' לקמן סימן כ"ד בסמ"ע סק"ה (ש"ך).

(ג) וצריך לשלם - וה"ה נשבע אז ג"כ בע"כ של תובע, וחדא מינייהו נקט וכנ"ל סק"א (א) (סמ"ע).
(ה) ואם מביאין אח"כ - עיין לקמן (סי' פז ס"ל) [אף על פי שנשבע הנתבע ונפטר על פי בית דין, אם תפס התובע אחר כך משלו בלא עדים, וטוען שתופס על אותה תביעה שנשבע לו עליה, שלא נשבע לו באמת, הדין עם התופס, ונאמן במגו שלא תפסתי משלך כלום, ונשבע היסת, ונפטר. ואין צריך לומר שאם הביא התובע עדים אחר שנשבע, בין שבועה דאורייתא בין שבועת היסת, שמוציאין מידו ונותנין לזה, ונעשה חשוד על פי העדים] (ש"ך).

(ה) אין נותנין לו זמן לבטלה - פירוש, אפילו בדבר שאין פסידא, אף שאין ידוע שדעתו להשטמה רק שיש לשכנגדו הפסד בזה, צריך להביא ראיה תוך ל' יום (סמ"ע וש"ך).

(ב) ה"א דיהבי זמן שלשים יום (ו), דוקא כשתבעוהו תחלה בלא ראיה וחייבוהו ב"ד (ז) שישבע, וזה טוען: יש לי ראיה ואינה מצויה עתה בידי ואיני רוצה לקבל שבועתו (ח), אז נותנין לו זמן שלוש יום. אבל אם טען תחלה: יש לי ראיה (ט) ואינה מצויה עתה בידי, מה צורך ליתן לו זמן (י), לכשיביא ישיב לו הנתבע, וכל זמן שלא יביא לא ישיב לו טענה. ואם חזר ואמר: אין לי ראיה (יא), ישיב לו בלא ראיה. יש מי שאומר שנשבע ונפטר ואינו נאמן להביא עוד ראיה (יב). הגה: ²⁹⁵ ואם הנחזע מדקש זמן כדי להשיב על טענות התובע, אם נראה לז"ד שאינו אלא דחיה אין נותנין לו זמן (יג), ולכ"ס להשיב מידו. אבל אם נראה לז"ד שאינו אלא דחיה ולקום לזו על דברים שזינו לזינו, נותנין לו זמן כפי האורך. ²⁹⁶ אבל אם כחזר שטר שיפצע לו בלי דחיה (טו), כל תנאי שצממון קיים.

(י) הא דיהבי זמן ל' יום - פירוש, אהתובע קאי, וקאמר האי דנותנין לו זמן ל' יום ולא יותר דוקא כו', אבל בנתבע אין לחלק בהכי (סמ"ע).

(י) כשתבעוהו תחילה בלא ראיה וחייבוהו ב"ד - היינו דוקא שכבר פסקו הב"ד השבועה אבל מקמי הכי אף דכבר טענו שניהם והנתבע טוען שיפסקו לו הדין והתובע אמר יש לי ראיה וכו' אין

ד: הערות עם [YL60]
וקא לסתם בני אדם
אין נותנים זמן רק
ל' יום אבל אם
התובע גברא אלמא
שאם יביא הנתבע
עדים לאחר ל' לא
יוכל להוציא
מהתובע מסתברא
שמאריכין הזמן
אפילו עד י"ב חדש
(סמ"ע * ד"מ), -
אין צורך??

במאיר המשפּט זולק א'

נותנין זמן לנתבע והא דאמרינן בסעיף א' ולאחר ל' יום פוסקין הדין, היינו בשאר טענה שאינו עסק שבועה כמו דיני צוואה וירושה בזה אף הפסק ב"ד נותנין זמן לתובע כמו לנתבע (רע"א).^(ח) ואיני רוצה לקבל שבועתו - אף על גב דיכול להביא עדים או ראיה גם אחר השבועה ולסתור דינו, וכמ"ש לפני זה בסעיף א'. י"ל דהוא סבר דשמה לא תהיה הראיה כ"כ ברורה, ומ"מ ע"י ראיה שיביא יודה לו הנתבע, או הב"ד יחמירו עליו בשבועתו או יהפכו השבועה, משא"כ כשכבר נשבע (סמ"ע), הא דהנתבע רודף אחר השבועה, כונתו שיוכל למכור נכסיו הן מטלטלין הן קרקעות שלא יאמרו מוכרח הוא למכור, ומזה הטעם בעצמו הוא רוצה בס"א שיפסקו לו הדין, כי היכי דיסברו העולם שהוא פטור ממנו ויקנו נכסיו, ובאמת יש לו עדים. וכאן תולה התובע עיקר הטעם שלו שהוא רוצה שיהיו זיילי נכסיה דלוה כדי שיהיה חובו בטוח כמ"ש בסמוך אח"ז, ונותן טעם בשביל שיש לו עדים, ע"כ נותנים לו ל' יום להבאת העדים ותו לא, משא"כ בסימן כ"ד דהטעם שאינו רוצה לקבל שבועה אולי יודה, בזה שומעים לו כל שאין ב"ד רואין היזק ללוה בכירור (ט"ז).

^(ט) אבל אם טען תחילה יש לי ראיה - פי' עכשיו ישיב לי בע"פ, וטעם הדבר שאין שומעין לו דהא כל טוען את חברו בע"פ צריך לבטל כל שטר שיש לו כנ"ל (סי' עה סכ"ד), וזה אינו רוצה לבטל השטר. ובזה ניחא לי הטעם של י"א שנשבע ונפטר ואינו נאמן כו' שמביא בסמוך, דהא פוסל כל העדים (ט"ז).

^(י) מה צורך כו' - וכן הדין מי שטען שאבד שטרותיו באונס הגזירה ולריחוק המקום א"א לו להביא ראיה (סמ"ע).

^(יא) ואמר אין לי ראיה - אמנם אם אמר יש לי ראיה, ואחר כך אמר אין לי, ואחר כך חזר ואמר יש לי לא דוחים אותו (ש"ך * ב"ח).

^(יב) יש מי שאומר שנשבע ונפטר - פירוש, לאחר שאמר אין לי ראיה דקאמר דמשיב לו בלא ראיה, היינו שנשבע נגד תביעתו ונפטר ואינו כו'. המחבר לא כיון לכתוב יש מי שאומר משום דיש פלוגתא בזה, אלא כל מקום שמצא דין שאינו נזכר ג"כ בשאר פוסקים כתב עליו ויש מי שאומר (סמ"ע), עיין לקמן סימן ד' וסימן ע"ה סכ"ה (ש"ך).

^(יג) אין נותנין לו זמן כו' - וכן אם קבעו לו זמן וטען שנתן זכותו לאחר, אם א"א להודיעו פוסקין הדין שלא בפניו, ועיין לקמן (סי' יח ס"ו) (סמ"ע).

^(יד) וצריך להשיב וכו' - ועיין לקמן ריש סימן כ' אם יכול לחזור ולטעון כשנתנו לו זמן לטעון ולא בא (סמ"ע).

^(טו) שיפרע לו בלי דחייה כו' - ראיה לדין זה ממ"ש לקמן סימן קכ"ט סעיף ט' דאם התנה עמו, הכל לפי תנאו לענין שיכול להפרע ממנו מיד, וא"כ הוא בערב כ"ש בלוה (סמ"ע). אם כתוב בשטר שישלם לו לזמן הקצוב בלי השמטה ובלי תביעות שום זמן ב"ד, תנאו קיים (ש"ך).

(ג) ²⁹⁷ טען אחד מבעלי דינים: יש לי זכות בעדים או בראיה ואיני יודע ביד מי הוא, חייב הדיין להטיל חרם על כל מי שיוודיע לו זכות, בעדים או בראיה, שיוודיע לדיין, אפילו אם הזכות של העדים והראיה יודע בהם מי שכנגדו, חייב להגיד (מ"ז). הגה: וע"ל סימן ע"א סעיף ז' וכו' כולל נותנים חרם. וע"ל סימן כ"ג סעיף ו' אם טוען שכנגדו הוא פסול לישבע, אם נותנים חרם על זה (מ"ז).

^(טז) מי שכנגדו חייב להגיד - דמאי שנא הוא מאחר, אדרבה כ"ש הוא, כיון שיש בידו זכותו של כנגדו והוא תובע שלא כדין, היאך יאכילוהו דבר איסור להגבותו ממון שאינו שלו. וי"א דכשנותנין חרם אחר עדות אין החרם חל על הקרובים ואין צריכין להעיד. וגם יש לתמוה על הרמ"א דלקמן סימן כ"ח סעיף ב' הביאו וכתב עליו שכן הוא עיקר, וכאן סתם המחבר שכנגדו חייב להגיד ולא כתב הרמ"א כלום. וי"ל דדוקא כשנותנין חרם סתם כתב שם דהקרובים לאו בני עדות נינהו, אבל כשמפרשים בהדיא שנותנים חרם גם אקרובים ואפילו על בעל דבר עצמו שיוודה האמת ויגידו המעשה איך היה, חל החרם גם עליהן, ואם מבקש הבע"ד דבר זה צריכין הדיינים לעשות כן. ואף שכתבתי לקמן בסימן כ"ח סקי"ז? דגבי כי האי גוונא דמפרש יש חולקים דאין החרם חל על הקרובים, מ"מ י"ל דהרמ"א הכריע אחרת. ועיקר מ"ש המחבר אפילו הזכות "ביד" שכנגדו, ר"ל שמונח בידו שטר שכתב עליו זכותו, או הבעל דין יודע מי הן העדים היודעים זכות, על זה חל החרם שיראה השטר או יגיד מי הן העדים, משא"כ כשנותנין חרם על מי שיוודע לו עדות בע"פ שיבוא ויגיד, בזה דוקא כתב שאין הקרובים ומי שכנגדו בכלל החרם, דלא חל שם עדות אלא אמי שראוי להעיד וכשר לדבר, ולא אמרינן בזה דמחויב להגיד ותהיה הודאת בע"ד כמאה

ח: הערות עם [YL61] לש?

הערות עם [YL62] לבדוק

ל: הערות עם [YL63] א הבאתי את דברי הפ"ת

במאיר המשפּט זולק א'

עדים (סמ"ע), וי"א דוקא בעדות בעל פה אין החרם חל על שכנגדו, אבל בחשבון כתב בכתב יד שכנגדו חל עליו החרם (קצה"ח).

(ט') שכנגדו הוא פסול לישבע אם כו' - ע"ש דלא נסתפק בזה המחבר וכתב בפשיטות דאין נותנין ע"ז חרם, ושארדבה ראוי לנזיפה המבקש ליתן ע"ז חרם, אם לא שאמר ברי לי יש לי עדים שהוא פסול ואינם רוצים להעיד בלא חרם, ע"ז כתב שם דנותנין חרם (סמ"ע).

(ד) ²⁹⁸האומר לחבירו: שטר שבידך זכות יש לי בוניח), אם הלה מודה שיש לזה בו זכות, חייב להוציאו בב"ד, וב"ד יעתיקו מה שכתוב בו מזכותו⁴⁵, אבל אם הלה אומר שאין בידו שטר שיהא בו שום זכות לזה(יט), אין מחייבים אותו להראות שטר לשום אדם. אבל אם ירצה זה להחרים החרם סתם על כל מי שיש בידו שטר שיש לו זכות בו, שיראנו, יחרים.²⁹⁹ ואם טען זה בודאי שהוא יודע שהשטר שיש לו זכות בו הוא אצלו, הרי זה נשבע היסת שאינו אצלו(כ).

(ח') שטר שבידך כו' - פירוש, כשאומר כן לאיש אחר שאינו תובע שלו (סמ"ע), טעם הדבר דהיכא דזה נהנה וזה אינו חסר ומטעם דכופין על מדת סדום אבל היכא דאיכא צד שהענין נוגע אליו אין כופין אותו להראותו (ש"ך * ב"ח), וי"א דאם בעל השטר אומר איני יודע אם יש לך, או איני מוציאו, אז עכ"פ מוציאו, ומזה נלמד ממילא דאם טוען "ברי לי שאין שם זכותך" ודאי נשבע היסת כשזה טוען ברי שיש שם זכות כמו באבד השטר, ולא מיקרי כאן יכול להתברר ולבטל השבועה, כיון שאין אדם רוצה להשביע את עצמו שידעו העולם את עשרו וממונו (ט"ז ופ"ת * כנה"ג), משמע מדברי הסמ"ע דבתובע שלו אינו חייב להוציאו, ובאמת מבואר דבתובע עצמו יותר מוכרח להראות. אלא דברי הסמ"ע לא קאי ארישא דמילתא אחייב להוציא, אלא כונתו אסיפא באם הלה אומר שאין בידו שטר שיהא בו שום זכות לזה אין מחייבים אותו כו', ועל זה כתב פי' לאחר שאינו תובע, אבל בתובע ודאי בכל ענין מחייבין אותו (רע"א * שבו"י ופ"ת).

(ט') אם הלה אומר שאין בידו כו' - ובאומר איני יודע אם יש בו זכות בזה לא כתב כלום, אבל הוא ממילא נלמד, דאמרינן ליה אם אינך יודע מחויב אתה לראות ולבדוק בתוך שטרך, ואם תמצא שיש לו בהן זכות תראהו לב"ד, ואם אינך מבין ע"ז תראהו ג"כ להב"ד והם יבינו ויבררו הדבר, דבכל טוען איני יודע כופין אותו להוציא, ור"ל באיני יודע איני "מכיר". ואם טען ואמר שאבד השטר מחרימין אותו חרם סתם, ואם טען ברי שהוא יודע בודאי שהשטר שיש לו זכות בו הוא אצלו, הרי זה נשבע היסת שאינו אצלו ונאבד ממנו. ולא דוקא שטוען נאבד ממני, דה"ה אם טען לא היה לי שטר כזה מעולם וזה טוען ברי לי שיש בידך שטר כזה, דנשבע. וז"ש המחבר כאן ואם טען זה שהוא יודע בודאי שהשטר הוא אצלו ה"ז נשבע היסת שאינו אצלו, ומשו"ה לא כתב המחבר לקמן סוף סימן ס' כלום מזה וסמך אמ"ש כאן (סמ"ע), משמע מדברי הסמ"ע שזה פירושו בדברי המחבר, אבל ע"י סק"יח) בשם הכנה"ג, אבל ברמב"ם מוגה איתא שבכל ענין מחייבים אותו להראות את השטר (פ"ת * ברכי יוסף).

(כ) ה"ז נשבע היסת - עיין לקמן (סי' פז סכ"ה), ועי' לקמן סי' כב סק"יז) (פ"ת).

(ה) ³⁰⁰המוציא שטר על חבירו, והלה טוען שיש בו זיוף(כא) ושאל שיתנו לו הטפסת השטר כדי לרקדק בן, נותנין לו אף על פי שכתוב בו: בלא טפיסת טופס מזה השטר.

(כב) שיש בו זיוף כו' - ה"ה ללא טענת זיוף, זכות של נתבע לראות את טפיסת השטר, ודוקא לכתוב טענת התובע והנתבע יחד איכא קפידא, משום דבטענות אדם חריף יכול לתרץ ולהשיב על טענת חבירו, משא"כ בדברי גוף השטר דקשה להוסיף או לגרוע ממנו (סמ"ע), וי"א דעיקר כמחבר ורק בטענת זיוף מראים לו השטר (ש"ך), נותנים לו הטפסה אף על פי שכתב בו בלא טפיסת טופס דהלא כשיתברר שהוא זיוף כל מה שכתוב בו הוא זיוף אבל אם לא טען שיש בו זיוף מועיל התנאי שהתנה בו שלא יתן לו הטפסה אלא מראה לו בפני בית דין לקרותו ואם לא כתוב בו בלא טפיסת טופס אפילו אינו טוען מזויף נמי נותנין לו טופס, ועוד באינו טוען מזויף אין נותנין לו כלל לפי שאינו נוטל טופס אלא להתחכם לבטל דברי אמת הכתובים בשטר (ש"ך * ב"ח), וי"א דעיקר שכן נותנים, אמנם זה רק כשיורדים לדין, ולא קודם לכן (ש"ך * רלב"ח).

סימן יז – להשוות הבעלי דינין בכל דבר, ובו י"ב סעיפים.

⁴⁵ כ"ז דווקא מפני שיש למחזיק השטר תועלת בו, אבל אם השטר לא שווה למחזיק כלום, אז חייב להביא לשני (תשורת ש"י סי' תכג).

ל: הערות עם [YL64] בדוק?

במאיר המשפּט זולק א'

(א) ³⁰¹ בצדק תשפוט עמיתך (ויקרא יט טו), איזהו צדק המשפּט, זו השוויית שני הבעלי דינים בכל דבר. לא יהא א' מדבר כל צרכו(א), ואחד אומר (לו): קצר דברך(ב). ולא יסבירו פנים לאחד וידבר לו רכות, וירע פניו לאחר וידבר לו קשות. ³⁰² ואם היה אחד מהם מלובש בגדים יקרים והשני מלובש בגדים בזויים(ג), אומרים למכובד: או הלבישהו כמותך, או לבוש כמוהו. ולא יהא אחד יושב ואחד עומד(ד), אלא שניהם עומדים, ואם רצו ב"ד להושיב את שניהם, מושיבים(ה). ולא ישב אחד למעלה ואחד למטה, אלא זה בצד זה(ו). בד"א, בשעת משא ומתן, (דהטענות) אבל בשעת גמר דין, שניהם בעמידה(ז), לכתחלה. איזהו גמר דין, איש פלוני אתה זכאי איש פלוני אתה חייב(ח), והעדים, לכתחלה, לעולם בעמידה(ט). הגה: ³⁰³ ועמידה ע"י סמיכה מקרי קפיר עמידה לענון זכאי. ועיין לקמן סי' כ"ח.

(⁸) לא יהא האחד מדבר כל צרכו כו' - משמע אפילו לא א"ל הדיין דבר כל צרכך אלא שלהשני אמר קצר דבריך הוא אסור (סמ"ע).

(²) קצר דבריך כו' - אבל לשניהם יכול לומר (ש"ך).

(³) והשני מלובש בגדים בזויים - כשאננס בזויים אף שאננס יקרים כמו מלבושי השני אין קפידא בכך, וי"א דגם בזה אין בדינו להעמיד הדת על תילו (סמ"ע), והאידנא לא חיישינן להטייה (ש"ך), [כהערה על הסמ"ע] וי"א דדי בזה כשנאמר לעני אל תירא, וכך אנו נוהגין (קצה"ח). י"א דאם העני תובע העשיר אין מזלזלין בו לחייב לשנות בגדיו, וי"א דאין חילוק (פ"ת). וי"א שכל הלכות אלה הם נלמדים מפסוק מדבר שקר תרחק, ובזה"ז הם רק לכתחילה ובדיעבד כשר אם לא קיימו אותם (פ"ת * רשד"ם).

(⁷) אחד יושב ואחד עומד - פירוש, שאסור לומר לאחד עמוד ולשני מניחו לישב, או לומר לאחד שב ולשני מניחו לעמוד, אבל פשיטא אם באו לפנינו והאחד ישב מעצמו והשני עומד מעצמו אין להזקק להם (ש"ך ופ"ת), ויש חולקים (פ"ת).

(⁷) ואם רצו ב"ד להושיב - אבל הבע"ד עצמן אינם יכולים לישב מעצמן, ואם ישבו מעצמן צריכים הב"ד לומר להם "עמדו", ואחר כך אם ירצו להושיבן מושיבין (פ"ת).

(¹) ולא ישב אחד למעלה כו' - אמה שכתוב לפני זה קאי, דקאמר דאם רצו בית דין להושיב את שניהן מושיבין, אזה כתב דאז לא ישב אחד למעלה, אבל בשניהן עומדין אין קפידא בכך דאין הב"ד אומרים להן לעמוד (סמ"ע).

(¹) שניהם בעמידה - ואם הבע"ד ת"ח מותר לישב כמו בע"ד ת"ח לקמן (סי' כח ס"ה). ואם הבע"ד היא אשת חבר לאחר מיתת חבר אין מושיבין אותה בשעת גמר דין, וי"א אף לת"ח אין להושיבו בשעת גמ"ד דאף בשעת גמ"ד שייך אסתתם טענת דאיך ולהושיב גם האידך אינו נכון בשעת גמ"ד כיון דאינו ת"ח, ואם שני הבע"ד ת"ח מותר לישב בשעת גמר דין. ולפי זה אם שני הבע"ד נשי חבר או א' אשת חבר לאחר מיתת חבר והשני ת"ח שניהם מותרים לישב בשעת גמ"ד (רע"א).

(⁷) איש פלוני אתה חייב - וצריכין לעמוד בשעת קבלת עדות דהוי כגמר דין (רע"א), ובדין שאין צורך לעדות אלא שע"פ הודאת הבע"ד פסקו הב"ד הדין, אז דווקא בשעת אמירתם "איש פלוני כו" הוא גמר דין, אמנם י"א שבשעת קבלת עדות אינו כגמר דין, ואין צורך לעמוד (רע"א * כנה"ג).

(⁷) והעדים לכתחילה וכו' - דוקא לכתחילה אבל בדיעבד בשניהם הדין דין, (סמ"ע וש"ך), וי"א דאפילו בדיעבד בזמן שהיו סמוכין, ודוקא עכשיו הוא דכשר בדיעבד משום שאין הדיינים סמוכים (קצה"ח).

(¹) ועמידה על ידי סמיכה כו' - עיין לקמן (סי' כח ס"ז) שהדיינים צריכין לישב בשעה שמקבלין העדות, דסמיכה כזו נקראת ישיבה, ואזלינן הכא והכא לקולא. ומיהו אם היו הדיינים וגם העדים נסמכים בדין אחד בפעם אחת, דאסור למיעבד הכי, דממ"נ חד מהם לא עביד כדינא (סמ"ע), ויש חולקים, שאם גם הדיינים וגם עדים בשחייה מותר (ש"ך). וי"א דעמידה על ידי סמיכה אינה עמידה כלל (ט"ז), וי"א אם נסמך כ"כ עד שאם ינטל אותו דבר יפול לא הוי עמידה, במקום שצריך עמידה דווקא, אבל גם כן אינה ישיבה במקום שיש איסור ישיבה (רע"א * מג"א)⁴⁶, וסמיכה הוי כישיבה, ולכן מותר לדיינים לסמוך ולא לעדים (פ"ת * מג"א), ועיקר כרמ"א (פ"ת * תומים),

הו: הערות עם [YL65]
ספתי כמה מילים.

ה: הערות עם [YL66]
ש"ך מתחיל בסמיכה ועובר לשחייה, וצ"ע אם זה כדברי המג"א. וזה מה שמקשה האורים גדולים, וכנראה שרע"א תירץ עם המג"א?

⁴⁶ עי"ש בפמ"ג דבעדות דיעבד מהני ישיבה, הלכך סמיכה ממש שרי לכתחלה.

במאיר המשפּט זולק א'

מש"כ ברמ"א "לענין זה" פי' לענין זה וכיוצא בו דהוי מדרבנן, שבזה אפשר להקל בסמיכה (פ"ת).

(ב) תלמיד חכם ועם הארץ שבאו לדין מושיבים את החכם, ואומרים לעם הארץ: שב, ואם לא ישב, אין מקפידין בכך (יא). הגה: ת"ח שצ"ל לדין, מותר לעמוד לפניו ולא חיישין סיקתתמו טענות כנגדו. (א') ואם לא ישב אין מקפידין בכך - ואם ישב והעמידו השליח ב"ד אין על הדיינים לחזור ולאמר לו שב (סמ"ע).

(ג) כבר נהגו כל בתי דיני ישראל לאחר התלמוד שמושיבין בעלי דינים וגם העדים (יב), כדי להסיר המחלוקת, שאין בנו כח להעמיד משפטי הדת על תלם.

(ד) שמושיבין בע"ד כו' - מ"מ העדים והבע"ד בעצמם כל מי שנגע יראת אלהים בלבבו ועמדו אבותיו על הר סיני יחושו לכבוד התורה והמצוה לקיים מצות ועמדו שני האנשים וגו', וראוי להם להשיב לדיינים ואנחנו נעמוד לפני ה' ולפניכם כי המשפט לאלהים הוא (ש"ך).

(ד) אם (התועים נזים) והנתבע אומר: אני חפץ שישבו אוהבי וקרובי אצלי כשאני טוען עמכם כדי שלא יסתתמו טענותי, כי אתם הרבים, הדין עמו. (לכן השותפים) יבררו להם אחד מהם לטעון בשביל כולם, או יטעון כל אחד לעצמו (יד) זה אחר זה וגם הנתבע לא יקח אוהביו אצלו, וע"ל סי' קע"ו ס"ה.

(ט) הדין עמו לכן השותפין כו' - כצ"ל, ואינו תולה בדעת התובעין או הנתבע, אלא הב"ד יכוף שניהן לכן (סמ"ע), וי"א דאין הדבר תלוי רק בדעת הבעלי הדין, ואם הם מתרצים שישבו אוהביו אצלו, אין למחות על ידם. ראובן ושמעון שבאו לדין, ושמעון הביא מידועיו עמו וראובן אומר יסתתמו טענותי, ואמר לו שמעון גם אתה תביא מידועיך עמך, וראובן אומר איני חפץ אלא שנינו לבד, הדין עם ראובן, כי שמא מידועיו של שמעון חריפי טפי ומרמזי לשמעון טענות, או שמא הם חזקים ואלמים או כיוצא בזה (פ"ת). אי טעין מסתתמן טענתי ויראה לבית דין שיש ממש בדבריו אפילו בדרך רחוקה שומעין לו (פ"ת * ברכי יוסף).

(ט') או יטעון כל אחד לעצמו - פירוש, והברירה ביד השותפין. וז"ש המחבר לקמן סימן קע"ו סעיף ל"ה ז"ל, שני אחים או שלשה שיש להם דין עם אחד, אינו יכול לומר יבוא אחד מכם ויטעון בעד כולכם, אלא יטענו כל אחד לעצמו אם ירצו, ועמ"ש שם? (סמ"ע).

(ה) אסור לדיין (טו) לשמוע דברי בעל דין (טז) האחד שלא בפני בעל דין חברו. הגה: 309 ודוקא שידוע הדין שיהיה דין בדבריו, אבל אם שמע טענת האחד ואחר כך נתלכח השני לזון לפניו, מותר להיות דין בדבר. 310 ולא יכתוב שום חכם פסק לאחד מצעלי הדיינים דרך א"כ (ניט), או שיכתוב לו דעתו בלא פסק, כל זמן שלא שמע דברי שניהם, שמא מחוץ דבריו ילמדו לשקר, גם משום שא"כ יטעון השני דרך אחר וילמדו לכתוב להיפך, ואיכא זילתא לחסס (כ). 311 וכן הבעל דין מוזהר על כך. 312 ותלמיד שיש לו דין לפני רבנו (כא), לא יקדים לבא קודם בעל דינו, שלא יהא נראה כמקדים כדי לסדר טענותיו שלא בפני חברו. ואם יש לו עת קבוע לבא ללמוד לפניו, ובא העת ההיא, מותר.

(ט') אסור לדיין כו' - דכשישמע דברי האחד שלא בפני השני לא יבוש מלטעון שקר ושוא (סמ"ע), אבל אם שמע מותר בדיעבד לדון, אבל אם הדיין נשאל כבר על הענין וכתב פסק עליו, ועוד זוכר את הפסק, אין רשאי לדון על אותו הדין עוד פעם דחשיב כנוגע (ש"ך), וי"א שהוא כשר לדון, וכ"ש שהאב"ד שחתם על גזירה, שכשר להיות דין לדון על הגזירה עצמה (רע"א * חכ"צ), ועי' מהרי"ט [הוב"ד לעיל סי' יג סק"כג] (רע"א), ועיין לקמן (סי' לג סק"א). וי"א שדיין שפסק לא' מהבע"ד אינו יכול להיות דין אפי' בשותפות עם אחר כי נוגע בדבר, אבל לבע"ד אחרים יכול (פ"ת * כנה"ג), מי שדן דין א' יכול לדונו פעם אחרת (פ"ת * כנה"ג), חכם שעייין בדין אחר וכת' עליו בפסק יכול להיות דין לדונו, דוקא בדיין שלא היה מקובל לשני הכתות אלא שנשאל דרך שאלה ואחר זמן בא הדין לפניו, אבל בדיין שמקובל לשני הכתות אינו יכול לחזור לדונו (פ"ת * כנה"ג), הא דפסול לדון אם כתב עליו פסק, היינו אעפ"י שנתרצה חברו לדון בפניו מ"מ הוי כפסול גמור וצריך קנין דאל"כ אפילו בשמיעה לבד יכול בע"ד לומר איני דן לפניך, אבל אם בדין אחר דומה לזה פסק הדין או כתב דרך כלל על דין הלזה דעתו כך וכך, מותר לישוב בדין אם בא

ל: הערות עם [YL67]
א הבאתי תא דברי
הש"ך.

[YL68] עם הערות: נר
אה מה הפת"ש רצה
להביא משם לא
הבאתי

במאיר המשפּט זולק א'

מעשה דומה לזו לידו (פ"ת * אורים), ועיין מ"ש לקמן (סי' רלא סכ"ח ד"ה או של⁴⁷) (פ"ת), י"א דאיסור זה מדאורייתא, וי"א אין חילוק בזה בין דיין יחידי או ב"ד השוה לשניהם לברורים שזה בורר לו אחד וזה בורר לו א' וכו', וצ"ע אם הם חולקים א' על השני. וכל זה לכתחילה אבל בדיעבד אינו פסול, אף אם הבע"ד אחד אומר לדיין טענותיו וטענות חבריו אסור לשמוע (פ"ת).⁽¹⁷⁾ לשמוע דברי בע"ד - מותר להדיין לשמוע בדרך כלל ותאורית אופן התביעה, אמנם לא צורתה ואיכותה ומהותה על גדר מרכז הויתתה. על דרך משל אם קיבל אחד לפני מי שיודע שיהיה דיין בדבר קבען פלניא, אסור לחקור ולומר לו איך קבעך ובמה ומתי קבעך ובפני מי וכדומה לזה, וי"א דאפילו קובלנא בעלמא אסור לשמוע (פ"ת).

⁽¹⁷⁾ ודוקא שיודע הדיין כו' - פירוש, ויודע ג"כ שבע"ד השני יצטרך לעמוד לפניו, ואז לא ישמע לכתחילה שמא לא יהא ניחא להשני שידון בדבר שכבר שמע טענה של שכנגדו, וגם כשיודע שיהיה דיין בדבר נכנסו דבריו באזניו. משא"כ כשאינו יודע שיהיה דיין בדבר מותר לו לשמוע, ואח"כ לא ידון אא"כ נתרצה גם השני לדון לפניו אף שכבר שמע, דהשמיעה מצד עצמה לית בה איסור, אלא במה שהוא דיין ויצטרך הלה לעמוד לפניו הוא דאסור (סמ"ע).

⁽¹⁸⁾ מותר להיות דיין בדבר - היינו כשמודיע להשני כבר הייתי שומע טענת חברך ומ"מ נתרצה לדון לפניו. אבל אם אין מודיע, יכול חבריו לחזור ולומר אדעתא דהכי לא נתרצתי לדון לפניו, וי"א דצרי' לקבל קנין על ריצוי ובזה"ז בעו"ה מקילים בזה (פ"ת * אורים).

⁽¹⁹⁾ פסק לאחד מבעלי הדינים - כשיש דין שאינו תלוי בטענה שבין איש לחבירו רק בדיני נחלות, מותר לשמוע צד א', וכן מותר בכל ענין להשיב להשואל לבדו, ויש חולקים, ואז כ"ש בדורות הללו שאין דינו תקיפה לכוף לדון בדיני ישראל, יש לחוש דאם יאמר לו הדין אפילו בעל פה ויראה שלא יזכה בדינו ישמיט עצמו מד"ת, לכן הירא וחרד ימנע עצמו שלא להשיב כלל לשואל לבדו. ובמקרה של ביזוי ת"ח מותר להשיב לצד אחד, הגם שאין להשיב לאחד מן הצדדים, אמנם כבר הזהירו חז"ל דאסור לשמוע זילותא דצורבא מרבנן ולשתוק, ובודאי ראוי להפך בזכותא דצו"מ. וכן מותר להפוך בזכות על אלמנה אחת אם השאלה רחוקה ממנו ולא יהיה דיין בדבר. ובאפרושי מאיסורא אפילו מדת חסידות ליכא, ואין לך אפרושי מאיסורא גדול מזה דהרי הוא כאפיקורס המבזה חבריו בפני ת"ח, מכ"ש המבזה ת"ח עצמו, וכן מותר להשיב לצד אחד בענין באיזה מקום ידונו, שאין משיבים להתובעים לא ישיגו לברירת דינים כי על דא הם מידיינים ויהיה שורת הדין נלקה. ובדבר שיש בו דרא דמצוה, כגון ביטול שידוך, אין לחוש לחששא זו (פ"ת).

⁽²⁰⁾ ואיכא זילותא להחכם - אפילו אם אין היין מלמד לצד א' שום טענה כלל ועקר אסור לו לגלות דעתו קודם אם לא שהוברר לדיין לפסוק הדין מרצון שני בעלי הדין יחדו או דייניהם ושלא יכתוב שום חכם פסק לאחד מבעלי הדין בדרך אם כן או שיכתוב לו דעתו בלא פסק כל זמן שלא שמע דברי שניהם שמא מתוך דבריו ילמדו לשקר גם משום שאח"כ יטעון השני בדרך אחר ויצטרך לכתוב להפך ואיכא זילותא לחכם ומי שעבר וגילה דעתו קודם שאסור לדון אח"כ אבל בעל דין שתבע חבריו עם שטר חוב או שטר מתנה או שטר מכירה או שאר ענין וחבירו רוצה לבטל השטר על פי טענותיו ואמתלאות שנותן שהחוב או המתנה אינה כלום והדיין רואה לבעל השטר איזה זכות בלשון השטר שיהיה זכאי. מותר לו לדיין לפסוק לזכות את בעל השטר על פי אותו זכות שרואה הדיין בשטר אף על פי שבעל השטר לא טען אותו זכות וגם לא הרגיש בו כלל (ש"ך * באר שבע).

⁽²¹⁾ ותלמיד שיש לו דין כו' - י"א דוקא נקט תלמיד שיש חשד שיסדר טענותיו לפני רבו מאהבתו אותו, וי"א דלרבנותא נקט תלמיד אף על פי שאיכא למימר שהלך שם ללמוד, דלפעמים לומד רבו עמו בשעה שהוא פנוי אף בשעה שאינו קבוע לו, אפ"ה אסור, וכל שכן אחר שאין לו עסק אצל הת"ח הדיין, שיש חשד בכניסתו אצלו לבדו (סמ"ע).

⁽¹⁾ ³¹³ לא יהיה הדיין שומע מפי המתורגמן (כב), אם היה מכיר בלשונם ושומע טענותיהם. אבל אם אינו יודע בלשונם כל כך שידע להשיב להם להודיעם פסק הדין, מותר להעמיד מתורגמן. הגה: עיין לעיל סימן י"ג סעיף ג'.³¹⁴ אם טוענין בכתב אם אחד רוצה לטעון בלשון אחר, והשני בלשון אחר, אין אחד יכול לכוף חבירו.

⁴⁷ זה תמצית דבריו שם: קהל שמנהגם לעשות עריכה לסוף ג' שנים, ויהי היום הקדימוה, והעריכו ליחיד אחד והעלו עריכתו הרבה, ולא נמצא היחיד ההוא בעיר ועתה מערער. אין היחיד יכול למחות ותקנת הציבור קיימת, אלא דאם היחיד המערער הוא מהמונים או מפרנסי הקהל הדין עמו.

במאיר המשפּט זולק א'

(כב) שומע מפי המתורגמן - עי' לקמן סימן כ"ח סעיף ו' לענין עדות, וטעם הדבר דיותר יוכל להתברר האמת כששומע מפי בעלי דינין והעדים עצמן, ומשו"ה כשמבין הדיין לשונם אלא שאינו מהיר בלשונם כדי לדבר עמהם, מותר להעמיד מתורגמן ביניהן, והמתורגמן מדבר עמהם לפני הדיין מה ששימין בפיו מחקירות ודרישות ופסק דין, והדיינים מבינים ועומדים על דבריהם. גם אם הדיין א"צ לשום מתורגמן שיודע ג"כ להשיב בטוב, רק שהבע"ד רוצים להעמיד מתורגמן שימליץ דבריהם באזני הדיין לאחר שטענו הן בעצמן לפני הדיינים, מותר. ואם הבעל דין לא נתן כח ורשות למתורגמן אסור, ומה שבזמן הזה נוהגין לדון לועזים על ידי מורשה שלהם, הוא מפני שכל שבאו לדון לפני דיינים קבועין הו"ל כקיבלו עליהם לדון כן, ואין לנו אחר הקבלה כלום (סמ"ע), עיין לקמן סי' קכ"ג וקכ"ד ?, ועיין ב"ח [בדיני ממונות אינו אסור אלא מדרבנן ולכתחילה דוקא אבל היכא דלא אפשר כגון בני איטליאה ובני תוגרמה הבאים במלכותינו ואין כאן מי שיכיר לשונם כל עיקר, שומע הדיין ע"פ תורגמן אף לכתחילה, דבכי הא לא תיקנו רבנן] (ש"ך), לפי דברי הב"ח סמכו הדיינים בזה"ז שמעמידין תורגמן וכל היכא דליכא מאן דידע לישנא דהנהו לעוזי, שומעין טענותיהם מפי המתורגמן, כיון דלא שכיח כולי האי ואיכא פסידא לבע"ד לא גזרו רבנן. ואי ליכא תורגמן כלל שומעין ע"י רמזות ותנועות ודין עליהם, (פ"ת), כל ההלכה שלא לשומע מפי המתורגמן היינו כשיש בית דין שמכירים את לשונם (פ"ת * שעה"מ), י"א הא דלא יהא הדיין שומע מפי המתורגמן, היינו דוקא בתורגמן אחד אבל על שני תורגמנין יכול לסמוך. וי"א ל"ש אחד ל"ש שנים, דאם יש דיין מכיר לשונם צריך הדיין המכיר לדונם ולא מהני שני תורגמנין, ואי ליכא דיין המכיר לשונם סגי בחד, דאי לאו הכי הו"ל למימר דאי משכחת שני תורגמנין יעמידו, דבהכי אפילו לכתחילה אמרו לסמוך. וטעמא שצריך לכתחילה להגיד בפני מי שמבין השפה, דכל שהדיין שומע מפי הבע"ד יכול לברר ולכוין האמת. ועוד, דאיכא למיחש שמא התורגמנין גם שניהם לא הבינו הטענות כדחזי (פ"ת).

(ז) צריך הדיין לשמוע דברי הבעלי דינים ולשנות אותם (כג), שנאמר: ויאמר המלך זאת אומרת בני החי וגו' (מלכים א' ג כג), ומצדיק הדין בלבנו (כד), ואחר כך חותכו.

(כג) ולשנות אותן - נראה פשוט דצריך לשנותן לפני בע"ד מיד אחר שטענו בעוד שעומדים הבע"ד לפנייהם, וקודם משא ומתן של הדיינים. וסברא היא, כדי שיהא נוח דעת בע"ד ולא יעלה על לבם שמא הדיינים ישאו ויתנו בדין ולא הבינו טענותן ואחר שיסכימו על הדין שוב לא יחזרו בהן. ועוד, שמא באמת הדיינים לא עמדו היטב על דברי טענותן, ובשנותן לפני הבע"ד יעוררו אותן לומר כה וכה היו טענותיהם (סמ"ע), לפי דברי הסמ"ע צריך לשנותו לפני הבע"ד וטרם שישאו ויתנו בדין, ולא כמו שנוהגים עכשיו שחוזרים הטענות קודם אמירת הפסק לאחר שכבר נגמר הדין ביניהם אמנם מה נהוגים לחזור על הטענות לפני הפסק רק שייך בדין יחיד מומחה דדן לבדו, אבל בב"ד שלשה לא שייך כן (פ"ת * או"ת), וי"א דהחזרה תהיה בפניהם אם הוא דיין אחד כמו שלמה המלך, ואם הם ג' או יותר יחזור אחד מהם הטענות בפני חבריו שלא בפני הבע"ד והם חוזרים ג"כ הטענות עמו בנחת כו', וי"א הטעם הוא שבהוצאת הדיין הטענות בפה מועיל לו לדעת משפט הדין ההוא, ולפ"ז אם הם ב"ד של שלשה א"צ לחזור הטענות לפני בע"ד אלא אחד יחזור לפני חבריו, וי"א דאחר שישמע טענות כל אחד ואחד צריך שיאמר לבעלי דינין אתה טוען כך וכך ואתה טוען כו"כ, כדי שלא יחשדו אותם הבע"ד שמא שכחו אחת מהטענות, ולפ"ז אף אם הם שלשה צריך להחזירם בפני בע"ד (פ"ת).

(כד) ומצדיק הדין בלבו - אם דן ביחידי מצדיק בלבו ובדעתו בינו לבינו, ואם דנין בשלשה, מצדיקים ביניהם במשא ומתן (סמ"ע).

(ח) ³¹⁶דיין שדן דין ולבו נוקפו (פירוש מכהו ונחבט בקרבנו) לומר שהוא טועה, לא יחזיק דבריו להביא ראיות להעמידם, שהוא בוש לחזור, אלא לכל הצדדים יחזור להוציא הדין לאמתו. ³¹⁷לא יעשה הדיין מליץ לדבריו של בעל דין, אלא יאמר מה שנראה לו וישתוק(כה), ולא ילמד לאחד מבעלי הדין כלל. אפילו הביא אחד מבעלי הדין עד אחד(כו), לא יאמר לו: אין מחייבין ממון ע"פ עד אחד, אלא יאמר לנמען: הרי זה העיד עליך, עד שיטעון(כו) ויאמר: עד אחד אינו נאמן עלי, וכן כל כיוצא בזה.

(כה) אלא יאמר מה שנראה כו' - רצה לומר שהבע"ד יאמר והדיין ישתוק (סמ"ע).

(כז) עד אחד - וי"א שיכול הדיין לטעון כך, וצ"ע למה לא מובא (סמ"ע), ועיין לקמן (סי' מב סמ"ע סק"י) (ש"ך), אם הביא התובע עד אחד, אם יאמר בפני נתבע תיכף עד אחד אינו נאמן, הלא נותן

במאיר המשפּט זולק א

אצבע בין שינו להכחיש העד אחד, ומתוך דבריו ילמוד לשקר, רק יאמר לו מה אתה אומר ראה הרי כאן עד שמעיד כן, ואם יודה טוב, ואם אומר שקר אתה אומר אף על פי שלא ידע דעד דאחד אינו נאמן, מ"מ יכול הדיין אח"כ לפסוק כפי הדין דעד אחד אין נאמן, כי מה בכך שלא ידע הדין סוף כל סוף מכחיש לעד אחד, אבל לפתוח לו ולשים אצבע בין שינו להכחיש עד אחד אסור (פ"ת * תומים), ו"א הטעם שאין אומרים כך נגד עד א', שכן אין חשש שקר בעד א', אלא יש חשש שמא שכרו לשקר לו, אבל זה חשש רחוק, ומבטלים אותו בקלות, ומסתמא הוא כשר להעיד (פ"ת * תשב"ץ), ואפילו אומר יודע אני בעצמי שאיני חייב אך כיון שזה העיד אני חייב על פיו, הדיינין מחוייבין לפסוק כדין תורה, ולא לחייבו. ואפילו טענה שלא הזכיר הבע"ד כלל, כל שטענה קרובה היא טענין ליה אנן משום פתח פיך לאלם (פ"ת), ו"א דכשהוא בדרך שאלה ע"י כתב או מותר לחכם לגלות זכותו. ועיקר דאף ע"י כתב צריך להתישב הרבה שמא ילמדו לשקר מתוך צדדי הפסק, ולבסוף יעמדו לפני בית דין בטענות שקר לפי מה שלמדו מהפסק (פ"ת * ברכ"י).

(ט) ראה הדיין זכות לאחד מהם, ובעל דין מבקש לאמרו ואינו יודע לחבר הדברים, או שראוהו מצטער להציל עצמו בטענות אמת, ומפני החימה והכעס נסתלקה ממנו, או נשתבש מפני הסכלות, הרי זה מותר לסעדו ולהבינו תחלת הדבר, משום פתח פיך לאלם (משלי לא ה), וצריך להתיישב בדבר זה הרבה כדי שלא יהיה כעורכי הדיינים(כז).

(כ) כעורכי הדיינים - ואם אינו אדם חשוב אין איסור לערוך לפני הדיינים ראיות לזכות קרובו, א"נ ללמוד לקרובו טענות אמת, ו"א כשאינו אדם חשוב אפילו שלא לקרובו שרי, ועיין בש"ך לקמן סימן ס"ו ס"ק פ"ב? שכתב וז"ל: שמותר להשיא עצה למחול אם יגיע לו לירוש שום הנאה במחילה זו, ובלבד שלא יהא המיעץ הזה מן הדיינים, שאין לו לדיין ללמד טענות ותחבולות. וקשה על דברי הש"ך דאף שהוא אינו דיין בדבר לא יעשה כעורכי הדיינים, ואפשר דאף הש"ך לא התיר אלא לגבי יורשים, ואפשר דמיירי מקרוב להבע"ד, ואפ"ה אם היה דיין בדבר אסור. ו"א דאדם חשוב צריך לזהר שלא ללמד אפילו לקרובו טענות אמת, ושאר כל אדם יכול ללמד לקרובו דוקא טענות אמת, אבל אם אינו קרובו לא (פ"ת).

(י) אין לדיין לרחם בדין על דל, שלא יאמר: עני הוא זה ובעל דינו עשיר וחייב לפרנסו, אזכנו בדין ונמצא מתפרנס בכבוד. ולא להדר פני גדול, שאם באו לפניו עשיר וחכם גדול עם עני והדיוט לא יכבדנו(כח) ולא ישאל בשלומו, שלא יסתמו דברי בעל דינו, ולא יאמר: היאך אחייבנו בדין ונמצא מתבייש אלא אפטרנו אחר כך אומר לו שיתן לו את שלו, אלא יחתוך הדין מיד לאמיתו. ואם באו לפניו אחד כשר ואחד רשע, לא יאמר: זה רשע וחזקתו משקר וזה בחזקת שאינו משנה בדבורו(כט) אטם הדין על הרשע, ³²¹אלא לעולם יהיו שני בעלי הדין בעיניו כרשעים, ובחזקת שכל אחד מהם מוען שקר(ל), וידון לפי מה שיראה לו מהדברים, וכשיפטר מלפניו יהיו בעיניו ככשרים, כשקבלו עליהם את הדין, ³²²וידון כל אחד לכף זכות(לא).

(כ) לא יכבדנו כו' - ומ"מ יעמוד לפני ת"ח וכמ"ש הרמ"א בסימן זה סעיף ב', והטעם דהכל יודעים שמחוייבים לעמוד לפני ת"ח ולא יסתתם טענתו עבור זה (סמ"ע).

(כ) וזה בחזקת שאינו משנה דבורו כו' - היינו דוקא שיעמדו על חזקתו בלא ראייה אחר זכותו, הוא דאסור, אבל כבר נתבאר דמצוה להפך בזכותו דת"ח ופשפש אולי ימצא לו זכות, וכמו שכתב בריש סימן ט"ו (סמ"ע).

(ל) ובחזקת שכל אחד מהם מוען שקר - דהיינו שהתובע תובע יותר ממה שחייב לו, וזה כופר אף במה שיודע שחייב לו (סמ"ע), ועפ"ז כתב בספר חסידים דאין להסתכל בפני הבעלי דין כשטוענים, דאסור להסתכל בפני רשע. ונראה דוקא היכא שיש כפירה ביניהם כי ההיא דהכא, ופשוט (ש"ך), אבל טוב שלא בהסתכלות היטב רק לראות בפניו ויטיל אימה כדי שיטעון האמת, וכשאיין רואין עליו יטעון מה שירצה (פ"ת).

(ל) וידון כל אחד לכף זכות - דאפילו אם הוכחש על פניו ויודע שבמיד תבעו, או הלה כופר שלא כדין, מ"מ י"ל דמשום מלוה ישנה שיש לזה על זה עשה כן, וכמ"ש בסימן צ"ב סעיף ג' בדין חשוד על השבועה (סמ"ע).

(יא) ³²³צריך הדיין לפסוק הדין מיד אחר שיתברר לו. שאם מענה את הדין ומאריך בדברים הברורים כדי לצער אחד מהבעלי הדינים, הרי זה בכלל לא תעשו עול. @NO MB

ה: הערות עם [YL69]
אם זה עוזר?

במאיר המשפט זולק א'

(יב) ³²⁴כשאהד מבעלי דינים מגזם לחבירו בפני הדיין ואומר לו: כך וכך תתחייב לי בדין, אם אין הדין כך צריך הדיין לומר לו: שקר אתה דובר(לב). הגה: ³²⁵צעל לין שזבע חזינו צעד דנכ מועט, והדיין רואה שיתחייב לו על פי הדין יותר ממה שזבע, אין לו לדיין לפסוק יותר ממה שזבע, ³²⁶ואס פסק לו יותר(לג)(לד), הוי טעות דין, וחזוק(לה).

^(לב) צריך הדיין לומר שקר אתה דובר - כדי שלא ישמע השומע ויסבור שדינא הכי כיון שהדיין שותק (סמ"ע), פי' דאמר לו אילו רציתי יכולתי לתבוע אותך בכ"כ אלא שאין רצוני, ובאמת אין בידו מכח הדין לתבוע בכך וכך הואיל ואין זה מעין המשפט אשר דנו עליו, כי הוא באמת אינו תובעו בכך, לכן יש לדיין לומר לו שקר אתה דובר לא היה באפשרך לתבועו מפאת הדין בכך, כי אם ישותק הדיין יטעה השומע ויחשוב שהאמת כך שהיה באפשרי לטעון כך מדשתק הדיין, וידון השומע דין מעוקל בפעם האחרת, אבל בדבר שעתיד הדיין לעשות מעשה תיכף היפך דברי הבע"ד, א"צ שתיכף יאמר שקר אתה דובר כי עוד מעט בעיניו יראה כי לא דיבר נכונה. ואם אחד מבע"ד מגזם לחבירו ואומר כו"כ תתחייב לי בדין, ושכנגדו אינו בקי בדין, הדיין צריך להכחישו. ופי' דברי הרמ"א "ושכנגדו אינו בקי בדין", לאו למימרא דאי בקי אף דשתיק ולא קאמר מידי דהדיין מצי שתיק נמי, אלא הכונה דשכנגדו אינו בקי ומשו"ה אינו מכחישו הוא עצמו, ואורחא דמילתא נקט. ואם הבע"ד היו דבריו עם הדיין בדרך שאלה שיעשה לו כך, א"צ הדיין להשיבו שאין הצדק אתו (פ"ת).

^(לב) אין לדיין לפסוק יותר ממה שתבע ואם כו' - במקורם של דברים מדובר שהתובע ידע שיתחייב לו הנתבע טפי, אלא שרצה לוותר עמו, משא"כ בבע"ד שתובע פחות מפני שאינו בקי בדין, דילמא בכלל פתח פיך לאילם הוא וחייב לפסוק עליו יותר וכדיניה, או לכל הפחות אם פסק הדיין יותר אין הדין חוזר, וכן עיקר (סמ"ע), וי"א דעיקר כרמ"א ולא הוזכר בדברי רמ"א שהדיין רואה שהתובע טועה בדין, אלא סתמא קאמר, בע"ד שתבע את חבירו בעד דבר מועט והדיין רואה שיתחייב לו יותר כו', והיינו שהבע"ד תובע בסתם דבר מועט, לא יפסוק לו הדיין יותר ולומר בודאי התובע טועה בדין, אלא יכול להיות שמוותר כנגדו או מחל לו, ולכך מספק לא יוציא ממון, כל זמן שלא נתברר באמת שהוא טועה בתביעתו (ש"ך), וי"א שכל שיטתו בנוי על כך דמחילה בטעות הוי מחילה. ועיין במהרי"ט [כל שהיה מוטעה במחילה ויש לומר שעל דעת כן לא היתה כוונתו למחול את שלו מחילה בטעות כזו אינה מחילה כלל] (קצה"ח), וי"א דבמקום שלפי הדין הוי גזל תחת ידו אם אינו מחזירו, ודאי דחייב להחזיר, ואף שחבירו אינו תובעו תלינן בטעות שאין לך בכדי שהדעת טועה יותר מדין, אבל במקרה דאם כך יזכה בזה ואם לא יזכה בזה, וכל זמן שאין תובע לשלם לו, אין שום גזל תחת ידו, אז אסור לדיין לגבות יותר מהתביעה (נתה"מ), וי"א כש"ך אלא שיש לחלק בין ת"ח לע"ה, דע"ה בחזקת שאינו יודע הדין וטעה (פ"ת). וי"א כסמ"ע שחב"ד יאמרו לו שאם מתחילה כיון למחול מותרו הרי גזל בידו ליקח יותר, ואם מתחילה באמת מחמת ספק לא תבעו יותר הרי זה פתח פיך לאילם והוא בכלל לכל אבידת אחיך (רע"א * מעיל צדקה, פ"ת).

^(לב) ואם פסק כו' - מותר לדיין לפסוק לזכות את בעל השטר ע"פ אותו הזכות שרואה הדיין בשטר, אף על פי שבעל השטר לא טען אותו הזכות ולא הרגיש בו כלל (ש"ך).

^(לב) הוי טעות בדין וחזור - כלומר הדין חוזר כל זמן שלא הוציא הדיין ממון, אבל אם הוציא הדיין מה שמגיע לו ע"פ הדין ונתנו לתובע, נראה דאינו חוזר, לפי מאי דפרישית שאין לדיין לפסוק יותר משום שאין להוציא ממון מספק, א"כ השתא דכבר הוציא היכא דקיימא ממונא תיקום (ש"ך), עיין ש"ך סק(לג) שכתב דעיקר הטעם דאין פוסקין יותר, הוא משום דמספיקא אינו מוציא ממון דמחזקין ליה במחילה. ומהאי טעמא פסק כאן דאם כבר הוציא ממון, דיכול לומר שהיה מכח טעות כיון שהוא מוחזק וכו'. ונראה דאפילו לא הוציא הדיין עדיין ממון, והוא חוזר וטוען לפני בית דין המותר שמגיע לו על פי הדין, ואומר שמה שתבע מקודם פחות היה בטעות, דיכול לחזור ולטעון, והבית דין פוסקין לו אחר כך גם המותר, לא מיבעיא אם הוא בתביעת קרקע, שאפילו אם הקנהו לו בפירוש יכול לחזור בו קודם שעשה קנין המועיל, אם כן הכא נמי אפילו אם נאמר כדעת הסמ"ע דודאי מחילה הוא, מכל מקום הוא יכול לחזור בו קודם שעשה קנין, אלא אפילו במטלטלין שאם היה מוחל בפירוש לא היה יכול לחזור, מכל מקום כיון שכתב הש"ך דהכא אינו אלא ספק מחילה, נאמן לומר שהיה מחמת טעות, דהא מחילה בטעות הוי מחילה, ונאמן לומר שמחל בטעות ולא מחזקין ליה שהיה יודע הדין ומחל, ונאמן לומר שבטעות מחל, אבל אחר נתינה אינו יכול לטעון טעיתי, כמבואר לקמן (סי' פא סכ"ו) (נתה"מ).

ה: הערות עם [YL70]
פ"ת מביא מעיל
צדקה, והוא שיטת
הסמ"ע

במאיר המשפּט זולק א'

סימן יח – כיצד נושאים ונותנים בדבר, ושהולכים אחר הרוב, ובו ו' סעיפים.

(א) ³²⁷הביא אחד מהבעלי דינים עדים (א) לדבריו, מכניסין העדים ומקבלים עדותם כראוי, כמו שיתבאר בסימן כ"ח, ולאחר שיקבלו עדותם יוציאו כל אדם לחוץ (ב), וישאו ויתנו בדבר. ³²⁸קט' אומרים לטוב להתחיל מן הקטן (ג). אם יסכימו לדעת אחת, מוטב, ואם לאו, ילכו אחר הרוב. ³²⁹שנים אומרים (ד): זכאי, ואחד אומר: חייב, זכאי. שנים אומרים: חייב, ואחד אומר זכאי, חייב. אחד אומר: זכאי, ואחד אומר: חייב, ואחד אומר: איני יודע, ואפי' שנים אומרים: זכאי או חייב, ואחד אומר: איני יודע, ³³⁰יוסיפו שני דינים (ה) (ו), ונמצא שהם המשהו (ז), נושאים ונותנים בדבר, אם שלשה מזכים ושנים מחייבים, זכאי. ואם שלשה מחייבים ושנים מזכים, חייב. שנים אומרים: זכאי, ושנים אומרים: חייב, ואחד אומר: איני יודע, יוסיפו עוד דינים (ח), אבל ארבעה אומרים: זכאי או חייב, ואחד אומר: איני יודע (ט), או שאמרו שלשה: זכאי, ואחד אומר: חייב, ואחד אומר: איני יודע, בין שהוא אותן שאמר תחלה איני יודע (י), בין שהוא אחר, הולכים אחר הרוב. הגה: וכן נ"ל עיקר, ללא כמו שכתב לעיל סימן י"ג סעיף ז' בהפנינו, והוא דעת החולקים. ³³¹ואפשר דעתו לחלק בין אם נתברר תחלה יותר מג' ובין ירדו מתחלה לג', אך אינו נ"ל, רק שחולקים, הא' דעת הרמב"ם, והשני דעת הרשב"א (וי"ט). ³³²קהל שברכו ד' או ה' ביורוקים, אין הולכים אחר הרוב, שאין רוב אלף צבית דיוניג. ואם אמרו הקהל שילכו אחר הרוב, והם שקולים, אין אומרים שיצאו אחריים וכיכעו, שהרי הקהל לא לקחו רק אלו המצורקים, אבל אלו המצורקים יכולים לשאול לאחרים ויפסקו על פיהם מה שיראו.

(כ) הביא אחד מהבעלי דינים עדים כו' - י"א דאסור לדיין לדון היכא דגילה דעתו קודם וצ"ע. [הגה. ועיין לעיל סי' יז סק"ט (טו)] (ש"ך).

(א) יוציאו כל אדם לחוץ - כדי שלא ידעו הבע"ד מי הוא המזכה ומי הוא המחייב, וגם משום דאל"כ שמא ישמעו הבע"ד דברי משא ומתן של הדיינים ומתוך דבריהן ילמדו לטעון שקר (סמ"ע), י"א דגם את בע"ד מוציאים לחוץ כמו שמוציאים את העדים, אבל שאר כל אדם שאינן בע"ד ואינן עדים א"צ להוציאן לחוץ, אלא אדרבה ראוי להניח מי שהוא תלמיד ותיק, דדוקא תלמיד בור אין להניח לישיב לפניו כדלעיל סימן ט', וי"א דעיקר כפשוטו שיוציאו כל אדם אף לאותן שאינן בע"ד ולא עדים כדי שלא לחוש להם להולך רכיל, רק כל השייכים לדיינים כגון אחד מן התלמידים א"צ לצאת אם לא שהוא תלמיד בור, ועמ"ש לעיל (סי' ז' ס"ח סק"ל (ח)) (פ"ת).

(א) דטוב להתחיל מן הקטן - פירוש, אף שאינו חובה זה כ"א בדיני נפשות (סמ"ע), י"א ראוי לעשות בענין שלא יצטרכו לענות על רב. כלומר שידברו הם תחלה. ולא מפני כבודו. אלא שיש לחוש שמא לא ירצה התלמיד לחלוק אחר כך על הרב כי יתבייש ממנו ויכניס דבריו (פ"ת * תוס' יו"ט), ויש חולקים (פ"ת * ברכ"י), וי"א דכונת הרמ"א להתחיל לעולם מן הקטן, אבל לפרקים אסור, כי הוא זילתא להגדולים אשר שם (פ"ת).

(א) ילכו אחר הרוב, שנים אומרים כו' - בא ללמדנו בזה דאף בדדיני נפשות אין הולכין אחר הרוב לחובה כי אם כשנתרבו שנים המחייבים על המזכים, מ"מ בדיני ממונות שמה שהוא חובה לזה הוא זכות לזה, בחד סגי (סמ"ע), אם יושב חד דגמר בדין עם תרי דלא גמירי והם רבו עליו, הולכין אחריהם (פ"ת), אמנם י"א דדעת הרוב הדיוטות דלא גמירי דפסילי לדיני ממונות לא גוברים על דברי הגמיר דכשר לדון דיני ממונות (פ"ת שעה"מ).

(א) ואחד אומר איני יודע יוסיפו הדיינים - הטעם, דאין שייך לומר דהולכין אחר הרוב אלא כשכל הג' ישבו ונתנו ונשאו בדבר וכל אחד אומר טעם לדבריו ושנים הסכימו לדעת אחת, אז בטלה דעת השלישי ברוב, משא"כ כשאומר איני יודע דמחשב כאילו לא ישב עמהן, ואמרינן שמא אם ישב עמהן שלישי שהיה אומר דעתו היו השנים מסכימין עמו, וזהו דוקא בשלשה הראשונים, אבל אחר שהוסיפו עליהן, אף שאמר האחד איני יודע, מ"מ כיון דמתחילה לא ישבו כ"א אדעתא דג' והרי נשאר ג' שבירו דעתן ומסכימין לדעת אחת, משו"ה הולכין אחריהן (סמ"ע), י"א דאם עבר ונצטרף לישיב עם שני יושבי קרנות ורואה שרוצים לקלקל הדין מותר ללמד לשונו לומר איני יודע כדי שיוסיפו שני דיינים, וי"א אפילו אם כבר אמר דעתו לחבירו שרבו עליו שנתן לבו על דבריהם, והוא מסופק בדין [ולא שודאי הם רוצים לקלקל הדין] יכול להכריח אותם שיוסיפו דיינים כדין אחד אומר איני יודע מעיקרא, אף שמכוער הדבר וע"ז נאמר ויראת מאלהיך מ"מ אין הב' יכולים לגמור הדין (רע"א), שלשה דיינים שישבו בדין ושנים מזכין ואחד דעתו לחייב, י"א דאין המחייב רשאי לעשות תחבולה לומר איני יודע כדי שיוסיפו עליהם דיינים, ויש חולקים, וי"א דלכו"ע חד

במאיר המשפּט זולק א'

מרבנן אשר נתמנה לדון עם שני יושבי קרנות, יש לו תקנה לבטל הדין המקולקל אשר יצא מידם להסתלק מן הדין, או לומר איני יודע כדי שיוסיפו הדיינים כדי שיצא הדין לאמתו, כיון דכוונתו לש"ש להוציא הדין לאמתו ע"י שיוסיפו הדיינים, אף על גב דשקורי קא משקרת כי ידעת הדין, מ"מ קי"ל מותר לשנות מפני השלום ודינא שלמא הוא (פ"ת).

⁽¹⁾ שני דיינים - י"א דלא סגי באחד שיוסיפו, דשמא יחזור בו זה האומר איני יודע ומסכים לדעת זה שמוסיפים והיה כאן שנים מחייבין ושנים מזכין ולא יהיה ב"ד שקול, לכך מוסיפין עוד שנים ונמצאו שהם חמשה כו'. ראובן ושמעון שביררו להם חמשה אנשים לדון ביניהם, ואח"כ נסתלק אחד מהם לפי שהיה קרוב לראובן, ונתרצו שד' אנשים הנותרים ידונו ביניהם, ואירע שאחד מאלו אמר איני יודע, ונשאל אם צריך להוסיף דיינים וכמה יוסיפו. מאחר וישבו תחילה אדעתא דארבעה, אם אמר אחד מהן איני יודע צריכין להוסיף עליהם שנים דוקא ואף שהוא ב"ד שקול, כי במוסיפין עושיין ב"ד שקול לכתחילה, אולם אם נתרצו הצדדים בענין הוספה א"צ שאלה כלל, דודאי עושים כפי דעתם ורצונם (פ"ת).

⁽¹⁾ ונמצאו שהם חמשה - בדיני ממונות מי שאומר איני יודע אחרי הוספת עוד דיינים יכול לחזור ולומר אני יודע ונתברר לי טעמא (פ"ת * רדב"ז).

⁽⁷⁾ יוסיפו עוד דיינים - פירוש, יוסיפו עוד שנים כמו שהוסיפו בראשונה (סמ"ע).

⁽²⁾ אבל ד' אומרים כו' ואחד כו' - ה"ה אם ג' מזכין ושנים אומרים איני יודע דהולכין אחר הרוב, אבל ב' מזכין ואחד אומר חייב וב' אומרים איני יודע, צריכין להוסיף כיון דאין כאן רוב נגד האומרים איני יודע (סמ"ע וש"ך), כל האומר "איני יודע" כמי שלא ישב בדיון לעולם ונמצא הדין בשנים, ולא אמרינן רובו ככלו אלא ברובן מכלל כלן ולכן צריך שיהא מדעת כלם וכל א' ואחד מרצה דבריו לפניהם ואז הולכים אחר הרוב וכל שלא עשו כן אין מעשיהם כלום (ש"ך * מהרי"ט), וי"א בשנים מזכים וא' מחייב וב' אומרים איני יודע, מסלקים ה"איני יודע", ויש כאן רוב מזכים (ט"ז).

⁽¹⁾ בין שהוא אותו שאמר תחלה כו' - קמ"ל בזה רבותא, דאע"פ שזה האומר עכשיו הוא אחר, לא מחשבינן ליה כאילו גם הראשון היה אומר עכשיו איני יודע ויהיו שנים כנגד שנים ולא מחשב רוב (סמ"ע).

⁽⁸⁾ דלא כמ"ש לעיל סימן י"ג כו' - עמ"ש בסמוך סק"ט (טו) (סמ"ע).

⁽²⁾ והשני דעת הרשב"א - העיקר דהולכים אחר הרוב, אמנם כאשר קהל ביררו, בזה כו"ע מודים דאין הולכים אחר הרוב, ובין בעלי דינים שביררו בעצמם, דבזה איירי כאן ובסוף סימן י"ג, ועליו כתב דיש בו פלוגתא (סמ"ע), אין מח' רמב"ם ורשב"א אלא הרמב"ם סובר שבמקום שהדין התחיל בג', והוסיפו, עיקר הקובע היא ג' שהם רוב, אבל דין שהתחיל בי' או הי' קובע, ואם א' אמר איני יודע בטל הדין (ש"ך * שארית יוסף, ש"ך * אגודת אזור, ש"ך * ב"ח, רע"א), אמנם אם נמנו על י', וא' אמר איני יודע, יוסיפו דיינים, ואם א' מסתלק, צריכים להקים בית דין מחדש (ש"ך), [כהגה"ה על הסמ"ע] לפי הרשב"א אותן שאמרו "איני יודע" כמאן דליתנייהו דמי, אבל לדעת הרמב"ם דס"ל דכמאן דאיתנייהו דמי, בזה כתב הסמ"ע סק"ט (ט) צריכין להוסיף כיון דאין רוב נגד האומרים "איני יודע" (רע"א). [כהגה"ה על הסמ"ע] פשוט דהרמ"א ס"ל בההיא דסוף סעיף י"ג דאם אומר א"י דמהני, אבל מ"מ דוקא היכא דהתנו דניזיל בתר רובא, אבל בסתם שביררו עשרה שיפשו ביניהם, בעינן שיסכימו כולם לדעת אחת, וא"כ הכא ג"כ בקהל שביררו בעינן שיסכימו כולם לדעת אחת ולא אזלינן בתר רובא (רע"א).

⁽²⁾ שאין רוב אלא בב"ד - פירוש, סתם ב"ד הן ג', אבל כשהחליטו ליקח יותר, אין דבר עד דיסכימו כולם, ואם לא הושוו כולם לדעת אחת הרי הנתבע פטור, דאין מוציאין ממון עד שיוודע שהוא חייב. וכל ספק תקנה דנין להקל לנתבע כי המוציא מחבירו עליו הראיה (סמ"ע), וי"א דדוקא בקהל נקט דין זה, דהיינו בעסקי קהל דיש להם כח הן לדין הן לפשרה, ע"י לעיל (סי' יג ס"ז) (ט"ז), היכא דע"פ הדין זולת התקנה חייב הנתבע לשלם, והוא בא לפטור עצמו מכח התקנה ויש ספק בלשון התקנה, בכה"ג לא אמרינן המע"ה, רק אמרינן אוקמא אדינא וחייב לשלם, וכל שיש ספק במשמעות התקנה הולכין להקל לנתבע, וכן כל מי שהוא רוצה לעשות חוץ מגדר הדין הוא הנקרא מוציא ועליו הראיה והבירור. וכל זה בתקנות בני העיר וכ"ש תקנות ארצות, אבל בתקנות של חכמי התלמוד דין תורה נקרא, וכל מה שהוא ספק בתקנתם הו"ל כמו ספק בדין דהמוציא מחבירו עליו הראיה⁴⁸, וגם אפילו בתקנות בני העיר דוקא באם הספק הוא אם ענין זה

⁴⁸ עי' תשורת ש"י תלג:

במאיר המשפּט זולק א'

נכלל בכונת התקנה, אז אמרינן דאין ספק מוציא מידי ודאי הדין, אבל אם הענין נכלל היטב בכונת התקנה, אף שאין מבואר בלשון התקנה בהדיא אזלינן בתריה, ואין זה נקרא ספק בתקנה, ועיין מ"ש לקמן (סי' קג ס"ט ד"ה אינו נוטל) (פ"ת), ותפיסה מועיל בספק תקנה, וכן כל צד ספק שיש לומר אולי בכה"ג לא תקנו התקנה מעמידים הדבר על דינו, כל שהתקנה נגד דין תורה, וכן תקנה שנתבטלה במקצת בגלל גזירת המלך נתבטלה לגמרי (פ"ת * פרי תבואה).

(ב) ³³³היו מחצה על מחצה, ואחד אומר: איני יודע, הרי אלו מוסיפין שנים אחרים. וכן אם נסתפק הדבר, מוסיפין והולכים עד ע"א. הגיעו לע"א ואמרו ל"ה זכאי, ול"ה חייב, ואחד אומר: איני יודע, נושאים ונותנים עמו עד שיחזור לצד האחד ונמצא ל"י מזכין או מחייבין. ואם לא חזר לא הוא ולא אחד מהם, הרי הממון ספק ומעמידים הממון בחזקת בעליו. @NO MB@

(ג) ³³⁴כל מי שאומר: איני יודע, אינו צריך לתת טעם לדבריו ולהודיע מאיזה טעם בא לו הספק בדרך שמראה המזכה מאיזה טעם מזכה והמחייב מאיזה טעם מחייב. @NO MB@

(ד) ³³⁵שלשה שישבו לדין, וסלק אחד מהם עצמו, אין השנים יכולים לגמור הדין (יד). הגה: ³³⁶והוא הדין אם נכרו מתחלה יותר משלשה ונסתלק אחד כמו שנתבאר לעיל סוף סימן י"ג (טו).

(ט) אין השנים יכולים כו' - היינו כשאננם יודעים להיכן הדין נוטה, אבל אם יודעים יכול להסתלק והם יגמרו (ש"ך), ויש חולקים שתמיד אפשר שיראו זכות עד גמר דין (נתה"מ), מה בכך שיודע להיכן הדין נוטה מ"מ כיון שרוצה להסתלק קודם שנושא ונותן לגמר דין ממש איך יוגמר הדין בשנים כיון דמעיקרא אדעתיה דתלתא יתיבי (פ"ת * שבו"י).

(טו) ונסתלק אחד כמ"ש בס"ס י"ג - ע"ש (סעיף ז) דמשהו שם המחבר כשאמר אחד איני יודע למי שנסתלק לגמרי, וכתב דבשניהן אין הדין נגמר על פי תשעה הנשארים. אבל לרמ"א אין שוין, שהרי פסק לפני זה בהג"ה סעיף א' דלא כוותיה באומר אחד מהן איני יודע, וכאן פסק כוותיה בנסתלק אחד מהן. ואפשר דס"ל דשאני מסתלק דאיכא למימר ביה אילו היה כאן היה אומר טעם לדבריו והיו התשעה מודים לו, משא"כ זה שאומר איני יודע שהיה אצל התשעה ולא ידע לומר טעם, דבכה"ג אזלינן בתר הרוב כיון שהן יותר מג' הראויין לב"ד שהם דעה אחת (סמ"ע).

(ה) ³³⁷הא דאמרינן בנמרא הרב ותלמידו אין מונים להם אלא אחד, היינו דוקא בשעה שמלמדו הרב הדין ועל פיו סומך, ואפילו בכהאי גוונא אם הוא תלמיד כרב אמי ורב אסי דלגמריה דרב הוו צריכי ולסבריה לא הוו צריכי יכול ללמדו בשעת הדין ודן עמו (טז). אבל אם אין מלמדו בשעת הדין, אף על פי שהוא תלמידו, מונים להם שנים, רק שיהיה לו קצת סברא להבין, לישא וליתן. הגה: ³³⁸ולענין איכור והיתר או דיני טומאה וטהרה, אפי' כריך לסברתיה מונים להם שנים.

(טז) ודן עמו כו' - ור"ל ונמנה כשנים (סמ"ע), וי"א דעיקר הוא בדיני ממונות הרב ותלמידו או האב ובנו אין מונין להם אלא אחד אפי' בשעת משא ומתן (פ"ת * רדב"ז).

(1) ³³⁹בית דין פוסקים בדיני ממונות שלא בפני בעל דין (יז).

(טז) שלא בפני בע"ד - דהא כל זמן שמביא ראיה סותר דינו. ונראה פשוט דהיינו דוקא כשכבר טענו שני בעלי דינים לפני הדיינים, אזי קאמר דיכולין לומר הפסק דין לאחד מהן או לכתוב הפסק ולשלחו לכל אחד לביתו, וקאמר דהיינו דוקא בדיני ממונות כדמסיים בטעמא הנ"ל, משא"כ בדיני נפשות דלאחר שנתקיים הפסק הוא מעוות שאינו יכול לתקון. נתבע שקבעו לו זמן להביא ראיותיו ועבר הזמן ולא הביא, וכשרצו הב"ד לפסוק הדין טען הנחבע שנתן זכותו ללוי ואין לפסוק הדין שלא בפניו, מסתברא אם לוי הוא במקום קרוב שולחין לו ומודיעין אותו, אם בא וטוען והביא ראיה מיד שומעין לו, ואם לא בא או שבא ואמר תנו לי זמן שאביא, אין שומעין לו, דלא עדיף מגברא דאתיא מחמתיה, דבממון לא איכפת לן לפסוק הדין שלא בפניו, וכל זמן שמביא ראיה סותר הדין (סמ"ע), עמ"ש לעיל סעיף י"ג [סק"ח?] בזה (ש"ך).

סימן יט - כיצד נותנין הפסק, וסדר כתיבתו, ובו ג' סעיפים.

(א) ³⁴⁰אחר שנשאו ונתנו בדבר מכניסים הבעלי הדינים, וגדול שבדיינים אומר(א): איש פלוני אתה זכאי, איש פלוני אתה חייב. ואסור לדיין לומר כשיצא מבית דין: אני הייתי מזכה, אבל חבירי רבו עלי, והעושה כן הרי הוא מכלל הולך רכיל מגלה סוד(ב) (משלי יא, יג).

(כ) וגדול שבדיינים אומר כו' - שלא ירגיש הבע"ד מי זיכה ומי חייב, משא"כ אם אחד משאר הדיינים היה אומר דנתחייב, יעלה על דעתו שדיין זה חייבהו ולכך הקדים נפשו לאמר לו הפסק

במאיר המשפּט זולק א

כמתנקם ממנו (סמ"ע), לאחר ששמעו טענותיהם וכו' מוציאים כל אדם כדי שישאו ויתנו בדבר ולא ישמעו הבעלי דינים מי מחייב וכו'. כדי שיהיו הדיינים אהובים אצל בני אדם, ואז הגדול שבדיינים וכו' לחלוק לו כבוד שכן מדת חכמים שאינם מדברים בפני מי שהוא גדול ממנו (ש"ך * תוס' יו"ט).

(ב) מכלל הולך רכיל כו' - מכלל זה ג"כ שלא יאמר אחד לנדרון הדיין עשה לך שלא כהוגן במה שחייב אותך, וי"א דכל זה דוקא כשאמר אחד כן לנדרון מעצמו בלי שאלת הנדרון, אבל אם הנדרון שואלו ורואה זכות לזה הנדרון והדיין טעה באופן דמצי למהדר אין בזה משום איסור (קצה"ח), דיינים שפסקו לשמעון להרחיק בנינו מנגד חלון ראובן וטעו בדין, ושמעון כבר הרחיק בנינו, מצוה לומר לשמעון שאינו מחויב להרחיק מהשבת אבידה היא, וטעו בדבר משנה וחוזר הדין, אף דשמעון לא שאל כלל אם טעו הדיינים, מצוה לומר לו משום השבת אבידה בדבר דאפשר למיהדר, אלא כל דבריו שמובאים בקצה"ח מיירי בגוונא שאין הדין חוזר כגון טעות בשיקול הדעת וכיוצא בו דא"א למיהדר, וי"א דאפשר דאין לומר לו לבע"ד רק ילך לדיין ויאמר לו טעית בדבר משנה והחזר הדין, אבל לומר לבע"ד לא ימלט מגדר אבק לה"ר, וכן יש להחמיר, אם לא שהדיין עומד בדעתו מבלי להודות על האמת, אז מותר לומר לו כדי שיברר ע"י חכמים אחרים ולבטל הפסק הנעשה בטעות (פ"ת).

(ב) 341 שאל אחד מבעלי הדין שיכתבו לו הפסק דין (ג) (כלך שנתנא ללעיל סימן י"ד סעיף ד' (ז)), אין מזכירין שם המזכרים (ה) ולא שם המחייבים, אלא כותבים סתם: פלוני בא עם פלוני בעל דינו לפני בית דין ומדבריהם יצא פלוני זכאי (ו) ופלוני חייב.

(א) שיכתבו לו הפסק"ד - י"א דפסק דין שיש בו חיוב שבועה לנתבע היסת או שבועה דאורייתא, אם יש לפרש בו באם שלא ישבע שיתחייב לפרוע כך וכך. נכון לפרש, כי לפעמים מחויב לישבע על כמה פרטים מפני שהטענות והתשובות מסתעפים לכמה סעיפים, ואם בא הכותב לסתום ואח"כ לא ירצה הנתבע לישבע, יוכרחו ליהדר לתרע ב"ד לפרוש להם כמה יתחייב, ויש זילותא דב"ד ולזות שפתים לומר שכונת הב"ד להרבות שכר טורח, וי"א דאין לכתוב בפס"ד בשבועת היסת ואם לא ישבע ישלם, דהא אם לא ישבע לא נחתינן לנכסיה, רק כשיש רשות מהממשלה מנדין אותו, ואם כותב בפס"ד ישלם היינו אחותי לנכסיה (פ"ת).

(ג) לעיל סימן י"ד סעיף ד' - כצ"ל. וט"ס הוא מה שנדפס בסימן ה'. ראובן ושמעון שבאו לדין ויצא אחד מהם זכאי, ושוב חזר בעל דינו ותבעו בפני ב"ד אחר, אין זקוק לו לירד עמו לדין ולא להשיב על טענתו, וגם אין הב"ד רשאים לשמוע דבריו כלל אחר שכבר יצא זכאי מב"ד הראשון. ועוד, רשאים התלמידים לקרוע הפסק דין אף שיראו שהוא שלא כדין, עד שיבוא הרב שפסקו שהוא יודע יותר מהם (סמ"ע וש"ך), [כהגה"ה על דברי הסמ"ע שהתובע תובע פעם שנית] ואם אין עדים בדבר, נאמן לומר שכבר דן עמו ע"ז ויצא זכאי וא"צ לשבע. כיון דאם יודה אינו חייב ממון כ"א לדון עמו, אמנם אפשר שמחרימין אותו שלא יטעון שקר שכבר דן ע"ז (רע"א), אף על גב דאמרינן בגמרא (ב"ב קלח ע"ב) לא חיישינן לב"ד טועין, וב"ד בתר ב"ד לא דייקי, הני מילי בזמניהם, אבל האידינא דייקין ודייקין, דהאידינא לא בקיאי כל כך בדינין הילכך דייקין בתר ב"ד, ועי' לקמן סימן ט"ל סעיף י"א, וש"ך שם, דדוקא במקום שיש ריעותא ויש מקום לתלות דטעו, אז אמרינן בזה"ז אולי טעו, אבל בסתם אף בזה"ז ב"ד בתר ב"ד לא דייקי, ואפילו אם הדיינים היו יחידים, מאחר שמקבלים עליהם שם בב"ד לא דייקין בתרייהו כו' (פ"ת).

(ד) שם המזכין - דרך הכרעה השלישי שלא הסכים עם הרוב אם מניעת חתימתו אינו מבטל המעשה אין כופין אותו לחתום ואם חתימתו מעכבת מחויב הוא לחתום (קצה"ח), אחד מן הדיינים שלא רצה לחתום על הפסק דין באמרו ששני חבריו טעו ורבו עליו, עכ"ז חייב לחתום, דמיחזי כשיקרא אין כאן דהא בכהאי גוונא כותבין ומדבריהם, גם בטוח הוא מעונש שמים מאחר שהוא הגיד דעתו לש"ש מאי אית ליה תו למיעבד והתורה אמרה אחרי רבים להטות, וגם אין חשש פן יתברר שטעו ויצטרכו לשלם, דז"א, דהוא יהיה פטור לשלם כמ"ש בסימן כ"ה סעיף ג' בהגה, ואחר שאין לו טעם נכון ודאי ראוי לענוש הדיין המונע לחתום, מלבד מה שכופין אותו, שהרי בזה הוא הולך רכיל, וגרע טפי מאומר כשיצא מב"ד אני הייתי מזכה כו', ואפילו בזה בורר לו א', ואין חילוק בין אם זה שלא רצה לחתום קטן שבדיינים או הגדול שבהם, אך אם מארי דאתרא יושב בדין עם שני דיינים ולא רצה הרב לחתום, ודאי קשה לכופו ומחויבים לחוש על כבודו ולדבר על לבו, ומ"מ אם יתעקש יחתמו שנים ויכופו הבעל דין כאילו שלשתן חתומים. ואפילו עדיין לא נפסק פסק דין וזה אומר איני מסכים ואיני רוצה לחתום ואפילו רץ מב"ד, ראוי לענוש מטעמים

מ: הערות עם [YL71]
קורו של זה בב"ח
שהביא מקור מב"ק
והש"ך דחה את
הראיה מב"ק, ולא
הבאתי את דברי
הש"ך.

במאיר המשפּט זולק א'

הנ"ל, ואלו השנים גומרים ופוסקים הדין מבלעדי הדיין, ואפילו יאמר הדיין נשלח דברינו לב"ד הגדול או נוסף דיינים ואלו השנים אינם רוצים, הדין עמהם כו'. אכן אם יאמר זה הדיין אפילו כבר אמר דעתו וגם חבריו כבר רבו עליו, שנתן אל לבו דבריהם והוא מסופק, בזה מצי להכריח חבריו שיוסיפו דיינים, כדין אחד אומר איני יודע מעיקרא, אף שמכוער הדבר ועל כיוצא בזה נאמר ויראת מאלהיך, מ"מ אין השנים יכולים לגמור הדין ללא זה. אבל כל זה רק שכבר אמר דעתו, אבל אם עדיין לא אמר דעתו אף שברור בעיניו הדין לדעתו, רשאי לומר איני יודע כדי שיוסיפו דיינים ואולי יצא הדין לאמיתו כפי דעתו אמנם כשהדיינים שעמו המה חבריו אסור מדינא לשקר ולומר איני יודע זולת באם הדיינים שעמו המה יושבי קרנות כו'. ומש"כ הקצה"ח, אם לא היכא דע"י מניעת חתימתו יתגלה שלא הסכים בהפסק דין, יש לו לחתום בכדי שלא יהא בכלל הולך רכיל, אבל היכא דמצי לאישתמוטי שלא לחתום ולא יודע שלא הסכים בהפסק דין, עדיף טפי שלא לחתום במאי דלא סבירא ליה (פ"ח).

(1) ומדבריהם יצא פלוני זכאי - אבל אין כותבין פלוני בא עם פלוני בעל דינו לפני ב"ד ויצא פלוני זכאי ופלוני חייב, דמיחזי כשיקרא דמשמע דכולם היתה להם דעה אחת בזה, ומשום הכי כתבו ומדבריהם כו', דמשמע דהוה מחלוקת ביניהם (סמ"ע), וכן אם כותבין פסקנו, אפילו כשיש מחלוקת ביניהם סגי בהכי ולא הוי כשיקרא, דפסקנו משמעותו חתיכת דין ופסקו (פ"ח).

(ג) קיבל עליו את הדין, ואמרו לו לשלם והלך ולא שלם,³⁴³ אין מנדין אותו עד שיתרו בו בה"ב, ואחר כך מנדין אותו עד שיתן מה שהוא חייב, ואם עמד שלשים יום ולא תבע נידויו, מחרימין אותו(ז). הנהגה:³⁴⁴ ואם אינו רוצה לקבל עליו הדין, מנדין אותו מיד(ח)(ט). ועיין לקמן סימן ע"ט אם אומר אח"כ: פרעתי.

(1) ואם עמד ל' יום וכו' מחרימין אותו - עי' לקמן בסימן ק' בהמסרב מלקיים פסק דינם, דכותבין מיד אדרכתא על נכסיו, ואם לא מצאו לו נכסים מתרין בו בה"ב, ואח"כ מנדין אותו ב' פעמים כל פעם ל' יום, ואח"כ מחרימין. דשאני הכא דמאחר דקיבל עליו את הדין והלך ולא אמר תנו לי זמן עד שאלוה מעות או אמכור או אמשכן נכסי, נראה מיניה דאית ליה מעות מזומנין או מטלטלים לפרוע בהן, וכן היתה דעתו מתחילה כשיקבל עליו הדין ויצא מהב"ד, אלא שאח"כ נשתנתה דעתו ואינו רוצה לשלם, משום הכי אין כותבין אדרכתא על נכסיו, דכיון שיש לו מזומנים או מטלטלים הן קודמין להתפרע מהן, וכמ"ש לקמן ריש סימן ק"א. מה שאין כן לקמן בסימן ק' דמיירי במסרב לקיים פסק דינם, ואין הבית דין יודעין אם יש לו מעות או מטלטלים או לא, משום הכי כותבין עליו אדרכתא תחילה, ואף אם לא נמצא לו נכסים ממתנין מלהחרימו ס' יום, דאמרינן בל' ימים הראשונים טרח לאוויף זוי ולפרוע, ובל' האחרונים דילמא אוהביו הרוצים להלוות לו טורחים עצמן להשכין נכסיהן ולהשתדל לו מעות (סמ"ע), וי"א דאף כאן דצריך באמת ב"פ שלשים. אלא דבר פשוט הוא דאותן ב' פעמים ל' דסימן ק' הן מצד הנידוי עצמו כמו בכל נידוי המוזכר ביו"ד סימן של"ד, והכא נמי כן הוא דכל הנידויין שוין (ט"ז).

(1) ואם אינו רוצה לקבל עליו הדין מנדין אותו מיד - וקשה דלעולם אין מנדין לו לאלתר בלי המתנה והתראה שני וחמישי ושני, כי אם באפקרותא, דהיינו שאינו רוצה לבוא כלל לדיינים ולהשגיח על הזמנתן, או אם פיקר ועבר על אחד מהאיסורים שאסרה התורה, ולכן אם סירב ולא רצה לקיים פסק שלהם, אז אין מחרימין אותו עד אחר ס' כמ"ש לפני זה מילתא בטעמא. ובכה"ג א"צ לכתוב לו אדרכתא ולא להמתין לו הנידוי ס' יום (סמ"ע), ויש חולקין דכאן מיירי שאינו מקבל פסק הדיינים, אבל שם מיירי שאינו רוצה לשלם ואינו אומר נגד הפסק ב"ד (ש"ך), וי"א שפי' דברי המחבר הם שהוא מפקיר בב"ד שאינו רוצה לשמוע בקולם ואין לך אפקרותא גדולה מזו (ט"ז).

(1) מנדין אותו - אדם שנתחייב לחבירו בב"ד וסרב ועבר על גזירת ב"ד כותבין לקהלות ישראל פלוני גזרו עליו דין וסרב ולא השגיח והחרמנו אותו שלא יתפלל בעשרה ולא יזדמן בג' ואל תמולו לו בן ואל תקברו לו מת והוציאו בניו מבית הספר ואשתו מבהכ"נ עד שיקבל עליו את הדין (סמ"ע * ד"מ), וי"א שאין בחרם זה אלא שלא לכנס בתוך ד' אמות שלו ושלא לאכול עמו או לשתות, אבל לדבר עמו מותר, ואין מזמנין עליו, וכן לכללו ב', ואפשר שהשיטה המובא בד"מ לא כתב אלא לפי המנהג שהיה במקומו, דלא מצינו לבטלו ממצות להדיא, אלא מכח מנהג, שיש צד שמי שרואין אותו שאינו נוהג כשורה, ואינו שומע לקול מוכיח, שמנדין אותו. שלא יזמן, לא בג', ולא יתפלל ב', ולא יקברו לו מת. ואפילו היה מת קטן, או שנולד אחר הנידוי, לא ימול לו בן. אבל היכא דליכא מנהג לא. ואפילו לטעמא למיגדר מילתא, היינו דוקא היכא שמנודה לשמים, או פרץ

במאיר המשפּט זולק א'

בעבירה, או אפקיר טובא נגד רבותיו. אבל היכא שנשמט מן הדין לא אחמירו ביה כולי האי. ומוחרם שרצו ב"ד להחמיר עליו למיגדר מילתא, הרשות בידם. ויכולים לגזור ולאסור אף על הדיבור. וכן שלא למול את בנו, ולא לקבור את מתו. אבל בכל ענין אין מוציאין התינוק מבית הספר. שהרי אין לו תשלומין, ועליו נאמר אם תעזבני יום יומים אעזבך. גם אין להוציא את אשתו מבית הכנסת, אבל אין לעשות נזיפה לאשתו, אם לא יצא עליה שום שם בישא, ולא שום סרבנות (ש"ך * יש"ש).

סימן כ - עד מתי יכול להביא ראיה לסתור הדין, ובו סעיף אחד.

(א) מי שנתחייב בב"ד והביא עדים או ראיה לזכותו, סותר הדין והזור, אף על פי שכבר נגמר, ³⁴⁵ ואפילו אם פרע כבר (א), כל זמן שהוא מביא ראיה, סותר. אמרו לו הדיינים: כל ראיות שיש לך הבא מכאן ועד ל' יום, אף על פי שהביא ראיה לאחר שלשים יום (ב), סותר את הדין, שאל"כ מה יעשה אם לא מצא בתוך ל' ומצא לאחר שלשים. אבל אם אמרו לו להביא עדים או ראיה, ואמר: אין לי [ראיה], אף על פי שמצא אחר כך, אינו כלום (ג). ואצ"ל אם אמרו לו: יש לך עדים, ואמר: אין לי עדים, יש לך ראיה, אמר: אין לי ראיה, ודנו אותו והייבואו (ד), כיון שראה שנתחייב אמר: קרבו איש פלוני ופלוני והעידוני, או שהוציא ראיה מתוך אפונדתו (פי' חלוק קמן בתפירות כעין כיון). אין זה כלום (ה) ואין משגיחים עליו ועל ראיתו. הגה: ³⁴⁷ אצל אס לא אמר אין לי ראיה (ו), אף על פי שסתק עד שנתחייב דנין, ואחר כך אמר: קרבו פלוני ופלוני והעידוני, סותר הדין. ³⁴⁸ בד"א, כשהיתה הראיה אצל (ז) והעדים עמו במדינה, (אצל) אם אמר: אין לי עדים (ח) ואין לי ראיה, ולאחר מכאן באו לו עדים ממדינת הים, או שהיתה דסקיא של אביו (ט) (י) שיש שם השטרות מופקדת ביד אחרים ³⁴⁹ ואם אומרים הוא הדין שטרות שלו, ובא זה (יא) שהפקדון אצלו והוציא לו ראיותיו, הרי זה מביא וסותר, מפני שיכול למעון (יב) ולומר: זה שאמרתי אין לי עדים ואין לי ראיה מפני שלא היו מצויים אצלי. ³⁵⁰ ודוקא שצאו עדים שאותן השטרות היו צאותן שטרות המופקדים. וכל זמן שיכול למעון ולומר: מפני כך וכך אמרתי אין לי עדים ואין לי ראיה, והיה ממש בדבריו, הרי זה לא ³⁵¹ [סתם] [סתם] טענותיו, וסותר. לפיכך אם פירש ואמר: אין לי עדים כלל לא הנה ולא במדינת הים ולא ראיה (יג) כלל לא בידי ולא ביד אחרים, אינו יכול לסתור. בד"א בגדול, אבל יורש שהיה קמן כשמת מורישו (יד), ובאו עליו טענות מחמת מורישו אחר שהגדיל, ואמר: אין לי עדים ואין לי ראיה, ואחר שיצא מבית דין חייב אמרו לו אחרים: אנו יודעים לאביך עדות שתסתור בה דין זה, או שאמר ליה אחר: מורישך הפקיד ראיה זו, הרי זה מביא מיד וסותר, שאין היורש קמן יודע כל ראיות מורישו (טו). הגה: ³⁵² וכל זה בסתמא, אצל אס הציא הגדול אחר כך ראיה ועדים שלא ידע מאלו עדים שהציא אחר כך, או (קטן) שצאו עדים (טז) ואומרים שטרות של אביו היו צידו וידע בהן כשיכר לנין, הולכים אחריהם (יז).

(א) ואפילו אם פרע כבר כו' - אחד שתבע לחבירו בספק ע"פ עדים והשיב הלה איני יודע והוצרך לשלם בב"ד ע"פ עדים הללו, ואח"כ הביא הנתבע עדי הזמה לעדים הללו, וכן יורשים שתבעו מן היורשים בשטר בב"ד ופרעו להם ואח"כ באו עדים שהשטר פרוע מאביהם. נראה דבכה"ג פטורים מלהחזיר המעות דכבר זכו בה מתורת הפקר וצ"ע, ויש חולקין (פ"ת).

(ב) אף על פי שהביא ראיה כו' - וה"ה אם קבעו ב"ד זמן לבע"ד שיבוא לטעון ולא בא לזמנו, שעדיין יכול לטעון אח"כ, דאין כח ביד ב"ד לקבוע זמן שלא יוכל לחזור ולטעון אם לא שקנו מידו (ועי' לקמן סי' כא וסי' כד וסי' ר"ז סט"ו) (סמ"ע).

(ג) אף על פי שמצא אח"כ אינו כלום - דכיון דאמר אין לי עדים אמרינן הני עדי שקר הן ששכרן אחר שראה שנתחייב. ואפילו אם ניכר הדבר שלא שכרן, אפ"ה אם הוא גדול ואמר תחילה אין לי עדים וראיה, תו אין מקבלין עדות (סמ"ע), שכן העדים נפסלים נגד תובע זה, ואפילו אם מוציא עוד שטר בעדים אלו אף על איש אחר הן פסולין, אמנם אם ראובן תובע לשמעון מנה ואמר שאין לו ראיה, ואחר כך הביא עדים, נפטר שמעון בהיסת, ואם אחר כך תבע שמעון לראובן בתביעה אחרת בעדים אלו, יכול להוציא בעדותם, ואין טענה ממ"נ אם העדים כשרים שיוציא גם משמעון. כללו של דבר, הבעל דבר אינו פוסל העדים נגדו רק כשמורה דבר שהוא לחובתו, דנגד חובתו הודאתו כמאה עדים דמי, ולזה פוסל העדים המכחישין הודאתו ואומרין זכותו, ופסולים אפילו לעדות אחרת נגדו אם רוצים להעיד לזכותו, אבל כשהוא אומר זכותו ועדים מכחישין אותו ואומרין חובתו, אינו פוסל העדים כלל ויכול להביאן לעדות אחרת. ולכן כשהמלוה אומר מאתים

במאיר המשפּט זולק א'

ועדים מעדיין מנה גובה מנה, ודוקא כשהוא תובע מנה והעדים מעדיין מאתים פוסל העדים ואינו גובה כלל (נתה"מ, פ"ת * נח"צ), ואפי' מצא אותם קודם ג"ד אינו כלום דחיישינן שמא זייף וי"א דאם אמר אין לי עדים קודם גמר דין לא אמר כלום ועדיין יכול להביא ראיה (רע"א).

(7) וחיבוהו - לאו דוקא חייבוהו, אלא אפילו אם נראה שיתחייב בו, וכמו שיתבאר לקמן (סי' פ ס"א ד"ה ונתחייב בה) (נתה"מ)

(8) אין זה כלום - דכיון דידע מעדותיו וראיותיו הללו ואמר אין לי, הרי נראה שזייף ושקר הוא, ומתחילה לא היה נחא ליה להסתייע מזיופיה כל זמן שלא נצטרך לו, כמו עתה שרואה שנתחייב בדין (סמ"ע).

(9) אבל אם לא אמר אין לי כו' - ולאו דוקא עדות וראיה, אלא ה"ה אם טען טענה אחת ולא שאלו הב"ד אם יש לו עוד טענות או זכויות אחרים, שיכול לטעון אח"כ טענות אחרות שאינן סותרות את הראשונות ולסתור בהן הדין (סמ"ע וש"ך), וה"ה אם שאלוהו יש לך ראיה ושתק, מביא וסותר או טוען עוד (ש"ך), ה"ה אם לא שאלוהו והוא עצמו אמר אין לי עדים יכול לסתור ולהביא ראיה (פ"ת * רע"א).

(10) בד"א כשהיתה הראיה אצלו - האי "אצלו" לאו דוקא קאמר, אלא ה"ה אם מופקד ביד אחר שהוא עמו בעיר בשעה שאמר אין לי, ג"כ אין יכול להביא אח"כ ראיה ולסתור, דומיא דעדים, אלא שבראיה שייך לומר אצלו, דגם כשהיתה ביד הנפקד היא מונחת בכוחו וברשותו, ובידו לקחת ממנו אימת שירצה כיון שהנפקד בעיר, משו"ה אצלו מיקרי. משא"כ בעדים דאינו ברשותו, ומשו"ה קאמר שם הן עמו במדינה (סמ"ע).

(11) אבל יורש כו' ואמר אין לי עדים כו' - אפילו אם סתם טענותיו לגמרי שאמר אין לי ראיה לא כאן ולא במקום אחר כלל, אפ"ה סותר (פ"ת).

(12) או שהיתה דסקיא של אביו כו' - לאו דוקא של אביו, אלא ה"ה שלו כיון דהנפקד לא היה בעיר כשאמר אין לי וכו', ולא היה לו לרמ"א לכתוב זה כאן בשם י"א כו' דנראה דליכא פלוגתא בהא (סמ"ע), אם יש לו עדים בכאן שיש לו ראיה במדינת הים, יכול לסתור דינו, ואין טענה דהיה לו לומר כן קודם שיש לו ראיה במדינת הים, והבית דין היו מאמינין לו כיון שיש לו עדים, ומדלא אמר כך הוי כהודה שאין לו בשום מקום ראיה, אבל אם הב"ד שאלום אם יש להם ראיה בשום מקום, ואמר שלא, אז אינו יכול. דרק יורש יכול לטעון לא ידעתי, אבל כל דבר מפורסם, כמו עניני קהל, אינם יכולין לומר לא ידענו (נתה"מ).

(13) דסקיא של אביו - דסקיא [פי' חבית] דווקא, היינו שאותו השטר ראיה היה בין שאר שטרות שביד הנפקד, דאם היה מונח בלחוד לא יכול להתנצל דהו"ל להזכיר בפני ב"ד (סמ"ע), ויש חולקים ואפילו כשהיה זה השטר מופקד בלבדו ביד אחרים יכול לטעון זה שאמרתי אין לי ראיה מפני שלא היה מצוי אצלי שהרי אף בשטרות שלו שהיה יודע בהן יכול לטעון כך לדעה זו (ש"ך * ב"ח).

(14) מופקדת ביד אחרים ובא זה כו' - גם זה מיירי כשבא הנפקד ממדינת הים והוציא לו ראיותיו, והא דלא כללינהו לעדים וראיה בכבא אחת, משום דבעדות מיירי דבשעה שאומר אין לי עדים לא היו העדים עמו במדינה כלל, ובראיה מיירי אפילו אם היתה הראיה עמו בעיר ביד אחר בשעה שאמר אין לי, רק שהנפקד לא היה עמו במדינה אותה שעה (סמ"ע).

(15) מפני שיכול לטעון כו' - צריך לטעון כן הוא בעצמו ואין הב"ד טוענין לו (סמ"ע).
(16) לפיכך אם פירש ואמר אין לי עדים וכו' ולא ראיה - שונה מלקמן (סי' פא ס"כ) שמי שהודה שחייב ואח"כ נתברר שטעה דפטור. דשאני התם דאפשר שהוצרך להודות משום שיחשוב בדעתו שיש גזילה תחת ידו, משא"כ כאן דמי הכריחו לזה לומר שאין לו עדים, היה לו די לומר איני יודע אם יש לי עוד עדים, והיה מרויח בזה אולי ימצאון עוד עשרה עדים ויוכל להביאן, אלא ודאי החליט הענין לומר שאין לו עדים ופסל כל העדים שיבואו (ט"ז).

(17) אבל יורש שהיה קטן כו' - וי"א דהוא הדין אם הביא הגדול עדים דלא ידע מתחלה באותם עדים דינו כקטן (ש"ך * מרדכי), עיין מש"כ לקמן (סי' צו ס"ג ד"ה אע"פ שמודה) 49 (קצה"ח).

(18) שאין היורש קטן יודע כו' - י"א דכיון שנעשה אחר מיתת אביהן גדול דינו כאחר, ובודאי חקר קודם בואו לדין או אחר התביעה, ולא הל"ל אין לו, אלא ודאי זיוף יש בדבר (סמ"ע), ויש חולקים, שקטן לא יודע כל ראיות מורישו, ותמיד יכול להביא עוד ראיה, ועוד י"א אפילו קטן שבאו עדים ואומרים ששטרות של אביו היו בידו וידע בהן כשירד לדין איכא לאסתפוקי אם יש לו דין קטן

49 עיי"ש ד"א דאין הודאת קטן כלום, אלא דוקא היכא דאית ליה הנאה לקטן נחשב הודאתו הודאה.

נכ: הערות עם [YL72]
ון שהסמ"ע דוחה צד
הטור?

במאיר המשפּט זולק א'

(ש"ך * ב"ח), הוא הדין בלוקח שדה מחבירו ובא בעל חוב של המוכר לטרוף ממנו בשטר שבירו ואמר הלוקח אין לי עדים וראיה ואח"כ הביא הלוקח עדים שהשטר חוב הוא פרוע, דמקבלין עדותן, דדין לוקח כדין יורש שאין הלוקח יודע בראיות של המוכר לו, אם לא שהלוקח הוציא הראיה מתוך אפונדתו או שתיכף כשנתחייב בדין אמר קרבו פלוני ופלוני והעידוני, דניכר שהיה יודע הראיה מקודם (פ"ת).

(טו) או שבאו עדים כו' - פירוש, או בירוש שהיה קטן והגדיל דאמרינן דיכול להביא ולסתור מפני שלא ידע במילי דאבוה ובאו עדים ואמרו שידע מהן. אמנם כשהגדיל בשעת דין, הו"ל למידע, ואינו מביא וסותר, נמצא מ"ש רמ"א כאן בהג"ה "וידע", ר"ל מסתמא ידע (סמ"ע), אבל כל דבר שהיה בידו, לא יכול להביא עדים אחרי הדין, אבל אם לא היו שטרותיו בידו, ואח"כ נודמן לו שטרותיו, ואז הביא עדים, יכול לסתור הדין (ש"ך * מגדל דוד).

(טז) הולכין אחריהן - וממילא בקמייתא יכול לסתור ובבתייתא אינו יכול לסתור (סמ"ע).

[073] עם הערות: on מילה אחת או שנים, זה בא לאפוקי מדעת הלבוש

סימן בא - מי שקבל עליו להשלים הדין ליום ידוע, ונאנס, ובו סעיף אחד.

(א) 353 מי שקנו מידו שאם לא יבא (א) ביום פלוני וישבע יהיה חבירו נאמן בטענותיו ויטול כל מה שטען בלא שבועה, או שאם לא יבא ביום פלוני וישבע ויטול אבד זכותו (ב) ואין לו כלום ויפטר חבירו, ועבר היום ולא בא, נתקיימו התנאים ואבד זכותו (354 מ"ד, ואין נותנים לו זמן יותר). ואם הביא ראיה שהיה אנוס באותו היום (ד), ה"ז פטור מקנין זה (ה), וישבע כשיתבענו חבירו כמו שהיה מקודם, וכן כל כיוצא בזה. (355 וכל זה כשקטו מידו (ו), לנצל כללו הכי, ללא, דהוי אסמכתא) 50.

(ח) שאם לא יבוא כו' - זו ואצ"ל זו היא, דאם יכול לאפקועי ממון בקנין זה, מכ"ש שיפטר חבירו ע"ז. אלא משום סיפא דאונס נקט דהו"ל לא זו אף זו. אי נמי משום דקניניהן אינן שוין, דבקמייתא צריך קנין בב"ד חשוב ובתנינא א"צ בב"ד חשוב וכמו שאכתוב בסמוך (&), משו"ה הוצרך לכתוב תרומיהו כל חד כדינו (סמ"ע).

(ב) ואבד זכותו - אתרומיהו קאי, אקמייתא שצריך ליתן לחבירו ואתנינא שחבירו נפטר (סמ"ע).

(ג) ואין נותנין לו כו' - מקור לדברים אלו נכתב אשטרות, שהתנה בפני בית דין שאם לא ישלם ליום פלוני שיתנו השטרות לשכנגדו, ועבר היום ולא בא, ופסק דיתנו השטרות מיד, וע"י לעיל (סי' כ סק"ב) (סמ"ע), פירוש, לענין שלא יאבד זכותו, אלא אבד זכותו מיד ונתחייב מיד בכל מה שחייב עצמו, אבל אם תובע זמן לפרוע מה שחייב, נותנין לו כדלקמן (סי' ק ס"א) (ש"ך).

(ד) שהיה אנוס כו' - עיין לקמן (סי' נה ס"א ד"ה והוא שלא) מ"ש בזה (ש"ך).

(ה) ה"ז פטור מקנין זה - פירוש, והו"ל כאילו לא קנה בקנין מעולם, ואפילו עבר ממנו אח"כ האונס ולא בא מיד, יבוא כשירצה וישבע (סמ"ע), כ"ז דוקא אם פירש מתחילה התנאי כן בשעת המעשה שע"מ כן הוא עושה כן, אבל אם מתחילה נעשה הדבר בסתם ואח"כ נעשו תנאים אחרים ביניהם, אז דוקא כשהתנאים הם דבר שגוף המעשה תלוי בו הוא דפטור זה שכנגדו, אפילו העיכוב של חבירו הוא מחמת האונס, ואם אין העיקר תלוי בו חייב. ולכן בקדושין שבזמן הזה שמתחילה נעשה השידוך בסתם, ואח"כ נותנין תנאים כגון שזמן הנשואין יהיה ליום פלוני וכותבים כך בקשרי התנאים, ולא נתפרש שהשידוך נעשה ע"מ כן, אף על פי שאח"כ אחד מהם עבר הזמן, חבירו מחויב לקיים השידוך, כיון שעבר מחמת האונס ואין עיקר הזיווג תלוי בזמן (ש"ך) בכל

נכ: הערות עם [YL74] ון, שלא הסכים לכלום מהצמח צדק?

מילי בין בקידושין בין בשידוכין בין בשאר עניינים כל שלא נתקיים התנאי אין שכנגדו מחויב לקיים את חיובו שנתחייב לו עפ"י קיום התנאי כיון שלא נתקיים, אבל אפשר למחול את התנאי, ואפילו אם עשו קידושין על תנאי, ולא התקיים התנאי, ע"כ אפשר למחול על התנאי וחל הקידושין (עי' אה"ע סי' לח סל"ה) (קצה"ח), וי"א שאם עבר האונס הוא מחלוקת, וכיון שלא נתברר הלכה כדברי מי, בחלוקה הא' שיהא חבירו נאמן ליטול, יכול זה לומר קים לי דהקנין בטל אחר יום פלוני כיון שהיה בו אונס, אבל בסיפא שיפטר חבירו כיון שזה בא ליטול ולישבע, יכול שכנגדו לומר קים לי כצד השני, וכיון שלא באתה אחר האונס נפטרת שהקנין רבוץ עליך אח"כ. זהו לפי גירסא של המחבר שכתב שאם לא יבוא ביום וכו', אבל אם גורסים "ליום פלוני, כו"ע מודים דהקנין עדיין עליו אחר שעבר האונס של אותו יום שקבע תחילה (ט"ז), וי"א שאונס פוטר אותו מלשלם, אבל אם התנאי שהשני צריך לשלם אם הוא מגיע ביום פלוני, ולא יכול להגיע מחמת אונס, אז האונס רחמנא פטריה לא מחייב לכנגדו (פ"ת * חת"ס), וי"א מי שלקח מקח ע"מ שיבאנו ליום

50 כל משפטי התנאים מובאים בסוף חלק ה'.

במאיר המשפּט זולק א'

השוק ונאנס ומביאו אח"כ אין המקח קיים שאונס רחמנא פטריה ולא אונס רחמניא חייביה לשני, ואפשר להוציא כסף שניתן (פ"ת * ב"מ), ועיין מה שכתבתי לקמן (סי' רז ס"א ד"ה ואם לא) ⁵¹ (פ"ת).

⁽¹⁾ וישבע כשיתבענו חבריו - צ"ע למה לא כתב החידוש היותר גדול שיכול לבוא אח"כ לישבע וליטול, ואפשר דדוקא לענין לישבע ולמיפטר הו"ל כאילו לא קנה מידו אף שכבר עבר האונס ולא בא, משא"כ לענין לישבע וליטול, וצ"ע (סמ"ע), ועיקר כצד הראשון בסמ"ע (ש"ך), עי' יו"ד (סי' רלו ס"ו) שנים שנשבעו לעשות דבר אחד ועבר אחד מהם על השבועה השני פטור ואינו צריך התרה לפיכך איש ואשה שנשדרכו זה לזו בקבלת חרם להנשא לזמן קבוע מי שעייב ועבר המועד אסור להנשא לאחר והלה מותר וא"צ התרה. ומוסיף הרמ"א שאם יברר זה שעבר המועד שהיה אונס ויברר זה בעדים אזי עבר זה שכנגדו על השבועה אם נשא בלי התרה. והט"ז מחלק ואומר אם עבר עיקר הדבר שבו תלוי הקישור שביניהם ויש בו קפידא גדולה אזי אפילו אם היה זה שעבר אונס מ"מ זה שכנגדו פטור מהשבועה דמה בכך שהיה אונס מ"מ חבריו לא נתחייב אלא על אופן שעיקר הדבר תלוי בו אבל אם עובר על פרט שאין עיקר הדבר תלוי בו אזי אם עבר באונס ממילא עדיין חבריו חייב לקיים שבועתו, והש"ך סובר שאם מתחלה פירש התנאי הזה בשעת מעשה אז אפי' הוא דבר קל שאין עיקר הדבר תלוי בו אפ"ה נפטר חבריו מהשבועה אם צד השני עבר על פרט זה אפי' באונס (פ"ת * נוב").

⁽¹⁾ וכל זה כשקנו מידו - ברישא שיש בו אפקועי ממונא שיטול חבריו, בעינן שיקנה ע"ז בקנין בב"ד חשוב ובמעכשיו, ומיהו מתפס זכוותיה לא בעינן כאן כיון שאין כאן אפקועי ממונא בבירור, דיכול להיות דאף אם היה כאן לא היה נשבע מפני שיודע שהדין עם זה שכנגדו, ובסיפא שאם לא יבוא יפטר חבריו, אפילו קנין בב"ד חשוב אין צריך אלא קנין לחוד כמ"ש ברמ"א (סמ"ע), ויש חולקים דהכא כיון שאין כאן הפקעת ממון בבירור סגי בקנין לחוד, בכל אופן, ויש אומרים שבכל ענין צריכים דקנו מיניה בב"ד חשוב, ועיין מ"ש לקמן (סי' רז סט"ז ד"ה מיהו) [בשדוכין כ"ע מודו דלא בעי קנין, שהוא כדאי שיתחייב החוזר בו קנס לדמי הבושת כו' והוי כמו אם אוביר אשלם במיטב (סי' רז ס"ג), וכן מלמד, אף ע"פ שלא הקנה חייב בקנס] (ש"ך), דהוה אסמכתא ולא קנה, וכתב ועיין בסימן ר"ז. משמע דצריך קנין ב"ד חשוב כמבואר בסימן ר"ז סעיף ט"ו לענין אסמכתא, וכאן הוצרך הקנין לחזק, דכאן הוצרך הדבר שלא יהא דיבור בעלמא ומשו"ה מדמי ליה לדור לי בחיי ראשך, משו"ה סבר שהקנין אפילו בלא ב"ד חשוב. הכא דמיירי בהכחשה ביניהם בעיקר הענין, וע"כ גמר בדעתו שתוך זמן פלוני יכול לעמוד על אמיתות הדבר ולהשביע עליו ואח"כ הוא מאמין [לכשכנגדו] (ט"ז), ועיין מש"כ לקמן (סי' רז ס"א ד"ה ו"ח) [ישנם כאן מח' אם מחילה קונה אפילו באסמכתא, דכיון שהוא כבר בידו זכה אפילו באסמכתא, אמנם המחבר מודה במקום שה"מוחל" חוב במקום אסמכתא, לא חלה המחילה כל זמן שהמוחל תפוס בשטר, ובכל ענין צריכים קנין למחילה זו, אע"פ שאין מחילה צריך קנין כאשר הוא מוחל לו להדיא] (פ"ת).

ה: הערות עם [YL75]
פ"ת הביא נוב"י
שחוקר בסתירה
בסמ"ע ומתרוצ, ואין
הלכה שיוצא ממנו.

ח: הערות עם [YL76]
לש?

⁵¹ זה תמצית דבריו: עי' ט"ז (יו"ד סי' רלו סק"ג), אם לא נתקיים התנאי מחמת אונס, כגון מי שעושה מקח עם חבריו שיעמיד לו סחורה פלונית ליריד שאז זמן מכירתה ולא בתר הכי, ואירעו אונס למקבל שלא יוכל להעמידה לאותו הזמן אלא אחר הזמן, פשיטא דפטור אח"כ מלקבלה כו', משא"כ אם התנאי אינו עיקר כ"כ ואירעו אונס שלא יוכל לקיימו באותו זמן, ודאי לא בטל המעשה בשביל זה כו', ובנקודות הכסף שם השיג עליו לחלק דאם התנאי זמן אינו עיקר כ"כ ואירעו אונס לא בטל המעשה, וכן עי' ש"ך לעיל סימן כ"א סק"ג, ועיקר כש"ך. מי שלקח מקח על מנת שיביאנו ליום השוק ונאנס ומביאו אח"כ, לא מסתבר כלל שיהא המקח קיים, אף להוציא שיהדר הממון ואפילו היה בקנין סודר כו'. ראובן שנתן לשמעון כתב העברה למקום אחד במדינה אחרת על סך כך וכך לסלק אחר חודש ימים מעת שהוא במטבע של מדינה האחרת, ושמעון סילק לראובן עבור הכתב העברה באדומים כפי השער, ויקר מקרהו שבעת שהגיע הכתב העברה למקום שהוא באה העיר במצור ולא נפרע הכתב העברה בזמנו, והסוחר שנשלח הכתב העברה לידו השיב אחר הכתב העברה שהוא עם פריטעסט [?] כנהוג, ובמשך הזמן עלה השער מן האדומים נגד המטבע ההוא, ועתה טוען שמעון כיון שלא נפרע שם הכתב העברה חוזר כל המ"מ ואתה מחויב להחזיר לי האדומים שלי, וראובן אינו רוצה רק לסלק לו המטבע ההוא כפי הסך שהתחייב עליו בכתב העברה או בכאן או במקום שניתן הכתב העברה לשם, ועל דבר פסידא דשוקא ע"פ דין או ע"פ מנהג הסוחרים טוען כי אונס היה, הוא תלוי בט"ז והש"ך ה"ל, ולכן אין להוציא מיד המוחזק, דכל שהוא מטבע של מדינה אחרת הוי כפירות הנמכרים בשוק ועומדים לסחורה, והרי זה כקונה מחבריו סחורה ונותן לו המעות, וזה התחייב את עצמו להעמיד לו הסחורה לזמן פלוני.

במאיר המשפּט זולק א'

סימן כב – מי שקבל עליו קרוב ופסול, ודין שבועה והפוכה, ובו ג' סעיפים.

(א) ³⁵⁶מי שקבל עליו(א)(ב) קרוב או פסול(ג), בין להיותו דין בין להיותו עד עליו, הגה: ³⁵⁷ולא מקרי קבלה אלא אם כן קבלו לדונו, אבל אם השליט זיו מעות שקנו עליו(ד), לא מקרי קבלה. אפילו קבל אחד מהפסולים בעבירה כשני עדים כשרים להעיד עליו, או כג' בית דין מומחים לדון לו, הגה: ³⁵⁸ויש חולקים וס"ל(ה) דזוקא אם קבל קרוב או פסול זדיין אחד או ³⁵⁹צעד אחד(ו), אבל אם קבלו כתיב(ז), לאיכא תרתי לריעותא(ח), אפילו אחר גמר דין יכול לחזור בו, וכן הסכמת ³⁶⁰רוב הפוסקים(ט), אבל אם קנו מיזו בכל ענין לא יכול לחזור(י), ³⁶¹בין שקבל על עצמו לאבד זכויותיו ולמהול מה שהיה טוען על פיהם, בין שקבל עליו שיתן כל מה שיטעון עליו חבירו בעדות זה הפסול או בדינו, אם קנו מידו על זה(יא), אינו יכול לחזור בו. ואם לא קנו מידו, יכול לחזור בו עד שיגמור הדין. (ולעיל סי' י"ג סעיף ז' נבאר איזה מקרי גמר דין(יב), ³⁶²ולענין עדות מיד שהעידו לא יכול לחזור בו). נגמר הדין, אינו יכול לחזור בו(יג), ³⁶³יהוא שלא נודע שטעו(יד) (³⁶⁴מיהו אם הם ממונים צעיר או טובי העיר לא יכול לחזור(טו)), כי כן נוהגים לכל מה שאדם מקבל לפני ראשי העיר(טז) שלא יוכל לחזור בו ³⁶⁵ואם כופר ואומר: לא קבלתיו עלי לדון, ואין עדים בדבר, ישבע שלא קבלו עליו(יז), אפילו אם הדין מכחישו ואמר שקבלו עליו. ³⁶⁶רבים שהמחו עליהם דינים לא גמרי, אין צעלי דינן יכולים לעכבו(יח).

(⁸) מי שקבל עליו כו' - פי' שקיבל עליו קרוב או פסול היינו כשקיבל עליו בב"ד, דאי חוץ לב"ד ולא קנו מיניה אפילו לאחר גמר דין חוזר לכו"ע, אבל אם נשבע, אפילו חוץ לב"ד אינו יכול לחזור, אבל אם אמר "דור לי בחיי ראשך" הוה כשקיבל עליו לישבע ולא שנשבע, וכל חוץ לב"ד פי' שלא במקום הקבוע לשיבת הדיינים, אפילו הם ג' לא מיקרי ב"ד, וכדלקמן (סי' לט ס"ז) (ש"ך), ויש חולקים דכל בפני ג' אחר שטען בפניהם אינו יכול לחזור ולדון בפני אחרים. ועי' לעיל (סי' ה ס"ב) גבי לילה שכתב הסמ"ע [סק"ז] הטעם דהוי כקיבלו עליהו, ולפי הש"ך, יכולין לחזור ולהחליף הטענות ביום, דהא בלילה לאו בית דין הוא, ומקורו של הש"ך מיידי בנאמן עלי אבא להיות דין, דבקיבלו להיות עד לא משכחת בחוץ לבית דין נגמר הדין רק במציאות רחוקה, דמסתמא הבית דין לא קיבלו עדות העד פסול אם לא ששמעו מפיו שנתרצה להיות עד, ומה שכתב דקבלה חוץ לבית דין לא מהני, מיידי כגון שגמרו הדין אחר כך שלא בפניו, כגון במקום שיכולין לדון שלא בפניו, כגון בשטר באופן המבואר לקמן (סי' קו ס"א), ע"ש וכיוצא בזה, ובזה ודאי דלא מהני הקבלה חוץ לבית דין. ובקיבל פסול להיות עד, אפילו למאן דסבירא ליה דאפילו בעדות לא מיקרי גמר דין כשהעידו, מכל מקום כשקיבל כן בבית דין ודאי מהני, דמה לי אם אמר אשלם כשישבע שכנגדו, דמיחשב כגמר דין מטעם דהוי כאילו ציוו לו בית דין כן, ומה לי אם אמר אשלם כשיאמר אבא שלויתי אצלך (נתה"מ), ועיין שבו"י מוב"א בפ"ת לקמן סק"ח (פ"ת).

(²) שם - כשיש שם קרוב וקיבלו עליו דלא יוכל לחזור בו, דוקא כשיודע שהוא קרוב, אבל אם טען לא ידעתי שהוא קרוב נשבע היסת וחוזר, ואם הוא רגיל אצלו וטוען שלא ידע שהוא קרוב אינו נאמן, וכשטוען שלא ידע שהוא פסול יש חילוק, דאם הוא פסול דרבנן דבעי הכרזה בב"ד אינו נאמן לומר דלא ידע, אבל בפסול דלא בעי הכרזה נאמן בשבועה לומר דלא ידע שהוא פסול (פ"ת).

(³) קרוב או פסול - אם גילה הקרוב דעתו ואמר שבגלל זה הוא מחויב לעזור ולתומכו לא מהני קבלתו. אשה אחת שקודם מותה צייתה לבניה שאם יהיה ביניהם דברי ריב ידון להם פלוני אחד מקרוביה, ונתנו על זה תקיעת כף ליד אותו פלוני, ועכשיו אחד מהבנים אינו רוצה לדון לפניו וטוען שהוא עם הארץ ואינו יודע לדון דין תורה, ועכ"פ לא ידון ביחידי רק יצרף אותו לב"ד, ועוד טוען שנתוודע לו שהוא אוהב יותר לאחד מן האחין כו'. והנה זולת התקיעת כף, מצד מצוה לקיים דברי המת אין כאן, דלא אמרינן מצוה לקיים דברי המת אלא בנכסיו וירושתו ולא בשאר מילי, ואפילו בנכסיו דוקא שנתן לשליש לשם כך כו' [עמ"ש בזה לקמן (סי' רנב ס"ב ד"ה שם - אשה שצייתה)], אלא דמ"מ מצד החסד לפני משורת הדין גם בשאר מילי ראוי לקיים דברי המת, אך אין כופין על לפני משוה"ד רק בדברים בעלמא כו' [עמ"ש לעיל (סי' יב סק"י)], אולם מצד התקיעת כף, יש לכופו לדון לפני אותו פלוני. ומה שטען שהוא ע"ה אינה טענה כלל, כיון שידע זאת מתחילה אדעתא דהכי קיבלו עליהם שידון לפי אומד דעתו, עיין ביו"ד (סי' רלב ס"ח) ⁵², ואם

⁵² ז"ל: שותפים שבררו דינים בכח חרם לקיים מה שגזרו עליהם, ואחד מהם מסר מודעה שלא קבל עליו הנבררים אלא כדי שיתאמת מה שחייב לו, שהיה ירא שמא יכחיש להתחיל לומר שאין בידו כלום

ח: הערות עם [YL77]
צי השני נצרך?

במאיר המשפּט זולקא א

רוצים שניהם בדין תורה ישאל הוא לב"ד וידון על פיהם. ומה שטען שאוהב יותר לאחד מן האחין, ג"כ אינה טענה, דאף דאם קיבלו עליהם בלא תקיעת כף מהני טענה כזו, מ"מ בשבועה או ת"כ לא מהני. חדא, דהא מבואר ביו"ד (סי' רל ס"א), דכל נדר שיש בהתרתו נדנוד עבירה אין להתירו, וכאן עכ"פ נדנוד עבירה יש כיון דלפנים משורת הדין מחויבים לקיים מצות אמם ואיך יתירו שבועתו. ועוד, דהא מבואר ביו"ד (סי' רכח סכ"א) בד' שנשבעו יחד לעשות דבר אחד הוי על דעת רבים ואין לו התרה בלא דעתם, וא"כ בנ"ד איך אפשר להתיר לאחד מהם בלתי רצון ודעת שאר כל האחים ואחיות, ועי' לקמן (סי' רנב ס"ב) [מצוה לקיים דברי המת אפילו בריא שצוה ומת, והוא שנותנו עכשיו לשליש לשם כך. הגה: אבל היו בידו קודם ולא לשם כך, או שבאו לידו אחר הצוואה, אין בזה משום מצוה לקיים דברי המת.] (פ"ת).

(ט) אבל אם השליש בידו מעות כו' - במקורם של דברים איתא דמי שנשבע לפרוע לחבירו לזמן פלוני, ובבוא הזמן השליש המעות ביד דיין העיר כדי לצאת ידי שבועתו, ואמר שלא ימסרהו לפלוני כי יש לו עליו דין ודברים, ואותו דיין היה קרוב של פלוני כו' (סמ"ע).

(ט) ויש חולקין וס"ל כו' - הג"ה זו קאי אמ"ש המחבר אחר זה בסמוך ז"ל, "עד שיגמור הדין" (סמ"ע).

(י) בדיין אחד - ואם יעמוד ב"ד אחר הרי הוא דן ע"פ הטענות וההודאות שנאמרו בפני הראשון (סמ"ע), וכל דברי הסמ"ע הם דווקא שקנו מידו, אבל בלא קנו מידו אין ההודאה בפניהם חשיבא הודאה (נתה"מ).

(י) אבל אם קבלו כתי - דוקא בפירוש שמקבל הדיין הפסול כבי תרי, אבל בסתם וכ"ש בפירוש, שמקבל הדיין הכשר כבי תרי לא מקרי תרתי לריעותא, ואף דקיבל עליו הדיין הפסול לדיין וגם הדיין שהוא הכשר כבי תרי מ"מ כיון דאין תרתי לריעותא מהני (רע"א).

(י) דאיכא תרתי לריעותא - נראה דאם קיבל עליו כשר אחד במקום ג' דינים וגמר הדין, דאינן יכולים לחזור בו, דאין זה מיקרי תרתי לריעותא דשם חד הוא, ודוקא בקיבל עליו קרוב או פסול אחד במקום שנים דאיכא תרתי שמות לריעותא, חדא דקיבל עליו מי שהוא פסול לדין להיות כשר, והשני דמקבל להיות יחיד כרבים, הוא דלא מהני קבלה (סמ"ע), מש"כ בסמ"ע "דשם חד הוא" לא צריך לטעם זה אלא דהוי כקיבל עליו יחיד מומחה (רע"א), ויש חולקים, והא דמהני קבלת פסול, דוקא שקיבלו במקום אחד דליכא אלא חדא לריעותא, וה"ה נמי אם קיבל כשר אחד במקום שנים כו', ולא כתבו במקום שלשה, משמע דוקא שנים, אבל בקנו מידו, שקיבלו מומחה שהוא קרוב או פסול, דבכה"ג לא הוי רק חדא לריעותא (ש"ך), אם מתחילה בשעת הלואה קיבל עליו פסול כבי תרי, מהני אפילו בלא קנין (ט"ז), וי"א דעיקר כסמ"ע, שהמקבל א' כב"ד, הוי כקיבל עליו יחיד הדין במקום יחיד מומחה, ובתרתי לריעותא היינו משום דהוי כמו גוזמא לקבל תרתי לריעותא, ולהכי לא גמר ומקני, וא"כ בקיבל עליו שלשה קרובים אין לך גוזמא יותר מזה ולא מהני הקבלה, דכל חד פסול הוא והוי תלתא לריעותא ואין לך גוזמא יותר מזה וזה ברור (קצה"ח), קיבל עליו אשה קרובה הוי תרתי לריעותא. ולפי זה אם קיבל עליו קרוב שהוא פסול, גם כן הוי תרתי לריעותא, אחד שאמר לחבירו אשתך תהא נאמנת שלא פרעתי לה, ואמרה שלא פרע, דלא מהני, דהא הוי כקיבל קרוב במקום שני עדים דהוי תרתי לריעותא דלא מהני בלא קנין (נתה"מ), אין סברא לחלק בין קיבל עליו כשר במקום יחיד מומחה ובין קיבל עליו בפירוש שיהא במקום שלשה דמאי שנא כו', ועיקר כהסמ"ע דאם קיבל עליו כשר אחד במקום ג' דינים וגמר הדין א"י לחזור בו, וי"א דכל כונת הש"ך אף דסובר אם קיבלו עליהן חד במקום ג' תרתי לריעותא הוא ויכולין לחזור אף אחר גמ"ד, היינו אם עדיין לא הוציא הנתבע המעות מתחת ידו, אבל אם הוציא מת"י מודה הש"ך דא"י לחזור, וי"א דאם קיבל שלשה פסולים כשלשה כשרים, אם הובררו בכת אחת הוי רק חדא לריעותא, אבל אם הובררו בזה אחר זה הוי כשני שמות וכו', וגם לדעת הפוסק דתרתי לריעותא יכול לחזור בו, דוקא ריעותא דקרוב או אשה וקטן, אבל ריעותא דעוברי עבירה כגון רועים וכדומה דאינו פסול בגופו ובידו לקבל דברי חבירות ולחזור בו ויתכשר אפילו אותו הדין עצמו, לא חשיב תרתי לריעותא כו', וי"א דאם קיבל עליו עד שיש בו ב' פסולים כגון אם אביו גזלן, וקיבלו לעד, לא מיקרי תרתי לריעותא, דמה לי שהעד פסול מטעם אחד או מטעם ב' פסולים,

ואחר שגזרו הנבררים הראה מודעא זו ואמר שאינו רוצה לקבל אלא מה שידין עליו דיין הקהל בדין תורה, כיון שקבל עליו בחרם אסור לו לסתור דינם.

פי: הערות עם [YL78] דבריו, שבכל אופן אחר של משליש כסף כן קיבלעליו כד"ן?

ל: הערות עם [YL79] א הבאתי סמ"ע סק"א וסק"ג

ד: הערות עם [YL80] ברים אלו בדעת הרשב"א וצ"ע אם זה צד א' במחלוקת.

ח: הערות עם [YL81] ר?

במאיר המשפּט זולק א

ויש חולקים (פ"ת), וי"א שהמח' סמ"ע וש"ך הוא אותו המח' לעיל סי' ג סק"א), אם ג' בבית דין הוא מן התורה או מדרבנן (פ"ת * ב"ש אחרון).

(ט) וכן הסכמת רוב הפוסקים - ומ"מ צ"ע לדינא (ש"ך), מיהו יחיד מומחה לרבים שקרוב שקבלו עליו, יכול לדון, ואינו תרתי לריעותא, ועוד אפילו קבלו גם לעד וגם לדיין אינו תרתי לריעותא, ועוד אפילו לא קבלו עליו כעד מאחר ויודע האמת, צריך לפסוק על פי ידיעותיו (ש"ך * מהר"ם מיניץ).

(י) בכל ענין לא יוכל - ואפילו קיבלו עד אחד במקום שנים (סמ"ע).

(טז) אם קנו מידו על זה כו' - אם קנו מידו שלא לחזור הוי קנין דברים, ולא מהני רק כשקנו מידו לעשות כאשר ידין או יעיד, ועיין לקמן (סי' קנו ס"ב) (ש"ך), הא דאם קנו מידו א"י לחזור בו, דוקא כשלקח הקנין או נשבע אדעתא שהוא קרוב ויודע שהוא פסול לעדות, אבל אם לא היה יודע שהוא פסול לעדות, אפילו נשבע קנין אין כאן שבועה אין כאן, ומהימן לומר שלא היה יודע שהוא פסול וא"צ שבועה על זה (פ"ת).

(טז) נתבאר איזה מיקרי גמר דין - שם נתבאר דהיינו כשאומר פלוני אתה זכאי ופלוני אתה חייב, וכ"ש כשאומרים לו צא תן לו דהוה מילתא דפסיקא שחייבוהו לו, משא"כ כשאומרים חייב אתה ליתן לו דנראה כמסתפקים עדיין, אבל כשאומרים פלוני זכאי ופלוני חייב אין נראה מלשונם דמסתפקים בדבר (סמ"ע), וי"א דלא הוי גמר דין עד שאמרו צא תן לו (וכדלקמן סימן ע"ט סעיף י"ג), ולא כמ"ש הרמ"א (ש"ך), ועיקר כסמ"ע, דכל שאומר לאחד לבד שלא בפני חבירו חייב אתה ליתן לו, נראה שעדיין הדבר מסופק לו, דליכא זילותא אם יחזור אח"כ ויפטור אותו, כיון שלא זיכה עדיין לחבירו בפניו, משא"כ אם אמר צא תן לו, אפילו שהוא שלא בפני חבירו כבר פסק למילתא. אבל כשאמר איש פלוני אתה זכאי ופלוני חייב, נראה ששני הבעלי דינים עומדין לפניו, ולכן הוצרך לומר איש פלוני כו' ואיש פלוני כו' כדי לידע מי מהם חייב או זכאי, הוי גמ"ד, דודאי הוי זילותא גדול אם יחייב אח"כ מי שזיכה תחילה, אלא ודאי שברור לו הדין ולכך הוי גמר דין (פ"ת).

(טז) אינו יכול לחזור - י"א דהא דאינו יכול לחזור אף על פי דנתרצו שניהם, משום כבוד הדיין, וי"א דאין הטעם משום כבוד הדיין ואין שייך ביה חזרה מאחר שכבר נפסק הדין, אלא צריך שימחלו זה לזה במחילה גמורה או לא שייך כבוד דיין, וזה יכול לעשותו (סמ"ע), ועיין לקמן סימן רמ"א סעיף ב' ורמ"ג. ולי נראה דכל זה דווקא היכא שחב לאחריים בחזרתם וכדלקמן (סי' מז ס"א) (ש"ך), וי"א שאם היו ג' דיינים, וטענו הבעלי דין טענותיהם, גם קודם גמר דין אינם יכולים לחזור אפילו שני הבעלי דינים רוצים, משום כבוד החכמים, אבל כל זה רק על עיקר הטענה, אמנם אם ראובן תבע ששמעון חייב לו כסף, ושמעון טוען נגדו, את תביעת שמעון אפשר להעביר לב"ד אחר (פ"ת * בית יעקב).

(טז) והוא שלא נודע שטעו - עשיית פשרה מיקרי טעות כיון שקיבלם לפסוק לו דין (סמ"ע וש"ך), היכן דלא טעו קודם גמר דין, יכול לחזור ולטעון בענין אחר או דנותנין לו זמן מב"ד השני, כי הראשון אינו כלום מאחר שחזור (סמ"ע), היינו קודם שהוציאו ממון, אבל אם כבר הוציאו ממון, אפילו טעו מה שעשו עשוי (ש"ך), ונ"מ שיכול לחזור ולטעון, או לזמן ב"ד או לפירי ולשאר דברים, וכמ"ש לקמן סימן כ"ה ס"ד ד"ה בין טעה. ועוד י"ל כאן דה"ק שלא נודע בודאי שטעו, ואף על פי שהדבר בספק הדין קיים עד שיתברר שטעו, א"כ נ"מ שהדין קיים כל זמן שאין שכנגדו מכיר שטעו (ש"ך), אם קיבל עליו דיין ע"ה שלא ידע דין תורה כלל, אינו יכול לחזור אפילו טעה, דהא לא יכול לומר שקיבלו לדון דין אמת, דוגמת קיבל עליו עכו"ם לפשרן, אינון יכול לטעון נגדו כלום (ט"ז).

(טז) לא יוכל לחזור - פירוש, אפילו אם קיבלם לדין ועשו פשרה (סמ"ע וש"ך), או בשאר טעות, מ"מ אין יכולין לדון קרוביהם ועיין לקמן סוף סימן ל"ג (סמ"ע), וה"ה דא"צ קנין, שכל דבר הנעשה בפני ג' טובי העיר א"צ קנין במקום שיחיד צריך קנין, ולפ"ד אפילו קודם גמר דין א"י לחזור בו, ודוקא ג' טובי העיר אבל ג' דיינים לא, וכמ"ש לעיל סק"א) דבפני ב"ד לא מהני עד שיגמור הדין (ש"ך).

צד: הערות עם [082]
היש חולקים מובא
בנתה"מ האם זה עוזר
להגיד את זה?

צ: הערות עם [YL83]
ע שהוא מביא דעת
הראב"ן וצ"ע אם זה
צד או שאין חולק על
זה.

הו: הערות עם [YL84]
הוא מציין לדבריו שם,
אבל הרי שם רק כותב
לענין כאן, וכנראה
שזה טעות.

א: הערות עם [YL85]
בל היכא דלא חב
לאחרינא אין צריכים
מחילה, אלא אפשר
לחזור מהדין אם
שניהם מסכימים?

ל: הערות עם [YL86]
שנו סק"א, אבל לי
נראה שזה סק"ב
שהוא סק"ה וצ"ע

במאיר המשפּט זולק א'

(טז) מקבל לפני ראשי העיר כו' - וכל דבר שנעשה בפני ג' אינו יכול לחזור, וכל דברי הקהל ג"כ א"צ קנין כגון שפטרו אחד ממסים וכיוצא בו⁵³ (סמ"ע).

(טז) ישבע שלא קבלו כו' - פירוש, ישבע היסת, דאין זה הדיין מיחשב עד להביא לידי שבועה דאורייתא, ואף על גב דלא מיחשב זה לנוגע בדבר כדמוכח בסימן שאחר זה, חדא דהא מיירי מקרוב ופסול, ועוד, דאין זה כפירת ממון אלא כפירת קבלתו עליו לדיין, ואין נשבעין אהא שבועה דאורייתא (סמ"ע), ויש חולקין דאין לך כפירת ממון גדול מזה, דהא אם מודה לדברי הדיין חייב ממון, ועוד דא"כ גם היסת לא ישבע וכדלקמן (סי' פז סכ"ה), אלא טעמא קמא עיקר. וא"כ בכשר חייב לישבע ובשנים כשרים חייב כפי מה שיפסקו ממון (ש"ך), אף על פי שהיו שנים או אפילו ק', כיון שהם קרובים או פסולים אינם נאמנים להעיד על הבעל דין שקבלם עליו לדון ולחייבו (ש"ך * מהרש"ך), ועיין לקמן סימן כ"ג (ש"ך), צ"ע ממ"ש לקמן (צג ס"ט) דכל טענה שאין נתחייב ממון אלא בשבועה אין משביעין עליו היסת, וצ"ל דהכא מיירי שיש חילוק טענות ביניהם דרוצה לטעון עכשיו. ואם קיבל עליו כשר אחד במקום שנים והוא כופר, צריך לישבע שבועה דאורייתא (ט"ז), דברי הש"ך מיירי בדווקא לאחר שנגמר הדין ונתחייב ממון, אבל בקנו מידו קודם גמר דין אין בו משום כפירת ממון, דמי יודע אם יחייבהו דיין זה יותר מחבירו (נתה"מ), ואם לא נתחייב רק שבועה, עיין סמ"ע לקמן סימן פ"ז סעיף כ"ה. ואם נפטר הנתבע והתובע רוצה לחזור ולתובעו וטוען שלא קיבלו, פטור התובע אף משבועת היסת דלא שייך ביה חיוב ממון אם יודה (פ"ת).

ש: הערות עם [YL87] אר החוות יאיר לא נוגע להלכה למסקנה?

(טז) אין בעלי דינין יכולים לעכב - וכ"כ הרמ"א לעיל ריש סימן ח' (סמ"ע).
(ב) ³⁶⁷אם קבל עליו עדות עובד כוכבים, כמי שקיבל עליו עדות אחד מהפסולים.³⁶⁸ אבל אם קבל עליו עובד כוכבים לדיין (יט), אפילו קנו מיניה, אין הקנין כלום, ואסור לידון לפניו (כ). ³⁶⁹אבל אם כבר דן לפניו, לא יכול לחזור בו (כא).

(טז) אבל אם קבל גוי לדיין כו' - עיין מ"ש בס"ק (כא) (ש"ך).

(כ) אין הקנין כלום ואסור כו' - משום שלא יעשה אויבינו פלילים, ועיין לקמן (סי' כו סקי"א?), שם כתבתי דמוכח מדברי הפוסקים באם יש לאחד מבעלי דינים זכות ויפוי כח במשפט הגויים שפי מבמשפט ישראל, דאז מהני הקנין, ולא אמרו אין אדם מתנה על מה שכתוב בתורה כי אם בתנאי בעלמא, אבל אין אחר קנין כלום, ואם אין בו זכות לא מחשב קנינו לקנין דהו"ל קנין דברים (סמ"ע).

(כב) אבל אם כבר דן לפניו כו' - י"א דאין חילוק בין לכתחילה לבדיעבד, ודוקא היכן שקנו מידו סתם לדון בדיני גויים דהוי אויבינו פלילים שמחזיק ערכותיהם ודתם, משא"כ בהך שקנו על גוי אחד בפירוש, הרי שגוי זה נאמן בעיניהם, ולא משום שמחזיקים משפטי הגויים ודתם, רק שזה הגוי נאמן בעיניהם וסמכו עליו, דמהני כמו קיבלו קרוב או פסול (ש"ך).

(ג) ³⁷⁰מי שנתחייב לחבירו שבועה בב"ד (כב), ואמר ליה: השבע לי בחיי ראשך, והפטר, או השבע לי בחיי ראשך ואתן לך כל מה שתטעון, אם קנו מידו (כג), אינו יכול לחזור בו. ואם לא קנו מידו, יכול לחזור בו עד שייגמר הדין (כד). ³⁷¹נגמר הדין ונשבע (כה) כמו שאמר ליה, אינו יכול לחזור בו, וחייב לשלם. וה"ה למי שנתחייב שבועת היסת, והפכה (כו), אם קנו מידו או אם נשבע זה שנהפכה עליו, אינו יכול לחזור בו. וה"ה במי שלא היה חייב שבועה, ואמר: אשבע לך שבועה, אם קנו מידו אינו יכול לחזור בו, ואם לא קנו מידו, אף על פי שקבל בב"ד, חוזר עד שייגמור הדין, וישבע. הגה: ³⁷²מי שמחוייב ליטע, ³⁷³ואמר לפניו ב"ד אינו רוצה ליטע אלא הינו משלס (כז), (מיאל) (ויאל) חוץ לבית דין (כח), ³⁷⁴אינו יכול לחזור בו דזה הוי גמך דין לדיה. ³⁷⁵ויש חולקין (כט). ³⁷⁶מי שנתחייב לחבירו שבועה לאורייתא, ואמר לחבירו: השבע וטול, ונשבע בלא נטילת חפץ, לא יוכל לחזור בו (ל).

(כב) שבועה בב"ד כו' - פירוש, שבועה חמורה שנתחייב התובע לישבע וליטול או הנתבע ליפטר, ואמר לו הבע"ד השני להקל מעליו השבועה החמורה ולקבל ממנו במקומה שבועה קלה דבחי ראשו לפוטרו או ליתן על ידו (סמ"ע).

(כב) אם קנו מידו כו' - י"א דהעיקר כהפוסקים האחרים דגורסים "נשבע", ועוד דקבלה בב"ד מהני כגון שאמר הינוי משלם או שהפך השבועה על חבירו בבית דין וקיבל עליו, וכה"ג א"י לחזור כשאין עסוקים באותו ענין, וכל שכן דביצא חוץ לב"ד דשוב א"י לחזור בו, מיהו כל זה כשא"ל כן

[YL88] עם הערות: ל כל העורך שליט"א דברי הש"ך חולקים גם המחבר וגם על הרמ"א, ואולי מסק (יט) זה מובן?

ל: הערות עם [YL89] א ראיתי צורך להביא את דברי הנתה"מ.

⁵³ ועי' לקמן רע"א סי' שלג ס"א ד"ה בד"א שלא הלכו, ועיי"ש בנתה"מ.

במאיר המשפּט זולקא

בב"ד, אבל חוץ לב"ד או בפני שנים לא מהני אף כשקיבל עליו או יצא, אם לא שנשבע על פיו, וכמ"ש לעיל ס"ק(א) (ש"ך), לכו"ע אם לא נשבע בזמן שקבעוהו לו ב"ד לשבע יכול לחזור ולומר לו לא אאמין לך עוד בשבועה (רע"א).

(כב) עד שיגמר הדין - גמר דין דשבועה הוא שישבע, כדמסיק וכתב נגמר הדין ונשבע. וי"א ה"ה כשיצאו חוץ לב"ד, וכ"פ הרמ"א ס"ק(ל) (סמ"ע).

(כג) נגמר הדין ונשבע - הא דכתב "ונשבע" הוא מיותר, שכל שמרצון טוב מקבל עליו שבועה, בודאי יכול לחזור אפילו ביצא מב"ד, אלא דוקא שבועה הוא גמר דין (ט"ז).

(כד) שבועת היסת והפכה - לאפוקי שבועה חמורה דאינו יכול להפכה כמ"ש לקמן (סי' פז ס"ח) (סמ"ע).

(כז) אלא הריני משלם כו' - ואפילו לפי זה נראה מי שנתחייב בב"ד שבועה דרבנן ושתק, ולא אמר שירצה להפכה על שכנגדו, ויצא מב"ד ואח"כ אומר שירצה להפכה על שכנגדו, הרשות בידו דשתיקה בזה לאו כדיבור דמי, ונראה דאפילו אם אמר בב"ד לא אשבע ויצא יכול להפך השבועה על שכנגדו, ד"ל דדעתו היתה לא אשבע אלא אהפכה על שכנגדי כל זמן שלא אמר לא אשבע ואשלם, אבל אם חייב הנתבע שבועת היסת ואמר לפני ב"ד אשבע ויצא אינו יכול להפכה אח"כ (סמ"ע), וי"א דאם אמר "איני נשבע" אלא הריני משלם ויצא, אינו יכול לחזור בו, דהתם מיד שאמר "איני נשבע" הודה לבע"ד שכנגדו והודאת בע"ד כק' עדים דמי, אבל היכא דאמר "איני נשבע" הוה כאילו אומר אני עומד בטענתי ואקיים הדין, ולא שקיבל עליו לישבע דוקא ולא להיפך (ש"ך), אמנם בב"ד לא מתרצין דבריו, ורק לו הזכות לתרוץ את דבריו (ט"ז), כל דברי הש"ך הם דוקא בשבועה דרבנן, אבל בשבועה דאורייתא שמן הדין אינו יכול להפכה, ואמר השבע וטול, וקיבל עליו ואמר אני נשבע, אינו יכול לחזור בו, כיון שמה שקיבל עליו לישבע היה בדבר שלא מן הדין, אבל במלוה בשטר שהיפך השבועה על הנתבע לישבע שבועת היסת וקיבל עליו, יכול לחזור ולהפך אחר שיצא מבית דין, כיון דההיפוך על כרחך היה בענין שאמר הריני כמלוה על פה ואשבע היסת, ובשעת קבלה קיבל השבועה על עצמו כתביעת על פה, הוי כאמר אקיים הדין, משום הכי יכול להפכה (נתה"מ), וי"א דהמנהג לא כהש"ך אמנם אינו יכול להפך אחר כך ויש חולקים (פ"ת).

(כח) משיצא חוץ לב"ד אינו כו' - וי"א בכל הדינים הנ"ל ובכיוצא באלו, מה שקיבל עליו בפני ב"ד ויצא מלפניהן זהו נקרא גמר דין ואינו יכול לחזור בו, וי"א דאפילו לא יצא מהב"ד אלא שאינן עסוקין עדיין באותו ענין, נמי מיקרי יוצא מלפניהן ונגמר הדין הוא ואינו יכול לחזור בו, אבל אם קיבל עליו שלא בב"ד, כה"ג לא מצינו בהן גמר דין כ"א אחר שכבר נשבע (סמ"ע).

(כט) ויש חולקין - ואפילו אם אומר "לא אשבע ואשלם", ויצא יכול לחזור בו, ואפשר לומר דגם המחבר ס"ל דביוצא חוץ לבית דין מיקרי גמר דין, ומ"ש "ונשבע", איירי בקיבלו עליו שלא בבית דין או בב"ד ועדיין עסוקין באותו ענין, וכן מה שמסיק המחבר וכתב "עד שיגמור הדין וישבע", מיירי קודם שיצאו מב"ד ועדיין עסוקין באותו ענין, משו"ה לא כתב רמ"א האי דינא דיציאה מב"ד מיקרי גמר דין בלשון פלוגתא אדברי המחבר שכתב "ונשבע" (סמ"ע), וי"א שהרמ"א מסכים לכל דברי המחבר, כיון דמחוסר מעשה דשבועה, אבל באמר "אשלם" מספקא ליה, ד"ל דכיון דקיבל כן ולא מחוסר מעשה חייב לשלם, ולענין דינא בכל גווני אינו יכול לחזור בו (כנ"ל ס"ק(כג)) (ש"ך), העיקר דיציאה מב"ד הוה גמר דין לכל דבר, רק אם שתק אז יכול להפך כמ"ש הסמ"ע (ט"ז), אי אפשר להוציא ממון על פי דברי הש"ך (פ"ת * ב"ש אחרון).

(ל) לא יוכל לחזור בו - אף על גב דצריך לחזור ולישבע בנק"ח ובב"ד דאדעתא דהכי הפך עליו⁵⁴, מ"מ מאחר דהפכה והימניה אשבועתיה אמרינן דלענין שיקרא גמר דין ולא יוכל לחזור בו סגי בשבועה זו, ומ"ש המחבר "עד שיגמר הדין וישבע", דאחר שנשבע אינו שייך חזרה בזה דלא היה חייב בשבועה, אלא כדי שלא תאמר מיד שקיבל עליו הוה כגמר דין, קמ"ל דלא הוה גמר דין עד שישבע (סמ"ע), ויש חולקים כל שלא נשבע בנק"ח, אין הנתבע חייב לשלם, מטעם שטוען לא אמרתי אלא אם תשבע בבית דין, וכיון שלא נשבעת בב"ד חזורני בי (ש"ך), כל שלא נשבע בפני ב"ד ועל פי בית דין לא קיים חיובו (ש"ך * ש"ג), ומי שטוען שהפך עליו השבועה ליטול, באופן שמועיל ההיפוך וחבירו כופר, דא"צ לישבע ע"ז לכו"ע, ואפשר דהמחבר דוקא במעשה שלו פסק כן משום שכבר נשבע ולא שייך לומר מי יימר דמשתבע וגם בנק"ח, [אבל בעלמא אפשר דגם

למ: הערות עם [O90]
ה "ונשבע" מיותר זה
עצם הלשון???

לה: הערות עם [O91]
ביא מה שרע"א
מקשה על הש"ך
שיוצא נגד הש"ך לפי
דבריו???

ש: הערות עם [YL92]
אר דברי הנתה"מ וכן
דברי הקצה"ח סק"ב
לא הבאתי שלא ראיתי
הלכה יוצא מהם

⁵⁴ עי' לקמן סי' פז ס"ג ששבועה ללא נקיטת חפץ אינו שבועה.

במאיר המשפּט זולק א'

הב"י מודה לדינא כמו דכתבתי - תוקן על פי הנתה"מ [ש"ך], וי"א שהצד הסובר דצריך אח"כ לישבע שבועה דאורייתא הוא רק למ"ד שבועה דאורייתא מהפכינן, ועי' לקמן (סי' פז סי"א) שלא קי"ל כך למסקנה, אמנם גם לדידן, אם שניהם רוצים מהפכינן אף בדאורייתא (ט"ז), עיין מ"ש בסומן צ"א סעיף ו' (סק"ח?) ישוב לקושית הש"ך (קצה"ח).

סימן כג - עד מתי נאמן הדיין לומר לזה זכיתי, ובו סעיף אחד.

(א) ³⁷⁷כל זמן שבעלי דינים עומדים לפני הדיין, נאמן לומר: לזה חייבתי ולזה זכיתי(א). נסתלקו מלפניו, אינו נאמן. אם אין בידו פסק דין(ב)(ג)(ד). ודוקא בשודא דדייני(ה), אבל דין התלוי בטענות לא שייך בו נאמנות(ו), שלפי הטענות יזכה הזוכה, ובלבד שלא יסתור טענות הראשונות(ז). ³⁷⁸וכל זה דוקא בדיין אחד(ח), אבל שנים נאמנים לעולם(ט)(י)(יא), ³⁷⁹ואפילו אם יש שני עדים שמכחישים אותם(יב)(יג). הגה: ³⁸⁰וה"ה אם קצלו עליהם פסון לזמן, כל מה שאומר תוך הזמן, נאמן. אבל אם כבר כתב ונתן להן הפסקה, אין לו קשות להוסיף או לגרוע(יד) (ואפילו תוך הזמן)(טו)(טז), אף על פי שאומר שכן היתה כונתו.

(א) נאמן לומר כו' - ראובן ושמעון שנתן אחד מהן שטרות לחבירו ונשבע שלא יגבה לעצמו מאותן חובות כלום, ואח"כ נתגלגלו תביעות ביניהם, ולקחו פשרן אחד ביניהן שכל מה שיעשה ביניהן עד זמן פלוני יהא קיים, ועשה הפשרן פשרה ביניהן שיתנו פטורים זה לזה חוץ משטרי חובות הנזכרים יהיו בתקפן כמו שהם היום, ואח"כ נתגלה שהנותן קיבל מקצת דמי החובות קודם שנתנו הפטורים, ועכשיו אומר שהוא פטור ממה שקיבל שהרי נתן לו פטורים אח"כ, ואף על פי שאמר חוץ משטרי חוב הנ"ל, מ"מ אמר כמו שהם היום והוא ובאותו היום כבר קיבל המעות, והפשרן אומר שכן היתה כונתו בפשרה. עכ"ז צריך להחזיר מה שקיבל, שהרי בשעת הפטורים לא נודע אז שקיבל, ואדרבה הוא בחזקת שלא קיבל מאחר שנשבע ע"כ, ואין עדות הפשרן מועיל כיון שלא אמרו בעוד שבע"ד עומדין לפנין כדאמרין גבי דיין (סמ"ע).

(ב) אם אין בידו פסק דין - אבל אם יש בידו פסק דין [שכתוב בו "אתה זכאי" ולא יותר] נאמן אף שנסתלקו מלפניו, כששניהם מודים שהפסק דין נכתב מיד קודם שנסתלקו, אך שמחולקים שלא נפסק כן מלפניו, אמנם כשהבע"ד אומר שהפסק ניתן לו אחר שנסתלקו, אז אינו נאמן (ש"ך), וי"א שזה תלוי במח', שי"א כשעומדים לפניו הדיין זוכר ואפילו כשהפתק של זכות ביד האחר, תולים בטעות הדיין או נפילה, אבל י"א שאין הדיין טועה בפתק, אלא כיון שהוא דין של שודא תולים שנשתנה דעתו של הדיין (רע"א * ברוך אנג"ל). אם יצאו מבית דין, וא' טען שהדיין זכינו, נאמן החכם הדיין לומר לא זכיתי לך, כיון שהוא אומר משמו והוא מכחישו, אבל לומר שזיכה לחבירו, בזה אינו נאמן, ויכול להכחישו, ולומר לא זיכית לזה, דבזה אין כחו מהחכם הדיין אלא שמכחישו ואומר לא זיכית לזה אלא לי. וכשנסתלקו מלפניו ואינו חוזר הדין לשודא והבעל דין לא מצי אמר כבר זיכה אותי בקרקע כיון דבזה שאומר משמו יכול הדיין להכחישו אלא שאומר ידעתי שלא זיכה לחבירי, וא"כ אם השני רוצה עוד בשודא הדר דינא לשודא. ועי' מ"ש הסמ"ע (סק"ה) דינא דהני יתפשרו או מחלקין אותו ביניהן, היינו אם השני אינו רוצה עתה בשודא כי מתיירא שמא יתהפך סברת הדיין בשודא, אבל אם השני שהדיין מסייעו רוצה עוד בשודא, הדין עמו. ובענין מש"כ הש"ך דמדברי השו"ע נראה דגם בנסתלקו מלפניו נאמן ע"י פס"ד, כיון דאיכא פס"ד נותנין הקרקע למי שיש בידו הפס"ד, דאם יאמר אידך כבר זיכה אותי, בזה הדיין שאומר משמו נאמן יותר, ואם יאמר לא זיכה לחבירי א"כ הרי הוא עתה זכאי על ידי פס"ד דהא גם עתה אם רוצה בשודא הדין עמו (קצה"ח), ויש חולקים על הקצה"ח שהרי שניהם מודים שכבר נפסק הדין והקרקע של אחד, והמוחזק שאומר לי זיכה והקרקע שלי, לאו מטעם עד נאמן, רק מטעם מוחזק, והחכם אינו נאמן להוציא מיד המוחזק, ממילא המוחזק נאמן. וכן במקום שאין אחד מוחזק דהדין כל דאלים גבר, אין החכם נאמן לקלקל הדין דכל דאלים גבר, דעד אחד אין לו נאמנות בשום דבר בממוץ, ושודא מחדש אינו יכול לעשות כיון דבהא שניהם מודים שאין לדיין שוב כת, שכבר עשה שלו והקרקע כבר הוא רק של אחד מהן (נתה"מ).

(ג) אינו נאמן - אם רק בעל דין [אחד] אומר שכבר זיכה לו, והדיין ובעל דין השני אומרים שלא נפסק עדיין, הדיין נאמן ואפילו בנסתלקו מלפניו כיון שיש עדים שקיבלו לדיין. אבל ליכא עדים שקיבלו לדיין ונסתלקו מלפניו, נאמן הבעל דין במיגו דלא קיבלו לדיין, ואין לו דין מיגו בעדים, כיון שכבר נסתלקו שוב אין לדיין שם שני עדים (נתה"מ).

במאיר המשפּט זולק א'

(ד) אם אין בידו פסק דין - דאילו יש בידו פסק דין הרי מפורש בו הדין וא"צ לנאמנותו, ועוד אפשר לפרש דהיכא דכתוב בפסק דין בסתם קרקע פלוני היא שלך והפסק ביד אחד מהן, והאחר טוען אני הוא שזכיתי בדין וממני נפל, ואתה מצאתו או לקחתו מידי וכיוצא בזה, נאמן הדיין לומר זה שהפסק בידו זכיתי, וא"צ אפילו היסת, אבל אם אין פסק דין בידו, או שאומר לזה שהפסק"ד אינו בידו זכיתי, אינו נאמן, דאינו נאמן אלא כשמסייע לאותו שהפסק דין בידו לפוטרו משבועה, וצ"ל דמיירי שאין אחד מהם מוחזק, דאילו מי שהפסק"ד בידו מוחזק, אפילו אין פסק"ד בידו נאמן הדיין לפוטרו משבועה, דלא גרע מעד דעלמא, ואילו שכנגדו מוחזק, אין הדיין נאמן אף שפסק"ד בידו, כיון שאין מוכח מפסק"ד גופיה וזה טוען ממני נפל, ודמי נמי לדלקמן סימן מ"ט סעיף ז' לשני יוסף בן שמעון שאין אחד יכול להוציא שטר על חברו. אלא מיירי דומיא דנכסי לטוביה שלא היה שום אחד מוחזק. ועדיין צ"ע לדינא, דכיון שאין מוכח מפסק"ד גופא, אמאי יהא נאמן טפי מעד דעלמא להפסיד לזה שכנגדו כיון שהוא בחזקת שניהן (ש"ך), ויש חולקין דהא אגן קיימא לן דאין חוששין לנפילה (קצה"ח), וי"א דעיקר כש"ך ודוקא בשטר ראייה לא חיישינן לנפילה, מה שאין כן פסק דין שאין הפסק דין שבידו ראייה כלל, דהא שכנגדו יכול להכחישו ולומר שנתן לו הפסק דין אחר שנסתלקו מלפניו, ואם יודה בכל ואין צריך לראייה ולא זהיר ביה, וכן אם עדים יהיו יודעין שניתן קודם שנסתלקו מלפניו, מסתמא יהיו יודעין כל הפסק דין ולא זהיר ביה, דלא חיישינן שיהיו העדים יודעים רק מקצת הדברים (נתה"מ).

(ה) בשורא דדייני - פירוש יש דינים שאין הדיין יכול לברר הדין מתוך הטענות, ודינם הוא שהדבר תולה בראות הדיין ליתנו למי שיראה לדיין שהיתה דעת הנותן קרובה אליו. ויש מפרשין שהדיין הרשות בידו ליתנו לאחד משניהן למי שירצה בלי טעם. והנה אלו אחר שנידונו בשורא המה מחולקים, כל אחד אומר לי זיכה, ואינם רוצים לדון מחדש לפני דיין זה או לפני אחר שמא ישתנה דעתו כיון דלא זיכה לזה ע"פ הדין לפי טענתו, בהא קאמר דתלוי בנאמנות הדיין כל זמן שעומדין לפניו, דאז רמיא אנפשיה לאדכורי למי חייב ולמי זיכה, משא"כ כשנסתלקו מלפניו. ודינא דהני אם כבר נסתלקו, שיתפשו אהדדי או מחלקין אותו ביניהם, ואם האחד מוחזק אמרינן לשני המע"ה (סמ"ע), וכל זה לאו דוקא שורא דדייני, אלא הוא הדין נמי כשקיבלוהו עליהם לדון אותם כפי אומד דעתו, אינו יכול לחזור ולדון אותם פעם שניה, שמא יהפוך לבבו באומד דעתו והרי כבר זכה הזוכה בדינא, ויש חולקים, וא"כ צ"ע לדינא (ש"ך).

(ו) לא שייך בו נאמנות - פירוש, ולא מיבעיא כשנסתלקו מלפניו דאין שייך לומר דאינו נאמן, אלא דינו כאילו עומדים לפניו, שהדיין מציע לפניו טענותיהן ושעל פיהם זיכה לזה וחייב לזה כמ"ש, או טוענין מחדש לפניו ע"פ טענותיהן הראשונות, ולא כל כמיניה לסלק נפשם מדין זה, אלא אפילו בעודן לפניו אין סומכין על נאמנותו הדיין, אלא צריך לברר דבריו ולומר להן הרי אתה טענת כך וכך ואתה כך, והרי לפי טענותיכם אתה זכאי ואתה חייב (סמ"ע וש"ך).

(ז) ובלבד שלא יסתרו טענות הראשונות - פירוש, דלא יהיו מחולקים איך היו הטענות, דאם היו מחולקין אי אפשר לומר שהדיין יציע לפניו טענותיהן (סמ"ע), ואם סותרים טענות ראשונות אין הדיין נאמן לומר כך טענו אפילו עודן לפניו, שאינו נאמן דיין אחד רק לומר לזה זכיתי ולזה חייבתי מה שתלוי בדין, משא"כ בזה (ש"ך וסמ"ע), אף על פי דכאן מיירי במומחה (ט"ז), בדיין יחיד, שכתב הוראתו, והחייב טוען שהוא לא טען כך וכך לפני הדיין כפי שכתוב בפסק, הבעל דין נאמן לומר נגד דברי הדיין לפטור את עצמו, כל עוד דליכא עדים (פ"ת * רשד"ם), וי"א שהדיין נאמן ואין לסמוך על הרשד"ם (פ"ת * ערך לחם).

(ח) בדיין א' - כגון ביחיד מומחה או קיבלוהו עליהן (סמ"ע), עי' לעיל (סי' כב סק"ב?) דקיבל חד כשלשה לא מהני. י"ל דמיירי הכי שקיבלו בקנין וכמ"ש שם. י"א דראובן שאמר לא באתי לדין לפני אותו דיין ולא הנחתי כלום עליו, ושמעון משיב באתה לפניו והונח עליו, והא דנאמן הדיין לומר לזה זכיתי ולזה חייבתי, בד"א שבעלי דינים עומדים לפניו, ובנידון זה הרי הרב בעיר וגם בעלי דינים, ודמי לבע"ד עומדים לפניו. ואפילו אם תמצא לומר דלא דמי לבעלי דינים עומדים לפניו, כי שמא עברו ימים הרבה שנפסק הדין ויש לחוש לשכחה, מ"מ יחזור וידון אותם מאחר שקיבלוהו עליהם, ואם יאמר ראובן לא קיבלתי עלי, גם לזה נאמן הדיין, ועיקר לא כן (ש"ך).

(ט) אבל שנים נאמנים לעולם - דאז בתורת עדות אומרים ונאמנים (סמ"ע, ש"ך).

(י) נאמנים לעולם - י"א הא דשני דיינים נאמנים לעולם, הן בשורא והן בדין, ולא צריכים לחזור ולדון. ואלו הפשרנים שנתבררו לדון ולפשר כפי הראות בעיניהם שהוא נאות ויושר הם נאמנים לפרש דבריהם כו', וי"א דאין שנים נאמנים אלא היכא דלא אפשר למידייניה, אבל היכא דאפשר

הו: הערות עם [093]
אהכתוב בש"ך וסמ"ע

ל: הערות עם [94YL]
א הבאתי את דברי
הקצה"ח.

במאיר המשפּט זולק א'

למהדר ולידייניה לא שייך נאמנות כלל דהא אפשר למיקם עלה דמילתא. מ"מ הדין שלו בפשרנים אמת, דכיון שנתבררו לדון ולפשר כפי ראות עיניהם לא שייך לומר דאפשר למיקם עלה דמילתא. ואם יש בשטר פשר לשון סובל שני פירושים, יכולים לפרש ולומר כך נתכוננו אף על פי שהלשון האחר מרווח יותר, ואינו יכול המוחזק לומר קים לי כהלשון האחר, אבל אם הלשון שמפרשים הוא דחוק צ"ע (ש"ך).

ל: הערות עם [YL95]
א הבאתי את דברי
הפתחי תשובה.

(יא) אבל שנים נאמנים לעולם - דאז בתורת עדות אומרים ונאמנים (סמ"ע).

(יב) ואפילו אם יש שני עדים שמכחישים - דהעדים מעדיין איך ששמעו מדיינים אלו שפסקו כך, ואפשר לומר שטעו בשמיעתן, לכך נאמנים הדיינים עצמן יותר מהן. ונראה דמה"ט דוקא שני הדיינים נאמנים טפי משני עדים, אבל בעד אחד ודיין אינם נאמנים יותר משני עדים דעלמא, על אף דנאמנים נגד בעל דין אף בשודא לאחר שנסתלקו, אבל לא טפי מעדים (סמ"ע וש"ך), היינו דווקא בעלי מעשה כמו דיינים או פרנסים הוה הדין כן, משא"כ בשנים שמיוחדין לשמיעת איזה דבר או לראותו, אז אין נאמנין טפי מאחרים ששמעו או ראו ומעדיין להיפך, וצ"ע בזה (ט"ז), טעם הדבר שזה מוטל על הדיינים וזוכרים יותר טוב מהעדים ששמעו מפיהם. ואין זה כשני כתי עדים המכחישים זה את זה. דהתם שתי הכתות שמעו הענין, זאת אומרת כך שמענו או ראינו. אבל כאן שהדיינים שמעו דברי הבעלי דינין ודקדקו בדבר ה' לידע להיכן הדין נוטה. יותר הם זוכרי' ויודעים אמתת הדברי' והפסק דין מן העדים שבשמיעה אמת שמעו ותלינן בהו טעותא, וממילא ה"ה למזומנים להעיד נאמנים על אנשים שלא מזומנים, ולכן אם נמכר דבר בבית דין, הבית דין נאמנים יותר מאשר עדים מהצד (רע"א * מים עמוקים, פ"ת).

(יג) שני עדים - נראה דה"ה טפי משנים דתרי כק' עדים דמי (סמ"ע).

(יד) אין לו רשות להוסיף כו' - אם הפשרנים הסכימו שתיהם על דבר א' במוצא שפתים אחד עם חבירו או שאמרו הסכמתם בפני עדים כ"ז שלא הודיעו הפשר להבע"ד יכולים לשנות מן הסכמתם הקודם (רע"א), דוקא בחד משום דחיישינן שמא נשתנה דעתו וחשיב כנוגע בעדות, אבל שנים דאין סברא לומר שנשתנתה דעת שניהם, אף שכבר כתבו הפשר יכולים לפרש דבריהם [אפילו בדוחק כל שאין סותרים את דבריהם], דהא אפילו בעדים שכתבו השטר איתא בסימן מ"ו ובש"ך ס"ק קי"ב? שיכולין לפרש אפילו בדוחק, וק"ו בדיינים דעדיפי מעדים (פ"ת).

(טו) ה"ג או לגרוע "אפילו תוך הזמן" אף על פי כו' (סמ"ע), שאין הזמן אלא ליתן לו זמן שיפסוק מה שיפסוק תוך אותו זמן, אבל אחר שפסק וכתב ונתן שוב אין לו רשות להוסיף ולגרוע שם. ואפילו פשרן אחד אפשר דנאמן לומר לכך נתכוין במה שנכתב בשטר פשר, דכיון דלא נתפרש ה"ל כאילו לא דן, וכיון דלא דן אכתי נשאר הרשות בידו לחזור, ולכן דברי הרמ"א מיירי כשאותו כתב אינו סובל פירוש אותו תוספת או גרעון (ש"ך), גם בזה בשניים נאמנים (רע"א), וי"א דלא אמר שפשרן יכול להעיד אלא כשיש שני פירושים בהפשר ואין סברא או חזקה מבחוץ להכריע אחד מהפירושים, אבל בהיא דהרמ"א דהלשון מתפרש שפיר כמו שאומר הפשרן, אך מכח שלא נודע שלקח ראובן מאותן השטרות ואדרבה בחזקת שלא נטל, כיון שנשבע נגרע כח הדיין הפשרן לפרש כמו שפירש, ובכי הא הוא דקאמר דאינו נאמן (פ"ת).

סימן כד - שנוקקין לתובע תחלה, ובו סעיף אחד.

(א) ³⁸¹ אין נוקקין אלא לתובע תחלה (א)(ב). ואם זיילי נכסי דנתבע, נוקקין לו תחלה. הגה: ³⁸² פירוש ראובן תובע שמעון צענין שלא יוכל לומר פרעתי(ג), ושמעון משיב: יש לך משלי כל כד(ד), ומקשקש זמן להביא עדים יותר מל' יוס(ה) שהוא זמן בית דין, אף על פי שאנו יודעים שיש לו עדים שיודעים צדכרה(ה), נוקקים לתובע ולריך לשלם לו מיד(ו), אם לא שזיילי נכסיה(ז) ויש היזק בזה לנתבע(ח). ³⁸³ וה"ה אם התובע רוצה שישמעו דבריו תחלה(ט) קודם שישמעו דבריו של נתבע, ³⁸⁴ או שמתקשו(י) מהב"ד שלא יפסקו לו הדין עכשיו אלא כשיראה הוא, ³⁸⁵ או שהנתבע חייב לו שצוה ואומר התובע שאינו רוצה שישבע לו עכשיו(יא) רק כשיראה⁵⁵. וכל כיוצא בזה(יב), ³⁸⁶ כגון שאומר שיש לו הרבה טענות על זה ואינו רוצה לטעון עכשיו, שומעין לתובע(יג)(יד), אם לא שזיילי נכסי הנתבע, או שיש לנתבע היזק בזה כפי ראות עיני הדיינים.

(א) אין נוקקין אלא לתובע - עיקר הפירוש נוקקין לתובע תחילה לענין שישמעו דבריו תחילה, שאף אם יודה לו הנתבע מקצת, מכל מקום כל זמן שלא שילם לו הרי הוא הנתבע ובעל דינו מיקרי תובע וחייב שבועה דאורייתא דהיה לו לפרוע מה שיוודה לו קודם שתבעו בב"ד. ואי זילי נכסיה

⁵⁵ עי' לעיל ריש סי' טז.

במאיר המשפּט זולק א'

דנתבע כגון שהנכסים זילי לעת ההיא או שיצטרך למכרם בזול כשימכור במהירות לשלם לו, ולכך לא שילם לו קודם שתבעו, נזקקין לנתבע תחילה, ואם יודה לו מקצת קודם שיטעון התובע אינו חייב שבועה דאורייתא, וכדקי"ל לקמן סימן פ"ח דאינו חייב שבועה דאורייתא אלא כשקדמה תביעת התובע (ש"ך), וי"א טעם הדבר דהקדימה הוא טובת התובע ולא הנתבע אם לא היכא דזיילי נכסי דנתבע (ש"ך * שבו"י), אף אם יעלה על לב אדם לומר יש לנתבע איזה צד זכות שנזקק לו תחילה, אעפ"כ אין נזקקין אלא לתובע, ולכן המחבר סתם דבריו דבשום צד אין נזקקין לנתבע תחילה, וזולת אם זיילי נכסיה (פ"ת), כשטענת הנתבע היא לפטור מטענת התובע, אין שייך לומר אין נזקקין אלא לתובע תחילה, אבל במקום שהדין דזה גובה וזה גובה, כדלקמן (סי' פה ס"ג), נזקקין להגבות לתובע תחילה ואוכל פירות הקרקע תחילה, אמנם במקום פסידא אין נזקקין, והיינו כשיגבה התובע תחילה יגבה הוא בינונית והשני זיבורית, ושללא במקום פסידא נזקקין להגבות לתובע תחילה (נתה"מ).

(ב) שם - תבעו בשטר מנה והנתבע תובע שיש לו בידו חפץ פלוני או קרקע פלונית, אומרין בית דין פרע שטרו תחילה, אבל אם הנתבע תובעו דבר הראוי לפרעון שטרו, הרי זה כאילו טענו שהשטר פרוע והכל תביעה אחת, ואם הוא טוענו שישבע לו, לא יגבה שטרו עד שישבע לו, היכא דטענו הנתבע דברים שאינו ראוי לפרעון כגון מטלטלין או קרקע אין המלוה צריך לישבע בנקיטת חפץ אעפ"י דטען הלוה השבע לי, ומשום דבזה נזקקין לתובע תחילה ואח"כ נשבע המלוה היסת, ועיין מ"ש סימן ע"ב סעיף כ"ז (סקכ"ח?) (קצה"ח), וי"א מה שכתב שיש בידו חפץ פלוני פ"י שאינו ראוי לפרעון שטרו אף אם הוא אמת, כגון שהקרקע זיבורית או שהוא בעצמו אינו רוצה לסלק אותו בזה, וכן בחפץ פלוני מיירי שאינו רוצה לסלק אותו בזה, ואם כן אין תביעה זו כטענת פרעון לגבי השטר. ומשמע מדבריו שבטענה כזו אין צריך לישבע על שטרו אפילו טוען ישבע לי, כיון שאינו רוצה שיהיה לפרעון רק שיהיה בדין זה גובה וזה גובה, והוי כתביעה אחרת ולא כטענת פרעון, ואינו בדין שישבע. דביש לי בידך כנגדו אינו נאמן רק במיגו דפרעתי, ובזה לית ליה מיגו דהא הוא רוצה לתובעו דוקא, אבל אם הלוה אינו רוצה לתובעו, רק שינוכה בדמי חובו מיגו דפרעתי, מיגו מעליא הוא, ונאמן להשביע בטענת יש לי בידך במיגו דפרעתי, דהא במלוה על פה גם כן נאמן במיגו ביש לי בידך כמבואר לקמן (סי' עה ס"ז, עיי"ש דברי סקי"ז?), וכן מוכח לקמן (סי' פח סכ"א) דכשתובעו בדרך תביעה לא נחשב למודה במקצת, ודלא כקצה"ח ס"ק? ועיין לקמן (סימן ע"ב סקל"ז?) מ"ש בזה (נתה"מ).

(ג) בענין שאינו יוכל לומר פרעתי - פירוש, כגון שהלוהו בשטר שחתומים עליו עדים, אבל אם היה נאמן לומר פרעתי, היה נאמן ג"כ בטענה זו שטוען יש לך משלי במיגו דאי בעי הוה טוען פרעתי (סמ"ע), כגון שהלוהו בשטר וכה"ג, ועיין לקמן (סי' פה ס"ז) (ש"ך).

(ד) יש לך משלי כל כך - פי' שמעון משיב תפסת משלי החזר לי מה שתפסת, או משכון היה לי בידך ונפחת מדמי. ואפילו אם התובע מודה להנתבע שנפחת [אלא שמחולקים בשיעור הפחת] אפ"ה דינא הכי (סמ"ע), מיירי בענין שאין לו מגו וכגון במלוה בשטר וכמ"ש הרמ"א, א"כ ודאי נזקקין לתובע תחילה לשלם השטר ועל מה שמחולקין בפחת יתבענו בב"ד ומה שיודה המלוה ינכה בחובו, דהא אם היה טוען יש לי בידו כנגדו מאה והודה בחמישים היה צריך לשלם הלוה חמישים אף על גב דהמלוה מודה בקצתו, ה"נ במחולקין בפחת מה שיודה יודה והשאר צריך הלוה לשלם ואין חילוק בין כופר בכל ובין הודה [בקצתו] (קצה"ח), ודוקא בטען יש לך משלי דהוי כשני תובעין לכך נזקקין לתובע תחילה, אבל אם טען פרעתי והוא בכהאי גוונא שידוע שיש עדים, נותנין לו זמן יותר, כמבואר בריש סימן ט"ז ע"ש, והוא מטעם דבזה לא שייך לומר נזקקין לתובע תחילה שהשני אין תובע רק יכול לפטור עצמו. ואפילו בטוען נפחת המשכון, וכוונתו דטענה זו דמי לטענת פרעתי, ודלא כקצה"ח (נתה"מ).

(ה) יותר מל' יום - דאילו לא ביקש שמעון אלא ל' יום שהוא זמן ב"ד, היו שומעין לשמעון אפילו לא זיילי נכסיה, ואי מבקש זמן יותר מל' יום ואין אנו יודעים שיש עדים שידועים בדבר, אפילו אי זיילי נכסיה דשמעון אין שומעין לו. אלא מיירי שהב"ד יודעים שיש לו עדים שידועים בדבר [פירוש שהיו אצל זה הענין אלא שאין הב"ד יודעים אם יעידו כדברי הנתבע או לא], בזה יש חילוק בין זיילי נכסיה דנתבע או לא, ועי' לעיל (סי' טז סק"א) (סמ"ע), אמנם אין נותנין זמן לחבלות כדלקמן (סי' תכ סכ"ז), אמנם בזילי נכסיה נותנים לו זמן אפילו לחבלות (ש"ך)⁵⁶, וי"א דסי' טז מדובר מיירי שהנתבע רוצה להביא עדים להכחיש טענות התובע ואינו חייב לו כתביעה

ל: הערות עם [YL96]
עשות את הקצה"ח
עוד פעם

⁵⁶ עי' לקמן סק"י(ב).

במאיר המשפּט זולקא

שלו אבל הכא שאין מכחישו, רק שבא לתבוע ממנו בתביעה אחרת ואומר שיש לו עדים, בזה בעינן שיהיה ג"כ זיילי נכסים (ט"ז).

(ו) וצריך לשלם לו מיד - פירוש אם יש לו מעות ואינו מבקש זמן אלא לברר תפיסתו ולנכות זה בהלואתו, בזה קאמר דצריך לשלם לו מיד מאחר דאינו יכול להביא ראיתו שחייב לו כנגדו תוך ל' יום, ויותר מזה אין נותנין לו, א"כ למה לנו להמתין לו על חנם ל' יום, ואם אין לו מעות אין נותנין לו יותר מל' יום להשתדל מעות באיזה צד (סמ"ע), לא מיירי מדין שבועה ומשביעין אותו בכל ענין, רק דלענין זה מועיל מה דנוקקין לתובע תחילה לענין שצריך לשלם לו מיד, ואין ממתנינים לו על העדים אף על פי שאנו יודעים שיש לו עדים (ש"ך).

(ז) אם לא שזיילי נכסיה - פירוש, שאין לו מעות, גם לא יוכל ללוות או למכור נכסיו אם לא שזיילי נכסיו, והוא כשיראו הבריות שהוא צריך למעות לא יקנו נכסיו כ"א בזול כי ידעו שיצטרך ליתן להם בזול, בענין כזה אמרו להזקק לנתבע תחילה, ונותנין לו זמן כפי צרכו אפילו יותר מל' יום להביא ראיתו ויפטר ע"י זה מראובן התובע שלא יצטרך למכור נכסיו בזול (סמ"ע).

(ח) ויש הזקק בזה לנתבע - ועוד יש נ"מ, שאפילו אמר הנתבע להביא ראיתו תוך ל' נזקקין לתובע תחילה לפסוק הדין מיד, ואם יביא העדים תוך ל' יום יסתור הדין, ואם לא יביא אותם נמצא שהתחילו ל' יום שנותנין לו לפרעון מזמן הראשון שנפסק הדין (סמ"ע).

(ט) שישמעו דבריו תחילה - יכול למתק דבריו בזה שישמעו דבריו תחילה. ובזה הענין דאינו מבקש שישלמו לו תחילה אלא שישמעו טענותיו תחילה, צ"ל דמ"ש ואי זיילי נכסיה היינו שצריך שמעון בלא"ה למכור, וכשיראו שראובן תובע לשמעון יסברו שבא למכור כדי שיפרע לראובן וידחקו אותו בקנייתו, משא"כ כשיראו את שמעון שישמעון בתחילה שסיברו שהוא התובע (סמ"ע), עיין מ"ש לעיל סק"א (ש"ך), עוד כלול בהלכה זו, שמקבלים עדות התובע תחילה, אפילו אם יש חשש שימותו עדי נתבע או ילכו למדינת הים בעוד שמקבלים עדים של התובע (ש"ך * א"א).

(י) או שמבקש כו' - שמא היום או מחר ימצא עדים או הנתבע יודה. ואפילו קנו מידו לדון לפני ב"ד והראה שטרתיו, יוכל להסתלק ולומר לא אדון עכשיו, אם לא כשזיילי נכסיה (סמ"ע).

(יא) שאינו רוצה שישבע לו עכשיו - עמ"ש בסימן ט"ז [סק"ו?] דיש נ"מ בזה אף שיכול לסתור שבועתו אם יהיו לו עדים. והא דכתב שם בסימן ט"ז סעיף ב', דלאחר ל' יום נשבע בע"כ של התובע, התם מיירי שיזיילו נכסי הנתבע, ומ"מ ממתנין לו שם ל' יום משום דמיירי שהתובע טוען שיש לו עדים שאינו יכול לישבע וכמ"ש שם, וכאן לא איירי בהכי, משו"ה כתב רמ"א שכשלא זיילי נכסיה אין שומעין לנתבע שרוצה לישבע עכשיו, משמע הא זיילי נכסיה שומעין לו לישבע עכשיו. א"נ עכשיו לאו דוקא קאמר, וכן משמע מדסיים וכתב אלא לכשירצה, דמשמע אפילו אחר זמן הרבה (סמ"ע), עיין לעיל סימן ט"ז [סעיף ב'] מ"ש [בשו"ע?] בזה (ש"ך), ובכלל הזה אם הנתבע חייב עוד שבועה לאיש אחר ורוצה לשבע לשניהם בפעם א' (רע"א), שמעון שנתחייב שבועה ללוי והיה חייב מקודם גם לראובן שבועה, ושמעון רוצה לכלול הכל בשבועה אחת, וראובן אינו רוצה להשביעו עכשיו. הדין עם ראובן ואין שמעון יכול להכריחו שיקבל שבועתו. שטענה טובה היא שהיום או מחר תשיב אל לבך ותזכור ותודה, ובדין יכול הוא לעכב שלא לישבע בשבועה אחת. ואם ראובן רוצה להשביעו עתה תיכף אחר שישבע שמעון ללוי, דינא הוא דשמעון מצי פטר נפשיה בשבועה אחת עולה בשביל לוי וראובן, דלא אתי עלה אלא מטעם שמא לימים עוד יודה, ודלא כרדב"ז הסובר דלשני בני אדם אין לנו לומר שבועה אחת עולה בשביל שנים, ועיקר דלא כרדב"ז (פ"ת), אם התובע הוא מהנשבעים ונוטלים אין הנתבע יכול לכופו, אבל אם הנתבע היפך עליו השבועה לישבע וליטול, אף דא"י לחזור, מ"מ יכול לומר השבע לי בזמן ב"ד או אני חוזר בי ואשבע ואפטר, כי על תנאי כן הפכתי ולא אהיה אגוד כך לעולם, ועיין לעיל סימן כ"ב סעיף ג' ס"ק יו"ד? (פ"ת).

(יב) וכל כיוצא בזה - אם תבע ראובן לשמעון שחבלו, או נזקקין להוציא מיד שמעון דמי חבלתו מיד, אף ששמעון טוען יש לראובן משלי בידו ורוצה להביא עדים ע"ז תוך ל' יום, כי אין נותנין זמן לחבלות כלל (סמ"ע)⁵⁷.

(יג) ואינו רוצה לטעון עכשיו שומעין כו' - והא דכתב הרמ"א לקמן בסימן פ"ז סעיף כ"ד אדין כזה שאומרים לתובע שיטעון עליו הכל ביחד כו', שם קאי אמ"ש המחבר דהטוען על חבירו טענות הרבה אין משביעין אותו אלא שבועה אחת על הכל, ועל זה כתב הרמ"א, דמטעם זה אף אם עדיין לא טען הרבה טענות אלא שאמר שיש עליו עוד תביעות, שאומרים לו הב"ד שיטעון עליו הכל

⁵⁷ עי' לעיל ס"ק(ה).

לא הערות עם [097]
בוטוח שאני צודק

במאיר המשפּט זולק א'

ביחד, ואם יטעון עליהן הנתבע טענות שיפטר בהן בשבועה, יכלול בשבועה אחת, ואפילו בזה לא כתב הרמ"א שמכריחין אותו על ככה, אלא מסיק וכתב ז"ל, ואם אינו רוצה והנתבע אומר שאינו חייב לו כלום, נשבע ונפטר מכל התביעות, משא"כ כאן דלא איירי מדין שבועות, ויכול להיות דאיירי דעל טענה שהוא טוען עתה על הנתבע אינו נפטר בשבועה, וא"כ למה יאמרו לו הב"ד שיתבענו עתה ג"כ בשאר תביעות, ואף דמיירי גם כן כאן כשיכול לפטור הנתבע על טענה ראשונה בשבועה, מ"מ י"ל דהנתבע אינו אומר שאינו חייב לו כלום בשאר התביעה, אלא כדי להפטר ממנו רוצה שיתבענו עכשיו, בזה למדנו כאן דנזקקין לתובע אם לא בזילי נכסיה. אמנם במקום דזילי נכסיה אף דלא אמר התובע כלל לפני הב"ד שיש לו על פלוני תביעות, אלא הנתבע שמע שקול יוצא עליו שחייב לפלוני, יכול הוא לתבוע לאותו פלוני שיראה לפניו ב"ד שטר חוב שבידו עליו, ואם לא יראה מוטל על הב"ד לסלק הקולי קולות מעליו בנתינה לידו כתוב וחתום, או יעשה כרוז באופן שלא יתזלו נכסיו (סמ"ע), ויש אומרים לתרץ הרמ"א דכאן מיירי שהתובע אומר דלא איכפת ליה אם ישבע, כי אף בשבועה לא יפטר שיש לו עליו תביעות דלא שייך בהו שבועה, או שיביא עדים לדבריו (ש"ך), ויש מתרצים דהכא מיירי דהתובע אינו אומר שישבע בתביעתו זו, והוא מרוצה שלא ישבע עתה על תביעתו זו, ועיקר כתיורן הראשון של הסמ"ע, וי"א דמיירי כשניכר לדיין מבין ריסי עיני התובע שכונתו להשביע הרבה שבועות, אבל אם אין זה כוונת התובע אז לא מחייבין ליה לתבוע כל תביעותיו, כי שמא יש לו עדים או יודה לו הנתבע או אינו זוכר, לפיכך אם רואה הדיין שהוא רמאי ואינו תובע טענותיו אלא אחת אחת כדי להביאו לידי שבועות הרבה, אומר לו אמור כל טענותיך כדי שישבע עליהם שבועה אחת וכופהו על ככה בדברים, ואומר לו תדע שאם עתה לא תטעון לא אשמע טענותיך, ואין לכופו בדברים אלא אם הכיר הדיין שהוא רמאי ורוצה להביאו לידי שבועות הרבה, ועמ"ש לקמן סי' פ"ז סעיף כ"ד ס"ק כ"ז? (פ"ת). (יד) שומעין להתובע כו' - אחד שתבע לחבירו ולא רצה להשיב לו מחמת שהוא אלם, ואח"כ חזר הנתבע ותבע לתובע מחמת דברים אחרים, גם הוא א"צ להשיב לו עד ששייב לו תחילה (סמ"ע), עוד נ"מ אם ימותו עדיו של נתבע או ילכו למדינת הים, והיינו דוקא כשאינם חולים או מוכנים לילך, רק שאפשר להזדמן כן בפתע פתאום, דאל"כ פשיטא דאין לך זילי נכסיה גדול מזה (ש"ך), מש"כ שנוקקים לנתבע תחילה אם זל נכסי, אין חסרון להטיל עליו חרם חמור או שבועה לשלם, שכן אם לא חייב לשלם, אין שבועה כלל, ואפילו שכתוב שנוקקים לתובע תחילה, אם יש לנתבע טענה נגד השטר, אין מוציאים על פי השטר ודנים, אלא דנים על השטר, ואז מוציאים (ש"ך * רמ"א), מי שתבע לחבירו סכום מעות מה, או דרך משל מפסק דין, והנתבע משיב תעשה ראייה לי שלא נשאר לך שום זכות שבעולם עוד עלי, ואחר כך אפרע המעות שאני חייב לך. והתובע משיב אינו רוצה לעשות לך ראייה מכל זכות וכו', כי אולי יהיה לי אי זה זכות שאיני חושב עתה, וכשאחשוב ואמצא לי זכות עליך, אז אתבע. אבל כעת אין אני יודע זכות, רק אעשה לך ראייה שקבלתי כל זכותי מזה השטר או הפסק שיש לי עליך. והנתבע משיב תתבע עתה כל זכות שיש לך, ובזאת הטענה מעכב מעותיו של התובע. ו משיב התובע אמת שיש לי עליך תביעות אחרות אמנם אינו רוצה לתובעם עתה אלא כשארצה אתבעם, נזקקין לנתבע ויכופו לתובע שיסדר טענותיו ותביעותיו, ולא יפרע לו התביעה שתובע עתה עד שיסדר כל תביעותיו שיש לו עליו, או ימחלם, דבכה"ג מלתא דפשיטא היא דנזקקין לנתבע, דודאי אית ליה פסידא מחמת טענות התובע או זילי נכסיה, או לא ימצא לישא אשה או לא ישאו ויתנו עמו כיון שיש עליו תביעות, אמנם אם זה התובע יטעון שאינו יודע וזוכר עתה שום תביעה אחרת שיש לו עליו, שאם היה זוכרה עתה היה תובעה ממנו, ויקבל עליו חרם סתם שכעת אינו זוכר שיש לו עליו תביעה שהנתבע אינו טוען עליו ברי שזוכר ויודע עתה שיש לו תביעה אחרת ואינו יכול לבוא עליו אלא בטענת שמא, וכיון שכן אין עליו חיוב שבועה כי אם חרם סתם כפי תקנת הגאונים. ובזה יהיה חייב הנתבע לפרוע לתובע תביעתו, ואינו יכול לדחות בטענתו שטוען עליו, וירויח התובע בזה שהיום או למחר כשיזכור התובע שיש לו עוד תביעה אחרת על הנתבע (ש"ך * מהרש"ך).

סימן כה - דיין שטעה, מתי חוזר ומתי משלם, ובו ה' סעיפים.

(א) ³⁸⁷כל דיין שדן דיני ממונות וטעה(א), אם טעה בדברים הגלויים והידועים, כגון דינים המפורשים במשנה או בגמרא ³⁸⁸או בדברי הפוסקים(ב), חוזר הדין ודנין אותו כהלכה(ג). הגה: ³⁸⁹מיהו י"א לאם נראה לדיין ולכני דורו מכה ראויה מוכרחות(ד) שאין הדיון כמו שהזכיר בפוסקים, יכול לחלוק עליו(ה), מאחר שאינו נזכר בגמרא. ³⁹⁰מכל מקום אין להקלו(ו) דבכך שהחמינו זו החזורים שנתפסו כרוב ישראל.

[098] עם הערות: ממ

שיך המהרש"ך: ,
אפשר שאם היה
תובע אח"כ
תביעה אחרת
היה יכול לטעון
הנתבע כיון שלא
תבע ממני זאת
התביעה
כשתבעה
האחרת אין לך
עלי כלום, שכבר
הודית שלא
הייתי חייב לך
כלל מתביעה
אחרת כי אם
אותה התביעה
שתבעת, וקים לי
כרש"י והתוס'
ובעל התרומות
דס"ל דכה"ג
אמרינן הודאת
בעל דין כמאה
עדים, ואין עליו
חיוב שבועת
היסת שאינו
חייב לו מאותה
התביעה שתובע
מחדש, דכיון
דאמרינן שאפילו
יש לו עדים
לתובע על
השעורים פטור
כמו שכתב בעל
התרומות,
ומטעם דהודאת
בעל דין כמאה
עדים: - ולא
הבנתי כוונתו

במאיר המשפּט זולק א'

אס לא שקבל מכותיו שאין נוהגין כמותה חומרא. ³⁹¹ ואם אי אפשר לחזור(ז), כגון שהלך זה שנטל הממון שלא כדין למדינת הים, או שהוא אלם, או שמימא דבר המהור(ח) או שהורה בכשרה שהיא טרפה והאכילוה לכלבים וכיוצא בזה(ט), הרי זה פטור מלשלם, אף על פי שגרם להזיק(י), לא נתכוין להזיק(יא)(יב). הגה: ³⁹² ויש חולקין(יג)(יד). ³⁹³ ולענין הוראת איסור והיתכנותו, אס הגיע להוראה, אף על פי שאינו סמוך, דינו כמומחה. ועיין צ"ד סי' רמ"ב מדין הסמיכות בזמן הזה.

(א) כל דיין שדן דיני ממונות וטעה כו' - דקדק וכתב כל דיין [דווקא מי שנקרא דיין - ש"ך], דהיינו מומחה, או ג' הדיוטות ולא קיבלוהו עלייהו, או יחיד הדיוט וקיבלוהו, דהן מותרין לדון ודינם דין אם לא טעו [וכ"ש מומחה וקיבלוהו או ג' מומחין], ואי טעו יש בהו הנהו חילוקים דקמפרש ואזיל בין טעה בדבר משנה לטועה בשיקול הדעת, לאפוקי יחיד או אפילו שנים שהן הדיוטות ולא קיבלוהו עלייהו, דדינם אינו דין אפילו לא טעו, ואפילו נטל רשות מריש גלותא ע"י לקמן סעיף ד' (סמ"ע), הדיוט ולא קיבלו שאינו דיין כלל, אין דינו דין אפילו לא טעה, כדלקמן סעיף ד', ואפילו לא נשא ונתן ביד חייב, דזה מתכוין להזיק הוא, דלא הוה ליה לדון בעל כרחם כיון שאינו מומחה. והיינו שכתבו כאן בסעיף זה אף על פי שגרם להזיק לא נתכוין להזיק, ולקמן בסעיף ד' כתבו שזה מתכוין להזיק, ולכך לקמן בסעיף ד' לא חילקו בין טעה בדבר משנה או בשיקול הדעת. והעיקר דבנשא ונתן ביד וא"א להחזיר אפילו טעה בדבר משנה חייב, דכיון דנשא ונתן ביד טובא עבד, וטעמא לאו משום פשיעותא דבעל דין, דבטועה בדבר משנה לאו כלום עביד, דהא אי בעי למהדר הוי הדר, ואיהו הוא דאפסיד אנפשיה במה שהשליכה לכלבים או הניחו לילך למ"ה או במה שאין לחבירו לשלם, וכה"ג אין הדיין מתחייב בכך כיון שלא נשא ונתן ביד. אבל בטעה בשיקול הדעת דקם דינא ולא מצוי הדר ביה, ואפילו הוה קמן לא הוה הדר ומתכשרא, א"כ לא עשה הבע"ד כלום במה שהשליכה לכלבים, דהא אפילו הוה קמן לא הוה הדר ומתכשרא, וכן אפילו היה לפנינו והיה לו לשלם לא היה יכול לחזור ולהוציא מיד הבע"ד חבירו, דכיון דנשא ונתן ביד נכנס הוא תחתיו וה"ל הדיין כמו לוח דיליה, ושוב אין לבע"ד שום דין ודברים עם חבירו רק עם הדיין, וזה שהלך למ"ה או הוציא המעות, של הדיין הוציא, והדיין הוא מתחייב לבע"ד שנטל ממנו (ש"ך). בגניבה וגזילה לא מרבינן שוגג כמזיד וכגון שלקח חפץ של חבירו ונתנו לאחר כסבור של אחר הוא, וא"כ צריך לומר אף על גב דאדם מועד לעולם בין שוגג בין מזיד היינו דוקא במזיק וכמ"ש, אבל בגזילה כיון דגוף החפץ לא הזיק אלא הגביה ונתנו לאחר והיה שוגג בו דכסבור שהוא של אחר לא מחייב על השוגג, וא"כ הכא גבי דיין כיון דכסבור הדיין של חבירו הוא וטעה בו הו"ל שוגג ואין בו חומרת מזיק דהא נתן הממון לחבירו ובשעת מעשה הוי אפשר למיהדר, אין בו אלא תורת גזלן ואין לנו לחייב גבי גזלן שוגג כמזיד, וצ"ע (קצה"ח), וי"א שזה חשיב מזיק גמור (נתה"מ). ולא נפסל הדיין ההוא מכאן ולהבא, לפי שכל אדם עשוי לטעות, שאפילו גדולי התנאים טעו בדינן כו', אלא דאם טעה מפני שאינו זהיר בתלמודו והרבה מדיניו היו טעות, אפשר לפוסלו, אך לא פסול אלא לדון ביחיד מומחה אבל לא להיות נמנה בג' כו', ע"ש (פ"ת).

(ב) או בדברי פוסקים - כל מה דסתם לן הב"י בשו"ע ולא חלקו עליו הבאים אחריו הוי דבר משנה, ובמקום שהביא הרמ"א דעת חולקים והסכים עמהם, ג"כ ה"ל כדבר משנה בארצות הללו דנוהגין כוותיה. ובמקום שכתב י"א ולא הכריע, ה"ל סמ"ע וש"ך בהכרעתן כדבר משנה בכל ענין. ואם אין כאן הכרעה אין להוציא ממון, ומ"מ אם פסק כבהגהת רמ"א להוציא ממון אין מחזירין, דאל"כ למאי נ"מ כתבו רמ"א. ואם יש מחלוקת בין הסמ"ע והש"ך, לא גרע כח הש"ך לדעתי במקום שחולק על הסמ"ע לפסוק כוותיה אף להוציא, וה"ל גם כן כדבר משנה דקיי"ל כבתראי, אף כי שמעתי שקשה מאד לפסוק להוציא נגד הסמ"ע, והיה לנו לומר דעכ"פ לא ה"ל הפוסק כסמ"ע כטועה בדבר משנה, מ"מ נ"ל כמו שכתבתי, אם לא שהדיין או הדיינים יודעים ומכירים שהש"ך עבר הדרך על הסמ"ע בטעם נכון. ע"ש עוד שכתב דלא ידע בזמנינו זה היכי דמי טעה בשיקול הדעת ודיתברר ודאי שטעו, אחר דקיי"ל כל מה שנזכר בספרי פוסקים ה"ל כטעה בדבר משנה כו' (פ"ת).

(ג) חוזר הדין - אפילו ג' מומחין אפילו קיבלו עליהם, שאין כאן דין כלל כיון שהטעות בדבר הפשוט, ואפילו נקיטי רשותא מבי ריש גלותא, דכיון דטעו בדבר משנה אין דין זה ראוי להתקיים כלל. טעה בדבר שנשאר בספק בש"ס, כגון הנהו בעייתא דקיימינן בתיקו דהוי חומרא לתובע וקולא לנתבע, ולא עבד הכי, לא שייך לומר טעה בדבר משנה אלא כשמתברר מתוך המשנה או הש"ס שטעה בודאי, אבל בכעיי דסלקי בתיקו לא מתברר שטעה. ואפילו כטועה בשקול הדעת נמי לא

במאיר המשפּט זולק א'

- הוי כיון דלא מתברר שטעה בבירור, אלא מה שעשה עשוי ופטור לשלם. כיון דהתפיסוהו ב"ד ה"ל כתפס ברשות דמהני תפיסה בתיק"ו לכו"ע (ש"ך), פי' דברי הש"ך שהדין קיים דווקא שכבר התפיסו, אבל כל זמן שלא התפיסו, חוזר הדין (נתה"מ).
- (ד) מכח ראיות מוכרחות - אבל אין דוחין הראשונים דברי חכמי הדורות בסברא בלי ראיה (פ"ת).
(ה) יכול לחלוק עליו - אפילו לחלוק על דברי הגאונים (ש"ך).
- (ו) מ"מ אין להקל בו' - בדיני ממונות אין שייך בו לשון קולא סתם, דמה שקולא לזה הוא חומרא לזה, אלא אמרינן ביה קולא לנתבע ומשום דהמע"ה (סמ"ע).
- (ז) ואם אי אפשר לחזור וכו' - היינו דווקא כשלא נשא ונתן ביד, ומ"ש "והאכילוהו" היינו ע"י הוראתו (ט"ז).
- (ח) או שטימא דבר שטהור וכו' - היינו לאחר שהורה שהוא טמא לא דקדקו בטרתו והניחוהו ליטמא בשרץ, דאל"כ היה אפשר לחזור מהוראתו ולומר שטהור הוא (סמ"ע).
- (ט) והאכילוהו לכלבים - לשון האכילוהו משמע דע"י הוראתו שהיא טריפה האכילוהו בעליו לכלבים (סמ"ע).
- (י) אף על פי שגרם להזיק - פירוש וקיי"ל (לקמן סי' שפו ס"א) כר"מ דדן דינא דגרמי (סמ"ע).
(יא) לא נתכוין להזיק - שיש לחלק בין דיני דגרמי דמזיק, דמחויב האדם עליהן אפילו לא נתכוין דאדם מועד לעולם וכמ"ש לקמן בסי' שע"ח ס"א, ובין גרמא הבא ע"י הוראות הדיין, דאם באתה לחייב עליו לא ידון לעולם, וכיון דברשות ירד לדון לא מיקרי נתכוין להזיק, משא"כ ביחיד או שנים והן הדיוטות שדנו וטעו דהן חייבין דנקראים מתכוין להזיק (סמ"ע), וי"ח דכשנשא ונתן ביד אפילו טעה בדבר משנה כשא"א להחזיר, משלם כטועה בשיקול הדעת, מיהו היינו דוקא במומחה ולא קיבלו או הדיוט וקיבלו, אבל מומחה וקיבלו אפילו נשא ונתן ביד פטור (ש"ך).
- (יב) לא נתכוין להזיק - י"א דלא מיירי אלא כשלא טימא או האכילין לכלבים המורה בידיים, דאם טימא או האכילין בידיים זהו אינו גורם אלא מזיק ממש, ובזה מודים כו"ע שמחוייב לשלם אף בטעה בדבר משנה דהיינו בדבר פשוט, והעיקר דאפילו טימא או האכיל בידיים גם כן גורם להזיק מיקרי, כיון שכונתו היתה לדון ולהורות הלכה למעשה, לא להזיק נתכוין (סמ"ע).
- (יג) ויש חולקין - פירוש אהאי דינא דכשאי אפשר להחזיר, וס"ל דאפילו ג' מומחין וקיבלוהו עלייהו אפ"ה חייבים לשלם. אבל ארישא באפשר להחזיר כו"ע מודים דמחזירים בכל ענין בטעות כזה שהוא בדבר פשוט הנקרא טועה בדבר משנה (סמ"ע), ויש חולקים דבטעה בשיקול הדעת מה שעשה עשוי במומחה וקיבלו אפילו אפשר לחזור, ואפ"ה פטור מלשלם, וכ"ש כשא"א לחזור דפטור מלשלם, וכ"ש בטעה בדבר משנה. דאפילו היכא דחייב מדין מזיק פטור מטעם מומחה. ולענין דינא, דברי היש חולקים אינם עיקר אלא עיקר, דאפילו למאן דדאין דינא דגרמי טעה בדבר משנה לאו כלום עביד. וכן חכם שטיהר יינו של חבריו ועירבו הבעל הבית עם יין אחר, ואח"כ נודע שהורה שלא כדון ונעשה הכל יין נסך, בין טעה בדבר משנה בין טעה בשיקול הדעת פטור לשלם דה"ל כמנסך בשוגג דפטור. (ש"ך), וי"א דגם זיכה את החייב אינו מזיק ממש, דהרי לא עשה כלום על ידי דיבורו, אבל בטימא את הטהור נראה דהוי מזיק ממש, דבשיקול הדעת שויה אנפשיה חתיכא דאיסורא, וכיון דטימא הטהור קם דינא בודאי אף על פי שיודע טעותו ומשום שויה אנפשיה חתיכא דאיסורא הרי הוא ככהנים שפגלו דבדיבוריה הוי מזיק ממש ונעשה פגול (קצה"ח), וי"א דעיקר כסמ"ע (נתה"מ). והנה אם כבר לקח אחד פירות מחבירו בחזקת טהורים ועדיין לא נתן המעות ותבעו לדין, וטעה הדיין ואמר שהן טהורין, ומחמת זה זיכה החייב על פי טעות של שיקול הדעת, שטעה בדין טומאה וטהרה, אפילו למ"ד שהפירות נשארו טמאין כמעיקרא, מכל מקום הדין שדן בדיני ממונות קיים, ודומה לשאר טעות בשיקול הדעת דמה שעשוי עשוי, דיכול המוחזק לומר אני סומך על דבריך הראשונים. ומש"כ הקצה"ח דזיכה את החייב הוי כעדים שהעידו שקר ולא הוי מזיק ממש. ולא דק, דהא בשיקול הדעת מוציאין אפילו מיד המוחזק, רק מטעם שהחזיקו בי"ד והרי בדיבורם נעשה ההיזק (נתה"מ). אין הלכה של קם דינא [החזיקו בי"ד] אלא משום דבעל דין מצי אמר אנא אדיין סמיכנא ואין אנו יכולין לברר טעותו, משום הכי קם דינא. וא"כ קמי שמיא גליא אם הדין כדבריו א"כ אינו עושה היזק, ואם אין הדין כן לא עבד כלום (משוכב).
- (יד) שם - בא לפנינו לוקח ומוכר לישאל אם יקח פירותיו של זה המוכר אם הם טהורים, וטיהר את הטמא ולקח זה הפירות על פיו, ואח"כ נודע דשלא כדון טיהר, ורוצה החכם שהמוכר יחזיר לו מעותיו ויחזור ויטול פירותיו שהם טמאים, וקתני מה שעשה עשוי שטיהר לענין שהמוכר בחזקת

במאיר המשפּט זולקא

טהורים מכרם, וא"צ להחזיר המעות, וישלם ללוקח מביתו כמו מראה דינר לשולחני (ש"ך), וי"א דאין לך מקח טעות גדול יותר דאילו הוי ידע הלוקח דאסרו הפירות לא היה לוקח ועי' הרמ"א בסימן רל"ב סי"ב (קצה"ח), וי"א כל שהוא בשיקול הדעת יכול המוכר לומר אני סומך על דבריך הראשונים, אבל כל זה רק אם תחול הוראתו, והיינו שעירבן, ואז הדיין צריך לשלם מביתו, שהרי הקונה יכול לומר אני סומך על דבריך השניים.

(טו) ולענין הוראות איסור והיתר כו' - באיסור והיתר במומחה שהוא גמיר וסביר לחוד, פטור מתשלומין כיון שהוא מחויב להורות מן התורה, ולא דוקא סמוך (סמ"ע), וי"א דאפילו באיסור והיתר בעיני מומחה ונטילת רשות לענין פטור תשלומין, או מומחה וקיבלו עליהו. ומ"ש שהרי הוא חייב להורות מן התורה, לאו מילתא היא, דהתם מיירי כשמקבלים אותו ואינו מורה, או כשבאים לפניו סתם לשאול דבר הוראה, אבל בלא קבלה אינו מחויב להורות בעל כרחם (ש"ך).

(ב) ³⁹⁴טעה בשיקול הדעת, כגון דבר שהיא מחלוקת תנאים או אמוראים (מז) ולא נפסקה ההלכה כאחד מהם בפירושו, ועשה כאחד מהם ולא ידע (יז) שכבר פשט המעשה בכל העולם (יה) (יט) כדברי האחד, אם היה זה דיין מומחה ³⁹⁵ונמל רשות מריש גלותא (כ), או שלא נמל רשות ³⁹⁶אבל קבלו אותו בעלי דינים עליהם (כא), הואיל והוא מומחה (כב), חוזר הדין (כג). ואם אי אפשר להחזיר, פטור מלשלם ⁵⁸. הגה: ³⁹⁷וג' הדיוטות, דינס כיחיד מומחה (כד). ועיין לעיל סוף סימן ג' כיצד נטילת רשות מן השך מהני, ולא יאמר האדמו"ר: אפסוק כמי שארצה בדבר שיש בו מחלוקת, ואם עושה כן הרי זה דין שקה, אלל אם הוא חכם גדול ויודע להכריע ברצונו, הכשות בידו, ואי לאו בר הכי הוא, לא יוציא ממנו מספק (כו), דכל היכא דאיכא ספיקא דדינא (כו) אין מוציאין ממנו מיד המוחזק. ³⁹⁸ואם הוא בהוראת איסור והיתר, והוא דבר איסור לאורייתא, ילך לחומרא, ואי דבר דרבנן, ילך אחר המיקל. ודוקא אם צ' החולקים הם שוין, אבל אין סומכין על דברי קטן נגד דברי גדול ממנו בחכמה ובמנין (כה), אפילו בשעת הדחק, אלל אם כן היה גם כן הפסד מרובה. ³⁹⁹וכן אם היה יחיד נגד רבים, הולכים אחר רבים בכל מקום, ⁴⁰⁰ואפילו אין הרבים מסכימים מטעם אחד (כו), אלל כל אחד יש לו טעם בפני עצמו, הואיל והם מסכימים לענין הדין נקראו רבים ואזלינן בתרייהו (כז). ⁴⁰¹ואם היה מנהג בעיר להקל (לא), מפני שחכם אחד הורה להם כן, הולכין אחר דעתו. ואם חכם אחד צא לאסור מה שהם מתירין, נהוג בו אסור. ⁴⁰²כל מקום (לז) שדברי הראשונים כחזקים על ספר והם מפורסמים, והפוסקים האחרונים חולקים עליהם, כמו שפיעמים הפוסקים חולקים על הגאונים, הולכים אחר האחרונים, ⁴⁰³דהלכה כבתראי (לג) מאבני ורצא ואילך. ⁴⁰⁴אבל אם נמצא לפעמים תשובת גאון ולא עלה זכרונו על ספר, ונמצאו אחרים חולקים עליו, אין צריכים לפסוק כדברי האחרונים, שאפשר שלא ידעו דברי הגאון, ואי הוי שמיע לכו הוי הדרי בהו.

(טז) או אמוראים - או פוסקים, ואם לא ידע הפסק במחלוקת הגדולים ואח"כ נודע לו ואינו בר הכי שיוכל להכריע, אם נראין כדברי האחד לרוב החכמים, והוא עבד כאידך, היינו שיקול הדעת, ואם אי אפשר לעמוד על הדבר אין כאן טעות ומה שפסק פסק (ש"ך).

(יז) ועשה כאחד מהם ולא ידע כו' - היכא דפליגי תרי תנאי או תרי אמוראי והדיין לא ידע כ"א דברי האחד מהן ולא ידע שהשני חולק והורה ודן, לא מיקרי שיקול הדעת אלא מה שעשה עשוי ואינו משלם מביתו (סמ"ע), ורבים הבינו דר"ל דהיכא דלא ידע כ"א דברי האחד ואח"כ נודע לו מהשני, אף על גב שאין הכרע עדיין הלכתא כמאן, מ"מ כיון דאי הוה ידע ג"כ מהשני לא הוה פסק כן, הוה סד"א דמיקרי שיקול הדעת, קמ"ל דלא. אבל באמת אין הפירוש כן, אלא ה"פ דאם לא ידע שהשני חולק, אף על גב דסוגיא דעלמא כאידך, לא הוה טועה בשיקול הדעת, דלא מיקרי טועה בשיקול הדעת אלא כשידע גם מהשני, דלא ה"ל לפסוק בפשיטות נגד דברי השני, אבל כשלא ידע מהשני מה הוה ליה למעבד, איהו פסק לפי מה שידע, וכיון דחייב מדינא דגרמי לר' מאיר, מה לי ידע או לא סוף סוף גרם היזק לחבירו, ועוד דהא פשיטא דהיכא דחייב משום דינא דגרמי אפי' שוגג חייב, ועוד, דהאי שוגג קרוב למזיד הוא דשגגת תלמוד עולה ודון וה"ל לידע (ש"ך), העיקר כפירוש הסמ"ע, דהיינו שפסק במחלוקת שאין בה שום שיקול הדעת כאחד ולא ידע מהשני כלל, ואילו הוי ידע מהשני לא היה פוסק כן, ומכל מקום הא דלא ידע גורם הפטור ולא החיוב, דהא ודאי מיירי שלא ידע רק מהאחד ופסק להוציא מעות מיד השני, דאי פסק להחזיק הא בודאי אף אם היה יודע מהשני היה פוסק כן, דודאי במקום דאיכא תרי פוסקים חולקים וליכא אפילו סוגיא דעלמא כאחד מהן, הדין עם המוחזק, ואם היה פוסק כאחד להוציא ממון בלי סברא מרעת, רק שטעה שסבור דבמקום שיש פלוגתא דרבוותא הדין עם המוציא, ודאי דינו כדין טועה בדבר משנה, לפי הכלל המסור בדינו במחלוקת הפוסקים דהמוציא מחבירו עליו הראיה, ואם לא ידע

⁵⁸ עי' לקמן דברי הסמ"ע סק"ל (לה).

במאיר המשפט זולקא

רק מפוסק האחד בשעה שפסק ומשום הכי פסק להוציא ממון, ואילו היה יודע מהשני ודאי דלא היה פוסק כן, דהא המוציא מחבירו עליו הראיה, מכל מקום לא נקרא טועה בדבר משנה, ואפילו טועה בשיקול הדעת לא הוי, כיון שפסק כפי הפוסק שידע ממנו ולא ידע מהשני, כדין פסק, ולא נקרא טועה כלל, וגם אין יכולין לברר הטעות. ועל דין כיוצא בזה אמרינן דעביד כמר עביד וכמר עביד, והרי הא דלא ידע גורם הפטור (נתה"מ).

(יח) שכבר פשט המעשה כו' - היכא דלא אשכחן דסוגיא דעלמא אזלא כחד, יש לדיין לפסוק כפי שדעתו נוטה (סמ"ע), אם בא מעשה לפניו והורה כך וכך וסוגיא דעלמא כאידך, כגון שמוכח מסתמא דתלמודא דפריך הכי דלא כוותיה, או שנודע שהמנהג אינו כן, או שנראה לרוב הדיינים להיפך, זהו מיקרי טועה בדבר משנה, דלא מיקרי טועה בשיקול הדעת אלא כשיש מחלוקת בדבר והיה הדבר שקול להכריע והוא טעה בשיקול הדעת, אבל עתה כשאין מחלוקת ונתברר עתה הפכו, הרי הוא כטועה בדבר משנה. מי שהורה שנוף זה טמא מפני שלא נתברר שיש לו סימני טהרה, ואח"כ נתברר שנוף זה נאכל במסורת, ה"ל טועה בדבר משנה וחזור (ש"ך), דברי הש"ך מיידי בדין שבש"ס הוא שנוי במחלוקת ולא נזכר בפוסקים. אבל דין שנזכר בפוסקים שפסקו כן, אף שהוציאו את הדין מהא דפריך סתמא דהש"ס, מכל מקום כיון שכבר הסכימו הפוסקים שיהיה הדין כך וכבר נתפשטו החבורים שיהיה כך, מיקרי טועה בדבר משנה (נתה"מ).

(יט) בכל העולם כו' - נראה דלאו דוקא, אלא ה"ה בכל המדינה שהוא בתוכה, כגון חלב שעל הקרב לבני ריינו"ס וכה"ג, דכללא הוא הכל כמנהג המדינה (ש"ך), שני דיינים שנתבררו לישב בדין ופסקו מה שפסקו, ואחר כך צעק בע"ד אחד שנראה לו שטעו, וכן הסכים עמו דיין אחד, אלא שחבירו שישב עמו אינו רוצה לשמוע לו כלל, ואמר מאחר שכבר נתנו הפס"ד לכל צד בכתב הוי זילותא דבי דינא, והאחר אומר נציע דברינו לפני אחד מחכמי הדור כו'. והשיב וז"ל, דברי מכ"ת סתומים, למה עלה על דעת הדיין הב' שלא לחזור אם מודה שטעה אלא שמתבייש לחזור, בזה פשיטא דמחינן ליה בארזפתא דנפחא עד דמכוין דעתיה לחזור הדין, ואם אינו מודה שטעה בזה יש לחלק, אם הטעות בדבר משנה דהיינו בדבר מבואר להדיא בפוסקים או בשיקול הדעת וסוגיא דעלמא דלא כוותיה, פשיטא דכופין אותו להחזיר הדין או ישלם מביתו, ואם הטעות הוא בשיקול הדעת דא"א לברר טעותו, דהיינו בדבר דפליגי ב' פוסקים ולא מבורר דלהוי סוגיא דעלמא כאידך, נראה דהרשות ביד הדיין לומר אני עומד בסברתי הראשונה, דבכה"ג יש לדיין לפסוק כפי שדעתו נוטה כו', וא"כ הוא ודאי יכול לעכב על השני, אפילו אם הטענות והתשובות ביד השני ורוצה לשלחם למורה צדק, יכול למחות בידו, דזה דומה לשודא דדייני וכמ"ש סמ"ע בסימן כ"ג סק"ב ? . ואחשבה לדעתי דאירע עובדא דא באתרא דלא שכחי רבנן, שאין מבין מהות הפסק וטעותו אם הוא בדבר משנה או בשיקול הדעת המבורר או בשיקול הדעת סתם, ובכה"ג ראוי למנהיגי המדינה או העיר לכופף לשלוח הטענות והתשובות לפני ב"ד הגדול אשר יוכשר בעיניהם או בעיני בעה"ד, ואותו המורה יבין וישכיל על נכון ועל פיו יקום כל דבר (פ"ת).

(כ) ונטל רשות מריש גלותא - ה"ה אם נטל רשות מב"ד שבא"י, אלא דלא מהני רשות דב"ד דא"י אלא בא"י ולא בחו"ל, משא"כ רשות דריש גלותא (סמ"ע). והאינדא לא שייך נטילת רשות מריש גלותא או מנשיא שבארץ ישראל שאין לנו לא זה ולא זה (ש"ך), אין נטילת רשות מועלת לדון בכפיה ולהיות נפטר אם טעה אלא צריך שיקבלו בעלי דינין את הדיין ושידין להם מרצונם. או שיקבלוהו עליהם הקהל ויתנו לו רשות לדון בכפיה. דאז הוי כמו אם קבלו עליהם הבעלי דינין. אבל שיקום רב אחד ומובהק ויתן לו רשות לדון בכפיה ושיהיה פטור אם טעה זה לא שמענו מעולם. והוא עצמו אם דן בכפיה וטעה חייב לשלם (ש"ך * ריב"ש).

(כא) אבל קיבלו אותו בעלי דינים עליהם כו' - כל קבלה שהוזכר בסימן זה בדינים אלו אין צריך קנין, רק בסתם קבלה שדנו לפניו סגי, ובאמירה בעלמא סגי. וה"ה כשבאו ודנו לפניו בסתם (ש"ך), ויש צד דאם לא קבלו בפירוש אינו מוכח שכיוונו לפוטרו מתשלומין (קצה"ח). מומחה אף שדן יחידי, מכל מקום אין לו דין בית דין לענין שתהיה ההודאה בפניו הודאה ולענין החלפות טענות, אם לא שקיבלו עליהו כמבואר לעיל סימן ג' סעיף ב'. וכיון דבעינן הקבלה לענין זה לא מהני הקבלה למיפטרינהו, משום הכי הוצרך לטעם דאנוס⁵⁹. ומכל מקום העיקר דבמומחה כיון דעיקר הטעם דאנוס הוא, וכשלא קיבלו לא הוי אנוס כמו שכתב הש"ך, משום הכי סגי בסתם כשבאו לפניו לדון, מה שאין כן בג' הדיוטות דעיקר הטעם משום דהקבלה היא מילתא יתירתא למיפטרינהו, בעינן דוקא שיאמרו בפה מלא הרי אתה מקובל עלינו. (נתה"מ).

⁵⁹ לחפש הטענת אונס

במאיר המשפּט זולק א'

(כב) הואיל והוא מומחה כו' - ר"ל הואיל והוא מומחה מהני ליה מה שקיבלוהו עליהן או נטילת רשות לענין שהוא פטור מתשלומין, לאפוקי אם לא היה מומחה, וכמ"ש בסעיף ג' (סמ"ע), אפילו אם נשא ונתן ביד, וכל היכא דפטור מתשלומין משום מומחה, אינו פטור עד שהוא מברר שהוא מומחה, ולא כל כמיניה לומר מומחה אני, ולא שייך לומר כאן המע"ה, דאדרבה עליו לברר שהוא מומחה, וכל שיהא האיש ההוא כבר עמד בנסינות וקושיות ונמצא בחכמה גדול ומוכח, ואם היה המקשה עליו והמנסה אותו ב"ד הוא נקרא מומחה בית דין. או אם נתפרסמה חכמתו אצל המון בני אדם מעצמו לא שזיכו אותו ב"ד, הוא הנקרא מומחה לרבים. אבל המומחה לרבים דהיינו שהוא מפורסם לרבים שהוא מומחה, דינו כסתם מומחה דאינו פטור רק בקיבלוהו או בנטל רשות מריש גלותא. ואף בזמן הזה יש מומחה לענין פטור תשלומין אם הוא מומחה, דהיינו שהוא חשוב כרב נחמן בדורו ובקי במשנה ובתלמוד ובקי נמי בשיקול הדעת ומעיין בדינים כמה שנין ומנסין ליה זמנין סגיאיין ולא הוה ביה טעות, כגון האי הוה מומחה לרבים, ולא כתבו דהאידינא ליכא מומחה, כמ"ש הרב לעיל סימן ג' סעיף ב' דבזמן הזה אין דנין דין מומחה לרבים שידון ביחידי בעל כרחו של אדם, אלא ודאי דוקא לענין שידון לכתחילה בעל כרחו הוא דליכא מומחה, אבל לענין פטור מתשלומין או אם דן בדיעבד או שאר מילי, יש מומחה גם האידינא (ש"ך). והא דמשלם הדיין ולא מצי אמר הראוני דשלא כהלכה דנתי כמו שאמר הבעל דין, משום דהדיין יש בו יראת שמים ומודה שטעה, אבל אין אנו כופין אותו לשלם, ועוד כיון שאומר אמת טעיתי אבל מומחה אני ואנוס הייתי נראה דנאמן משום מגו כיון דאין החיוב אלא על פיו (קצה"ח).

(כג) חוזר הדין - דבזמן שהדיין פטור מלשלם אמרו חכמים שיחזור הדין משום פסידא דבע"ד. ויש חולקים, והרמ"א לא הזכיר דעתם כאן שסמך על מש"כ בסעיף ג' וסעיף י"א (סמ"ע), אמנם כל שיש גדול הימנו בחכמה ומנין ומי שפסק הוא מומחה, הגדול מחזירו, אמנם בדקיבל עליהו לא מועיל גדול הימנו. ויש להסתפק במומחה ולא קיבלוהו ויש גדול, אי מחזיר או לא, אי נימא כיון דבכל דוכתא מומחה ולא קיבלו דינו כאינו מומחה וקיבלו, ובאינו מומחה וקיבלו אפילו יש גדול אינו מחזיר, א"כ ה"ה הכא, או נימא דדוקא באינו מומחה אינו מחזיר, דכיון שנשתדל מתחילה לדון והוא אינו מומחה, ראוי שיתקיים להדין וישלם מביתו, משא"כ במומחה. ונראה דאף במומחה שלא קיבלוהו הדין כן, דכי היכי דבאינו מומחה שייך טעמא דלא ה"ל לדון יחידי, ה"ה במומחה שלא קיבלוהו, אף על גב דדיניה דינא מ"מ לכתחילה אסור לו לדון יחידי, וכדלעיל סימן ג' סעיף ג', מיהו בג' הדיוטות ולא קבלינהו עליהו, לא חשיבי כב"ד מומחה אע"פ דיכולין לדון אפילו לכתחילה [כל זמן שזה לא בכפיה ואע"ג שיכולים לעשות כן מתקנתא דרבנן], אם טעו ויש גדול, אין מחזיר אותם. ודוקא ג' דינים שיש בהן חד מומחה דגמיר וסביר הוא דמחזיר גדול אותם, אבל בג' הדיוטות וקיבלו עליהו, אין גדול מחזיר. ובג' הדיוטות שיש ביניהם אחד מומחה דהיינו דגמיר וסביר, אף על גב דלא קבלינהו עליהו, אם יש גדול ממנו מחזיר אותם. העולה מזה, יחיד מומחה דקיבלוהו או ג' הדיוטות ואית בהו חד מומחה, היכא דיש גדול יכול להחזיר אותם, אבל בגוונא אחריני בר מהא אין הגדול מחזיר. והיכא דאין גדול, במומחה שקיבלוהו מה שעשה עשוי ופטור לשלם, ובג' הדיוטות דאית בהו חד מומחה חייבים לשלם כיון דלא קבלינהו, ואם הסכימו כולם לדעת א' משלמים ביחד, ואי גמר דינא בתרי מינייהו משלמי הנך תרי כולה. והיכא שהאכיל לכלבים קודם שהחזיר הגדול או הלך למ"ה או אין לו לשלם, ביחיד מומחה וקיבלוהו ודאי פטור לשלם. ובשלשה הדיוטות ולא קיבלוהו וחד מינייהו מומחה, נראה לכאורה דחייבים לשלם אפי' לא נשאו ונתנו ביד, כיון דמדינא מה שעשה עשוי וחייבים לשלם, אלא היכא דאיכא גדול הוא דמחזירם, וכל כמה דליתא לגדול עליהו לשלומי היכא דלא אפשר למהדר, דלא ה"ל למידן בעל כרחם, ולא דמי לטעה בדבר משנה, דהתם הדר דינא מיד מעצמו ולא כלום עביד, מה שהאכילה לכלבים אפסיד אנפשיה, אך לענין מעשה אין בי כח לחייבו בסברא זו, והוא פטור מלשלם (ש"ך), הרמ"א ביו"ד (סימן רמ"ב סעיף ל"א) כתב טעה בשיקול הדעת יכול לישא וליתן עם המורה עד שיחזור. והש"ך חולק, אמנם עיקר כדברי הרמ"א, ומ"ש מה שעשה עשוי היינו אם אינו מודה שטעה אין השני יכול לאסור, ואם מודה שטעה ומיתסר הפירות על ידי עצמו ישלם מביתו (קצה"ח).

(כד) וג' הדיוטות דינם כיחיד מומחה - פירוש, ומהני גבייהו הקבלה שאם טעו פטורים מלשלם, ובזה אין מח' מחבר רמ"א (סמ"ע), וי"א דבג' הדיוטות כיון דלא צריך לקבלתם לא אמרינן דקבלתם מועיל לפטור, וחייב מדינא דגרמי (ש"ך). וי"א דאפילו לא קבלוהו בפירוש אלא שלא דן ע"י כפיה נמי פטור כיון דאנוס הוא, דאין הקבלה גורם הפטור אלא הכפיה גורם החיוב וכל שלא

ל: הערות עם [YL99]
שאל על הנתה"מ
סק"ח

ח: הערות עם [YL100]
לש קצת, ויתכן
שהתבלבלתי בין
דינים להדיוטות, אבל
מסתמא אני בסדר

במאיר המשפּט זולק א'

דן בכפיה הוי אונס ופטור, ועיין מ"ש בסק"כא), ובהוראות איסור והיתר כל שהוא מומחה וחייב להורות אפילו לא קבלו פטור ולא בעינן קבלה אלא בדיני ממונות, וכן כתב הרמ"א (סעיף א') [ודלא כש"ך סק"טו)]. אבל אפילו לדעת הש"ך עכשיו שנשתרבב המנהג שהדיינים לוקחים שכר על הפסק א"כ חייב בטעות, ואין טענת אונס, ואפילו אם שכרם היא שכר בטלה, גם כן דינם כשומר שכר שחייב (קצה"ח). כל שקיבלו בפירוש ואמרו הרי אתה מקובל עלינו ודאי דפטורי, אבל לא בסתם שבאו (נתה"מ).

(כה) ולא יאמר האדם כו' - קאי אהיכא דאין סוגיא דעלמא כאידך, דאי סוגיא דעלמא כאידך, פשיטא דאין בהכרעתו כלום (ש"ך).

(כו) לא יוציא ממון מספק - ואי מהני תפיסה בדבר שיש בו פלוגתא ותופס האחד ואומר קים לי כמ"ד כמותי, לא מהני כי אם בנדונית חתנים, אבל במקומות אחרים לא מצינו שאמרו דמהני בכה"ג, וי"א דיכול לומר קים לי בכ"מ, ועי' לקמן סי' קלט ס"ד, דבר שיש בו מחלוקת ולא תפיס חד מינייהו ואין שייך בו חלוקה, אומרים בו כל דאליס גבר (סמ"ע), וכל זה דווקא אם תפס החתן קודם שנולד הספק היינו קודם שמתה אשתו ואפי' אם היה ביד החתן בחיי אשתו חפציו של חמיו בתורת שאלה ואחר מית' רוצה לתפוס לא מהני, ויש חולקים (פ"ת * ב"ש), ועמ"ש לקמן סק"סג) (פ"ת).

(כז) דכל היכא דאיכא ספיקא דדינא - עיין בסוף הספר [בקונטרס כללי התפיסה לסמ"ע] כתבתי הכלל דספיקא דדינא באריכות [מובא אחרי סעיף כז] (סמ"ע), דכל היכא דאיכא ספיקא דדינא אין מוציאין מיד המוחזק. והנה רבו חילוקי הדינים בזה באיזה מקום יכול המוחזק לומר קים לי וכן אי מהני תפיסה, והראשונים והאחרונים לא ביארום על נכון, ומקום הניחו לי להתגדר בזה, וכבר חיברתי על זה ספר שלם קראתיו תקפו כהן, בו מבוארים כל אלו דינים על נכון בראיות ברורות (ש"ך).

(כח) בחכמה ובמנין - אם זה גדול בחכמה וזה גדול במנין, הולכין אחר גדול במנין, פירוש, תלמידים הרבה, אי נמי שרוב תלמידים אומרים כמותו (סמ"ע).

(כט) ואפילו אין הרבים מסכימים מטעם אחד כו' - בספרי שפתי כהן ביו"ד (סימן רמ"ב בהנהגות איסור והיתר) העליתי דבאיסור דאורייתא לא אזלינן בתר רבים אם מסכימים להקל מב' טעמים שונים. מיהו היינו דוקא כשבאנו להתיר דין שאנו מסופקים בו מתוך החיבורים, הלכך כיון שאין הרבים לפנינו חיישינן שמא בזה העיקר כאותו פוסק דמחמיר, אבל כשהרבים לפנינו פשיטא דאזלינן בתרייהו אף על גב שאין מסכימים מטעם אחד, דלא אשכחן בשום דוכתא דסנהדרין או דיינים צריכין הרבים לומר טעם אחד. מיהו היינו דוקא במקרא, אבל במשנה וש"ס ופוסקים לא שייך האי מילתא, דכמה פעמים אשכחן דין אחד מטעם אחד מפורש במקומות הרבה, ולענין דיני ממונות קי"ל בכל דוכתא קולא לנתבע וחומרא לתובע, הלכך כי היכי דבאיסורא דאורייתא לא אזלינן בתר רבים לקולא היכא דאין מסכימים רק משני טעמים, ה"ה דאין מוציאין ממון בזה, ואף על גב דבלאו הכי קי"ל (בסימן רלב סכ"ג) דאין הולכים בממון אחר הרוב אלא אחר המוחזק, מ"מ נפקא מינה היכא דליכא אלא שני פוסקים ושניהם מחייבין משני טעמים, וזה חולק על טעמו של זה וזה על טעמו של זה, מצי המוחזק לומר קים לי כהפוסק בהא דחולק על טעמו של חברו, ולא קים לי בהא דמחייב כמותו, רק קים לי בהא כאידך (ש"ך), אם שנים מתירים משני טעמים שונים, הוי מחלוקת אם מצטרפים להתיר (רע"א * גט פשוט), מעשה שראובן תבע את שמעון במאה דהיינו חמשים עבור היזק שגרם לו וחמשים עבור הוצאות שהוציא עליו, וכאשר נשאו ונתנו הדיינים נחלקו לשלש דעות, דייין אחד פוטר את שמעון לגמרי, ודיין השני מחייב לשמעון בחמשים דגרמי, ודיין השלישי מחייב ג"כ לשמעון בחמשים, אך לא באותן החמשים דגרמי כי אם באותן שהוציא הוצאות, וכל אחד ואחד מג' הדיינים עומד על דעתו ואין מכריע ביניהם, יש לחתוך הדין לחייב את שמעון בחמשים, דעכ"פ נתחייב שמעון חמשים ע"פ רוב דעות, ואף שהוא ע"פ ב' תביעות חלוקות, אע"פ דאילו לא היו אלו ב' תביעות במעמד אחד בודאי שהיה שמעון נפטר מכל תביעה בפני עצמו ע"פ רוב דעות, אפ"ה כיון דשתי התביעות היו בבית אחת, דין תביעה אחת יש להם (פ"ת).

(ל) ואם הוא בהוראת איסור והיתר כו' ואזלינן בתרייהו - כבר ביארתי דינים אלו בפסק הארוך שלי על הנהגות איסור והיתר ביורה דעה סימן רמ"ב (ש"ך).

(לא) ואם היה מנהג בעיר להקל כו' - וה"ה להיפך שהיה מנהג בעיר להחמיר ע"פ חכם אחד ומת, ובא חכם אחד ומיקל, יכולים לנהוג היתר (ש"ך), במקום שיש שם גדול וחכם שהנהיג שם הוראה

במאיר המשפּט זולק א'

אחת, יש ללכת אחרי ההוראה, אפילו לא נהגו כן בשאר המקומות, ואפילו לא קיימי כוונתה בשאר מקומות, שאין פסק ההלכה כמותו, מ"מ במקומו יש לעשות כהוראתו. ואם א' מאנשי מקומו הולך במקום אחר דפליגי על הוראת מקומו, יש לו לנהוג בעצמו כהוראת חכם מקומו אם דעתו לחזור וכו' [ו]אפילו מת החכם שהנהיג באותו מקום ההוראה ההיא שלעולם צריך ללכת אחר הוראתו באותו מקום שהנהיג הוא, ואין לבטלה באותו מקום בשום ענין. ואם נעקרו משם כל אנשי המקום ההוא לגמרי ועמד כך המקום כמה שנים בלתי יהודים כלל ואח"כ באו לעמוד שם יהודים ממקום אחר שידעו הוראת חכם ההוא שהיה עומד שם מסופקני אם עליהם להנהיג כך או לא (ש"ך * שלטי הגבורים).

(לב) כל מקום כו' - פוסקים בכל מקום כרב אלפס, אם לא במקום שהתוספות חולקין עליו (סמ"ע). הא דפוסקים נקטינן כבתראי, היינו כשראה האחרון דברי הראשון ולא חזר בו מקמיה דקמא, אבל אם לא ראה אותו ולא שמע סברתו, אדרבה אמרינן דהלכה כקמא, דשמא אם היה רואה האחרון דברי הראשון היה חוזר בו. ועוד, דע"כ לא אמרינן הלכה כבתראי לגבי קמאי אלא כשאין בין בתראי לקמאי אלא כהדרגת אמוראי קמאי לאמוראי בתראי, אבל היכא דאיכא ביניהו כהדרגת שבין אמורא לתנא, לא אמרינן הלכה כבתראי, אלא אדרבה אין גם האחד מהאמוראים בלעדיו רב יחלוק על התנא אם אין תנא אחר מסייעו וסומך עליו, וא"כ השתא אין ספק שמהרי"ק שהוא מדורותינו אלה לא אמרינן עליו לגבי התוס' דהלכה כמותו שהוא בתרא לגבי דידהו, ואנן סהדי דאי דעתיה הוה שהתוס' סוברים דאסור לא היה חולק עליהם, ומה גם להקל, אלא אדרבה היה חוזר מקמי דידהו, ועיין מ"ש בזה בפסק הארוך שלי בהנהגת איסור והיתר ביו"ד סימן רמ"ב⁶⁰ (ש"ך).

(לג) דהלכה כבתראי כו' - אף יחיד נגד רבים הלכה כבתראי, כיון דבתראי ראו דברי קמאי וסתרי להו בטענות אמרינן מסתמא הוה קמאי מודו לבתראי, ועוד דהאי כללא לא נאמר אלא היכא דהאחרון מברר דבריו בראיות צודקות, אבל היכא דהאחרון כותב דעתו בסתם בלי שום ראיה שלא כדעת הפוסק הקודם לו, מאי אולמא דהאחרון מהראשון (פ"ת).

(ג) ⁴⁰⁵היה הטועה (לד) מומחה בית דין (לה), ולא נטל רשות ולא קבלו אותו בעלי דיניו עליהם, ⁴⁰⁶או שלא היה מומחה אבל קבלו אותו (לו) (לו) בעלי דינים עליהם לדרון להם בדין, ומעה בשיקול הדעת, אם נשא ונתן ביד (לה), מה שעשה עשוי וישלם מביתו (לט), ואם לא נשא ונתן ביד, יחזור הדין, ואם אי אפשר להחזיר, ישלם מביתו. הגה: ⁴⁰⁷וי"א לאפילו לא נשא ונתן זידמו, מה שעשה עשוי וישלם מביתו, ואין הדין חוזר (מא). וכל זה כשלא קבלם עליהם זין לזין זין לטעות, אבל אם קבלם עליהם זין לזין זין לטעות (מז) (מג), ⁴⁰⁸או זמן הזה כשמכריחין הקהל הדיינים (מז) (מה), על פי החרס (מו), שיהיו דיינים צעל כרחם, לא ישלמו (מו) אפילו טעו, דמה להם לעשות (מח). מכל מקום יש להם לחזור, אם טעו (מט) (נ), ואם אינם חוזרים לחזור, כריכין לשלם. ⁴⁰⁹וכשטעו ומשלמין, אם הסכימו כל הדיינים ביחד, כולם משלמין. ואם היו הדיינים רק שלשה, והלכו אחר שנים שזהסו (נא), הם משלמין ז' חלקים, והחלק השלישי מפסיד הבעל דין (נב). אבל אם היו הדיינים חמשה, והלכו אחר שלשה שהם הרוב, כריכין לשלם הכל.

(לד) היה הטועה כו' - ואפילו שנים מומחים, וה"ה לכל דינים שהוזכרו בסימן זה שנים כיחיד דמי, בין שני מומחים בין שני הדיוטות (ש"ך).

(לה) מומחה ב"ד - נראה דר"ל מומחה גמיר וסביר הראוי לדרון, וא"צ להיות סמוך, ולפי זה מ"ש המחבר בסעיף ב' אם הוא מומחה וקיבלוהו וא"א לחזור פטור מלשלם, מיירי אפילו בגמיר ולא סביר, וזהו דלא כדעת הטור, וצ"ע (סמ"ע), וי"א דלשון מומחה משמע בכל דוכתא שהוא מומחה בדיני ממונות, ואם הוא גמיר ולא סביר אין זה מומחה בדינים שהרי אין יודע סברות בדינים. עוד נ"ל דט"ס הוא [ברמב"ם וה"ה בשו"ע], וצ"ל "מומחה לבד" בלא גרשיים על לבד, וטעה הסופר וחשב שהוא ר"ת לבית דין, או אפשר "דלב"ד מיותר הוא לגמרי (ש"ך), י"א דדוקא במומחה לרבים דהיינו שנתפרסם המחאתו מהני קיבלו, אבל כל שלא נתפרסם המחאתו לא מהני קיבלו וחייב לשלם, ותמוהים דבריו, דהרי יכול לברר המחאתו, דהא טעם דמומחה פטור מפני שהוא אנוס, והכא כשמברר שהוא מומחה הרי מברר אונסו, ועי' קצה"ח לעיל סק"כ (כב) דאין צריך לברר שהוא מומחה כשיש לו מיגו שהיה אומר שלא טעה (נתה"מ).

(לו) או שלא היה מומחה אבל קיבלו אותו כו' - משמע דכשאינו מומחה וקיבלו אותו בכל ענין הדין שוה, בין שהוא גמיר ולא סביר או אפילו לא גמיר כלל, כשקיבלוהו מה שעשה עשוי וישלם

⁶⁰ הוב"ד במלואים אות.

במאיר המשפּט זולק א'

מביתו. ונהי דג' רועי בקר ונודע שטעו יכול לחזור וכדלעיל (סי' סק"כא), היינו קודם שזכה זה שכנגדו בו, או אפילו זכה בו למד"א ד"חזור הדין" כשלא נשא ונתן ביד אף על פי דקיבלוהו כשאינו מומחה וכ"ש בדלא גמיר כלל, אבל בנשא ונתן ביד וזכה זה שכנגדו בו קם דינא וישלם מביתו, אבל להרמ"א, אפילו לא נשא ונתן ביד נמי כל שזכה זה שכנגדו בו מה שעשה עשוי וישלם מביתו בקיבלוהו ואינו מומחה, בין שהוא גמיר ולא סביר בין דלא גמיר כלל, אלמא דלכו"ע קם דינא, ואין לאחר קבלה כלום. אלא דאפשר לומר דחייבים לשלם וי"א דפטורים (ש"ך), עיין מ"ש לעיל (סי' כב סק"א?) דטעמא דמהני קבלה ביחיד אף על גב דהוי תרתי לריעותא הוא משום דמהני קבלה להדיוט במקום מומחה דיכול לדון ביחיד, וא"כ ממילא דהוא הדין בדלא גמיר כלל מהני קבלתו במקום מומחה דלא הוי אלא חדא לריעותא, ובקנין ודאי אין לאחר קנין כלום. והא דקם דינא בשיקול הדעת אינו אלא משום דנעשה הפסק על פי דין, אז לא מהדרינן עובדא, וא"כ במקום שהדין דלא גמיר כלל לא הוי עליה שם דיין כלל וא"כ הוי לדידיה שיקול הדעת כמו דבר משנה דטעה חוזר ודלא כש"ך (קצה"ח), אף דבדיינים כשרים ובקיבלו עליהם בין לדין בין לטעות נראה דלא בעי קנין מדלא כתבו הפוסקים, ויבואר לקמן אי"ה [סק"מג]. היינו מטעם דטעות בשיקול הדעת גם כן ד"ת הוא, ואדעתא דד"ת פסקו הדין, אבל היכן דלא נחתו כלל לפסוק על פי ד"ת [שהרי אינם גמירין] רק על פי שכלם, לא שייך לומר שהחזיקו על פי הך דיעה. ולפי זה נראה דדוקא ברועי בקר דלא גמירי כלל, אז הדין בטעות אפילו בשיקול הדעת לאו כלום הוא כשלא היה קנין כמו בפשרה, אבל בקיבל עליו קרוב או פסול מומחה, ודאי דאין הפרש לכאורה בין שאר כשרים, דבזה ודאי צדקו דברי הש"ך, אבל בכל קבלת קרוב או פסול דבנודע שטעו אין הדין קיים, ומשמע אפילו במקום שהדין קיים בכשרים בטעו בשיקול הדעת, אפ"ה בקרוב או פסול הדין בטל, כיון דמה שעשו עשוי הוא מכלל התקנה וקנס, ולא תיקנו רק בכשר לדיין מה שאין כן בקרוב או פסול. וגם הוא מילתא דלא שכיח לא עבדו רבנן תקנתא. אמנם לדינא נראה להכריע כמו שכתבתי לעיל, דברועי בקר לא מהני בלא קנין, ובקרוב או פסול מהני בלא קנין כמו שכתב הש"ך (נתה"מ).

(לד) אבל קבלו אותו בע"ד - הא דלא קאמר או שנטל רשות מריש גלותא, משום דלא מהני נטילת רשות למי שאינו מומחה כלל דלא גמיר ולא סביר, וכמ"ש בסעיף שאחר זה (סמ"ע), ויש חולקים דלמאי שכתבתי בס"ק(לה) אתי שפיר כפשוטו, דמומחה סתם היינו דגמיר וסביר, וכל שאינו מומחה דגמיר וסביר אפילו הוא גמיר לא מהני רשות ריש גלותא כלל (ש"ך), [להסביר את דברי הסמ"ע] בגמיר ולא סביר מהני נטילת רשות מה שעשה עשוי, ובלא גמיר דלא מהני נטילת רשות, אין דינו דין כלל ואפילו לא טעה (נתה"מ).

(לח) אם נשא ונתן ביד - ג' דיעות יש בזה: א', פטור כל שלא נשא ונתן וכו', דאל"כ לא יקבל אדם עליו להיות דיין. ובנשא ונתן מחייב דה"ל מזיק בידים. ב' (מחבר), אפילו בלא נשא ונתן כו' חייב, אלא בזה יש חילוק בין נשא ונתן או לא, דבנשא כו' אין לנתבע שום עסק עם חבירו, אלא הפסק קיים והדין צריך לשלם. ואם לא נשא כו' חוזר הדין משום פסידא דבע"ד, ואם אי אפשר לחזור חייב הדיין משום אדם המזיק. ואף על גב דבדבר משנה כתב לעיל דפטור דלא נתכוין להזיק, התם אין שם דיין עליו כלל, משא"כ כאן בשיקול הדעת דהפסק קיים מצד אחד ושם דיין עליו רק שקלקל ע"כ ישלם. ג' [י"א דמביא רמ"א], בשיקול הדעת לא מצינו בשום פנים שיהא חוזר הדין, ואין חילוק אם נשא ונתן ביד או לא, בכל אופן קם הדין, כיון שאין כאן עיוות ברור אלא דהדין חייב לשלם משום קנס (ט"ז).

(לט) וישלם מביתו - אם נשא ונתן ביד מקצת ממון קם דינא בכולו (קצה"ח).

(מ) וי"א דאפילו לא נשא ונתן ביד כו' - ועיקר דבטועה בשיקול הדעת דאין הדין חוזר אלא קם דינא אפילו אפשר לחזור, ובטועה בדבר משנה לעולם חוזר אפילו נשא ונתן ביד, רק דבאינו מומחה וקיבלוהו חייב לשלם מביתו היכא דלא אפשר בחזרה כשנטל ונתן ביד דוקא (ש"ך).

(מא) ואין הדין חוזר - פירוש, אפילו כשאפשר להחזיר, כיון דמ"מ פסק כאחד מהתנאים או האמוראים שחולקין בדין זה, לאו כל כמיניה לחזור הדין. ואם כבר הוציאו מיד הנתבע ונתנו ליד התובע פשיטא להו דאין חוזרין ומוציאין מידו, אלא אפילו עדיין לא הוציאו מיד הנתבע דקם דינא וחייב הנתבע לשלם להתובע וחוזר אח"כ על הדיין שגרם לו היזק (סמ"ע), האי דינא דהכא דחייב היינו משום דינא דגרמי וכל היכא דחייב משום דינא דגרמי חייב מדינא ולא משום קנסא, ונ"מ שאם מת שגם בנו אחריו חייב. ועוד דכל זה דווקא אם הוציא, ולא רק שפסק כן, ודלא כסמ"ע. יחיד מומחה שנטל רשות מריש גלותא יכול לדון לכתחילה ואי טעה פטור לשלם, אלמא דנטילת רשות מריש גלותא פוטרו לשלם. וכ"ש כשהם ג' סמוכים דיש להם רשות מדאורייתא, וכי לא עדיף

במאיר המשפּט זולק א'

רשותא דרחמנא מרשותא דריש גלותא, ולפיכך ג' הדיוטות או יחיד מומחה אף על פי שיש לו רשות מדרבנן לדון, מ"מ כיון דמדאורייתא פסילי אלא שחכמים ז"ל תיקנו שיכולים לדון, הם אמרו והם אמרו שחייבים אם טעו, דלימטעי לית להו רשותא, אבל בג' סמוכים דאית להו רשותא מדאורייתא, לגמרי אית להו רשותא, ורחמנא לא פליג בהכי, וגם כיון דהם חייבים לדון מדאורייתא אף בכפיה, ואם הם לא יכופו לדון מי ידון, א"כ הם אנוסים אף על הכפיה ועל הטעות דמומחים הם, הלכך אפילו טעו פטורים, מיהו דוקא סמוכים, וכמו שנתבאר, אבל שאינן סמוכים אפילו הם מומחים דגמירי וסבירי והם ג', חייבים לשלם כשדנו בכפיה (ש"ך). טעה בדבר משנה שייך לומר בחייב את הזכאי לאו כלום עביד אף דברי הזיקא, דודאי היה מוכרח ליתן על פי בית דין, מכל מקום הא דיבורו של הדיין לא הזיקו כלום, דאף כשנתן לו היה יכול להוציא ממנו דהא הדין חוזר, אף שאחר כך לא היה יכול להוציא ממנו, מכל מקום לא היה ברי הזיקא שלא היא אפשר להחזיר. מה שאין כן בשיקול הדעת, דתיכף כשנתן הנתבע לתובע הדין קיים מחמת דיבורו של הדיין, ודיבורו של הדיין מזיקו, נהי דמזיק ממש לא הוי כיון דלא עביד מעשה, והוי גרמי, מה שאין כן בטועה בדבר משנה דלאו דיבורו מזיקו ושייך לומר לאו כלום עביד (נתה"מ).

(מב) אבל אם קיבלום עליהם בין לדין בין לטעות וכו' - יש אומרים שאם קיבלו עליהם יושבי קרנות, שדינם דין, ואפילו טעו אין חייבים לשלם, דהא לא מצי למימר אדעתיה דלדון דין תורה קיבלום, דהא מידע ידעי שאינם יודעים דין תורה, ועי' לעיל סי' ג סק"טו). אמרו לו מתחילה הרי אנו מקבלים אותך עלינו ע"מ שתדינינו דין תורה וטעה בשיקול הדעת, לרש"י נתבטלה הקבלה וה"ל כאילו לא קיבלוהו, והלכך באינו מומחה אין דינו דין כלל, ובמומחה מה שעשה עשוי וישלם מביתו, ולהירושלימי הקבלה במקומה עומדת, ובאינו מומחה מה שעשה עשוי וישלם מביתו, ובמומחה מה שעשה עשוי ופטור לשלם (ש"ך).

(מג) בין לטעות - ונראה דאע"ג דלא אמרו והפטר נמי פטור הדיין, דכיון דקבלו עליהם בין לדין בין לטעות הו"ל כאומר קרע כסותי דפטור אפילו לא אמר והפטר היכא דלא אתי לידו בתורת שמירה (קצה"ח). נראה דסגי בקבלה בלא קנין. ולא דמי לפשרה דבעי קנין, בטעות בשיקול הדעת דהוי גם כן דין תורה כמו שכתב הש"ך בסק"מב). ועיקר הטעם הא דקם דינא בטעות בשיקול הדעת, משום דכבר הוא מוחזק, ואף דבשיקול הדעת מוציאינן אפילו מיד המוחזק כיון דסוגיא דעלמא כאידך, מכל מקום כיון שכבר הוחזק על פי בית דין אין מוציאינן מידו וכמו שכתבתי לעיל (סק"מא). וכיון דמומחה שדן בכפיה אין לו דין בית דין כלל, כמבואר בסימן ג' סעיף ב', אין הדין שלו קיים בטעות, כיון שהבעל דין לא הוחזק על פי בית דין, ועל כן בקיבלו עליהם שיהיה לו דין בית דין, רק שאמר דון לנו דין תורה, וכיון דטעות בשיקול הדעת גם כן דין תורה הוא, כמו שכתב הש"ך, הדין קיים כיון שהוחזק על פי בית דין וחייב הדיין לשלם, אבל בקבלה סתם אמרינן דהיתה הקבלה בין לדין בין לטעות, דאין לומר שלא היתה הקבלה רק להיות הדין קיים בטעות אבל לא לענין פטור תשלומין, דזה אינו, דכיון שבדאי היתה הקבלה אף לענין טעות ולא אמרו בפירוש לדון דין תורה, ודאי היתה הקבלה לכל דבר אף לענין פטור תשלומין (נתה"מ).

(מד) או בזמן הזה שמכריחין הקהל כו' - וי"א דגם האידנא חייבים, ועכ"פ לא ה"ל להרב מהרמ"א לכתוב בפשיטות דין זה, אלא ה"ל לכתבו בשם יש מי שאומר או יש אומרים, וצ"ע (ש"ך).

(מה) שם כו' - משמע דפטורים מטעם דמוכרחים הם לדון שעושים אותם דיינים בעל כרחן והווי כמו אנוסים, וכן משמע מטעמא דכתב דמה להם לעשות. ויש לדקדק דתיפוק ליה דהאידינא בלאו הכי פטורים מלשלם, דכיון דקבלינהו הקהל הוי כמו קבלינהו הבע"ד, שהרי הקהל בוררים אותם ברצון כל הקהל, וג' הדיוטות דקיבלו עליהו פטורים, ועוד, דאילו מטעם קבלינהו אפילו נשאו ונתנו ביד פטורים, ואילו מטעם מוכרחים בנשאו ונתנו ביד חייבים, וכמ"ש בס"ק(מז). ונראה דס"ל להרב דע"כ לא אמרינן ג' הדיוטות דקבלינהו פטורים, אלא מטעם דלדון בעל כרחם לא אצטריך קבלתם דבלא"ה ג' הדיוטות יכולים לדון בכפיה, וא"כ אהני קבלתם למפטרינהו, אבל האידינא דבוררין הקהל דיינים, א"כ אין ג' הדיוטות יכולים לדון בכפיה דהרי אינם דיינים, והוי ברירת הקהל כמו גילוי מילתא דג' דיינים אלו אינם יושבי קרנות דפסילי לדון, וא"כ אי לאו ברירת הקהל לא היו יכולין לדון בע"כ, ומהני ברירת הקהל דיכולים לדון בע"כ, אבל לא למפטרינהו אם טעו (ש"ך), בזמן הזה שנשתרבו המנהג ליטול שכר אף על פי דאנוסים הם על פי החרם מ"מ בשכר הוי להו למידק, ועיין מ"ש בסק"כד (קצה"ח), מש"כ הש"ך שבזה"ז דקבלינו, יש לישב דנפקא מינא באמרו להם על מנת שתדונו דין תורה דחייב לרש"י, כמו שכתב הש"ך סק"מב (נתה"מ).

במאיר המשפּט זולק א'

(מו) ע"פ החרם כו' - אבל קנס לא מספיקה, דאונס ממון לא מיקרי אונס כדלקמן סימן שפ"ח ס"ב (ש"ך), וי"א שכאן אונס ממון חשיב אונס (נתה"מ).

(מז) לא ישלמו - אפילו דנו בכפיה, דמוכרחים הם לכופ ולדון, דאל"כ בלאו הכי פטורים כדלעיל סעיף ב', דג' הדיוטות כיחיד מומחה, ומומחה וקיבלוהו אפילו בסתם פטור. אבל אין לפרש דמיירי ביחיד שדן, דבכה"ג חייב מדינא כשאינו מומחה וקיבלוהו, דהא פשיטא דמשום חרם הקהילות אין מוכרח לדון ביחיד, ולכן בג' הדיוטות כו' דב"ד הן ואין לדיין אלא מה שענינו רואות, כלומר מוכרחים הם לדון דב"ד הן שנבחרו לכך לדון ואין לדיין אלא מה שענינו רואות, אבל אם נשאו ונתנו ביד חייבים, דלא שייך בזה אין לדיין אלא מה שענינו רואות דל"ל לישא וליתן ביד, ואף על גב דגבי מומחה שנבחר מהקהל פטור בכל ענין, היינו משום דרשות הקהל הוי כמו רשות דריש גלותא, אבל ג' הדיוטות אינם פטורים משום רשות הקהל, דרשות לא מהני רק במומחה, רק דהם פטורים משום שהם מוכרחים לדון ע"פ הקהל (ש"ך).

(מח) דמה להם לעשות כו' - ונראה דכיון דאין פטורין אלא מהאי טעמא דמה להם לעשות, אם נשאו ונתנו ביד חייבים, דלא ה"ל לישא וליתן ביד, דדוקא כשלא נשאו ונתנו ביד פטורים משום דמוכרחים הם לדון בכפיה ואנוסים הם ע"פ חרם הקהילות, אבל אין חייבין לישא וליתן ביד, ואפילו לפי מה שפירשתי בס"ק(כד) דמומחה פטור מטעם דהוי כמו אנוס, וא"כ כיון דקי"ל מומחה וקיבלוהו פטור אפילו נשא ונתן ביד, התם כיון שהוא מומחה ושכלו נוטה בבירור שהדין כך ולבו אנסיה, אם כן לא מיחייב על מה שנשא ונתן ביד, שהוא סובר בפשיטות הדין כן ולמה לא ישא ויתן ביד בדבר שהוא פשוט לו שהוא שייך לחבירו, אלא שטעה בזה והוא אונס על הטעות, אבל הכא דהם הדיוטות ואין הדין ברור להם, רק שהם פטורים מחמת שהם כמו אנוסים לדון, א"כ אינם אנוסים רק שיפסקו הדין, אבל מכל מקום לא ה"ל לישא וליתן ביד בדבר שאין ברור להם. ועוד דבלאו הכי נמי אין הכל מודים בדין זה דמוכרחים הם וכמ"ש לעיל, הלכך נראה דבנשאו ונתנו ביד חייבים (ש"ך), מש"כ הש"ך דל"ל לישא וליתן ביד, קשה דהא מוכרחין הן לישא וליתן על ידי שליח בי"ד דדמי לנשא ונתן ביד (נתה"מ).

(מט) מ"מ יש להם לחזור אם טעו כו' - משום דאדעתא דהכי מינוהו וקיבלוהו עליהם הצבור, אבל אם קיבלו בהדיא בין לדין בין לטעות וכבר הוציאו מיד הנתבע ונתנו ליד התובע, אפשר דלא מצי לחזור ולהוציא מידו, דמ"ש רמ"א מ"מ יש להם לחזור, קאי דוקא אמ"ש "או בזמן הזה שמכריחין הקהל", וכשקיבלו עליהם בין לדין בין לטעות סתם (סמ"ע). ויש חולקים דמ"ש מ"מ יש להם לחזור, היינו קודם שנתקיים פסק שלהם דבזה לא שייך לומר מה יש להם לעשות, ועיקר מילתא אתא לאשמעין דאם אינם רוצים לחזור ישלמו אף בזמן הזה, אבל אם כבר הוציאו מיד הנתבע ליד התובע פשיטא דאין יכולים לחזור, דהא טעמא דשיקול הדעת הוא מה שעשה עשוי משום דהמוחזק יכול לומר מאן לימא שטעית דילמא טעמא קמא דילך אמת, אם כן האי טעמא שייך נמי אף האידנא שהם דיינים ע"פ הקהל, ואין מקום לספיקו של הסמ"ע אם קיבלוהו בין לדין בין לטעות, דקודם שהוציא ונתן לשכנגדו נראה דיוכל לחזור אף לאחר גמר דין שאמר פלוני זכאי ופלוני חייב, אף על פי שקיבלוהו בין לדין בין לטעות, היינו כשהדין לא ידע שטעה ויחשוב שדן יפה אלא שאח"כ נתברר שטעה, שוב אין הדין חוזר כיון שכבר נעשה כפי מה שפסק, אבל פשיטא דקודם שנעשה כדבריו אם נודע לו לדיין שטעה והוא חוזר יכול לחזור. ועוד, דהא אפשר לומר דמה שהתנו בין לדין בין לטעות היינו לענין שיהא פטור מתשלומין, ואף במומחה וקיבלו עלייהו דבלאו הכי פטור מתשלומין, ולא שייך לומר דהתנה בין לדין בין לטעות משום האי טעמא, מ"מ י"ל דלאו כולי עלמא דיני גמירי, אפשר שהבעלי דינים היו חושבים שחייב, אף על פי שקיבלוהו בין לדין בין לטעות, אם לא שהתנו בפירוש וקיבלו לקיים כל מה שיפסוק מיד בין שידון יפה בין שידון שלא כדין, דכל תנאי שבממון קיים, ועיין לעיל סימן כ"ב סק"יב (ש"ך), האי מ"מ קאי על המחבר ולא על רמ"א דבסמוך ליה (ט"ז).

(נ) יש להם לחזור כו' - מש"כ בסמ"ע סק"מ(ט) דלא קאי רק אמ"ש או בזמן הזה כו'. ולפי מה שכתבתי שם, דמיירי דוקא קודם שהוציא וזכה שכנגדו, א"צ לדחוק בזה, אלא קאי אכולה מילתא, דבין בזמן הזה ובין שקיבלו עליהם בין לדין בין לטעות יכולים הדיינים לחזור כל זמן שלא נתקיים פסק שלהם כשטעו בשיקול הדעת (ש"ך).

(נא) הלכו אחר שנים שבהם - היינו דוקא אם אין מומחה באותן השנים, אבל אם יש באותן ב' אחד מומחה שהיה ראוי לדון ביחיד, אז השנים צריכין לשלם הכל, דהא לא מצי למימר דבזולת השלישי לא היינו ראויים לדון וזה שאינו מומחה צריך לשלם כ"כ כמומחה, כיון דזולתו לא היו

במאיר המשפּט זולקא

הולכין אחר דברי המומחה לחוד כיון דיתבי אדעתא דג' והוא נמי גרם הרוב. והרמ"א השמיט זה, אפשר משום דאין נוהגין בזמן הזה לדון ביחיד כמו שהוא כתב בסימן ג' סעיף ב' (סמ"ע), דאע"ג דאין מומחה בזמן הזה, היינו לענין שידון לכתחילה בעל כרחו, אבל אם דן בדיעבד דינו דין וכמ"ש לעיל ס"ק י"ג?, אם כן הכא כיון דדיעבד הוא ודינו דין חייבים, וכן עיקר, ואפשר דגם הרמ"א ס"ל הכי וקיצר בדבר (ש"ך).

(גב) והחלק השלישי מפסיד - אמנם יש חולקין וס"ל דכל היכא דאיכא פסידא לבעל דין הדר דינא, א"כ ה"ה הכא הדר דינא בחלק השלישי, אבל העיקר כמו הצד המובא ברמ"א (ש"ך), היכא דבע"ד ידע דנגמר הדין ע"פ שנים כי אחד מהג' היה מזכה, ואח"כ נתברר הטעות וצריכים הב' לשלם ב' חלקים, אך עתה כל אחד מהדיינים טוען שהוא המזכה ושני חבריו היו המחייבים, מי נימא דמצי בע"ד למימר להו תנו לי אתם שני חלקים ואתם תראו ביניכם מי חייב ומי פטור, או דילמא כל חד מצי א"ל לית לך מידי גבאי ומפסיד הכל, כי כל אחד נשבע ונפטר, או דילמא כגון זו דודאי תרי בשקרא משתבעי לא יחייבין להו שבועה ומשלמי, ועיין לקמן סימן ס"ה סעיף א' בגזל אחד מה' כו', כל אחד נשבע ומשלם גזילה לכל אחד, וצריך להתישב (פ"ת).

(ד) אבל מי שאינו מומחה (נג) (נד) (נה), ולא קבלו אותו בעלי דינים, אף על פי שנטל רשות, ה"ז בכלל בעל זרוע, ואינו בכלל הדיינים, לפיכך אין דינו דין⁶¹, בין טעה בין לא טעה (נו), וכל אחד מבעלי דינים, אם רצה, חוזר ודן בפני ב"ד (נד). ואם טעה ונשא ונתן ביד, חייב לשלם מביתו, וחוזר ולוקח מבעל דין שנתן לו שלא כהלכה, ואם אין לו להחזיר, או שמימא, או שהאכיל דבר המותר לכלבים, ישלם כדין כל גורם להזיק (נח) (נט), שזה מתכוין להזיק הוא (ס).

(ג) אבל מי שאינו מומחה כו' - סתם מומחה הוא דגמיר אף דלא סביר, ממילא כשכתב דאין מומחה, ר"ל לא גמיר ולא סביר, אבל אי הוי גמיר אף דלא סביר, מודה דמהני ליה רשותא מריש גלותא (סמ"ע), אף על פי שאינו מומחה לרבים דגמיר וסביר, כלומר שאינו מפורסם לרבים בכך, אבל מומחה הוא דגמיר וסביר, דר"ל אחד שהיה מומחה לרבים דהיינו שהוא מפורסם לרבים שהוא מומחה, או שנטל רשות מבית דין, דמסתמא אין נותנים רשות רק למומחה, ה"ז מותר לדון יחיד (ש"ך)⁶².

(גד) שם כו' - יתברר לך שמי שאינו מומחה ולא קיבלוהו עליהם, בין טעה בדבר משנה בין טעה בשיקול הדעת כולהו חד דינא אית להו, ואינו בכלל מה שכתוב בסעיף א' כל דיין שטעה כו', שזה אינו בכלל הדיינים, ועי' לעיל סק"א (א) (ש"ך).

(גה) שם כו' - וה"ה שנים שאינם מומחים (ש"ך).

(נו) בין טעה בין לא טעה כו' - נפקא מינה לזמן ב"ד ל' יום⁶³, ועוד יש לתרץ דנפקא מינה לענין פירות שבינתיים שלא זכה בהן אלא משעת פסק השני שנתברר שדן אמת, והפירות שמפסק הראשון עד עתה צריך להחזיר לו, דאילו הוי דיניה דינא הוה זכה בכל (ש"ך).

(נז) חוזר ודן בפני ב"ד - פירוש, אלו שדנו לא מיקרו ב"ד, לכך כתב סתם וחוזרין ודנין לפני ב"ד ולא כתב לפני ב"ד אחר (סמ"ע).

(נח) ישלם כדין כל גורם כו' - אין חילוק בדין זה בין נשא ונתן הדיין בידו או לא נשא ונתן בידו וכמו שכתבתי [סק"ב], ומה שכתב אם נשא ונתן ביד, רוצה לומר שנישא וניתן מיד הנתבע וכבר בא ליד התובע, וקאמר דבזה צריכים הדיינים לשלם להנתבע אף שהבע"ד עצמו נתנו, והדיינים חוזרין ומוציאין מיד התובע אם ירצו, מה שאין כן ברישא דמיירי דעדיין לא נתן הנתבע כלום מידו, דשם אין שום תשלומים אלא כל אחד מבעלי הדין חוזרין ודנין לפני בית דין אחר (סמ"ע), ואם לא נשא ונתן ביד חוזר הדין ואם אין לו להחזיר כו' כן צ"ל, ודלא כסמ"ע (ט"ז), וי"א דחסר וצריך להוסיף: ואם לא נשא ונתן ביד חוזר הדין ואם אין לו להחזיר כו', וה"פ דאם נשא ונתן ביד אפילו יש לו לבעל דין חוזר הבע"ד חבירו מיד על הדיין, אבל בלא נשא ונתן ביד חוזר מתחילה על חבירו וכשאין לו אז חוזר על הדיין (ש"ך), ועיקר דאל כסמ"ע, ואם הלך למדינת הים וצריך הוצאות לחזור אחריו, נראה דהוי דינא של דוחף מטבע לים וצריך לשכור בר אמוראי והוא בשו"ע

⁶¹ היינו אף דגמיר, כיון דלא הוי מומחה דגמיר וסביר ולא קיבלוהו אין דינו דין, לא מהני רשות מריש גלותא לגמיר ולא סביר (ש"ך סק"ב).

⁶² אינו מומחה ולא קיבלו כיון דלאו דינא הוא כלל ולא קיבלוהו, נמצא דמזיק הוא וחייב משום דינא דגרמי (ש"ך לעיל סק"ו).

⁶³ ?

במאיר המשפּט זולק א'

סימן שפ"ו ס"א, חייב מה שהזיקו בשביל הוצאה לשכור בר אמוראה, ולדעת הרמ"א (בסעיף ג') פטור כיון שלא הזיק גוף המטבע, וא"כ הכא נמי לדעת הרמ"א פטור דכיון דלא נתן ביד אין הדיין עושה הזיק ממש ואינו אלא כמו גורם שנתן בשבילו וכיון דאכתי יכול לחזור אחריו אף על גב דיצטרך הוצאות פטור הדיין כמו דוחף מטבע לים. אבל נתן ביד ודאי הדיין הו"ל גולן ולא מצי אמר הרי שלך לפניך (קצה"ח).

(נט) שם - ולפי מה שהכרעתי לעיל סעיף א' סק"א, דבטעה בדבר משנה בכל ענין פטור כשלא נשא ונתן ביד מטעם דלאו כלום עביד כיון דדיניו לאו דינים, אם כן ה"ה הכא דפטור, דכיון דדיניו לאו דינים אפילו לא טעה לאו כלום עביד, ומחבר לטעמו אזל דמחייבי התם, אמנם כל שכפהו על התשלומין אין לך מזיק גדול מזה (ש"ך ונתה"מ סק"י"ג).

(ס) שזה מתכוין להזיק הוא - הגורם הזיק לחבירו דחייב אפילו שוגג או מוטעה או אונס, אלא בנזיקין, ומשום דאדם מועד לעולם, משא"כ כשנתכוין לדון וטעה, ומ"ה כתב דבזה דלא גמיר וסביר ודן לא אמרינן הכי אלא מתכוין להזיק מיקרי וחייב (סמ"ע).

(ה) ⁴¹¹דיין שטעה וחייב שבועה (סא) למי שאינו חייב בה, ועשה זה פשרה עם בעל דינו כדי שלא ישבע, ואחר כך ידע שאינו בן שבועה (סב), אף על פי שקנו מידו על הפשרה, אינה כלום, דקנין בטעות הוא (סג), וחזור. ⁴¹²וכן כל כיוצא בזה. ודוקא שגילה לעתו (סד) שעשה הפסדה משום השגוה, או כוונה לזה.

(סא) שטעה וחייב שבועה כו' - היכא שטעה הדיין ופסק דשבועת הסת תהא בנקיטת חפץ, ומפני חומרא זו לא רצה הנתבע לישבע ונשבע התובע, ואחר כך כשידע הנתבע שלא היה בנק"ח אמר שלא הפכה אלא מפני חומרא זו, ועכשו שיודע שאינה בנק"ח רוצה לישבע וליפטר. אין הדין עמו, ואף ע"ג דעל כרחך חד מינייהו נשבע לשקר. וה"ה אם הנתבע פרע לתובע או נתפטר עמו מפני שאמר לו הדיין שישבע בנק"ח, ועכשו שנודע לו שאינה בנק"ח רוצה לישבע וליטול מעותיו אינו יכול. אמנם אם היה חייב שבועת היסת וחייבו שבועה דאורייתא, קנין בטעות הוא וחזור (פ"ת * כנה"ג).

(סב) שאינו בן שבועה - שלא היה עליו אלא חרם סתם (ש"ך).

(סג) דקנין בטעות הוא - אם אחד נתפטר בחלק ירושתו בדבר מועט כי אמרו לו שלא היו נכסים מרובים, ואח"כ נודע לו שהיו נכסים מרובים ושהיה מגיע לחלקו כמעט בכפליים, הוה פשרה בטעות (סמ"ע), שלא קיבל עליו ליתן או למחול אלא כדי להפטר משבועה שחייבו זה הטועה וכל קנין בטעות חוזר, והיינו דוקא שטעה בדבר משנה או בשיקול הדעת ואיכא לברורי טעותא, אבל אי ליכא לברורי טעותא המע"ה, וי"א דכל זה דווקא כשכבר גבה, דאל"כ לא שייך המע"ה. ועיקר דקאי אפי' בקיבל עליו למחול דאז שייך לומר המע"ה וזכה זה מה שמחל במה שבידו (ש"ך). היכא שנתפטר בקנין בכדי ליפטר מהשבועה ואח"כ הביא הנתבע עד אחד המסייע לו, לא אמרינן דהוי פשרה בטעות כיון שיש לו עד המסייע א"כ לא נתחייב לו שבועה כלל והוי פשרה בטעות, כיון דבשעת הפשרה לא היה לו העד תו לא מהימן ע"א לבטל הפשרה דהא כבר נתחייב לו ע"י הפשרה ממון גמור ואין עד אחד קם לממון. מעשה בשנים שנגשו לדין ועשו הדיינים פשרה, ואח"כ טען אחד מהצדדים שהדיין הטעה אותו באמרו שאין ברור לו שיזכה בדינו, ומתוך זה הסכים להתפטר, ועתה נתוודע לו שבודאי היה זוכה בדין וטוען שהוא פשרה בטעות. להלכה אינו יכול לבטל הפשרה בקנין בטענה זו, ולא מצינו להפוסקים שיבטלו פשרה בטעות, רק בטעות גמור בעיקר המעשה, כגון העושה פשר מחמת שלא מצא עדים וראיה ואח"כ מצא, או כגון שחייבוהו בית דין שבועה ומתוך זה הוצרך לפשר, ונודע שטעו הב"ד דלא היה חייב שבועה, דאז שייך לומר דהוי טעות גמור, כיון שב"ד חייבוהו שבועה ודאי לא עלה על דעתו שב"ד יטעו בדין, ואדעתא דהכי עשה פשרה, אבל לא משום שהוא עצמו טועה בדינו ואין הב"ד מטעין אותו, רק אמרו לו שאין הדין ברור כ"כ שיזכה, ואילו היה עכ"ז רוצה דוקא בדין הרשות בידו ואולי יזכה, רק דלא מחית נפשיה לספיקא וגמר ומקני, ואין כאן טעות כלל. אחד שעשה פשרה מפני שלא היה יכול לברר טענתו שהשטר שביד שכנגדו מזויף, ואח"כ נודע הדבר יותר וטען שהפשרה בטעות. אין בטענתו כלום. ואף אם נתברר בעדים שהשטר מזויף, אין אחר פשרה בקנין כלום, ואף בטעות גמור כהך דמצא עדים וראיה, כל שיש עוד טענות ותביעות אין מבטלין הפשרה הנעשה על כל הענינים בשביל טעות הנמצא בפרט א', כ"ש בנ"ד שאין טעות רק חסרון ידיעת הדין אשר הוא בכל עושי פשרה (פ"ת).

במאיר המשפּט זולק א'

(סד) ודוקא שגילה דעתו כו' - עיין לעיל סי' יב סי"א (ש"ך), ראובן תבע את שמעון ובררו ביניהם את פלוני לדיין ופשרן ונטלו קנין מזה גם נשבעו שבועה חמורה לקיים עליהם כל מה שיגזור עליהם פלוני הנז' ואותו דיין שמע טענותיהם ולסבה מה אמר שלא היה רוצה לדון ביניהם אח"כ הפציר בו התובע עד שנתרצה וחזר וחייב לנתבע השבועה חלה עליו, שכן דרכו של דיין לברוח מדין, ועל דעת כן נשבעו (ש"ך * רשד"ם), מי שחייבום ב"ד שבועה חמורה ועשו ביניהם פשרה ואחר כך ראו שלא היה חייב אלא חרם סתם יכול לומר אלו היה יודע לא היה עושה פשרה והוה ליה קנין בטעות (ש"ך * מבי"ט), היינו דווקא שהפשרה תלוי בשבועה, אבל אם יש פשרה, וכתולדה מזה יש שבועה, והטילו שבועה בטעות שהפשרה לא היה צריך לשבועה, אז השבועה לא הופך את הפשרה להיות קנין בטעות (ש"ך * מבי"ט), אדם שתפס בדין בעל אחרותו או אחיו או אחרותו ואמר להם ממון בבית אבי ולא מצאתי אותו, ופסקו עליהם שבועה, ועשו ביניהם פשרה ונתנו לו דבר מועט ומחל להם את השבועה וקנו מידו, אי קנו מידו בלשון הזה שנטלת ממון זה ומחלת כל שיש לך, אף על פי שנתגלה עליהם ממון אביו, מה שעשה עשוי שהרי מחל להם, אבל אם בלשון הזה קנו מידו שנטלת ממון זה ומחלת שבועתך, ולאחר מיכן נתגלה עליהם ממון בית אביו, שבועה מחל ממון לא מחל, ומחזיר מה שנטל ומחזירים מה שנתגלה עליהם וחזרה שבועה למקומה (ש"ך). מקור דברי הש"ך מיירי שאחר כך נתגלה עליהם ממון מה שלא ידעו הם גם כן מעיקרא, ולא היה טעות הפשר כלל כי כן היה משא ומתן ביניהם. אבל כשנתנו לו רק בעד השבועה שהיה עליהם ואחר כך נתברר קצת הממון שהיה תובע, הם יכולין לחזור ולתבוע המעות שנתנו, כי כבר נתברר מקצת מהממון שתבע, כי בודאי אם אחד תבע לחבירו אלף זהובים פקדון ונתפטר בעד שבועת שומרים בסך ת"ק זהובים, ואחר כך הוכר הגנב מסך ת"ק זהובים או אפילו מפחות, שמחוייב המפקיד להחזיר לו דמי הפשר שקיבל. דהוי פשר בטעות, דהא נתברר שלא היה עליו שבועה רק מסך ת"ק זהובים, ובודאי אילו היה ידוע לדיינים בשעת הפשר היו מפשרין בפחות, לזאת נתבטלה הפשרה וחזרה שבועה למקומה. וכן נראה גם בשומרים בטוען נאנסה ונתפטר בעד השבועה על החצי ומחל לו השבועה, ואח"כ נמצא הגנב בחצי מעות, אזי נתבטלה הפשרה, דהיינו השומר יכול לבטל דאדעתא דהכי לא נתפטר, דאם לא היתה אז התביעה רק על ה' מאות בודאי לא היה נותן בעד השבועה כל הסך, וגם הדיינים לא היו מפשרין אותו ליתן לו כל התביעה בעד השבועה, ובודאי הוי פשרה בטעות. אבל אם היתה הפשרה שמחל לו הממון שתבעו בעד החמש מאות זהובים, בודאי אף אם נמצא הגנב המעות של השומר, מכיון דמחל לו בפירוש כל המעות, והוי כקנה ממנו הזכות באם ימצא הגנב, וכמו כן אם המפקיד רוצה לבטל הפשרה והשומר אינו רוצה לישבע אזי שייך המעות למפקיד (נתה"מ).

כלל העולה מסימן זה ומכל סעיף וסעיף מהש"ך

סעיף א

כל מי שדן דיני ממונות וטעה בדבר המפורש בש"ס או בדברי הפוסקים, או אפילו בדבר שאינו מפורש רק שהוא פשוט לכל להיפך ואין בו מחלוקת כלל, חוזר הדין ודנין אותו כהלכה, אפילו הוא מומחה, ואפילו שלשתן מומחין, ואפילו קיבלו אותם בעלי דינים עליהם, ואפילו נטלו רשות מריש גלותא, ואפילו נשאו ונתנו ביד, שאין כאן דין כלל כיון שהטעות בדבר פשוט.

ואם נראה לדיין ולבני דורו שאין הדין כמו שמוזכר בפוסקים, יכול לחלוק על הפוסקים או אפילו על הגאונים כשמביא ראיות ברורות לדבריו, ומ"מ קשה לחלוק על קבלת הגאונים, גם אין להקל בדבר שהחמירו בו החיבורים שנתפשטו ברוב ישראל אם לא שקיבל מרבותיו שאין נוהגין כאותה חומרא.

ובמקום שהדין חוזר כשטעה בדבר משנה ואי אפשר להחזיר, כגון שהלך זה שנטל הממון שלא כדין למדינת הים, או שהיה אלם, או שהוציא המעות ואין לו לשלם, או שטימא דבר הטהור או שהורה בכשרה שהיא טרפה והאכילוה לכלבים על פיו, וכיוצא בזה, פטור מלשלם, בין שהוא מומחה או לא, בין קיבלוהו או לא (ועיין סעיף ד'), שכיון שאם היה אותו דבר לפנינו היה הדין חוזר, כיון שהטעות בדבר משנה נמצא שלא עשה כלום, ואינו חייב מדינא דגרמי שאין זה גורם להזיק, שהבע"ד עצמו הוא שהזיק את עצמו. הא דפטור, היינו כשלא נשא ונתן ביד, אבל נשא ונתן ביד וא"א להחזיר, אם הוא מומחה ולא קיבלוהו, או קיבלוהו ואינו מומחה, ואצ"ל כשאינו מומחה וגם לא קיבלוהו, חייב לשלם שהרי עשה

במאיר המשפּט זולק א'

מעשה בידים, בין שנשא ונתן בידו והאכילה בעצמו לכלבים, בין שנשא ונתן בידו לבע"ד חבירו והלך הבע"ד למדינת הים, או הוציא המעות וכיוצא בזה.

ואם הוא מומחה וגם קיבלוהו, אפילו נשא ונתן ביד ואי אפשר בחזרה פטור, ואין חילוק בכל זה שטעה וגרם להזיק בדיני ממונות או באיסור והיתר, שאף באיסור והיתר אם הוא מומחה לבד ולא קיבלוהו, או קיבלוהו ואינו מומחה, וגרם להזיק, וטעה בדבר משנה ונשא ונתן ביד ואי אפשר בחזרה, או טעה בשיקול הדעת, אף על פי שלא נשא ונתן ביד, אף על פי שאפשר בחזרה חייב לשלם, אא"כ הוא מומחה וקיבלוהו ג"כ.

טיהר את הטמא ועירבן בעל הבית עם פירותיו וטימא שאר הפירות, פטור אפילו טעה בשיקול הדעת אף על פי שהוא אינו מומחה, שהרי אינו עושה כלום, וגם לא גרע ממטמא ומדמע ומנסך בשוגג שהוא פטור, וזה ג"כ שוגג הוא בהוראתו. ונפקא מינה גם בזמן הזה לענין חכם שטיהר יינו של פלוני ועירבו בע"ה עם יין אחר, ואח"כ נודע שהורה שלא כדין ונעשה הכל יין נסך, בין טעה בדבר משנה בין טעה בשיקול הדעת פטור, שהרי זה כמנסך בשוגג שהוא פטור.

בא לפנינו לוקח לשאול אם יקח פירות של זה המוכר או יינו אם הם טהורים, וטיהר את הטמא ולקח זה את הפירות על פיו, ואח"כ נודע שהם טמאים ושלא כדין טיהר, ורוצה החכם שהמוכר יחזיר מעותיו ללוקח ויחזור ויטול פירותיו, אם הטעות בדבר משנה הדין חוזר ע"פ הדרכים שביארנו, ואם הטעות בשיקול הדעת, מה שעשה עשוי וישלם החכם ללוקח מביתו על פי הדרכים שיתבאר בסעיף שאחר זה בדין טועה בשיקול הדעת, ודין זה דומה למראה דינר לשולחני לקמן סימן שו"ו.

טעה בדבר שנשאר בש"ס בתיקו, אינו כטועה בדבר משנה, וגם אינו כטועה בשיקול הדעת, אלא כיון שאינו מתברר שטעה והוא מומחה או קיבלוהו עליהם, מה שעשה עשוי ופטור מלשלם כדין טועה בשיקול הדעת.

סעיף ב:

ומי שדן דיני ממונות או איסור והיתר וטעה בשיקול הדעת, כגון דבר שהוא מחלוקת תנאים או אמוראים או פוסקים ולא נפסקה הלכה כאחד מהם בפירוש, ועשה כאחד מהם, בין שידע שהשני חולק או לא וכבר פשט המעשה בכל העולם או בכל המדינה שהוא בתוכה כמו השני, או שהש"ס הקשה מדבריו [ובזה מוכח שהלכה כמותו], או שמוכח בענין אחר במקום אחר בש"ס שהלכה כמותו, או שרוב הדיינים נראה להם דברי השני, כ"ז מיקרי טועה בשיקול הדעת, ומה שעשה עשוי, והדין בזה מתחלק לכמה חילוקים כמו שיתבאר (&):

אם אין מחלוקת בדבר ואין הדין מפורש, רק שבא מעשה לפניו והורה כך וכך, ורוב העולם נוהגים כאידך ע"פ מה שנתבאר, מיקרי טועה בדבר משנה, ודינו ע"פ האופנים שנתבארו בסעיף א', שמי שטעה בדבר הפשוט אף על פי שאינו מפורש בשום ספר הרי הוא כטועה בדבר משנה. ולפיכך מי שהורה שעוף זה טמא מפני שלא נתברר שיש לו סימני טהרה, ואח"כ נתברר שעוף זה נאכל במסורת, ה"ז כטועה בדבר משנה וחוזר הדין ע"פ הדרכים שאמרנו, וכן כל כיוצא בזה.

ואלו הן החילוקים בטועה בשיקול הדעת: אם היה זה הדיין מומחה ונטל רשות מריש גלותא או מנשיא שבא"י, או שלא נטל רשות אבל קיבלוהו בעלי דינים עליהם, דהיינו שאמרו לו שידון להם, או שבאו ודנו לפניו בסתם וא"צ קנין בדבר זה, מה שעשה עשוי אף על פי שאפשר בחזרה ופטור מלשלם בין נשא ונתן ביד או לא.

ואם יש רב גדול [שתפס את הטעות, בידו] להחזיר את הדין, אם אפשר בחזרה, ואין הגדול יכול להחזיר אלא במומחה שקיבלוהו או בג' הדיוטות שיש בהם מומחה אחד שמבין דברי הגדול שמחזירו, אבל בענין אחר, כגון במומחה ולא קיבלוהו, או ג' הדיוטות וקיבלו אותם, ושאר אופנים, אין הגדול מחזיר כלל, ודינו מה שעשה עשוי, כל אחד ואחד לפי דינו המבואר. וכן אם אין גדול מן המומחה להחזיר, מה שעשה עשוי וכמו שנתבאר. וכל מקום שהגדול מחזיר אף אם האכיל הבעל דין [את העוף שהרב הטריף] לכלבים קודם שנודע לגדול, או שהלך הבעל דין שכנגדו למדינת הים, או הוא אלם [ואין יכול להכריחו], או אין לו לשלם וכיוצא בזה, פטור הדיין, בין מומחה וקיבלוהו בין ג' הדיוטות שיש בהם מומחה אחד אף על פי שלא קיבלום, שהבעל דין הוא שהפסיד לעצמו, שהרי יש כאן גדול שהיה

א: הערות עם [YL101]
יפה

? הערות עם [YL102]

במאיר המשפּט זולק א'

מחזיר את הדין. ואם הדין נשא ונתן ביד קודם שנודע לגדול ואי אפשר בחזרה, אם הוא מומחה וקיבלוהו פטור, ואם הם ג' הדיוטות שיש בהם מומחה אחד ולא קיבלום, חייבים לשלם כיון שנשאו ונתנו ביד והזיקו קודם שהחזיר הגדול, כמו שנתבאר בדין טועה בדבר משנה למעלה (סעיף א' אות ד' וה'?).

ומתוך זה מתבאר שמי שטעה בשיקול הדעת והורה בכשרה שהיא טרפה וכיוצא בזה, ואותו דבר שאסר הוא לפנינו, כיון שהדין עומד, אין חכם אחר יכול לחזור ולהתיר אפילו הוא גדול ממנו, אף על פי שנוהגים העולם כאיך, אם לא באופן שנתבאר.

הערות עם [YL103]

וכל מקום שהוא פטור משום מומחה, אינו פטור עד שהוא מברר שהוא מומחה, דהיינו שהוא היינו שידוע הדינים, ושהוא בעל סברא, או שהוא מומחה לרבים ומנוסה בכך כמה שנים שהוא יודע הדינים, ושהוא בעל סברא, ואפילו בזמן הזה יש מומחה לענין פטור מתשלומין, או לענין אם דן בדיעבד אם הוא מומחה לרבים בדורו ומנוסה בכך כמה שנים, וכן אפילו מומחה לרבים אינו פטור אם לא בקיבלוהו או נטל רשות מ"ג, וע"פ הדרכים שנתבארו.

א: הערות עם [YL104] יפה?

אין נטילת רשות מראש הגלות מועיל רק למי שהוא מומחה שידוע הדינים, ושהוא בעל סברא, ובזמן הזה אין מועיל נטילת רשות מראש הגלות או מנשיא שבארץ ישראל, שאין לנו לא זה ולא זה. ואם מועיל נטילת רשות מן המלך עיין לעיל (סוף סי' ג').

ג' הדיוטות שטעו בשיקול הדעת, אף על פי שאחד מהם יודע הדינים, ושהוא בעל סברא, כיון שאין בהם מומחה, אף על גב שקיבלו אותם הבעל דין, מה שעשו עשוי וישלמו מביתם, אף על פי שאפשר בחזרה ואף על פי שיש גדול להחזיר.

ואם שנים חולקים ואין סוגיא דעלמא כחד מינייהו, ופסק הדין כאחד מהם, מה שפסק פסק בין שידע שהשני חולק או לא, ומ"מ לא יאמר האדם כיון שאין העולם נוהגים כאחד מהם אפסוק כמי שארצה, ואם עושה כן הרי זה דין שקר, אלא אם הוא חכם גדול ויודע להכריע בראיות הרשות בידו, ואי לאו בר הכי הוא לא יוציא ממון מספק, שכל מקום שיש ספק אין מוציאין מיד המוחזק או מיד מי שתפס.

ואם הוא בהוראת איסור והיתר והוא דבר איסור דאורייתא, ילך לחומרא, ואם הוא דבר דרבנן ילך אחר המיקל, ודוקא אם ב' החולקים הם שוים, ועי' עוד בזה ב"ד (סי' רמב"ס ט').

יחיד החולק עם רבים, הולכים אחר רבים בכל מקום, אפילו אין הרבים מסכימים מטעם אחד, ובאיסור דאורייתא לא אזלינן בתר רבים אם מסכימים להקל משני טעמים. מיהו היינו דוקא כשבאנו להתיר דין שאנו מסופקים בו מתוך החיבורים, אבל כשהרבים לפנינו אזלינן בתרייהו אף על פי שאין מסכימים מטעם אחד.

שנים שאמרו טעם אחד משני מקראות, אין מונין להם אלא אחד, דודאי חד מהני קראי לאו להכי אתי, שלא נכתבו שני מקראות לדבר אחד, ואחד מהם טעה. ודוקא במקרא, אבל במשנה וש"ס ופוסקים מונין להם שנים, ואף במקרא אם אמרו טעם אחד במקרא אחד מונין להם שנים.

לענין דיני ממונות קי"ל בכל דוכתא קולא לנתבע וחומרא לתובע, הלכך כי היכי דבאיסורא דאורייתא לא אזלינן בתר רבים לקולא היכא דאין מסכימים רק משני טעמים, ה"ה דאין מוציאין ממון בזה. ונפקא מינה דמצוי המוחזק לומר קים לי כהפוסק בהא ולא קים ליה כוותיה בהא אלא כאיך דפליג עליה.

סימן כו – שלא לדון בדיני עובד כוכבים, ובו ד' סעיפים.

(א) ⁴¹³ אסור לדון בפני דיני עובדי כוכבים ובערכאות שלהם (א) (פי' מושב קבוע לשריהם לדון בו), ⁴¹⁴ אפילו בדין שדנים בדיני ישראל, ואפילו נתרצו ב' בעלי דינים לדון בפניהם, אסור. ⁴¹⁵ וכל הבא לידון בפניהם, הרי זה רשע, וכאילו הרף וגדף (ב) והרים יד בתורת משה רבינו ע"ה (ג). הגה: ⁴¹⁶ ויש ציד צית דין לנדוהו ולהחרימו עד שסלק יד העובדי כוכבים מעל חצירו. ⁴¹⁷ וכן היו מחרימין המחזיק ציד ההולך לפני עובדי כוכבים. ⁴¹⁸ ואפילו אינו דן לפני עובדי כוכבים, רק שכופהו על ידי עובדי כוכבים (ד) שיעמוד עמו לדון וישראל, ראוי למתחו על העמוד. ועי' סימן שפ"ח. ⁴¹⁹ מי שהלך בערכאות של עובדי כוכבים ונתחייב דליניהם, ואחר כך חזר ותבעו לפני דיני ישראל, יש אומרים שאין נזקקין לו, ⁴²⁰ ויש אומרים לנזקקין לו, ⁴²¹ אס לא שגרס הפסד לבעל דינו לפני עובדי כוכבים (ה). והסברא ראשונה נראה לי עיקרונה.

במאיר המשפט זולק א'

(א) אסור לדון בפני דייני גוים - אפילו בדבר המותר למעבד דינא לנפשיה, מ"מ אסור לעשותו ע"י גוים, ועי' רמ"א לעיל סי' ד (סמ"ע), ואם הוציא ממון ע"י דין ערכאות אם אין כן בדיני ישראל הממון גזל בידו. ואם קדש בזה אינה מקודשת והוא פסול לעדות כמו כל גזלן (רע"א).

(ב) וכאילו חירף וגדף - המקבל על עצמו בקנין לילך לדון עם בעל דינו לשופט של עכו"ם יכול לחזור בו, היינו בזמן שיכול לכופו בדיני ישראל כמו בדיני עכו"ם, שאז אסור להביאו בפני עכו"ם והקנין אינו כלום שאינו אלא קנין דברים, אבל אי מקבל עלויה סהדותא דעכו"ם וקנו מיניה כו', כשהוא נוטל קנין ה"ל כמשעבד נכסיו לפרוע אותו זכות שזוכה בדיניהם ולפיכך מועיל הקנין (ש"ך * תורת אמת).

(ג) והרים יד בתורת משה רבינו ע"ה - מדהניח דייני ישראל והלך לפני דייני גוים, מראה כאילו תורת משה רבינו ע"ה ומשפטיו אינו אמת ח"ו (סמ"ע).

(ד) רק שכופהו ע"י גוים כו' - ואפילו שהוא אלם וסרבן מלציית דין ישראל, הו"ל להלך לפני דייני ישראל ליטול רשות מהם, ואז הן היו נותנין לו רשות להוציא את שלו ע"י דייני גוים, ולא שהגוים יכפוהו לעשות מה שדייני ישראל אומרים לו (סמ"ע).

(ה) אם לא שגרם הפסד לבעל דינו - נראה דהאי גרם הפסד לבע"ד לאו דוקא הוא, אלא ה"ה אם כבר שילם לו ע"פ דיניהן, אף שבדין ישראל נתחייב לו יותר, אין שומעין לו לדונו מחדש (סמ"ע), מיירי שתבעו בעד חבלות בדיני אומות העולם, וכבר הענישוהו העכו"ם לתת קנס, לכן אין דנין אותו פעם שנית בדיני ישראל. ולזה כתב הסמ"ע דהוא הדין בדיני ממונות וכבר שילם וכו', דכיון שכבר נעשה מעשה על פי העכו"ם אין דנין אותו שנית (נתה"מ).

(ו) והסברא הראשונה נ"ל עיקר - משום קנס, שהלך לפני עכו"ם. ולכן אפילו אם נתחייב התובע מחמת שוחד שנתן שכנגדו לעוות המשפט, אין נזקקין לו, אבל אם הבעל דין בעצמו יודע שחייב לו על פי דין תורה, ודאי דצריך לשלם לו, ואפילו אם הוא מסופק, צריך לדון לפני דייני ישראל שלא יהיה ספק גזל תחת ידו (נתה"מ), אם לא היה מתחילה רוצה לדון בפני ערכאות רק מחמת דמנצו בהדדי עשה זה להכעיס ומסר לפרהנגא דמלכא, לכן כשירצה אח"כ לבוא עמו לדין מחוייב להשתדל ולהניח מקודם ואח"כ יורד עמו לדין, אבל במקום שהיה רוצה לבוא לדון בערכאות בוודאי לזה אין נזקקין שום ב"ד, וזה לא משום דינא דמלכותא דינא ולא משום קנס אלא משום מיגדר מילתא (רע"א * של"ה).

(ב) ⁴²²היתה יד עובדי כוכבים תקיפה(ז), ובעל דינו אלם, ואינו יכול להציל ממנו בדיני ישראל, יתבענו לדייני ישראל תחלה, אם לא רצה לבא, נוטל רשות מבית דין(ח) ומציל בדייני עובד כוכבים מיד בעל דינו(ט). הגה: ⁴²³ויש קשות לבית דין לילך(י) לפני עובדי כוכבים ולהעיד עזה חייב לזה(יא).⁴²⁴וכל זה דווקא כשאינו רוצה להיות לדין, חבל כללו הכי אסור לבית דין להקשות לדון לפני עובדי כוכבים.

(ז) היתה יד גוי תקיפה - י"א שמי שחייבוהו בחוב או בפקדון ואין יכולין להוציא ממנו ויש ביניהם מקום בי דואר של גוים שאינו לוקח שוחד ומקבל עדות ישראל על חברו יש לזקנים ולתלמידים רשות שילכו לפני השופט ויעידו שזה חייב לזה ומצו לעשות כן. ובמקור דברי השו"ע נראה שהוא חולק על הי"א הנ"ל דהרי לא כתב דבית דין מטפלין עמו להציל מבעל דינו אבל עוד אפשר לומר שהשו"ע מדבר היכא דלא בא האלם לבית דין וכיון דלא נתברר הדבר אם הוא חייב אם לאו אלא שאינו רוצה לעמוד לדין לפני דייני ישראל ומשום הכי אין חייבים בית דין להטפל בענין אלא שנותנין לו רשו' להתדיין בערכאות שלהם להציל מבעל דינו⁶⁴ (ש"ך * מהריב"ל).

(ח) נוטל רשות מב"ד כו' - המורד בדין מתרין בו התראה מפורסמת, ואם אינו מקבל מעידים עליו וגובין ממנו בדייני גוים, ומנהג שלנו לעכב ג' פעמים בבית הכנסת ואח"כ מתירין לו, ואין מתירין לו לילך בפני גוים א"כ אין יכולין להוציא מידו ע"י אדרכתא ועי' לעיל (סי' יא סק"ז? בסמ"ע) (סמ"ע), מי שיש לו כתב יד שנכתב בו שאם לא יפרע לזמן פלוני יתחייב קנס מאה ר"ט להשררה, ודאי מצד הדין אסור למלוה לתבוע להלוה בערכאות של גוים, אבל אם בע"ד אלם מותר ליטול רשות מב"ד ודן בערכאות של גוים, ובכ"י זה מוטל מאד על הב"ד להיות מתון ולהתרות בלוה על היזק דאפשר להגיע לו מלבד חובו, ואם לא ישגיח והמלוה תובע את שלו והמה תובעים הקנס, אין

⁶⁴ עוד בשו"ת הנ"ל: המכה את חברו אין למוכה רשות למסרו בידי גוים, ויש לדיינים שבאותו הזמן לענוש ולקנוס את האדם כפי צורך שעתם ולנדותם אם שנו ושלשו כדי להסיר המכשלה מביניהם ולכלות את המכין את חבריהם באגרופ רשע, אבל היכא דלא ציית דינא מותר להראות לפנייהם דיני חבלותיו אחר שסבב לפייסו במצות דייני ישראל כדי להכריח לפייסו לנחבל.

במאיר המשפּט זולק א'

ללוה על המלוה שום תרעומות, משא"כ בלי רשות ב"ד ודאי לא מהני תנאו, אפילו נכתב בפירושו שתיכף שיעכב יורשה זה להגיד הקנס להשררה ולא יהיה לו דין מסור לאנס, כל זה לא יועיל למלוה לתבוע אותו בערכאות של גוים או להגיד להשררה מהקנס לבד (פ"ת).

(ט) ומציל בדיני גוים כו' – כל שהלך לערכאות של גוים להציל את שלו, והיה יכול לקחת רשות מבית דין ולא לקח רשות מבית דין חייב בכל גרמות נזיקין ועלילות שנגרם לפני (ש"ך * רמ"א), עיין סמ"ע לעיל ס"ק(ד) שנותנין לו רשות להוציא שלו ולא שהעכו"ם יכפוהו לעשות וכו'. ונראה דמירי באופן שידוע החוב לדיני ישראל, כגון במלוה בשטר וכיוצא, דבמלוה על פה אי אפשר לדיני ישראל ליתן לו רשות להוציא דאימר אינו חייב לו כל כך, רק משמתין אותו כשאנו רוצה לבוא. ואם היה העכו"ם אומרים לישראל תן ממון זה לישראל חברך שאתה חייב לו על פי הדין וכו', ולתירוץ הראשון אף זה אסור, ולתירוץ שני שם אינו מותר רק ככהאי גונא (נתה"מ).

(י) לב"ד לילך - מה שהוצרך לומר שילכו החכמים והזקנים ולא שאר עמא דארעא, הוא מפני תיקון העולם, שאם נתיר להם להעיד ילמדו גם הם ויבואו לפנייהם על כל דיניהם אפילו בלא רשות ב"ד, אבל העיקר הוא ל"ד ת"ח, אלא מש"כ יש רשות לזקנים ולתלמידים, הוא לרבותא, דאפילו להם הותר דבר זה, דלא נימא אדם חשוב שאני (פ"ת).

(יא) ולהעיד שזה חייב כו' - מי שחייבוהו בחוב או בפקדון ואינם יכולים להוציא מידו, ויש ביניהן מקום בי דואר של גוים שאינו לוקח שוחד ומקבל עדות מישראל חבירו לאפוקי יש מקומות שאין מקבלין עדות מישראל אפילו מישראל על ישראל מפני שאין נאמנין בעיניהן, יש רשות לזקנים ותלמידים שילכו לפני השופט ויעידו שזה חייב לזה, ומצוה לעשות כן, אפילו נגזל גוי וגזלן ישראל, מעידים אצל השופט ושפטו, וצ"ע למה סתם רמ"א כאן בהג"ה ולא כתב שבעינין שלא יהא לוקח שוחד (סמ"ע), אפילו בלוקח שוחד אם הגוי מקבל העדות מעידין לפניו, רק שכתב אם אינו לוקח שוחד, כלומר דאילו לוקח שוחד לא יקבל עדותו ולא יעשו עדותן פירות. ובאמת אם מקבל עדות אין חילוק אם הוא בעל שוחד או לא כיון שהמה יודעין באמת שהוא חייב, והלכך לא כתב רמ"א דבעינין שלא יקבל שוחד (ש"ך), במקור הדברים מבואר שם דוקא שידוע שאינם מקבלין שוחד (ט"ז), עיין במהריב"ל [הוב"ד לעיל ס"ק(ז)] (רע"א), דווקא היכא שהוא חוב או פקדון שאין בזה סכנת נפשות אם מחייבים אותו בערכאות, אבל גזילה שיכול הדבר לבא לידי סכנת נפשות, שמדינא דמלכותא הורגים גנבים, אז אין לב"ד להעיד בפני ערכאות אבל דווקא חכמים ותלמידיהם יכולים להעיד בפני ערכאות ולא שאר העם מפני תיקון העולם שאם נתיר להם להעיד בפני ערכאות ילמדו גם הם ויבאו לפני הגוים על כל דיניהם וכל זה בערכאות שלא מקבלים שוחד, שאם מקבלים חוששים שמא האלם יתן שוחד, ויבטלו דינו, ויהיה זלזול לבית דין (רע"א * מקור ברוך). מ"ש שצריך שהערכאות של גוים לא יקבלו שוחד, היינו לפי מה דקיי"ל אין ת"ח מתחייב להעיד לפני ב"ד דזוטר מיניה, אם מקבלים שוחד, שאפשר שאחר שבזו ת"ח את עצמם להעיד במקום שאינו לפי כבודם, אין להם רשות לותר על כבוד תורתם מספק. וע"ש עוד בענין צואת שכיב מרע שהגיד בפני עדים שחייב לפלוני כך וכך, ואחר שנפטר והניח יתומים קטנים, נתיירא המלוה בדבר חובו מאחר שלא יוכל לגבות עכשיו עד שיגדלו היתומים, פן ישכח מלב העדים מה שצוה לפניהם, ולגבות העדות ע"פ ב"ד קשה, כי הב"ד חוששים לדעת אחרונים שבסימן ק"י סעיף ט' שאפילו צואה אין לב"ד לגבות בעדים במקום שיש יתומים קטנים, ע"כ רצה המלוה להעלות דברי העדים בכתב אצל ערכאות של עכו"ם לכתוב בפראטיקאל שלהם שיהיה שמור ליום מועד כשיגדלו היתומים, אי רשאי לעשות כן או לא, אי יש בזה מיקר שם פלילים או לא. בנידון זה שלא עשאו פלילים כלל, רק מפקיד דברים אצלם ליום שיצטרך יוציא הדברים ויביאום לדיני ישראל, אינו רואה בזה שום נדנד איסור אפילו בלי רשות ב"ד, מכ"ש ברשות ב"ד. ולכשיגדלו היתומים ויבואו הדברים לפני ב"ד, אם העדים יכולים לחזור ולהגיד לשנות ממ"ש בראשונה כיון שאמרו שלא בב"ד, או אם יעמדו בדבריהם אם יאמנו משום דעבידי לאחזוקי שיקרייהו, בזה אין אני אדון בדבר כי השופט אשר יהיה בימים ההם יוציא לאור משפט צדק, אך מ"מ הועיל במה שאמרו וכתבו בערכאות של גוים, שקרוב לודאי כשיגדלו היתומים יאמינו ולא יערערו וישלמו מעצמן (פ"ת).

(ג) ⁴²⁵המקבל עליו בקנין לידון(יב) עם חבירו לפני עובדי כוכבים, אינו כלום, ואסור לידון בפניהם(יג). ואם קבל עליו שאם לא ילך בפניהם יהיה עליו כך וכך לעניים, אסור לילך לדון עמו לפני עובדי כוכבים וחייב ליתן מה שקיבל עליו לעניים(יד). ⁴²⁶ויש מי שאומר שאין בית דין מוציאין ממנו, אלא מודיעין אותו שחל הנדר עליו(טו).

במאיר המשפּט זולק א'

(יב) המקבל עליו בקנין לדון כו' - דוקא לדון קאמר משום דמייקר שם ע"ז וכנ"ל, אבל לעדות מועיל הקבלה לכו"ע וכמ"ש לעיל (סי' כב ס"ב סקט"ו?) (סמ"ע), עי' תורת אמת [הוב"ד לעיל סק"ב], ורמ"ע מפאנו (הוב"ד לעיל סי' ד סק"ה), כתב לו בשטר, שיכול לדון עמו בכל בית דין שירצה, בין בדין ישראל, בין בערכאות של גוים. אסור לילך לפני ערכאות של גוים בלא רשות ב"ד, ואפילו שניהם מרוצים. ולא מועיל הא דכתב בשטר, אלא בגברא אלים, שאינו ציית לדין. ואין כח בידם לכוף אותו לדין, אז יש לו רשות לדון אפילו בערכאות של גוים, בלא רשות דייני או טובי העיר (ש"ך * יש"ש, אלשיך). ה"ה מה שכותבים בשטרות שיכול המלוה להושיב בתפיסה, אינו מועיל. אמנם אם הוא אדם אלם, ואינו רוצה להיות ציית דינא, או שלא רוצה לפרוע. פשיטא שיש רשות ביד הב"ד לכופו ולאסרו, וגם להכותו. א"כ היכא שכתב בשטר שיכול לתופשו, והוא גברא אלימא. אפילו בלא רשות ב"ד יכול לתופשו, כפי אשר נתקשר בשטר (ש"ך * יש"ש), חוב שעברה עליו שמיטה שכתב בשטר בין בדיני ישראל ובין בדיני נכרים אין יכול המלוה לכופו ללוה בערכאות של נכרים שיפרענו, דמה שמתנה לכוף בדרכים שאינם דתיים זה מתנה על מה שכתוב בתורה, דהתורה ציוותה שלא לעבור על דת וההלכה רק ללכת בחוקי התורה ודתותיה (ש"ך * תרומת הדשן).

(יג) אינו כלום ואסור כו' - היינו דוקא שכתב סתם שידון בדיני האומות, ומטעם דאז אמרין דלא היתה כוונתו לעבור על ד"ת, אבל אם כתב בפירוש בשטר שמתחייב נפשו לדון עכ"פ לפניו, אם אין להמלוה זכות בזה לא חל ע"ז הקנין דה"ל קנין דברים, אבל אם יש למלוה זכות בזה אין בידו כח לחזור בו, דהקנין חל על נכסיו שנשתעבדו לו על אותו זכות שקיבל עליו לדון לפני דייני גוים, ועמ"ש עוד מזה לקמן (סי' סא סק"ד?) (סמ"ע), וי"א אין בכלל זה שתהיה עבירה בדבר, כגון שלא ישמט בשמיטה, אלא כונתם בדרך שאין בו עבירה, ונמצא שאם ימצא אחד שכונתו ממש לעקור ד"ת אין שומעין לו, ואפילו אם רוצה זה שידונו לו ישראל באותו זכות שיש לו בדיני גוים אין שומעין לו, דהוה מתנה על מה שכתוב בתורה (ט"ז).

(יד) וחייב ליתן כו' - שהנדרים חלים בכה"ג, ובקיום המצוה נתחייב ליתן מה שקיבל עליו (סמ"ע). (טו) ויש מי שאומר שאין ב"ד כו' - ולא מצאתי מי שחולק ע"ז שיסבור שהב"ד מוציאין ממנו, ודרך המחבר לכתוב כן אף שאין בו פלוגתא, וכמו שכתבתי לעיל (סי' טז סק"ב) (סמ"ע), אין כאן נדר גמור, דיכול לילך לדיני עובדי כוכבים אלא שאין הב"ד מניחין אותו, ומ"ש מודיעים אותו שחל הנדר, דהיינו שבדאי נתכוין שלא לילך ולעשות איסור, וגמר בלבו לתת הקנס לאידך גיסא, ע"כ מודיעין אותו שיש צד לנדר שיחול וקמיה שמיא ית' גליא תוכן דעתו, וכל דבר שהוא חידוש בעיני המחבר דרכו לכתוב יש מי שאומר (ט"ז).

(ד) שטר שכתוב שיוכל לתבעו לדיני העו"ג, אינו רשאי לתבעו בפניהם. ואם מסר השטר לעובד כוכבים שיתבענו בדיניהם, חייב לשלם לו כל מה שהפסיד יותר ממה שהוא חייב בדיני ישראל⁶⁵. הגה: וכל זה שיוכל לכוף בדין ישראל, אבל אם הלוה אלם - ואם רוצה לציית דין רק לפני בית דין אחר אפילו דוטר מיניה, או לפני בית דין בעיר אחרת, ציית דינא מיקרי ולא דיינין ליה בדין אלם (נתה"מ חידושים). (יז) וע"ל ס"ס ש"ט מדין גוי כו' - וכן שם מדין הנושא אשה במקום שדיני בדיני גוים (סמ"ע).

סימן כז - שלא לקלל דיין ולא שום א' מישראל, ובו ב' סעיפים.

(א) המקלל אחד מישראל (א)⁴³⁰ ואפילו מקלל עממו, בשם או בכינוי או באחד מהשמות שקורים הגוים להקב"ה (ב), אם היה בעדים והתראה (ג), לוקה אחת, משום לא תקלל חרש (ויקרא יט ד).⁴³² ואם היה דיין (ד), לוקה עוד אחרת משום אלהים לא תקלל (שמות כב כז).⁴³³ וארור הוא לשון קללה (ה).

- (א) המקלל אחד מישראל - וזה נלמדת ממה שנאמר (ויקרא יט כד) לא תקלל חרש, ופרט לך בחרש אעפ"י שאינו שומע ואינו מצטער, וכ"ש השומע ומצטער בקללתו (סמ"ע).
(ב) או באחד מהשמות שקורין הגוים כו' - דלא גרע מכינוי (סמ"ע).
(ג) אם היה בעדים והתראה כו' - ולא תאמר כיון דכל קללה נעשה בכעס וברייהטא והתורה אזהרה עליה יתחייב עלה אפילו בלא התראה (סמ"ע).

⁶⁵ עי' כל זה לעיל סק"ח.

הערות עם [O105],
ויש חולקים על זה
(ש"ך)
יש להביא?

[O106] עם הערות: ל
א הבאתי את דברי
הקצה"ח האם יש
הלכה שיוצא ממנו

במאיר המשפּט זולקא א'

(ד) ואם היה דייין - והוא הדין לממונה על הקהל אסור לקלל (קצה"ח), דוקא דייין קבוע לדון בין אדם לחבירו, אבל אם היה דייין לפי שעה בזה בורר לו אחד לא מיקרי דייין לענין זה (פ"ת).
(ה) וארור הוי לשון קללה - פי' ואם אומר ארור הוא לה' או לשדי חייב מלקות דבלא שם וכינוי לא מתחייב גם בלשון ארור ומ"ש דארור הוי לשון קללה פירוש היינו כשאררו בלשון קללה אבל ארור משמע ג"כ שאר ענינים דהיינו שבועה ונידוי כל חד לפי משמעות הענין דקאי עליה (סמ"ע).
(ב) ⁴³⁴אם לא היתה שם התראה, או שקלל בלא שם ובלא כינוי, או שהיתה הקללה באה מכלל הדברים ⁴³⁵כגון שאמר: אל יהי פלוני ברוך לה' (ו), אינו לוקה. ⁴³⁶וה"ה המקלל את המת, פטור (ז), אבל איסורא מיהא איכא. ואם חרף תלמיד חכם, מנדין אותו, ואם רצו הדיינים להכותו מכת מרדות (ח), מכין ועונשין אותו במה שיראו. ואם חרף ע"ה, עונשין אותו כפי שהשעה צריכה. (אפילו מחל ⁴³⁷מהחרף) (המתקלל) (ט), עונשין אותו, שכנז חטא ונתחייב. מי שנתחייב נדוי מפני שהפקיר בב"ד, ורצו ב"ד למחול על כבודם ולא נידוהו, ⁴³⁸הרשות בידם, והוא שלא יהיה בדבר הפסד בכבוד הבורא, כגון שהיו העם מבעטין (י) בכבוד התורה ובריינים, הואיל ופקרו העם בדבר, צריכים לחזק ולענוש כפי מה שיראה להם.

(ו) אל יהי פלוני ברוך לה' - דכשה' ית' מסתיר פניו ממנו מלברכו ממילא הוא מקולל (סמ"ע).
(ז) המקלל המת פטור - מדאצטריך קרא לרבות המקלל אביו לאחר מיתה שהוא חייב, ש"מ שהמת אינו בכלל סתם קללה (סמ"ע), ה"ה אם קילל למי שנגמר דינו להריגה אפילו בדיני הערכאות של גוים, פטור (פ"ת).
(ח) ואם רצו הדיינים להכותו כו' - פירוש להכותו יותר על הנידוי. א"צ אם רואין שהוא איש שקל בעיניו הנידוי יותר מההכאה, אז עושין עמו החמור בעיניו דהיינו הכאה (סמ"ע).
(ט) אפילו מחל המתחרף כו' - נראה ממקורם של דברים שזה דווקא במקלל אבל על חירופו וזלזולו דכל אדם מהני מחילה, וצ"ע (סמ"ע), וי"א דבין שהיה מתחייב מלקות מן התורה כגון שהתרו בו וקיללו בשם או בכינוי בפירוש, וקראו מתחרף, לפי שאין מלקין בזמן הזה, ואין עליו אלא שם מתחרף, ובין שלא התרו בו או שקיללו בלא שם וכינוי או שא"ל אל יהא ברוך, דאיכא איסורא דאורייתא לחוד, כיון דמ"מ חטא וכבר נתחייב עונש מן התורה, אין בידו למחול ועונשין אותו כפי מה שיראה (ש"ך).
(י) כגון שהיו העם מבעטין - פירוש כה"ג איכא הפסד בכבוד הבורא הואיל ופקרו העם כו' (סמ"ע).

¹ גיטין פד ע"ב, סנהדרין ג ע"א, גיטין פח ע"ב.

² תוס' סנהדרין ג ע"א ד"ה שלח תנעול.

³ ז"ק פד ע"ב, רמב"ם סנהדרין פ"ה ה"ט.

⁴ ז"ק כז ע"ב.

⁵ טור.

⁶ ז"ב טו ע"ב, רמב"ם סנהדרין פ"ה ה"ט.

⁷ ז"ק פד ע"ב, רמב"ם סנהדרין פ"ה ה"ט, ועיי"ש כס"מ.

⁸ ז"ק פד ע"א, כס"מ סנהדרין פ"ה ה"י.

⁹ טור זשס הרא"ש.

¹⁰ תרומת הדשן רח.

¹¹ ז"ק פד ע"א, רמב"ם סנהדרין פ"ה ה"א.

¹² ז"ק לו ע"ב, כס"מ סנהדרין פ"ה ה"ג.

¹³ נ"י ז"ק ל ע"ב.

¹⁴ רמב"ם סנהדרין פ"ה ה"ו, ז"ק לח ע"ב.

¹⁵ ז"ק קטז וק"ז.

¹⁶ מרדכי ז"ק פ.

¹⁷ רמב"ם סנהדרין פ"ה ה"ז.

¹⁸ ז"ק טו ע"ב, רמב"ם פ"ה.

¹⁹ רא"ש ז"ק פ"א סי' כ.

בואיר המושפט זולק א'

- 20 רא"ש ז"ק פ"ח סי' ב, ופ"א סי' כב.
21 טור זקס רב שקירא גאון.
22 סנהדרין מו ע"א.
23 שו"ת הרשב"א ח"ג פ"ג.
24 רמב"ם סנהדרין פכ"ד ה"ד.
25 גיטין פח ע"ב.
26 מו"ק טז ע"א, רמב"ם סנהדרין פכ"ד ה"ה.
27 רי"ף ז"ק לד ע"א.
28 מרדכי ז"ב תפ.
29 מהרי"ק א, ותרומת הדשן סי' רנג.
30 מרדכי ז"ק סי' קעט.
31 מהרי"ו קמ"ז.
32 סנהדרין ז ע"ב וג ע"א.
33 רא"ש סנהדרין פ"א סי' א.
34 שו"ת מהר"ם פאלוה סי' מג.
35 תוס' סנהדרין ה ע"א ד"ה דן.
36 סנהדרין ז ע"ב, רמב"ם סנהדרין פ"ב ה"י.
37 סנהדרין ו ע"א.
38 קס ה ע"א.
39 שו"ת מהרי"ו קמו.
40 רמב"ם סנהדרין פ"ה הי"ח.
41 אבות פ"ד מ"ח, רמב"ם סנהדרין פ"ב הי"א.
42 אבות פ"ד מ"ח, רמב"ם סנהדרין פ"ב הי"א.
43 סנהדרין ז ע"ב, רמב"ם סנהדרין פ"ב הי"ג.
44 שבועות ל ע"ב.
45 סנהדרין כג ע"א.
46 רמב"ם סנהדרין פ"ו ה"ד, פ"ד הט"ו.
47 טור.
48 ריב"ש רע"א.
49 שו"ת הרשב"א ח"א סי' תרלד.
50 ריב"ש קס.
51 ז"ק כז ע"ב, רמב"ם סנהדרין פ"ב הי"ב.
52 טור.
53 רא"ש ז"ק פ"ג סי' ג.
54 ריב"ש קלו.
55 מרדכי ז"ק ל.
56 נ"י ז"ק יב ע"ב.
57 תרומת הדשן סי' שד.
58 אשרי ז"ק פ"ג סי' ג, מהרי"ק קסא.
59 שו"ת הרא"ש כלל ו' סי' כה.
60 מרדכי ז"ב תקכב, תקסט.
61 תרומת הדשן שמא.
62 מהרי"ק יז.

במאיר המושפט זולק א'

- 63 ביצה לו ע"ב, לז ע"א.
64 רא"ש ביצה פ"ה סי' ב.
65 רא"ש סנהדרין פ"ד סי' ט.
66 ז"ק קיג ע"א
67 תרומת הדשן רכז.
68 תרומת הדשן רז.
69 סנהדרין לב ע"א.
70 ירושלמי סנהדרין פ"ד ה"ה, רשב"ם ז"ב קיד ע"א, רא"ש ז"ב פ"ח סי' ג.
71 שבת י ע"א, רא"ש סנהדרין פ"א סי' ח.
72 שבת ט ע"ב.
73 תוס' פס.
74 שבת י ע"א.
75 ז"מ נה ע"א, רמב"ם סנהדרין פ"כ הי"א.
76 יבמות קב ע"א, רמב"ם סנהדרין פ"ב ה"ט.
77 תוס' פס ד"ה לענין.
78 סנהדרין לו ע"ב, רמב"ם פס.
79 סנהדרין לד ע"ב.
80 רא"ש סנהדרין פ"ד סי' ט.
81 שבת נו ע"ב, טור.
82 ירושלמי סנהדרין פ"ד ה"ז.
83 תוס' ז"ק טו ע"א. @@@@
84 תוס' סנהדרין מב ע"א ד"ה העוסקים.
85 כתובות כא ע"ב.
86 תוס' פס.
87 רשב"ם ז"ב קיד ע"א ד"ה ואין עד, ור"ן פס.
88 ר"ן ז"ב קיג ע"א ד"ה נמלאו.
89 עי' רמב"ם עדות פ"ה ה"ח.
90 תוס' כתובות כא ע"ב ד"ה הנח, ותוס' ז"ב קיד ע"ב ד"ה ואין.
91 טור זקס רב האי.
92 כתובות קה ע"ב, רמב"ם סנהדרין פכ"ג ה"ו.
93 אשרי סנהדרין פ"א סי' ו.
94 טור.
95 תוס' סנהדרין ח ע"א ד"ה פסילנא ומרדכי פס תרפ"ג.
96 סנהדרין כג, מהרי"ק טז.
97 מהרי"ק כא, תרומת הדשן רנח.
98 טור.
99 קידושין ע ע"א.
100 סנהדרין כט ע"א.
101 נדה מט ע"ב.
102 טור.
103 מהרי"ו קיט, ר"ן כתובות יב ע"ב, ושו"ת הרשב"א תשנ.
104 שבעות ל ע"ב.

במאיר המושפט זולק א'

- 105 רמז"ם סנהדרין פ"ב ה"ז.
106 ז"ב מג ע"א.
107 שו"ת הרא"ש כלל ג סי' יג.
108 ז"ב מג ע"א.
109 שו"ת הרא"ש כלל ו סי' טו.
110 שו"ת הרא"ש כלל נח סי' ג, כלל ו' סי' טו.
111 שו"ת הרא"ש כלל יג סי' כ.
112 רמז"ם סנהדרין פ"ג ה"ח.
113 רש"י שבת קלט ע"א.
114 שו"ת הרשב"א ח"ב סי' רכ.
115 ירושלמי ביכורים פ"ג ה"ג ורמז"ם סס.
116 סנהדרין ז ע"א, רמז"ם סנהדרין פ"ג ה"ז.
117 שבת י ע"א.
118 סנהדרין ז ע"א.
119 רמז"ם סנהדרין פכ"ג ה"ח.
120 סנהדרין ו ע"ב.
121 סנהדרין ז ע"א.
122 שבת י ע"א.
123 סנהדרין ו ע"ב, טור.
124 סנהדרין יד ע"א, רמז"ם סנהדרין פ"ג ה"י.
125 רמז"ם סנהדרין פכ"ה ה"א.
126 ר"ה יז ע"א.
127 סנהדרין ז ע"ב.
128 סנהדרין ח ע"א.
129 קידושין ע ע"א.
130 פסחים מט ע"א.
131 רמז"ם סנהדרין פכ"ה ה"ד.
132 ירושלמי סנהדרין פ"ב ה"ו, הגהות מיימונית סנהדרין פכ"ה.
133 קידושין יב ע"ב.
134 ז"ב קיב ע"ב, מו"ק טז ע"א.
135 מו"ק טז ע"א, רמז"ם סנהדרין פכ"ה ה"י.
136 ר' ירוחם נתיב לא ח"ב ונ"י ז"ב קיב ע"ג.
137 כתובות קה ע"א.
138 רמז"ם סנהדרין פכ"ג ה"א.
139 שם ה"ב.
140 כתובות קה ע"ב.
141 רמז"ם סנהדרין פכ"ג ה"ד.
142 מהרי"ק טז.
143 טור ז"ב גאון.
144 כתובות קה ע"ב.
145 טור.
146 כתובות קה ע"א תוס' שם ד"ה גוזרי, טור ז"ב הר"י ברללוני.

במאיר המושפט זולק א'

- 147 טור.
148 שבת נה ע"ב, רמב"ם סנהדרין פכ"ג ה"ג.
149 זכורות כט ע"א.
150 ר"ן קידושין כג ע"א.
151 כתובות קה ע"א.
152 שו"ת הרא"ש כלל נו ס"ו.
153 שבועות ל ע"ב.
154 שבועות לא ע"א.
155 שבועות לא ע"א.
156 אבות פ"א מ"א, רמב"ם סנהדרין פכ"ה ז".
157 סנהדרין לה ע"א.
158 סנהדרין ז ע"ב.
159 אבות פ"ד מ"ז.
160 יבמות קט ע"ב.
161 ע"ז יט ע"ב.
162 רמב"ם סנהדרין פכ"ה ח".
163 אבות פ"ד מ"ז.
164 סנהדרין ח ע"א.
165 ז"ק קיג ע"א.
166 רמב"ם סנהדרין פכ"ה ח".
167 ר"ה לא ע"ב.
168 ז"ק קיב ע"ב, רמב"ם סנהדרין פכ"ה ה"ד-ה.
169 מו"ק טז ע"א, רמב"ם סנהדרין פכ"ה ה"י.
170 מהרי"ק קפט , קכז.
171 מהרי"ק יא.
172 שו"ת הרשב"א ח"ב סי' רלד.
173 סנהדרין ח ע"א, רמב"ם סנהדרין פכ"ה ה"ז.
174 נ"י מו"ק ח ע"א.
175 ז"ק קיב ע"ב, רמב"ם סנהדרין פכ"ה ה"י.
176 ז"ק קיג ע"א, טור.
177 ז"ק קיג ע"א.
178 טור.
179 ז"ק קיג ע"א.
180 קיב ע"ב.
181 מרדכי כתובות רסח.
182 גיטין פח ע"א.
183 סנהדרין ו ע"ב, רמב"ם סנהדרין פכ"ב ה"א.
184 תוס' שם.
185 שו"ת הרשב"א ח"ב סי' קדמ.
186 הגהות אשכרי סנהדרין פ"א סי' ה.
187 מהר"י וי"ל קנז.
188 סנהדרין ו ע"ב, רמב"ם סנהדרין פכ"ב ה"ד.

במאיר המושפט זולק א'

- 232 שו"ת הרשב"א ח"ב סי' קד.
233 סנהדרין לא ע"ב, רמב"ם סנהדרין פ"ו ה"ו.
234 שו"ת הרא"ש כלל ס'.
- 235 מרדכי סנהדרין תש"ט.
236 נ"י ריש פרק זה בורר (&).
237 רמב"ם סנהדרין פ"ו ה"ז.
238 סנהדרין לב ע"ב.
239 רא"ש סנהדרין פ"ג סי' מא.
240 מהרי"ק ל.
241 רמב"ם סנהדרין פ"ו ה"ח.
242 טור.
243 מהרי"ק שורש כא.
244 תרומת הדשן סה, מרדכי סנהדרין תשט.
245 מרדכי שם.
246 מהרי"ק שורש יד.
247 נ"י ב"ק ו ע"ב, מרדכי סנהדרין תשט.
248 מהרי"ק שורש א.
249 תרומת הדשן שה ופסקיו סי' סד.
250 מהרי"ק שורש קט.
251 בנימין זאב סי' תיח.
252 מהרי"ק א, כא.
253 מרדכי קידושין תקנב.
254 שו"ת הריב"ש תעה.
255 טור בשם הסמ"ג.
256 מהרי"ק יא.
257 ספר התרומות בד"מ.
258 ב"מ סט ע"א הוס' שם ע, ב ד"ה כי האי, ורא"ש שם סי' מה.
259 ב"מ סט ע"א, טור.
260 תוס' ב"מ סט ע"ב ד"ה כי האי, ורא"ש שם פ"ה סי' מה.
261 מרדכי שם.
262 נ"י סנהדרין י ע"א.
263 מרדכי ב"ב תקלה, הגהות מיימוני סנהדרין פ"ח סק"ח, מהרי"ק א.
264 רמב"ם סנהדרין פ"ו ה"ו.
265 רא"ש סנהדרין פ"ג סי' מ, מרדכי סנהדרין תשז.
266 מהרי"ק יא, קמז, ונ"י ב"ק לט ע"ב, תרומת הדשן קמז, שו"ת הרא"ש סוף כלל קז, כלל עג סי' ב.
267 ריב"ש תעה.
268 שו"ת הרא"ש כלל עג סי' ב.
269 מרדכי סנהדרין תשט.
270 שו"ת הרא"ש סוף כלל קז.
271 סנהדרין ח ע"א.
272 שבועות ל ע"א.
273 תוס' שבועות ל ע"א ד"ה למישרי, רא"ש שם סי' ד.
274 שבת קיט ע"א.

במאיר המושפט זולק א'

- 275 ריטב"א כתובות קו ע"א ד"ה ארתת.
276 רמב"ם סנהדרין פכ"א ה"ו.
277 יבמות ק ע"א.
278 שבועות ל ע"ב, רמב"ם סנהדרין פכ"ד ה"ג.
279 סנהדרין לב ע"ב.
280 ריב"ף רסו.
281 כלל סח ס"כ.
282 סנהדרין לב ע"ב, רא"ף סנהדרין פ"ד סי' א.
283 ב"ב נח ע"א, שו"ת הרא"ף קז ס"ו.
284 מהרי"ק יד.
285 מהרי"ק קפז.
286 כתובות פה ע"א, רמב"ם סנהדרין פכ"ד ה"א.
287 רמב"ם סנהדרין פכ"ד ה"ב.
288 תרומת הדשן רס.
289 ב"ק קיב ע"ב, רא"ף פ"י סי' ה.
290 מרדכי סנהדרין תש"ו.
291 סנהדרין לא ע"א.
292 שו"ת הרא"ף כלל פא סי' ב.
293 שו"ת הריטב"א מב.
294 טור בשם ר' ישעיה.
295 שו"ת הרשב"א ח"ו סי' קפב.
296 שו"ת הריטב"א סי' כו.
297 שו"ת הרא"ף כלל ו' סי' טו.
298 ב"י בשם שו"ת הרשב"א.
299 ב"ב קסח ע"א, רמב"ם טו"נ פ"ה ה"ז.
300 שו"ת הרמב"ם תיד, שו"ת הרא"ף כלל סח סי' כד.
301 שבועות ל ע"א, רמב"ם סנהדרין פכ"א ה"א.
302 שבועות לא ע"א.
303 ריב"ף רסו.
304 שבועות ל ע"ב, רמב"ם סנהדרין פכ"א ה"ד.
305 ר"ן שבועות יד ע"א.
306 רמב"ם סנהדרין פכ"א ה"ה.
307 שבועות לא ע"א, מרדכי שבועות תשס"א.
308 שבועות ל ע"ב, סנהדרין ז ע"ב.
309 שו"ת מהרי"ל קצה.
310 שו"ת מהרד"ך בית כב חדר ה' תרומת הדשן רסא, שו"ת רשב"א ח"ג סי' פו, ריב"ף קעט.
311 סנהדרין ז ע"ב.
312 שבועות ל ע"ב.
313 מכות ו ע"ב, רמב"ם סנהדרין פכ"א ה"ח.
314 תרומת הדשן קא.
315 ירושלמי סנהדרין פ"ג ה"ח, רמב"ם סנהדרין פכ"א ה"ט.
316 רש"י שבועות ל ע"ב ד"ה לא יעשה.

במאיר המושפט זולק א'

- 317 רמז"ם סנהדרין פכ"א ה"י.
318 ירושלמי שם רמז"ם שם הי"א.
319 רמז"ם סנהדרין פ"כ ה"ד, תורת כהנים קדושים יט טו.
320 מכילתא משפטים כג ו.
321 רמז"ם סנהדרין פ"ח ה"י, אבות פ"א מ"ח.
322 אבות פ"א מ"ו.
323 אבות פ"ה מ"ח, סנהדרין לה ע"א, רמז, סנהדרין פ"כ ה"ו.
324 תוס' כתובות סט ע"א ד"ה ואישתיה.
325 ז"ב ה ע"א.
326 ריב"ש רכז.
327 סנהדרין ל ע"א.
328 נ"י סנהדרין יג ע"ב.
329 סנהדרין כט ע"א.
330 סנהדרין מ ע"א, רמז"ם סנהדרין פ"ח ה"ב.
331 כ"מ סנהדרין פ"ח ה"ג.
332 שו"ת הרשב"א ח"ה סי' קכו.
333 סנהדרין מ ע"א, רמז"ם סנהדרין פ"ח ה"ב.
334 רמז"ם סנהדרין פ"ח ה"ג.
335 הגהות אשרי סנהדרין פ"א סי' ו.
336 שו"ת הרשב"א ח"ב סי' קד.
337 סנהדרין לו ע"א, מרדכי סנהדרין תשט"ו.
338 נ"י סנהדרין יג ע"ב.
339 שו"ת הרשב"א ח"א סי' אלף וקיא.
340 סנהדרין כט ע"א.
341 סנהדרין ל ע"א, רא"ש שם סי' לג, רמז"ם סנהדרין פכ"ב ה"ח.
342 רמז"ם סנהדרין פכ"ה הי"א.
343 מו"ק טז ע"א.
344 ז"ק קיב ע"ב, רמז"ם סנהדרין פכ"ה ה"ג.
345 סנהדרין לא ע"א, רמז"ם סנהדרין פ"ז ה"ו.
346 בעל המאור סנהדרין ט ע"ב.
347 שו"ת הרא"ש כלל ו' סי' עו וכלל יג סי' כ.
348 סנהדרין לא ע"ב, רמז"ם סנהדרין פ"ז ה"ח.
349 מרדכי סנהדרין תש"ו.
350 מרדכי שם.
351 סנהדרין לא ע"ב, רמז"ם סנהדרין פ"ז ה"ז.
352 מרדכי שם.
353 רמז"ם סנהדרין פ"ז ה"י.
354 שו"ת הרשב"א ח"א תתקלג.
355 מרדכי סנהדרין תרע"ז, שו"ת הרשב"א תתל"ט.
356 סנהדרין כד ע"א, רמז"ם סנהדרין פ"ז ה"ב, מרדכי סנהדרין תרעז, שו"ת הרשב"א ח"א סי' תתל"ט.
357 ריב"ש ש"א.
358 רי"ף (סנהדרין ד ע"א), טור.
359 מרדכי סנהדרין תרעז.

בואיר המושפט זולק א'

- 360 תוס' סנהדרין כד ע"א ד"ה אמר ורא"ש סנהדרין פ"ג סי' ד, ה.
361 ח
- 362 ריב"ש תל, מרדכי סנהדרין סי' תרפ"ח.
363 מרדכי סנהדרין תרפ"ו.
364 תשובות מימוני סוף הלכות שופטים.
365 שו"ת הרא"ש כלל נו ס"א.
366 ר' ירוחם נתיב א' ח יג.
367 מרדכי סנהדרין תרפ"ו, ספר התרומות פס"ב ח"א ס"ד.
368 שו"ת הרא"ש כלל יח ס"ה, מרדכי סנהדרין תרפ"ו.
369 ח
- 370 סנהדרין כד ע"א, רמב"ם סנהדרין פ"ז ה"ג.
371 רמב"ם סנהדרין פ"ז ה"ד.
372 רש"י שבעות לט ע"א ד"ה פוטרים, רא"ש סנהדרין פ"ג סי' ו.
373 הגהות אשרי סנהדרין פ"ג סי' ה.
374 ר' ירוחם נתיב ג' ח"ג, רא"ש סנהדרין פ"ג סי' ה, ו.
375 תוס' שבעות לט ע"א ד"ה אם, רא"ש פ"ו סי' ג.
376 ח
- 377 קידושין עד ע"א.
378 שו"ת הרא"ש כלל ו סי' טו, ריב"ש ש ותד.
379 שו"ת הרא"ש כלל נו ס"ו.
380 שו"ת הרשב"א ח"ג סי' רז.
381 ב"ק מו ע"ב.
382 רש"י ב"ק מו ע"ב ד"ה שאין נזקקין.
383 מרדכי ב,ק סי' נג.
384 ראב"ד ב"ק מו ע"ב ד"ה שור שנגח.
385 נ"י ב"ק כ ע"ב.
386 רשב"ץ ח"ב סי' ב.
387 סנהדרין לב ע"א, רמב"ם סנהדרין פ"ו ה"א.
388 רא"ש סנהדרין פ"ד סי' ו.
389 רא"ש פס.
390 תרומת הדשן סי' רמא.
391 סנהדרין לג ע"ב, ורי"ף פס.
392 רא"ש סנהדרין פ"ד סי' ה.
393 נ"י סנהדרין יא ע"א.
394 סנהדרין לג ע"ב, רמב"ם סנהדרין פ"ו ה"ב.
395 סנהדרין ה ע"א.
396 סנהדרין ו ע"א, בכורות כח ע"ב.
397 רא"ש סנהדרין פ"ד סי' ה, תוס' סנהדרין ה ע"א ד"ה דן.
398 שו"ת הרשב"א ח"א סי' רנג.
399 מהרי"ק קמט.
400 מהרי"ק מאל.
401 שו"ת הרשב"א ח"א סי' רנג.

במאיר המושפט זולק א'

- 402 מהרי"ק לך
403 מהרי"ק פד ע"ג.
404 מהרי"ק לך.
405 סנהדרין ה ע"א, רמב"ם סנהדרין פ"ו ה"ג.
406 ז"ק לג ע"א, סנהדרין ו ע"א.
407 רא"ש סנהדרין פ"ד ס"ה.
408 מרדכי סנהדרין תרע"ו.
409 רא"ש סנהדרין פ"ד סי' ה.
410 רמב"ם סנהדרין פ"ו ה"ד.
411 רמב"ם סנהדרין פ"ו ה"ה.
412 עיטור אות פ' פשרה.
413 גיטין פח ע"ב.
414 רמב"ן משפטים כא א.
415 רמב"ם סנהדרין פכ"ו ה"ז.
416 מהרי"ק שורש קנ"ד.
417 ריב"ש סי' ק"ב
418 מרדכי ז"ק קלה.
419 מהרי"ק קפח.
420 מרדכי שם.
421 מהר"ם מריזבורג בנימוקיו שו"ת מהרי"ו עמוד קעז.
422 רמב"ם סנהדרין פכ"ו ה"ו.
423 ספר התרומות שם"ז ח"א ס"ג.
424 מהרי"ק א.
425 טור בשם ספר התרומות שם.
426 ספר התרומות שם"ז ח"א ס"ד.
427 שו"ת הרא"ש כלל יח סי' ד.
428 שו"ת הריטב"א סי' יד.
429 שו"ת הרא"ש כלל יח סי' א.
430 שבועות לה ע"א.
431 רמב"ם סנהדרין פכ"ו ה"ג.
432 סנהדרין סו ע"א.
433 שבועות לו ע"א.
434 רמב"ם סנהדרין פכ"ו ה"ד.
435 שבועות לה ע"א.
436 סנהדרין פה ע"ב, רמב"ם סנהדרים פכ"ו ה"ב.
437 רמב"ם סנהדרים פכ"ו ה"ה.
438 כתובות יז ע"א.